

גמרא סדורה

מסכת

תענית

**מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות
עם רש"י**

בהצלחה - יגיעת ומצאת - תאמין!!!

להארות והערות
 דניאל ברק ווינט
 טל' - 0526071122
 דוא"ל vinetd@neto.net.il
 עתניאל ד.ג. הר חברון 90407

©

כל הזכויות על הטקסט שמורות למכון ממרא.
 כל הזכויות על הניקוד, הפיסוק והחלוקה לסוגיות ופסקאות
 שמורות לעמותת "וכל בנייך לימודיך".

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרת רווח.

אלול תש"ע

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

השנה, שנת בר מצוה של בני עקיבא יהונתן נ"י, זכינו ללמוד יחדיו את מסכת תענית, ולעשות יחדיו את העימוד של "גמרא סדורה", תוך כדי הלימוד. בזכות לימוד משותף זכינו להגיע להבנות אמוניות, רוחניות, מוסריות והלכתיות. לכבוד הבר מצוה שיחול בעז"ה ב"ט תשרי תשע"א, אנו מדפיסים לאורחינו ולחברינו במהדורה מיוחדת, מסכת זו פרי עמלנו ולימודנו.

בתפילה גדולה לבורא עולם -

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ...

והערב נא ה' אלוהינו את דברי תורתך בפנינו ובפיות עמך בית ישראל,

ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה".

הקדמה

התלמוד משול לים - "ים התלמוד".

בהבנה ראשונית, דימוי זה בא ללמדנו על היקפו ועומקו. כל עולם ההלכה והמחשבה בניינים על התלמוד. בהבנה נוספת אפשר לומר שהדימוי לים הוא גם בשל מראהו החיצוני¹. דף הגמרא מורכב מטקסט רציף, שאינו מפוסק ואינו מחולק לפסקאות. במבט שטחי הוא נראה כפי שהים נראה מרחוק - מרחב אחיד ומונוטוני, אך המתקרב אל הים, רואה שהים רועש וגועש. כך למעשה גם תלמודנו.

קושיות ותוצים, דחיות והוכחות, שאלות ותשובות, אמוראים הנלחמים במלחמתה של תורה, תקופות שונות ובתי מדרש שונים - שונים במיקומם הגאוגרפי ושונים בראייתם ובמחשבתם - אך כולם נמצאים - יחד, באותו מרחב תלמודי, באותו ים התלמוד. באותה "תורה שבעל פה".

"גמרא סדורה" מנסה להראות ללומד את הגלים, ולגרותו להיכנס לתוך "ים התלמוד", וליצור גלים חדשים - לתורות והחידושים המתחדשים, ללמדנות ולהפנמה של הנשמה הגדולה של נשמת האומה הגלומה בתוך ים התלמוד, שאלפי שנים עם ישראל לומד אותה ומוסר את נפשו עליה, עד שאף הגוי מבין וקורא ליהודי - "היהודי התלמודי".

ב"גמרא סדורה" חילקנו את הגמרא לסוגיות, כל סוגיה חילקנו לפסקאות, הוספנו ניקוד ופיסוק, דברים המאפשרים ללומד לעקוב אחרי מהלך הדיון, ולראות בראיה טובה יותר וכוללת יותר את התמונה השלימה של בית המדרש ומבנה של הסוגיה, ולא לטבוע בים הפרטים.

הגמרא היא המרכיב היסודי של התורה שבעל פה, כשמה כן היא, עיקר הלימוד הוא בעל פה, בחברותא, בבית המדרש. הגמרא הכתובה היא רק הכלי הגופני המחזיק את הנשמה, היצירה המחברת את תורת ה' עם חכמי תורה שבעל פה ממש. רבינו עד ימינו אנו.

¹ רעיון זה הובא על ידי הרב מיכאל ויגודה בהקדמתו לגמרא ערוכה על פרק המפקיד, תשנ"ט.

גמרא סדורה

"ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר: "והוא לא פנים קלקל" (קהלת י, 1). מאי תקנתיה? - ירבה בשיבה, שנאמר: "וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה" - כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתינתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן, רב אדא בר אבהה מסדר מתינתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים. ועייל לקמיה דרבא. " (תענית ז ע"ב)

כותב רבי עקיבא איגר:

"... והנני רואה שבני הגאון נרו יאיר כבר קרוב להתחיל בדפוס, אבקשך בני ידידי לפקוח עין על זה שיהיה נדפס על נייר יפה דיו שחורה ואותיות נאותות, **כי לדעתי הנפש מתפעלת והדעת מתרווחת והכוונה מתעוררת, מתוך הלימוד בספר נאה ומהודר** (וההיפוך בהפכו, אם הכתב מטושטש והוא כמעט כדרך מה שאמרו ז"ל, כל הקורא בלא נעימה וכו' ... ונתתי להם וכו' ומשפטים לא יחיו בהם). כי אלו מעירים ומשמחים הנפש והכוונה נכונה עם השמחה אל הדיבור הן כמו נשמה וחיות אל הגוף. " (רבי עקיבא איגר זצוק"ל בהקדמה לשו"ת רעק"א)

מִרְן הֶרֶב קוֹק זצ"ל כותב אגרת בדיוק בנושא זה – על הוצאת מהדורה חדשה לתלמוד הבבלי²:

ב"ה כ"ז אייר תר"ץ

לכ' החברה אמנות, ליד הדרת כבוד הגברת מרת שושנה פרסיץ.

הנני בזה מתכבד להציע לפני כבודם ענין נכבד שהוא מתאים לדעתי לשאיפותיהם הנעלות, בדבר תחיית ספרותינו, לכל מקצועותיה. זה שנים רבות אשר חיפוש דרך להקלת לימוד התלמוד מעסיקה את החלק החשוב של הדואגים בעד העתיד של חינוכנו בארץ ישראל, ובחז"ל.

הגורם היותר גדול להכבדת ההבנה של התלמוד הוא היותו מסור לנו כמו שהוא, בלא סימני הפסק ויתר הסימנים המטעימים ומקילים את ההבנה. הרבה חלמנו שיבא זמן וימנהח הסדרון הזה, ואור חדש יאיר על שמי התלמוד ויתרבו לומדיו ומכיריו בקרבנו, לאושר עמנו ורוחו העצמי הקשור בתגבורת המעיין החי, אשר ממנו הננו שואבים חיים ואורה נפשית.

והנה נהרתי מאד לראות איש אחד מיחידי הסגולה שבתופשי התורה הרבנים הצעירים, אדם גדול בתורה וביושר המדות והרגשות העדינות נצר מגזע היחש והמעלה של גאוני וקדישי ישראל הרב הגדול מו"ה שבתי בורנשטיין נ"י שהוא במרץ גדול וחפץ נפשי עמוק נכנס בעבודת הקודש הזאת וסידר כבר מסות אשר היו לפני ומצאתים ישרים ומדויקים מאד, ועתה כלום הדבר חסר רק שתמצא אגודה בעלת יכולת ובעלת רצון להגשים את המחשבה הגדולה הזאת להוציאה אל הפועל, וחושבני שאגודתכם הנכבדה היא הראויה לכך. על כן הנני מציע לפני כבודם יחד את הרעיון ואת האישיות העובדת בו, ואני מקוה שחפץ ד' זה בידכם יצליח להתקשר בקשר עם עבודתו והכשרה עם העובד הנאמן והעדין הזה ויצא על ידכם מפעל מזהיר אשר יתרום את חותמו על תקופת החיים של דורנו במובן הרוחני בהבלטה רשומה לטובה ולברכת דורות.

ברגשי כבוד כבירים ובברכה נאמנה מאד,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

(אוצרות הראי"ה ח"ב מכתבים עמוד 1069)

מתוך עקרונות אלו, ועל פי דברי רבותינו, מוגשת כאן מהדורת "גמרא סדורה".

² מִרְן הֶרֶב קוֹק זצ"ל בהסכמה לגמרא מסכת מכות של הרב שבתי בורנשטיין כתב:

"**חביבה עלי מאוד הפעולה הרצויה**, אשר התחיל האיש כלבבי, הרב הגדול מו"ה שבתי בורנשטיין שליט"א, כאשר כבר הראה חזונו לרבים בהחלק של מסכת ברכות, שהדפיס עם הסימנים בצירוף הערותיו היקרות. ומאד שמח לבי בהודע לי כי כעת נתכוננה חברה לשם אותה המטרה הקדושה של **הוצאת ספרי תורה שבע"פ מנוקדים ומסומנים**, ע"פ השיטה של יו"ר החברה הרב הגי המחבר מוהר"ש הנ"ל בשם "טעם ודעת". הנני בה מאשר את הרעיון הגדול הזה, ומבקש מכל מכירי ויודעי שמי לעזור להגשמתו בחיים ובפועל, וישוטטו רבים במרחבי תורתנו הקדושה, חיי עולם אשר נטע ד' בתוכנו, זו תורה-שבע"פ, שעליה כרת הקב"ה ברית עם ישראל וכל המשתתפים במצוה רבה זו יתברכו ממקור הברכות! כנה"י ונפש מברכם מקודש".

1. המהדורה מנוקדת ומפוסקת.
2. הגמרא מחולקת לסוגיות, כל סוגיה מחולקת לפסקאות, וכל פסקה מחולקת ל"שורות בעלות משמעות".
3. שמות התנאים והאמוראים מודגשים.
4. ציטוטים מהתנ"ך מודגשים במרכאות, בגופן "אשכנזי".
5. ציטוטים של משניות וברייתות במרכאות, בגופן "פילוסוף".
6. הגמרא עצמה כתובה בגופן ליבורנה.
7. כל סוגיה מתחילה בעמוד חדש.
8. הגמרא נמצאת גם בקובץ "וורד" [ניתן לקבלה אצל העורך] –
ניתן לשינויים כרצון הלומד, להוספת חידושים, הערות, הזחות, הדגשה והכנת דפי מקורות.

עצם הקריאה כך בגמרא, מהווה בסיס משמעותי ללימוד בקיאותי או עיוני. הסוגיה מתוחמת, הפסוקים, משניות וברייתות שנידונים בה מופיעים בגופן מיוחד, ומפנים את תשומת הלב למוקדי הסוגיא, שמות התנאים והאמוראים מודגשים כך שניתנת תשומת לב גם לבעל המימרא ולא רק למימרא עצמה, והחלוקה לשורות מבהירה ומאירת עיניים. ניתן לעשות שימוש נוסף בסוגיות, כגון להפוך את דף הסוגיה לדף עבודה, ועוד שימושים רבים.

לא באנו להכריע בדיוק הנוסח הפיסוק והניקוד על פי כללים חיצוניים – שיקולינו הוא הלומד וקלות ההבנה הנכונה.

נוסח הגמרא הנבחר: על אף ששקלנו, דנו וחשבנו, לא עשינו די כדי להוציא דבר מתוקן, וכמעט על כל תיקון גרסה יש כתבי יד ודפוסים רבים, וכמובן גם גירסת "הראשונים" – השארנו זאת לידקדוקי סופרים' ולעיון בכתבי היד, מהדורת שוטנשטיין כבר העירו רבות על הנוסח, ושאר ספרי רבותינו, והחוקרים. צעדנו בעיקר בעקבות גרסת הדפוס המקובל עם שינויים קלים כשחשבנו שזה יהיה לתועלת הלומד.

"וכל בניך לימודי ה'" – לכל אחד מבניו של הקב"ה יש חלק ומקום בלימודי ה', גם בלימוד הגמרא. אשרי עם ישראל, שבישועת ה' על עמו חזר לארץ ישראל, בהתקיימות דברי הנביאים. זכה דורנו שהתרבו ספסלי בית המדרש ודור שלם זוכה מה שלא זכו קודמיו, לשבת באוהלה של תורה, וללמוד שעות רבות ביום את דבר ה'. בפתח המהדורה נתפלל את תפילת רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם".

כבר בזמן המצאת הדפוס ושינוי כתיבת התלמוד הבבלי מכתב"י לדפוס היו שצווחו על השינוי והחידוש. מהדורת הבבלי הראשונה בדפוס, על אף שהועמדה על ידי דניאל בומברג הנוצרי, ולאחריו על ידי יושטיניאן, התקבלה בבתי המדרשות, וגם מהדורת וילנא של האלמנה והאחים ראם הלכו בעקבותיה. כיום, כשאנו נמצאים בדור של חידושים טכנולוגיים, זכינו ביכולת להשתמש בכלים אלו ולהקל על הלומד.

לאחר שהראתי את עבודתי בעימוד דף הגמרא והסוגיה בפני רבנים וקבלתי את הסכמתם להמשיך בעבודתי ואף עודדוני מאוד, וכמו כן פרסמתי באתרי האינטרנט את הדפים וקבלתי תגובות, הערות, הארות ומכתבי

אודה מאוד לכל אלו שיראו את הגמרא סדורה' וישתאו, שידונוני בעין טובה ולכף זכות, ושישלחו לי את הערותיהם, ובעז"ה אתייחס לכל הארה והערה. ידעו כולם שדנתי עם גדולי הרבנים והמחנכים בענין זה, בשלושת המישורים: **האמיתי, החינוכי והדיקטטי**, והשקעתי בזה זמן רב ומחשבה מעמיקה.

ויהי רצון ש"לא אכשל בדבר הלכה".

מותר ומצווה להעתיק או לצלם שלא למטרות מסחריות.

אנו ממליצים ללמד את התלמידים להכין גמרא במהדורה אישית של התלמיד³. תפילתנו היא שאכן מהדורה זו של הגמרא תסייע לכולנו בעבודת הקודש – "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

אנו מאמינים שללומד תהיה יותר מוטיבציה **לעמול** בהבנת הסוגיה, איכות הלימוד תעלה, וישאיר חותם ורושם חזק בנפש.

עבודת הלימוד וההבנה היא עמל תורה שאין לו סוף; אם טעינו בהבנת הגמרא, בחלוקה לסוגיות ולפסקאות, בניקוד, בפיסוק – אנא כתבו לנו ותעמידונו על טעויותינו.

לשאלות וברורים, ניתן לפנות אלי: דוא"ל: vinetd@neto.net.il נייד: 0526071122

נשמח לקבל תרומות [פטורות ממס לפי סעיף 46] עבור המשך הכנת מסכתות נוספות והדפסתן. [מסכתות: מכות, קידושין, בב"ק פרק המניח, ב"ב, סנהדרין, - כבר נעשו אך לא הודפסו. מסכת סוכה, תענית ופרק תפילת השחר כבר הודפסו].

אסיים בתפילה והודאה לאל חי. הודאה אין קץ על כל החסד שעושה עמי. בתפילה שאזכה ללמוד ולהאזיב תורה ולהאירה בעם ישראל ולקדש שם שמים ברבים, לי ולרעי ולתלמידי עד עולם.

לכל תלמידי החכמים השותפים במהדורה זו, ורבים המה.

לאתר 'גמראנט' ומכון ממרא - על נוסח הגמרא.

לאתר פורטל דף היומי – על נוסח הרש"י.

לר' יעקב פארן על עיצוב העטיפה.

לר' יעקב ולר' שניאור על הלוחות, הדפסה וכריכה – דפוס "חיש" רמלה.

לעמותת "וכל בניך לימודי היי"

דניאל ברק ווינט
עתניאל – הר חברון

©
כל הזכויות שמורות
לדניאל ברק ווינט
ולעמותת "וכל בניך לימודי היי"

"בכל דור מתגלה דרך חדש על פי התורה,
זוה שאמר מורשה קהלת יעקב, שהוא ירושה המתגלה בכל דור ודור ובכל שנה ושנה,
וחז"ל דרשו אל תקרי מורשה אלא מאורסה,
פירוש שיש דרכים חדשים בתורה, שעדיין לא יצאו מכח אל הפועל,
עד שיבוא הזמן והדור אשר ביגיעתם בתורה יתגלו הדרכים הנ"ל,
וזוה בחינת ארוסה ולא נשואה".

(שפת אמת" – סוכות תרמ"ז)

³ לימוד בדרך זו כבר נוסה משנת תשנ"ה בהצלחה רבה. [בישיבות תיכוניות, חטיבות ביניים, בתי ספר יסודיים]

לע"נ זקנינו:

אהרן בן צבי ז"ל
 וזוגתו מרים בת בנימין הלוי ז"ל
ווינט

החבר משה בן החבר פנחס ז"ל
 וזוגתו פרידה פרומה בת אנשיל ז"ל
הלברשטט

משה בן יוסף יהודה ז"ל
 וזוגתו מעֶנְיָה בת יוסף ז"ל
רכמוט
 שנספו בשואה בטרנסניסטריא שבאוקראינה

דוד בן מנחם ישראל ז"ל
 וזוגתו שרה בת יעקב ז"ל
גלזין

לע"נ

מו"ר הרב עמירם בן פסח עולמי זצוק"ל הי"ד

נרצח בידי בני עוולה בזמן עשיית חסד

כד כסלו התשנ"ה

"הגמרא"

הַשִּׁיר שֶׁנִּשְׁאַתִּי מִתּוֹךְ הַגְּמָרָא

לֹא שִׁירִי הִיָּה זֶה

זֶה שִׁיר עֲתִיק בְּעִבּוֹתוֹת זְמַן

שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהוֹם

הוּא שִׁירָם שֶׁל כָּל הַנְּדָהָמִים

אֶל מוֹל יְקוּם נוֹשָׁאִים עֵינָיִם

וְשָׂרִים בְּרַכִּי גִפְשִׁי

בְּרַכִּי מִדֶּף גְּמָרָא מִכּוֹכְבֵי שָׁמַיִם

[משירי הרב עמי]

"תלמידי בית המדרש התאהבו בתורתו

התאהבו בתורתו כי הרב עמי אהב את התורה.

התורה הייתה אהובה והוא היה מאוהב בה"

[מתוך דברי הרב רא"ם הכהן בהספדו על הרב עמי בשעת הלוייה]

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

הרב חיים דרוקמן
יושב ראש

בנו"ה, י"ז סיון תש"ע

לכבוד

הרב דניאל ווינט

הרבה שלום וברכת דין

שמחתי לראות את מסכת סוכה ממפעלך הגדול "גמרא סדורה" כשהיא מנוקדת, מפוסקת ומחולקת לסוגיות ולפסקאות.

כבר כתב על כך מרן הרב קוק זצ"ל:

גורם חיות גדול להכבדת החכמה של התלמוד הוא חיותו מסודר לנו כמו שהוא בלא סימני הפסק ויתר הסימנים המטעימים ומקילים את החכמה. הרבה חלמנו שיבא זמן וימנה החסרון הזה, ואור חדש יאיר על שמי התלמוד ויתרבו לומדיו ומכיריו בקרבנו, לאושר עמנו ורוחו העצמי הקשור בתגבורת המעיין החי אשר ממנו חנו שואבים חיים ואורה נפשית

והנה באת אתה ומגשים את חזונו של מרן הרב קוק זצ"ל במהדורה זאת של "גמרא סדורה".

אין ספק שמהדורה זאת בכוחה לא רק לקרב את בנינו ללימוד תורה, אלא להביא אותם ללימוד תורה באהבה ובשמחה.

*

מעמיים ביום אנחנו מזכירים שהקב"ה אוהב אותנו, בבוקר ובערב, בברכה שלפני קריאת שמע.

בבוקר אנחנו אומרים: "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ובערב אנחנו אומרים: "אוהב עמו ישראל".

במה באה לידי ביטוי האהבה הגדולה של הקב"ה אלינו?

מסבירים אנחנו: "תורה ומצוות, חוקים ומשפטים אותנו לימדת". בזה מתבטאת אהבת הנצח של הקב"ה אלינו.

מושב בית מאיר, ד"ר הרי ירושלים 90865. טל: 02-5331661, פקס: 02-5331682, Email: yba@yba.org.il, www.yba.org.il

ישיבות
כפר הרא"ה כפר הרא"ה
נתיב מאיר ירושלים
נחל יצחק נחלים
תקוות יעקב שדה יעקב
רעננה רעננה
אור עציון מרכז שפירא
פרחי אהרון חיפה
נתניה נתניה
בית יהודה כפר מימון
בית שמואל חדרה
אוהל שלמה באר שבע
נווה הרצוג אשדוד
אדר"ת בת"ם
בני ברק בני ברק
בר יוחאי מירון
ת"ים חרב לאת
גבעת שמואל גבעת שמואל
נתיבות חיים פסגת זאב
מודיעין מודיעין
סוסיא סוסיא
אפיקי ארץ אופקים
נר תמיד חשמונאים
נתיבות נתיבות
ימין הרצוג אילת
בית שאן בית שאן
מטה בנימין בית אל
בית אברהם אשדוד
חולון חולון
יבנה חיפה

ישיבות הסדר
הכותל ירושלים
הגולן חיספין
מעלות יעקב מעלות
נווה דקלים אשדוד
אור עציון מרכז שפירא
שדמות נריה שדמות מחולה
עכו עכו
מכינה קדם צבאית קרית מלאכי
חולון חולון

אולפנות
כפר פינס כפר פינס
אמנה כפר סבא
צפירה צפירה
סגולה קרית מוצקין
מירון מירון
נאות אברהם ערד
אבן שמואל אבן שמואל
רעות פתח תקוה
תל אביב תל אביב
מבשרת ברוך חדרה
תהילת ישראל אילת
איילת השחר אופקים
פסגת זאב ירושלים
מודיעין מודיעין
נריה נריה
נתיבות נתיבות
אוהל שלמה באר שבע
ישורון פתח תקוה
נווה רחמה ירושלים

חינוך גבוה לבנות
מכללת אורות ישראל אלקנה
אורות עציון גבעת וושינגטון

הסכמה זו הודפסה על מסכת סוכה, וקבלתי רשות ממו"ר הרב דרוקמן להדפיסה גם כאן.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

מתוך כך המסקנה שלנו: "על כן בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיק, ונשמח בדברי תלמוד תורתך ובמצוותיך לעולם ועד".

לימוד תורה צריך להיות באהבה ובשמחה, והדבר ניתן מתוך הכרה "כי הם חיינו ואורך ימינו" במובן האמיתי, ועל כן "ובהם נהגה יום ולילה".

*

אני ממליץ בזה מאוד לישיבות שהתלמידים ישתמשו במהדורה זאת של מסכת סוכה, דבר שיקל עליהם להתמודד עם דף הגמרא, ויקרב אותם לאהבת תורה ומתוך כך להגדלת התורה והאדרתה.

בברכת התורה והארץ,

חיים דרוקמן

ישיבות

כפר הרא"ה כפר הרא"ה
נתיב מאיר ירושלים
נחל יצחק נחלים
תקנות יעקב שדה יעקב
רעננה רעננה
אור עציון מרכז שפירא
פרחי אהרון חיפה
נתניה נתניה
בית יהודה כפר מימון
בית שמואל חדרה
אוהל שלמה באר שבע
נווה הרצוג אשדוד
אדר"ת נת"ם
בני ברק בני ברק
בר יוחאי מירון
תו"ם חרב לאת
גבעת שמואל גבעת שמואל
נתיבות חיים פסגת זאב
מודיעין מודיעין
סוסיא סוסיא
אפקי ארץ אופקים
נר תמיד חשמונאים
נתיבות נתיבות
ימין הרצוג אילת
בית שאן בית שאן
מטה בנימין בית אל
בית אברהם אשדוד
חולון חולון
יבנה חיפה

ישיבות הסדר

הכותל ירושלים
הגולן חיספין
מעלות יעקב מעלות
נווה דקלים אשדוד
אור עציון מרכז שפירא
שדמות נריה שדמות מחולה
עכו עכו
מכינה קדם צבאית קרית מלאכי
חולון חולון

אולפנות

כפר פינס כפר פינס
אמנה כפר סבא
צפירה צפירה
סגולה קרית מוצקין
מירון מירון
נאות אברהם ערד
אבן שמואל אבן שמואל
רעות פתח תקוה
תל אביב תל אביב
מבשרת ברוך חדרה
תהילת ישראל אילת
איילת השחר אופקים
פסגת זאב ירושלים
מודיעין מודיעין
נריה נריה
נתיבות נתיבות
אוהל שלמה באר שבע
ישורון פתח תקוה
נווה רוחמה ירושלים

חינוך גבוה לבנות

מכללת אורות ישראל אלקנה
אורות עציון גבעת וושינגטון

מכתב מהרב דוד פוקס שליט"א

ראש בית המדרש "לפניהם"

לשעבר: ר"מ בכולל "מרץ" מבשרת ירושלים, ור"מ בישיבה התיכונית "נתיב מאיר" ירושלים.

בס"ד ח"י סיון תש"ע

נושא: גמרא סדורה - הרב דניאל ווינט

זכות גדולה להמליץ לפניכם אודות מפעל 'גמרא סדורה', שיתרום לקירוב הנוער שלנו ללימוד גמרא ולהתענג בו. הקשיים ידועים, הניסיונות לפותרם רבים; אך המציאות לא השתפרה בהרבה. יש להודות לה' ולמתגייסים לעבודה הקדושה, בס"ד נתקדם לקראת דרכים שונות ולשינויים מהותיים. אין לצפות לפתרון אחד או לשיטה אחת שתתקבל על כולם ותביא ישועה, הרבה דרכים למקום. עלינו להשקיע במסלולים מקבילים, מה שטוב לזה לא יועיל תמיד לאחר; הצד השווה יביא לשינוי בע"ה.

'גמרא סדורה' שפיתח הרב דניאל ווינט התחילה לעזור ותעזור עוד הרבה בעתיד. הישיבות המעטות שהתנסו בה כבר מודיעים על תרומתה, וכל מעיין בתוצר מתרשם לטובה. ההתייחסות כאן היא למקור, לספר המונח לפני התלמיד. הפעילות ברמות חכמה, בינה ודעת תתאפשר ביתר קלות אם נסלק קודם חלק מהמוקשים בדרך. ומהבעיות הקשות בתחילת הדרך היא הקריאה מטקסט לא מובן לתלמיד המצוי. עוד לפני שמטפלים בלשון הארמית שהיא זרה, אין התלמיד מוצא את ידיו ורגליו בלי פיסוק. איפה מתחיל משפט ואיפה נגמר? הוא מורכב מתת נושאים ואזכורים כבדרך אגב? אלה, ועוד הרבה, מייאשים את הלומד לפני שמתחיל.

דף מצוי בתלמוד בבלי אינו קשה כל כך. כמעט כל דברי התנאים והאמוראים הם בעברית, פסוקי המקרא כל שכן. כמה מילות קישור דגמרא לא יהוו בעיה, אילו כל השאר היה קריא. וראה זה פלא. ההדפסה של 'גמרא סדורה' בצבע אחר לפסוק ומקור תנאיי, עם פונטים שונים ופיסוק בסיסי משנה את הכל. הצעיר מרגיש שהוא יכול. כעת הוא משוחרר להתמודד עם סברא טובה, ערך רעיוני רלבנטי לחייו, הוא מסוגל גם להקשות קושיא טובה. הוא מוצא חברותא עם רבינא ורב אשי ומרגיש מקושר עם לומדי תורה של הדורות לפניו. כל תוספת והדרכה של הר"מ מתקבל אז ברצון כאתגר, ולא כמשא חלילה.

ראוי ביותר, לדעתי, לעזור להפיץ 'גמרא סדורה' בכל הישיבות, בכל הרמות. תוך זמן קצר יחסי, נראה בע"ה קידום ועלייה בשטח. נתפנה אז להשקיע כוחות וזמן לשאלות הערכיות החשובות להגדיל תורה ולהאדירה.

לכבוד התורה ולקרבה ללב,

דוד פוקס

הסכמה זו הודפסה על מסכת סוכה וקבלתי רשות ממו"ר הרב פוקס להדפיסה גם כאן.

הסכמה זו הודפסה על מסכת סוכה וקבלתי רשות מהרב לפשיץ להדפיסה גם כאן.

מסכת תענית פרק א'

1. ב, א-ב

רס"י

מתני'
מאימתי מזכירין גבורות גשמים.
 שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם
 ובגמרא מפרש טעמא אמאי קרי
 ליה גבורות גשמים מפני שיורדין
 בגבורה שנאמר עושה גדולות וגו':
סימן קללה בחג הן. כדאמרין
 במס' סוכה בפרק הישן (דף כח:)
 מאימתי מותר לפנות משתסרח
 המקפה משל לעבד שבא למזוג
 כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו
 וא"ל אי אפשי בשמושך כלומר
 כשהגשמים יורדין לסוכה הכל
 יוצאין ונראה שאין הקב"ה חפץ
 שנשתמש לפניו ואמאי מתחילין
 להזכיר גבורות גשמים בחג ונראה
 שהוא מתפלל שיבא מטר בחג:
לא אמרתי לשאול. שיתפלל על
 הגשמים בחג כגון ותן טל ומטר:
אלא להזכיר. שמתחיל להזכיר
 בחג גבורות של מקום שמוריד
 גשמים:
בעונתו. כלומר בזמנו:
אם כן. ואמאי פוסק בפסח
 מלהזכיר:

גמ'
תנא היכא קאי. כלומר מדקתני
 מאימתי מכלל דפשיטא ליה להאי
 תנא דחייבים להזכיר והיכא חזינן
 דמחייב להזכיר:
התם קאי. מזכירין גבורות גשמים
 כו' במסכת ברכות:
(וליתני התם. במסכת ברכות
סמוך דתני מזכירין ליתני): מ"ש
דשבקיה עד הכא. כלומר האי
 דקתני הכא בסדר מועד מאימתי
 ליתני התם דקתני מזכירין
 במסכת ברכות היינו סדר זרעים:
עד הכא. עד סדר מועד:
אלא. לא תימא דהא דקתני
 מאימתי דהתם קאי דתנא מראש
 השנה סליק ששניהן בסדר אחד
 הן להכי לא מצי למימר מאי שנא
 דשבקיה עד הכא:
(בחג. הוי דין על המים ומשום
דתני מאימתי הוי דין על המים
קתני נמי אימתי זמן הזכרה):
ואידי דתני בחג נידונין. כלומר
 אגב דתנא בחג נידונין על המים
 קסבר בנפשיה הואיל ונידונין בחג
 על המים ש"מ בעינן להזכיר
 עניינא דמיא לצוויי על המים
 דליתו לברכה להכי קתני מאימתי
 מזכירין:
כתיב עושה גדולות עד אין חקר.
 אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתוב
 חקר בברייתו של עולם מה ברייתו
 של עולם כתיב ביה גבורה אף
 גשמים הוי כמאן דכתיב ביה
 גבורה:

משנה

ב, א

מאימתי מזכירין גבורות גשמים?
רבי אליעזר אומר:
מיום טוב הראשון של חג.
רבי יהושע אומר:
מיום טוב האחרון של חג.
אמר לו רבי יהושע:
הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה הוא מזכיר?
אמר לו רבי אליעזר:
אף אני לא אמרתי לשאול,
אלא להזכיר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בעונתו.
אמר לו: אם כן לעולם יהא מזכיר!

אין שואליו את הגשמים, אלא סמוך לגשמים.
רבי יהודה אומר:
העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג:
האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר.
ביום טוב הראשון של פסח:
הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר.

גמרא

תנא היכא קאי דקתני "מאימתי!"

תנא התם קאי, דקתני:
"מזכירין גבורות גשמים בתחית המים.
ושואלין בברכת השנים,
והבדלה בחונן הדעת"
 וקתני "מאימתי מזכירין גבורות גשמים".

וליתני התם!
 מאי שנא דשבקיה עד הכא?

אלא, תנא מראש השנה סליק, דתנן:
"ובחג נידונין על המים".

ואידי דתנא: "ובחג נידונין על המים",
 תנא: "מאימתי מזכירין גבורות גשמים".

וליתני: 'מאימתי מזכירין על הגשמים', מאי "גבורות גשמים"?

אמר רבי יוחנן:
 מפני שיורדין בגבורה,
 שנאמר: "עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר" (איוב ט),
 וכתוב: "הנותן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני הוצות" (איוב ה).

מאי משמע?

אמר רבה בר שילא:
 אתיא "חקר" "חקר" מברייתו של עולם,
 כתיב הכא: "עושה גדולות עד אין חקר",
 וכתוב התם: "הלא ידעת אם לא שמעת, אלהי עולם ה'
בורא קצות הארץ, לא יעף ולא יגע, אין חקר לתבונתו" (ישעיהו מ),
 וכתוב: "מכין הרים כהו נאור בגבורה" (תהילים סה).

ומנא לן דכתפלה?

רש"י

ואמר רבי יוחנן שלש מפתחות.
היינו שלא נמסרו לשליח אחד
ביחד:
יפתח ה'. ולא שליח:
כי אני ה'. ולא שליח:
פותח את ידך. ולא שליח:
גשמים נמי היינו פרנסה. וכבר
חשבנא ליה:

דתיניא:

"לְאֵהֱבֶה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכֹל לְבַבְכֶם" (דברים יא),

איזו היא עבודה שהיא בלב?

הוי אומר זו תפלה.

וקתיב בתריה: "וְנִתְּתִי מִטֶּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹדָה וּמִלְקוֹשׁ" (דברים יא).

אמר רבי יוחנן:

שלישה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא, שלא נמסרו ביד שליח,

ואלו הן:

מפתח של גשמים,

ומפתח של חיה,

ומפתח של תחיית המתים.

מפתח של גשמים דכתיב:

"יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לְתֵת מִטֶּר אֲרָצְךָ בְּעֵתוֹ" (דברים כח).

מפתח של חיה מנין?

דכתיב: "וַיִּזְכּוּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֶלֶיהָ אֱלֹהִים,

וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ" (בראשית ל).

מפתח של תחיית המתים מנין?

דכתיב: "וַיִּדְעַתֶּם מִי אֲנִי ה' בַּפֶּתַח אֶת קְבֹרוֹתֵיכֶם" (יחזקאל לו).

במערכא אמרי:

אף מפתח של פרנסה,

דכתיב: "פֹּתַח אֶת יָדְךָ וְגו'" (תהילים קמה).

ורבי יוחנן, מאי טעמא לא קא חשיב להא?

אמר לך:

גשמים היינו פרנסה.

ב, ב

2. ב, ב - ג, א

רפ"י

מלולב גמר לה. שדומה ללולב שכשם שאי אפשר לאלו ארבע מינין בלא גשמים ובאין לרצות על המים כדאמרין בסוכה כך אי אפשר לעולם בלא מים:

מה לולב ביום. שמתחילין ליטול ביום ראשון אף הזכרה נמי ביום כלומר שאינן מזכירין בלילי יום טוב הראשון עד למחר:

מה ניסוך המים מאורתא. כדאשכחן במסי' סוכה (דף נא): שממלאין הכלי מים לניסוך המים בלילה ויש ספרים דכתיב בהו דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה שמקריבין הקרבנות ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים נמי יכול לנסך בלילה:

אף הזכרה נמי מאורתא. שבליילי י"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתחילין להזכיר גבורות גשמים:

גמרא גמיר לה. רבי אבהו דרבי אליעזר לא למדה אלא מלולב:

מתניתין שמייע ליה. דרבי אליעזר גמר מלולב:

משעת הנחתו. מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי:

ארבעה מינין הללו. שבלולב ואתרוג:

כך גשמים. יהא מזכיר כל השנה אפילו בימות החמה אם הוא רוצה יהא מזכיר:

משעה שפוסק מלשאול. שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהזכיר גבורות גשמים והשתא לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו אף בחג אינו מזכיר הואיל ולא סימן ברכה הן:

האחרון. המתפלל תפלת מוסף:

הראשון. המתפלל תפלת יוצר:

אינו מזכיר. ושוב אין מזכירין:

שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר' יהושע. דאמר כי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה ואף על גב דלא מטא זימנייהו כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הן מזכירין הואיל ואין שואלין:

כל אימת דאתיין זימנייהו הוא. וכיון דלאו זימניה הוא אין מזכירין והוא הדין בחג:

"רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג" כו'.

איבעיא להו:

רבי אליעזר מהיכא גמיר לה?

מלולב גמר לה, או מניסוך המים גמר לה?

מלולב גמר לה -

מה לולב ביום, אף הזכרה ביום,

או דלמא מניסוך המים גמר לה -

מה ניסוך המים מאורתא,

דאמר מר:

"ומנחתם ונסכיהם" (במדבר כט) - אפילו בלילה,

אף הזכרה מאורתא?

תא שמייע:

דאמר רבי אבהו:

לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב.

איכא דאמרי: רבי אבהו גמרא גמיר לה,

ואיכא דאמרי: מתניתא שמייע ליה.

מאי היא?

דתניא:

"מאימתי מזכירין על הגשמים?

רבי אליעזר אומר:

משעת נטילת לולב.

רבי יהושע אומר:

משעת הנחתו.

אמר רבי אליעזר:

הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים,

ובכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים,

כך אי אפשר לעולם בלא מים.

אמר לו רבי יהושע:

והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה.

אמר לו רבי אליעזר:

אף אני לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר,

ובכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה בולה ואינה אלא בזמנה,

כך מזכירין גבורות גשמים כל השנה ואינה אלא בזמנה,

לפיכך אם בא להזכיר כל השנה בולה מזכיר.

רבי אומר:

אומר אני, משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה.

רבי יהודה בן בתירה אומר:

בשני בחג הוא מזכיר.

רבי עקיבא אומר:

בשני בחג הוא מזכיר.

רבי יהודה משום רבי יהושע אומר:

העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג:

האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר.

ביום טוב ראשון של פסח:

הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר."

שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לרבי יהושע!

אמר לך רבי יהושע:

בשלמא תחיית המתים מזכיר, דכולי יומא זמניה הוא,

אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא?

והתנן: "וצא ניסוך וירדו גשמים סימן קללה הם,

שנאמר: "הלא קציר הטיס היום" וגו' (שמואל א יב)!"

רש"י

בשני ונסכיהם. דסגי בנסכה וכיון דבשני אייתר מ"ם לדרשה להכי מתחילין להזכיר בשני:
בשני ניסוכין הכתוב מדבר. שני ניסוכין על קרבן אחד אבל ונסכיהם משמע הרבה דבקרבנות הרבה לכן לא הוה דריש רבי עקיבא מונסכיהם:
סבר לה כרבי יהודה. דמ"ם יו"ד מ"ם מרבה ניסוך המים:
אי סבר לה כרבי יהודה. לימא כר"י. שיזכיר בשני:
ניסוך יתירא בששי כתיב. כלומר ונסכיה דמרבי תרי ניסוכין כתיב בששי להכי אמר בששי מתחיל להזכיר ואהני מ"ם יו"ד מ"ם מים דלא מצינו למימר תרוייהו דיון:

"רבי יהודה בן בתירה אומר:

בשני בחג הוא מזכיר."

מאי טעמא דרבי יהודה בן בתירה?

דתניא:

"רבי יהודה בן בתירה אומר:

נאמר בשני "ונסכיהם" (כמדבר כט),

ונאמר בששי "ונסכיה",

ונאמר בשביעי "כמשפטים" - הרי מ"ם יו"ד מ"ם - הרי באן מים,

ובאן רמז לניסוך המים מן התורה."

ומאי שנא בשני דנקט?

דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי, הלכך בשני מדפרינו.

"רבי עקיבא אומר: בששי בחג הוא מזכיר"

שנאמר בששי **"ונסכיה"** - בשני ניסוכין הכתוב מדבר:

אחד ניסוך המים,

ואחד ניסוך היין.

ואימא תרנוייהו דחמרא?

סבר לה כרבי יהודה בן בתירה, דאמר: רמיזי מא.

אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה ניקא כוותיה!

קסבר רבי עקיבא: כי כתיב ניסוך יתירא בששי הוא דכתיב.

ג, א

3. ג, א

כ"י

או הסך הסך או נסך נסך. מדשני
קרא בדיבוריה ש"מ תרתי:

תניא:

"דבי נתן אומר:

"בקדש הסך נסך שכר לה" (במדבר כח) - בשני ניסוכין הפתוב מדבר,
אחד ניסוך המים, ואחד ניסוך היין".

אימא תרנייהו דתמרא?

אם פן ליכתוב קרא או 'הסך הסך' או 'נסך נסך' מאי "הסך נסך"?
שמעתי מינה חד דמא וחד דתמרא.

4. ג, א

רפ"י

אי ר"ע תרי יומי הו. ותו לא דהא
אמר ונסכיה דהיינו בששי מרבה
ניסוך המים:

וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.
דאמר בלוג הוה מנסך כל שמנה
לא סבר כוותיה במה דאמר כל
שמונה מנסך אלא במה דאמר
בשמיני מנסך וכיון דבשמיני מנסך
משכחת לה לרבי יהודה [ב"ב]
דאמר בשני מתחילין לניסוך
המים כל שבעה:

דמפיק ראשון ומעיל שמיני.
משיב בעל הגמרא מי מצי אמר
רבי יהודה דבשמיני מנסך:

מאי שנא. דקאמר דבראשון אינו
מזכיר דכי רמיזי מיא בשני הוא
דרמיזי דמונסכיהם מרבה ניסוך
המים שמיני נמי מי מצי אמר
דמנסך הא שביעי אמר רחמנא
דמ"ס יו"ד מ"ס מים כתיב
בשביעי דסיום קראי דניסוך
המים בשביעי כתיב כמשפטם ולא
בשמיני:

אלא ר' יהושע היא. דאמר משעת
הנחתו [דהיינו בשביעי] מזכיר
ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל
שבעה דגמרא גמיר לה הלכה
למשה מסיני דניסוך המים כל
שבעה ודאי כר"א אתי שפיר אבל
כרבי יהודה בן בתירה וכו"ע לא
מיתוקמא אלא להכי לא מוקי לה
כר' אליעזר דהא לא מיבעי אי ר'
אליעזר סבירא ליה הכי דודאי
לרבי אליעזר אתי שפיר והא דקא
מוקים כר' יהושע רבותא קמשמע
לן אבל כר"י בן בתירה וכו"ע לא
מיתוקמא דרבי יהודה יליף
מונאמר בשני ונסכיהם כו' אלמא
דסבר דניסוך המים לא הוה אלא ו'
ימים דאיהו לא מפיק ראשון
ומעיל שמיני משום הני פירכא
דפריך לעיל לא אתי כרבי יהודה
ורבי עקיבא יליף מנסכיה שנאמר
בששי אלמא דסבר דניסוך המים
לא הוה אלא תרי יומי אבל כרבי
יהושע מיתוקמא לפיכך אין
מזכירין אלא ביו"ט האחרון
דגשמים בחג סימן קללה אבל
ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא
גמיר לה:

עשר נטיעות. המפוזרות בתוך
בית סאה חורשין כל בית סאה
ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר
שדות אין חורשין לפני שביעית ל'
יום זה חורשין דהואיל אם אין
חורשין סביבן מפסידין:

וניסוך המים. כל שבעה: ר' יהודה
אומר משום רבי יהושע העובר
לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג
כו'. כעין אמר מר הוא כלומר
אמרין לעיל ר' יהודה אומר. הי
רבי יהושע אילמא רבי יהושע
דמתני' מיו"ט האחרון הוא
מזכיר. דראשון נמי המתפלל
תפלת יוצר מזכיר ואילו הכא תני
הראשון אינו מזכיר:

אָלָא הָא דְתַנּוּ:

"נִיסוּךְ הַמַּיִם כָּל שִׁבְעָה" מַנִּי?

אִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - נִימָא חַד יוֹמָא!

אִי רַבִּי עֲקִיבָא - תַּרְי יוֹמֵי!

אִי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בֶּתְרִיה - שִׁיתָא יוֹמֵי!

לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בֶּתְרִיה הִיא,

וְסָבִירָא לִיהַּ כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִיתִין.

דְּתַנּוּ:

"דְּבִי יְהוּדָה אֹמֵר:

בְּלוֹג הִיָּה מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמוֹנָה".

וּמְפִיק רֵאשׁוֹן וּמְעֵייל שְׁמִינִי.

וּמָאֵי שְׁנָא רֵאשׁוֹן דְּלָא?

דְּכִי רְמִיזֵי מַיִם בְּשֵׁנֵי הוּא דְּרַמְיִין,

שְׁמִינֵי נְמוּ, כִּי רְמִיזֵי מַיִם בְּשִׁבְעֵי הוּא דְּרַמְיִין!

אָלָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא,

וְנִיסוּךְ הַמַּיִם כָּל שִׁבְעָה - הִלְכָתָא גְּמִירֵי לָהּ,

דְּאָמַר רַבִּי אָמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי נְחוּנְיָא אִישׁ בְּקַעַת בֵּית חוֹרְתָן:

עֶשֶׂר נְטִיעוֹת, עֶרְבָה, וְנִיסוּךְ הַמַּיִם - הִלְכָה לְמִשְׁנֵי מַסִּינֵי.

5. ג, א

ר"י

האמר משעת הנחתו. דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: ותו הא דתניא. במכילתא אחריתי: ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט אחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר: (אלא) אמר רב נחמן בר יצחק תהא. תרוייהו הא דבעית הי ר' יהושע והא דבעית הי בן בתירה ר' יהושע בן בתירה היא דהאי דקאמר ר' יהודה לעיל משום ר' יהושע והדר קאמר משום בן בתירה תהא תרוייהו ר' יהושע בן בתירה ולא קשיא זמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה ר' יהושע: מקמי דליסמכוהו. לא הוה חשוב וקרו ליה בשמיה דאבוה והאי דקרו ליה בשמיה דנפשיה ר' יהושע היינו לבתר דסמכוהו:

"רבי יהודה אומר משום רבי יהושע:

העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג:

האחרון - מזכיר, הראשון - אינו מזכיר.

ביום טוב הראשון של פסח:

הראשון - מזכיר, האחרון - אינו מזכיר."

הי "רבי יהושע"?

אילמא רבי יהושע דמתניתין - הא אמר: "ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר!"

אלא, רבי יהושע דברייתא - האמר: "משעת הנחתו!"

ותו, הא דתניא:

"רבי יהודה אומר משום בן בתירה:

העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון - מזכיר,"

הי בן בתירה?

אילמא רבי יהודה בן בתירה - הא אמר: "בשני בָּחַג הוא מזכיר!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

תהא בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתִירָה,

זמנין דקרי ליה בשמיה, וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא,

והא מקמי דליסמכוהו, והא לבתר דליסמכוהו.

6. ג, א-ב

רס"י

בטל וברוחות. משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפילו בימות הגשמים:

לפי שאינן נעצרים. שאלמלא הן אין העולם מתקיים והאי דאמרין בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה כדבסמוך זיקא דבתר מיטרא כמיטרא:

ואילו טל לא קאמר. ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד:

ולא מיעצר. לעולם אפילו באותן שנים:

אישתבועי למה ליה. אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. הא לא נעצר:

אפילו טל דברכה. שיצמיח שום צמח:

וליהדריה לטל דברכה. ולימא ואתנה טל ומטר:

דלא מינכרא מילתא. דהא טל הוה מעיקרא ולא היה אחאב הרשע מודה בחזירה דטל של ברכה דאי הוה אומר ואתנה טל ומטר היה אחאב מקנטרו ואומר לו שלא נעצר: אלא דמכניפנא לכו מדי רוחי עלמא לא גרסינן דהא פרשתי אתכם כתיב בקרא ואיכא למימר דגרס ליה והכי משתמע קרא כי מדי רוחות השמים שפרשתי אתכם משם אקבצכם ואריכות לשון בעלמא הוא דלא כתיב קיבוץ בקרא:

כשם שא"א לעולם בלא רוחות. שלא יתקיים מרוב הבל וחמימות: **בלא ישראל.** שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל והכי אמר קרא כי כדי רוחות השמים פרשתי אתכם לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי:

בימות החמה. מניסן עד החג: **משיב הרוח אין מחזירין אותו.** דבלאו הכי לא מיעצר:

מוריד הגשם מחזירין אותו. דמיעצר וכיון דבעא אמיטרא לא התפלל תפלתו כהוגן וחוזר לראש הברכה ואומרה בלא מוריד הגשם לפי שהגשמים בקיץ סימן קללה הן מפני הקציר:

מעביר הרוח. שלא ינשב: **ומפריח הטל.** שלא ירד:

אין מחזירין אותו. דלא מיעצרי:

תנא:

"בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר."

מאי טעמא?

אמר רבי חנינא:

לפי שאין נעצרים.

וטל מנלן דלא מיעצר?

דכתיב:

"ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב:

הי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו,

אם יהיה השנים האלה טל ומטר, כי אם לפי דברי" (מלכים א יז),

וכתיב:

"לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה" (מלכים א יח).

ואילו טל לא קאמר ליה,

מאי טעמא? משום דלא מיעצר.

ג, ב

וכי מאחר דלא מיעצר, אליהו אשתבועי למה ליה?

הכי קאמר ליה:

אפילו טל דברכה, נמי לא אתי.

וליהדריה לטל דברכה?

משום דלא מינכרא מילתא.

אלא רוחות מנא לן דלא מיעצרי?

אמר רבי יהושע בן לוי:

דאמר קרא: **"כי פארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה'"** (זכריה ב).

מאי קאמר להו?

אילימא הכי קאמר להו: הקדוש ברוך הוא לישראל:

דבדרתינכו בארבע רוחי דעלמא -

אי הכי **"פארבע"**, 'בארבע' מיבעי ליה!

אלא הכי קאמר:

כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.

אמר רבי חנינא:

הלכך בימות החמה,

אמר: 'משיב הרוח' - אין מחזירין אותו,

אמר: 'מוריד הגשם' - מחזירין אותו.

בימות הגשמים,

לא אמר: 'משיב הרוח' - אין מחזירין אותו.

לא אמר: 'מוריד הגשם' - מחזירין אותו.

ולא עוד אלא אפילו אמר: 'מעביר הרוח ומפריח הטל' - אין מחזירין אותו.

7. ג, ב

רש"י

בעבים. מקשר עבים :
למימרא דלא מיעצרי. לפיכך לא
 חייבוהו להזכיר :
בחרפי. עבים בכירות הבאים לפני
 המטר אינן עצרות :
באפלי. הבאות מאוחרות לאחר
 המטר דשניות למטר הן כדלקמן
 ובהנהו כתיב ועצר וכיון דאין
 כולם נעצרות לא חייבו להזכיר :
שאינה מצויה. כתיב ועצר ואפי"ה
 לא חייבוהו להזכיר דסגי ליה
 במצויה רוחות לא מצי לתרוצי
 הא בחרפי הא באפלי דרוח בין
 במטר בין בלא מטר לא מיעצר
 כגון רוח מצויה :
רוח שאינה מצויה נמי חזיא לבי
דרי. לגורן לזרות הקשין מן
 התבואה ונחייב להזכיר :
אפשר בנפוחתא. וויין בלע"ז בנפה
 וכברה :

תנא:

"בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר,
 ואם בא להזכיר מזכיר".

מאי טעמא?

משום דלא מיעצרי.

ולא מיעצרי?!

והתני רב יוסף:

"ועצר את השמים" (דברים יא) - מן העבים ומן הרוחות.
 אתה אומר מן העבים ומן הרוחות או אינו אלא מן המטר?
 בשהוא אומר: "ולא יהיה מטר" - הרי מטר אמור,
 הא מה אני מקיים: "ועצר את השמים"?
 מן העבים ומן הרוחות!"

קשיא רוחות ארוחות,

קשיא עבים אעבים!

עבים אעבים לא קשיא:

הא בחרפי, הא באפלי.

רוחות ארוחות לא קשיא:

הא ברוח מצויה, הא ברוח שאינה מצויה.

רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי!

אפשר בנפוחתא.

8. ג, ב - ד, א

רס"י

שניות. כמעט שמועילות כמטר עצמו:
מאי היא. אי זה עבים ורוחות קאמר דשניות למטר:
אמר עולא ואיתימא רב יהודה דבתר מיטרא. עבים ורוחות שלאחר המטר: זיקא ל"ג הכא: יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר וגו':
זיקא דבתר מיטרא. שהרוח מעלה אבק אחר הגשמים ונדבק בתבואה:
ה"ג הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא. כשירד בנחת אינו מעלה אבק:
רזיא. בכח ולא גרסינן ואי בעית אימא הא והא כו' אלא ה"ג הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק והיינו הך:
כמיטרא. שניות למטר כדקתני בתוספתא:
למעוטי מאי. מאחר דכולהו כמיטרא מאי קמעטינן דהוי בתריה ולא הוי כמיטרא:
גילהי דליליא. אישלושטר"א בלע"ז בגילהי הוה קאי במס' (פסחים דף יג.) ורוב גילהי בליליא שכיח:
וביומא שמשא דביני קרחי. שבין העבים שנראה במקום אחד אורה ובמקום אחר מעונן כקרח שיש לו שערות במקום אחד וקרחה במקום אחר:
מעלי תלגא לטורי. וכ"ש לבקעה אלא הרים אין להם גשמים אלא שלג שהגשמים יורדין למטה ואין ההר שותה מהן ועוד שלג שבמעקים נמו והולך מפני החום ששולט שם כמים הוא אבל בהרים קרוי שלג:
כחמשה מיטרי לארעא. דהכי משמע קרא כי לשלג יאמר הוא ארץ כשיאמר לשלג הוה ארץ הרי הוא כגשם מטר וגשם מטרות והרי יש כאן חמשה:
מיטרא ניחא. שירוד בנחת יפה לפירות התבואה:
עורפילא. גשמים דקים כך שמן כדלקמן:
אפי' לפרציא דתותי קלא. הגרעין שתחת גושה של קרקע:
מהניא. שמתחיל לבצבץ ולעלות מיד:
עורו פילי. שסותם סדקי הארץ ל"א שמגדלת ומצמחת הגרעינין העומדין בסדקי הקרקע:
צורבא מרבנן. בחור חריף כמו בעי דצריבן במסכת ביצה (דף ז.) תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא אלא ההוא מרבנן קרי ליה:
כיון דנבט נבט. שמתחיל לבצבץ ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שיצא שמו. הולך וגדל למעלה:
אורייתא מרתחא ליה. שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות:
כאש. שמחמם כל גופו:
ברזל. קפדנים וקשים כברזל:
בוניה. תלמידי חכמים מקיימו עולם בבניניהו:

תנא:

"העבים והרוחות שניות למטר".

היכי דמי?

אמר עולא ואיתימא רב יהודה:
דבתר מיטרא.למימרא, דמעלייתא היא!
והקתיב: "יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר" (דברים כח),
ואמר עולא ואיתימא רב יהודה:
זיקא דבתר מיטרא!לא קשיא:
הא דאתא ניחא, הא דאתא רזיא.ואי בעית אימא:
הא דמעלה אבק, הא דלא מעלה אבק.ואמר רב יהודה:
זיקא דבתר מיטרא - כמיטרא,
עיבא דבתר מיטרא - כמיטרא,
שימשא דבתר מיטרא - כתרי מטרי.

למעוטי מאי?

למעוטי גילהי דליליא, ושמשא דביני קרחי.

אמר רבא:
מעלי תלגא לטורי כחמשה מיטרי לארעא,
שנאמר: "כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עז" (איוב לז).ואמר רבא:
תלגא - לטורי, מטרא רזיא - לאילני, מטרא ניחא - לפירי,
עורפילא - אפילו לפרציא דתותי קלא מהניא ליה.

ד, א

מאי 'עורפילא'?

עורו פילי.

ואמר רבא:
האי צורבא מרבנן דמי לפרציא דתותי קלא,
דכיון דנבט נבט.ואמר רבא:
האי צורבא מרבנן דרתח,
אורייתא הוא דקא מרתחא ליה.
שנאמר: "הלא כה דברי נאש נאם ה'" (ירמיהו כג).ואמר רב אשי:
כל תלמיד חכם שאינו קשה כפרזל אינו תלמיד חכם,
שנאמר: "וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיהו כג).אמר ליה רבי אבא לרב אשי:
אתון מהתם מתניתו ליה,
אנן מהקא מתנינן ליה:
דקתיב: "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח),

אל תקרי "אבניה", אלא בונה.

אמר רבינא:

אפילו הכי מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניהוּתא,
שנאמר: "וְהָסֵר פֶּעַס מִלִּבָּךְ" וגו' (קהלת יא).

9. ד, א

רפ"י

שלושה שאלו כו'. משום דרבי יונתן מייירי בגשמיים לקמן נקט לה:

ובנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה. משמע הנערה היוצאה תחילה מן העיר ויאמר לה השקיני לה היה מנחש:

אפי' חגרת אפי' סומא. לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שתהיה בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה:

(אלא) השיבוהו כהוגן. וזימנו לו רבקה: דבר טמא כלב או חזיר:

והיינו דאמר להו נביא כו'. מדגלי ביה קרא ואמר הצרי אין בגלעד [אלמא דלא הוי נחא קמי שמיא כדאמרינן הצרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להתיר נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בבראשית רבה:

וכתיב אשר לא צויתי. בירמיה כתיב בפרשת בקבוק ובנו את במות (התופת) אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא [צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי שלא תאמרו הלא צוה כמו כן הקב"ה ליפתח ומישע ואברהם כי מעולם לא צויתי למישע לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ולשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב"ה והאי דכתיב על שרפו עצמות מלך אדם לשיד מילתא אחרינא הוא ולא דברתי ליפתח מימים ימימה ותהי חק בישראל ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי אלמא לא היה הקב"ה רוצה בבתו שהרי מזכירם לגנאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר הי"ג ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם כלומר שאע"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו אלא לנסותו מפני קטיגורו היינו שטן כדאמר בסנהדרין בהנחנקין (דף פט:) ויהי אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן וכי ואית דלא גרסינן האי ולא עלתה על לבי דטעי בקרא אחרינא דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיהו ז' פסוק כב) ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. בתנחומא אשר לא צויתי זו בתו של יפתח אע"פ שצויתי לו תורה ומצות מצוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע מלך מואב והלא מישע נכרי הוא ולא חולין הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא. ובאגדה קא חשיב כלב בהדיהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגוי ורבי יונתן דלא חשיב ליה דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה כדאמרינן בתמורה (דף טז.) ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר כדאמרינן בנדריים (דף לח.) שאין שכינה שורה כו' מפי רבי. וגדעון ששאל למנוע טל מעל הארץ ובגוזה לבדה יהיה אין זה שלא כהוגן ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד מפי רבי:

ויבוא כגשם לנו. פעמים אינו מתבקש שהוא סימן קללה בקיץ:

דבר המתבקש לעולם. טל אפילו בימות החמה:

פעמים נראה. כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעינים וי"ל על כפים על השמים צורת אדם שהוא בכסא וכן נשא לבבנו אל כפים (איכה ג) מפי רבי:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

שלשה שאלו שלא כהוגן,

לשניים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן.

ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאלו בן קיש, ויפתח הגלעדי.

אליעזר עבד אברהם,

דכתיב: **"והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך"** וגו' (בראשית כד).

יכול אפי' חגרת? אפי' סומא?

השיבו כהוגן ונדמנה לו רבקה.

שאלו בן קיש,

דכתיב: **"והיה האיש אשר יכנו"**

יעשרנו המלך עשר גדול, ואת בתו יתן לו" (שמואל א' יז).

יכול אפי' עבד? אפילו ממזר?

השיבו כהוגן, ונדמן לו דוד.

יפתח הגלעדי,

דכתיב: **"והיה היוצא אשר יצא מדלת ביתי"** וגו' (שופטים יא).

יכול אפילו דבר טמא?

השיבו שלא כהוגן, ונדמנה לו בתו.

והיינו דקאמר להו נביא לישראל:

"הצרי אין בגלעד, אם רפא אין שם" (ירמיהו ח),

וכתיב: **"אשר לא צויתי, ולא דברתי, ולא עלתה על לבי"** (ירמיהו יט),

"אשר לא צויתי" - זה בנו של מישע מלך מואב,

שנאמר: **"ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה"**,

"ולא דברתי" - זה יפתח,

"ולא עלתה על לבי" - זה יצחק בן אברהם.

אמר רבי רבקה:

אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן,

הקדוש ברוך הוא השיבה כהוגן.

שנאמר: **"ונדעה נרדפה לדעת את ה'**

פשהר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו" (הושע ו).

אמר לה הקדוש ברוך הוא:

בתי, את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש,

אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם,

שנאמר: **"אהיה כטל לישראל"** (הושע יד).

ועוד שאלה שלא כהוגן:

אמרה לפניו: רבוננו של עולם, **"שימיני כחותם על לבך כחותם על זרועך"** (שיר השירים ח).

אמר ליה הקדוש ברוך הוא: בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה,

אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר: **"הו על כפים חקותיך"** (ישעיהו מט).

10. ד, א - ד, ב

רפ"י

ה"ג סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא. כלומר הא דקתני אין שואלין את הגשמים היינו אין מזכירין את הגשמים:
ומאן תנא. דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן:
רבי יהושע היא. דאמר משעת הנחת לולב הוא מזכיר דהיינו יום שמיני וזהו סמוך לגשמים דמן החג ואילך הוא זמן גשמים:
הכי גרסינן ואיכא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפי' תימא רבי אליעזר כו'. ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד דהא לא משתמע ממתני':

"אין שואלין את הגשמים" כו'.

סברוה: שאלה והזכרה חדא מילתא היא.

מאן תנא?

אמר רבא:

רבי יהושע היא,

דאמר: "משעת הנחתו".

אמר ליה אביי:

אפילו תימא רבי אליעזר, שאלה לחוד, והזכרה לחוד.

ואיכא דאמרי:

לימא רבי יהושע היא,

דאמר: "משעת הנחתו"?

ד, ב

אמר רבא:

אפילו תימא רבי אליעזר, שאלה לחוד והזכרה לחוד.

11. ד, ב

רס"י

עד אימתי שואלין את הגשמים.
בסוף ימות הגשמים:
עד שיעבור הפסח. דאמרינן כל
חולו של מועד ותן טל ומטר:
עד שיצא ניסן. וכדמפיק טעמא
במתני': הכי גרסינן אמר רב
חסדא כאן לשאול כאן להזכיר
מישאל שאיל ואזיל והזכרה
ביו"ט ראשון פוסק. לשאול שואל
והולך עד שיעבור הפסח כדקתני
עד מתי שואלין כו' להזכיר אינו
מזכיר אלא בתפלת יוצר של יו"ט
ראשון:

במקום שאינו שואל. ביו"ט
האחרון של חג שאינו מתפלל
תפלתו תפלת חול דאין שאלה
אלא בברכת השנים:
מזכיר. גבורות גשמים כדאמר רבי
יהודה האחרון מזכיר:
במקום שהוא שואל. בחולו של
מועד של פסח:

תרי תנאי. חד אמר עד שיעבור
הפסח שואלין כל שכן שמזכירין
וחד אמר שאלה עד הפסח והזכרה
שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט
הראשון של פסח בתפלת יוצר
ובמוספין פוסק:

רב יוסף אמר. האי דקתני עד
אימתי שואלין עד שיעבור כו' הי"ק
עד שיעבור שליח צבור כו' והיינו
כאידך רבי יהודה דמתני' דאמר
הראשון מזכיר האחרון אינו
מזכיר:

שאלה ביו"ט מי איכא. וכי
מתפלל הוא תפלת חול שאתה
אומר עד שיעבור הפסח דהיינו
זמן שליח צבור של תפלת יו"ט
הראשון של פסח:

אמר ליה אין שאלה דמתורגמן.
בדרשה שהוא דורש אומר ברכת
שאלה לבדה:

דבר שאינו צריך לצבור. דכיון
דזמן הפסקה הוא לאו אורח
ארעא למישאל בצבור דבר שאינו
צריך:

עד שיעבור זמן שחיטת פסח.
חצות יום דארבעה עשר עד
שיעבור חצות דהיינו כל תפלת
יוצר ואשמעינן ר' יהודה דבמנחה
דערבי פסחים אע"ג דמצלינן
תפלת חול מפסיקין ולא יאמר
ותן טל ומטר ואע"ג דמדכרינן עד
למחר במוספין פוסק השאלה
בתפלת מנחה של ערב יו"ט
הראשון והזכרה שיכול להזכיר
ביום טוב מזכיר עד תפלת מוסף
של יום טוב הראשון:

כתחילתו. שהוא מזכיר תחלה
ביום טוב אחרון של חג ואינו
שואל עד לאחר החג כך בסופו
אינו שואל במנחה ערב יו"ט
הראשון ומזכיר עד מוסף של יו"ט
ראשון והכא ליכא למיפרך שאלה
ביו"ט מי איכא:

דהזכרה נמי צורך שאלה היא.
שמרצה תחילה לפי שא"א לו
לשאול ביו"ט וכיון דאיכא שאלה
אבתריה מזכיר הוא לרצויי
בעלמא:

אבל סופו. למה הוא מזכיר הואיל
ואינו צריך לשאול מכאן ואילך
הא כיון דאפסקת מאתמול גלית
אדעתך דלא ניחא לך בהו ואמאי
מזכיר:

"רבי יהודה אומר:

**העובר לפני התיבה [ביום טוב האחרון של חג:
האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר
ביום טוב הראשון של פסח:
הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר]"** כו'.

ורמיהו:

**"עד מתי שואלין את הגשמים?
רבי יהודה אומר: עד שיעבור הפסח
רבי מאיר אומר: עד שיעבור ניסן!"**

אמר רב חסדא:

לא קשיא:

כאן לשאול, כאן להזכיר.

מישאל שאיל ואזיל,

להזכיר - ביום טוב הראשון פסק.

אמר עולא:

הא דרב חסדא קשיא **"פחומין לשינים וקעשן לעינים"** (משלי י):
ומה במקום שאינו שואל מזכיר,
במקום ששואל אינו דין שיהא מזכיר!?

אלא אמר עולא:

תרי תנאי אליבא דרבי יהודה.

רב יוסף אמר:

מאי **"עד שיעבור הפסח"**?

עד שיעבור שליח צבור ראשון היורד ביום טוב ראשון של פסח.

אמר ליה אביי:

שאלה ביום טוב מי איכא?

אמר ליה:

אין, שואל מתורגמן.

וכי מתורגמן שואל דבר שאינו צריך לצבור?

אלא מתוורתא כדעולא.

רבה אמר:

מאי **"עד שיעבור הפסח"**?

עד שיעבור זמן שחיטת הפסח,

וכתחילתו כן סופו:

מה תחילתו מזכיר אף על פי שאינו שואל,

אף סופו מזכיר אף על פי שאינו שואל.

אמר ליה אביי:

בשלקמא "תחילתו" מזכיר - הזכרה נמי ריצוי שאלה היא,

אלא "סופו" - מאי ריצוי שאלה איכא?

אלא מתוורתא כדעולא.

12. ד, ב - ה, א

ר"ק

הלכה כרבי יהודה. דאמר העובר לפני התיבה וכו':
מי אמר רבי יוחנן הכי. דהלכה כרבי יהודה דמוכיר ביו"ט האחרון:
בשלשה במרחשון. הכי קים להו דהוה זמן גשמים כו':
הלכה כרבן גמליאל. דאינו שואל עד שבעה במרחשון וקא ס"ד דבמקום שהוא שואל מזכיר עד דמשני לקמן:
כאן לשאול. בשבעה במרחשון:
כאן להזכיר. מיו"ט האחרון ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר:
והא א"ר יוחנן במקום ששואל מזכיר. במקום שאינו שואל אינו מזכיר והיכי א"ר יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט האחרון הא ליכא שאלה דאין אומר ברכת השנים ביו"ט:
להפסקה איתמר. דכשהוה מפסיק לשאלה בערב הפסח פוסק נמי להזכרה דהכי משמע במקום ששואל מזכיר:
והא תרוייהו איתמר. התחלה והפסקה:
יתחיל לשאול. דהיינו בחול שיכול לשאול:
פסק מלשאול. בערב הפסח פוסק מלהזכיר אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה והיכי אמר הלכה כמותו:
הא לן והא להו. לבני בבל שיש לנו תבואה ופירות בשדה כל תשרי אין מזכירין עד שבעה במרחשון ושם שואלים כדאמר רבי יוחנן מתחיל להזכיר מתחיל לשאול:
והא להו. לבני ארץ ישראל דקוצרין בניסן ואוספין בתשרי מזכירין ביו"ט האחרון כרבי יהודה דאמר רב אסי הלכה כמותו:
בדברא. מדבר כלומר בשדות:
אית להו עולי רגלים. ואם ירדו להן גשמים קשה להן בחזירתן:
אלא כי א"ר יוחנן. הלכה כר' יהודה דמוכיר מיו"ט האחרון כו' בזמן שאין בהמ"ק קיים וליכא עולי רגלים מזכיר:
כאן בזמן שבית המקדש קיים. דאיכא עולי רגלים אינו מזכיר עד ז' במרחשון:
אנן דאית לן תרי יומי. שני ימים טובים אחרונים שמיני ספק שביעי ותשיעי ספק שמיני לרבי יהודה דאמר מיו"ט האחרון באיזה מהן מזכיר:
מתחיל במוסף. של שמיני ספק שביעי דשמה יו"ט האחרון הוא:
ופוסק במנחה. שמה שביעי חול הוא ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר:
ופוסק נמי בערבית ושחרית. של תשיעי ספק שמיני:
לאבא. חברי:
לאחר שעשיתו קודש. לשמיני ספק שביעי שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיו"ט האחרון:
תעשהו חול. בתמיה: שמפסיק במנחה של אותו היום:
ופוסק ערבית ושחרית. דלאו היינו תפלה של אותו היום:
רבא אמר כיון שהתחיל. בשמיני ספק שביעי שוב אינו פוסק:

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן:
הלכה כרבי יהודה.

אמר ליה רבי יודא לרבי אסי:
ומי אמר רבי יוחנן הכי?
והתנן:

"בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים.
רבן גמליאל אומר: בשבעה ב'
ואמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל!

אמר ליה:
גברא אגברא קא רמית?!

איבעית אימא:
לא קשיא:
כאן לשאול, כאן להזכיר.

והאמר רבי יוחנן:
במקום ששואל מזכיר!

ההוא להפסקה איתמר.

והאמר רבי יוחנן:
התחיל להזכיר מתחיל לשאול,
פסק מלשאול פוסק מלהזכיר!

אלא,
לא קשיא:
הא לן הא להו.

מאי שנא לדידן - דאית לן פירי בדברא,
לדידהו נמי אית להו עולי רגלים!

כי קאמר רבי יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים.

השתא דאית להכי,
הא והא לדידהו,
ולא קשיא:

כאן בזמן שבית המקדש קיים,
כאן בזמן שאין בית המקדש קיים.

ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן?

אמר רב:
מתחיל במוסף,
ופוסק במנחה ערבית ושחרית,
וחוזר במוסף.

אמר להו שמואל:
פוקו ואמרו ליה לאבא - אחר שעשיתו קודש תעשהו חול?!

אלא אמר שמואל:
מתחיל במוסף ובמנחה,
ופוסק ערבית ושחרית,
וחוזר ומתחיל במוסף.

ה, א
רבא אמר:
כיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

כ"י

הדר ביה. ממאי דאמר פוסק:
מונה כ"א יום. מראש השנה עד
 שמיני ספק שביעי של חג כדרך
 שמונה מ"ה עד יוה"כ י' ימים
 שמתחיל למנות מיום ראשון של
 ר"ה ומזכיר מכאן ואילך וזהו
 שמוזכר בשמיני ספק שביעי שהוא
 כ"ב שוב אינו פוסק והא
 דמתחילין אנו למנות מיום א'
 דהא דאנו עושין ב' ימים לאו
 משום ספק דשמא עיברו לאלול
 דהא אנו בקיאין בקביעא דירחא
 אלא משום דמנהג אבותינו בידינו
 ל"א מונה כ"א יום כדרך שמונה
 כו' כלומר אם עיברו אלול לא
 יחשוב מיום ראשון של ר"ה כ"א
 יום שאם כן לא ימצאו בידו אלא
 כ' וכלים ביום טוב שביעי יום
 נטילת ערבה אלא מיום שמתחילין
 למנות עשרה ימים לעשות בעשירי
 יוה"כ יתחיל למנות באלו שבכך
 לא יטעה שיום הכפורים יום אחד
 לבד וידע מהיכן התחילו למנות לו
 וביום שכלין כ"א דהיינו ביום טוב
 אחרון מתחיל להזכיר וכיון
 שהתחיל שוב אינו פוסק:

וכן אמר רב ששת:
 כיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

ואף רב הדר ביה,
 דאמר רב חננאל אמר רב:
 מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה עד יום הכפורים,
 ומתחיל, וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

והלכתא:
 כיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

13. ה, א

רפ"י

א"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן הוא. דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון בתמיה: והא במרחשון הוא. כדתניא לקמן ובספרי הוא: יורה ומלקוש. מפרש לקמן: אמר ליה. ודאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שורה ומלקוש היה בראשון ע"י נס שהיה רעב שבע שנים דכתיב כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתוב יתר הגום אכל הארבה וגו': הכי גרסינן יצא אדר ולא ירדו גשמים. ולא זרעו רוב אדר לא גרסינן: רביעה ראשונה. התחלת גשמים ולקמן (דף ו:): מפרש רביעה שמרביע את הארץ: או יזרענו וימות. ברעב קודם שתגדל התבואה החדשה שלא יהיה לו מה יאכל: נעשה להם נס כו'. והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו': נתגלה להם תבואה שבחורי נמלים ומה שבכתלים. שאצרו העכברים: יצאו זרעו. וזרעו מה שבידם: שני. בניסן ושלישי ורביעי ומה שמצאו אכלו ולאחר זרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן מאותה תבואה חדשה: הגדילה בששה חדשים. מתשרי ועד ניסן: בי"א יום. מחמשה בניסן עד ט"ז בו: הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. שלא היה להן מה לאכול: מאי הלך ילך ובכה. אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצורו אלא על השור הכתוב אומר: בהליכתו. לחרוש התלם: ובחזירתו אוכל חזיו. שחת מן התלם שזרעו בהליכתו שכשהוא זורע מיד מתחלת ליגדל: מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו. אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצורו: שבותל זרתים. זהו נס גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת:

מְשֻׁנָּה

עַד מַתִּי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים?

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר:

עַד שְׂיַעְבוֹד הַפֶּסַח.

רַבִּי מְאִיר אָמַר:

עַד שְׂיַצֵּא נִיסָן.

שְׁנָאמַר: "וַיִּזְרַד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרֵאשִׁיטוֹן" (יואל ב.).

גְּמָרָא

אָמַר לִיהֵא רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק:

יִרְרָה בְּנִיסָן?!

יִרְרָה בְּמַרְחֶשְׁוֹן הוּא!

דְּתַנְיָא:

"יִרְרָה בְּמַרְחֶשְׁוֹן וּמִלְקוֹשׁ בְּנִיסָן!"

אָמַר לִיהֵא:

הַכִּי אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן:

בִּימֵי יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל נִתְקַיֵּים מִקְרָא זֶה,

דְּכָתִיב בִּיהֵא: "וַיִּתֵּר הַגּוֹם אֶכֶל הָאָרֶבֶה" וְגו' (יואל א.).

אוֹתָהּ שָׁנָה יָצָא אָדָר וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים,

יָרְדָה לָהֶם רַבִּיעָה רֵאשׁוֹנָה בְּאַחַד בְּנִיסָן,

אָמַר לָהֶם נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל: צָאוּ וְזָרְעוּ,

אָמְרוּ לוֹ: מִי שְׂיִישׁ לוֹ קֶבֶטִים אוֹ קְבִים שְׁעוּרִין - יֵאָכְלֵנוּ וַיְחִיָּה, אוֹ יִזְרְעֵנוּ וַיָּמוּת?

אָמַר לָהֶם: אֵף עַל פִּי כֵן צָאוּ וְזָרְעוּ.

נַעֲשֶׂה לָהֶם נֶס וְנִתְגַּלָּה לָהֶם מַה שְּׁבַכְתִּין וְמַה שְּׁבַחֲרֵי נְמָלִים,

יָצָאוּ וְזָרְעוּ שְׁנֵי וּשְׁלִישֵׁי וְרַבִּיעֵי,

וַיִּרְדָּה לָהֶם רַבִּיעָה שְׁנִיָּה בְּחַמְשָׁה בְּנִיסָן,

הַקְרִיבוּ עוֹמֵר בְּשִׁשָּׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן,

נִמְצְאוּת תְּבוּאָה הַגְּדִילָה בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים גְּדִילָה בְּאַחַד עֶשֶׂר יוֹם,

נִמְצְאוּ עוֹמֵר הַקָּרֵב מִתְבוּאָה שֶׁל שְׁשֶׁה חֳדָשִׁים קָרֵב מִתְבוּאָה שֶׁל אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם.

וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אָמַר:

"הַזּוֹרְעִים בְּדַמְעָה בְּרַנָּה יִקְצְרוּ,

הַלֵּךְ יֵלֵךְ וּבָכָה נוֹשֵׂא מִשְׁךְ הַזֶּרַע" וְגו' (תהילים קכו).

מֵאִי: "הַלֵּךְ יֵלֵךְ וּבָכָה נוֹשֵׂא מִשְׁךְ" וְגו'?

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה:

שׁוֹר קָשָׁהוּא חוֹרֵשׁ הוֹלֵךְ וּבוֹכָה, וּבְחִזְרִיתוֹ אוֹכֵל חִזְיו מִן הַתֶּלֶם,

וְזָהוּ: "בֹּא יֵבֵא בְּרַנָּה".

מֵאִי: "נִשְׂא אֱלוֹמוֹתָיו"?

אָמַר רַבִּי חֲסֵדָא, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תְּנָא:

קָנָה - זָרַת, שְׂיִבּוּלָת - זָרְתִים.

14. ה, א-ב

רפ"י

כי קרא ה' לרעב. בימי יהורם בן אחאב נאמר:
מה שבשדות. ספחים ומה שנשתייר בשדות:
אכלו בשר בניהם. מקצתם:
משום דבקרבך קדוש. שאתה מטיב מעשיך לא יבא הקב"ה בעיר:
לא אבא בירושלים כו'. והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה:
ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו. ירושלים שלמטה תהא בנויה כעיר שחברה לה שהיא כיוצא בה חברתה ודוגמתה מכלל דאיכא ירושלים אחריתי והיכן אם לא למעלה:
ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשווא היו לוקין:
באחת. עבירה שהן עושין יתבערו הכסילים. רשעים:
עשרים וארבע שביקא להו. בתמיה בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו ל"א שעברו על כ"ד ספרים:
ששקולה כשתים. דכותיים וקדריים כדמפרש שהרעו משניהן לא הבינו מהן דכותיים וקדריים אע"פ שיראתם פחותה לא רצו להמיר ועמי המירו באחר ולא עוד אלא בלא יועיל:

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק:

מאי דכתיב: **"מי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים"** (מלכים ב ח)? בהנך **"שבע שנים"** מאי אכול?

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:

שנה ראשונה אכלו מה שבבתיים, שנה אכלו מה שבשדות, שלישית בשר בהמה טהורה, רביעית בשר בהמה טמאה, חמישית בשר שקצים ורמשים, שלשית בשר בניהם ובנותיהם, שביעית בשר זרועותיהם. לקיים מה שנאמר: **"איש בשר זרועו יאכלו"** (מלכים ב ח).

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק:

מאי דכתיב: **"בקרבה קדוש ולא אבוא בעיר"** (הושע יא)? משום ד**"בקרבה קדוש לא אבוא בעיר"!**

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:

אמר הקדוש ברוך הוא: לא אבוא בירושלים של מעלה, עד שאבוא לירושלים של מטה.

ומי איכא ירושלים למעלה?

אין,

דכתיב: **"ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו"** (תהילים קכב).

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק:

מאי דכתיב: **"ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא"** (ירמיהו י)?

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:

אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם.

מאי היא?

עבודה זרה;

כתיב ה'א: **"מוסר הבלים עץ הוא"** (ירמיהו י)

וכתיב ה'תם: **"הבל המה מעשה תעתועים"** (ירמיהו יט).

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק:

מאי דכתיב: **"מי שתים רעות עשה עמי"** (ירמיהו ב) -

תרתיין הוא דהו?

עשרין וארבע שביקא להו?!

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:

אחת שהיא ^אשקולה בשתים,

ומאי ניהו? עבודה זרה,

דכתיב: **"מי שתים רעות עשה עמי,**

אותי עזבו מקוד מים חיים, לחצוב להם בארות בארות נשברים" (ירמיהו ב),

וכתיב בהו: **"מי עברו אני מתיים וראו וקדרו שלחו והתבוננו מאד"** וגו'

ההימיר גוי אלהים? והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל" (ירמיהו ב).

ה, ב

רש"י

והאמר מר. במועד קטן (דף כח). זו מיתתו של שמואל הרמתי ולא כרת היא במסכת שמחות (פ"ג) מפרש מת בכך שנים זו היא מיתת כרת בכך וכך זו היא מיתת אסכרה:

ימיו של שמואל נ"ב שנה. דכתיב עד יגמל הנער וגוי דשיבירי"ר בלע"ז וכ"ד חדשים נקרא תינוק וכתוב (שמואל א א) וישב שם עד עולם עולמו של לוי חמשים שנה שנאמר (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (בבכורות) ירושלמי ובסדר עולם תמצא כשני דפי' תוספת על זה:

קפצה. הלבין שעריו:

נחמתי. ורצה הקב"ה הוא להורגו מיד: שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגוי. שוין הן:

מעשה ידיהן. יהושע אף הוא היה תלמידו של אהרן כדאמרי בעירובין (דף נד): יצא משה ושנה להן אהרן פירקו:

כי זוטר. בחור: **מרגני כולי עלמא אבתריה.** דאמרי מדמית זוטר שמא חי' עבירה היתה בו:

וכי מה ענין גבעת בנימין אצל רמה. בהר אפרים:

שישב ב' שנים ומחצה. כדמפרש בסדר עולם שמלך מחצית שנת עשתי עשרה ושנים עשרה ושלושה עשר ושמואל מת בתוך שנת שלש עשרה לסוף שמונה חדשים:

מי מידחי גברא כו'. דאידחי שמואל מקמי דוד:

במעשיהם לא נאמר. דמשמע בעבור חטא:

אלא באמרי פי. מפני דבר שגזרתי כגון האי מעשה דשמואל:

תנא:

בויתיים - עובדים לאש,

וקדריים - עובדין למים,

ואף על פי שידועים שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם - "ועמי המיר כבודו בלא יועיל".

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק:

מאי דכתיב: **"וזהי כאשר זקן שמואל"** (שמואל א ח)?

ומי סיב שמואל כולי האי?! והא בר חמישים ושתים הוה!

דאמר מר:

"מת בחמישים ושתים שנה - זהו מיתתו של שמואל הרמתי!"

אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן:

זקנה קפצה עליו,

דכתיב: **"נחמתי כי המלכתי את שאול"** (שמואל א טו).

אמר לפניו: רבונו של עולם! שקלתני כמשה ואהרן,

דכתיב: **"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו"** (תהלים צט),

מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בתייהם,

אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי!

אמר הקדוש ברוך הוא: היכי אעביד?

לימות שאול - לא קא שביק שמואל!

לימות שמואל - אדזוטר מרגני אבתריה!

לא לימות שאול ולא לימות שמואל - כבר הגיעה מלכות דוד,

ואין מלכות נוגעת בכתתה אפילו כמלא נימא.

אמר הקדוש ברוך הוא: אקפיץ עליו זקנה,

היינו דכתיב: **"ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה"** (שמואל א כב) -

וכי מה ענין **"גבעה"** אצל **"רמה"**?

אלא לומר לה, מי גרם לשאול שישב בגבעה ושת שנים ומחצה? תפלתו של שמואל הרמתי.

ומי מידחי גברא מקמי גברא?

אין,

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: **"על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי"** (הושע ו)?

'במעשיהם' לא נאמר, אלא **"באמרי פי"**,

אלמא מידחי גברא מקמי גברא.

15. ה, ב - ו, א

רש"י

שמה יקדים קנה. כשיוציא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן ולפיכך לא אומר לך כלום מאכל ומשתה הולך דרך הושט:

ה"ג לימא לן מר מידי. ולא גרסינן חד לחבריה:

לא מת. אלא חי הוא לעולם: בכדי. וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא דכתיב ביה (בראשית ו) ויחנטו (אותו) ויספדו (לו):

מקרא אני דורש. והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת:

מה זרעו בחיים. כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ שהן בשבי שהמתים אינן בשבי:

אף הוא בחיים. שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמצינו במצרים וירא ישראל וגו' ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה:

כל האומר רחב רחב מיד נקרי. נעשה בעל קרי:

לא איכפת לי. איני חושש:

ביודעה. היינו נמי מכירה:

כי הוה מיפטר. רב נחמן מרב יצחק:

והיה צילו נאה. שזה צריך לאדם עייף לנוח תחתיו:

ופירותיו מתוקין. לרעב:

ואמת המים. לצמא:

יהיו כמותך. בתורה ולעושר וכבוד:

רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא, אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: לימא מר מילתא, אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן: אין מסיחין בסעודה, שמה יקדים קנה לושט, ויבא לידי סכנה. בטר דסעוד אמר ליה:

הכי אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת.

אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדנייא, וחנטו חנטייא, וקברו קברייא?

אמר ליה: מקרא אני דורש,

שנאמר: "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה', ואל תחת ישדאל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים" (ירמיהו ל) -

מקיש הוא לזרעו:

מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים.

אמר רבי יצחק:

כל האומר 'רחב' 'רחב' מיד נקרי.

אמר ליה רב נחמן:

אנא אמינא ולא איכפת לי!

אמר ליה:

כי קאמינא בידעה ובמפירה.

כי הוו מיפטרי מהדדי,

אמר ליה ליברכן מר.

אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה:

לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא,

ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו,

אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו,

וכשביקש לילך אמר: אילן אילן במה אברךך?

אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין - הרי פירותיך מתוקין,

שיהא צילך נאה - הרי צילך נאה,

שתהא אמת המים עוברת תחתך - הרי אמת המים עוברת תחתך,

אלא יהי רצון שכל נטיעות שנטעין ממך יהיו כמותך,

אף אתה במה אברךך?

אם בתורה - הרי תורה,

אם בעושר - הרי עושר,

אם בבנים - הרי בנים,

אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעיד כמותך.

ו, א

16. ו, א

כ"י

יורה. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש (דברים יא):

יורה. רביעה ראשונה היורדת במרחשון כדלקמן למה נקרא יורה שמורה להן להטיח גגותיהן בטיח של טיט שלא יטפו גשמים בבית:

ולהכניס פירותיהן. שהניחו בשדות לייבשן עד עכשיו:

כל צרכיהן. שאר דברים הצריכים לימות הגשמים:

שיורד בנחת. והכי משמע יורה כאדם שמורה לתלמידיו בנחת דכתיב (קהלת ט) דברי חכמים בנחת נשמעים אי נמי לשון חץ יורה ההולך ביושר ואינו נוטה לכאן ולכאן לשון אחר שמתכוין לארץ ואינו יורד בזעף בספרי:

תלמיה רוח. כשאתה מרוה תלמי חרישה של ארץ ישראל:

נחת הוא לגדודיה. בני אדם היינו פשט המקרא ולקמיה דריש שאפי גייסות פוסקות בו:

ה"ג או אינו אלא ששטף את הזרעים. כלומר דעד השתא אמרינן יורה לברכה או אינו אלא יורה לשון קללה כמו ירה יירה (שמות יט) ששובר הכל או לשון חץ היורה והכי משמע קרא והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגוי ואם לאו ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה מלתא בעלמא הוא ואורחא דברייתא למתני כי האי גוונא:

משיר פירותיהן. שעודן באילן כגון אתרוגים או רמונים או סופי תאנים ולא גרסינן שוטף את הגרנות דגרנות במרחשון ליכא:

מה מלקוש לברכה. שא"א לדורשו לשבר גרנות ולהשיר פירות שאינם מצויים באותו הפרק ואי אתה יכול לדורשו אלא לטובה שיורד על המלילות ועל הקשין וממלא את התבואה בקשיה: הדר אמר דלמא מלקוש קללה הוא והכי משמע שמל וקשה כלומר מל את הבתים והאילנות שמפילן ומשברן וקשה לתבואה:

שמעלה סקאים. וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות גימגום:

שמפיל את הבתים. ומשמעו כדלקמן שמל קשיותן של ישראל אי נמי שמל דבר הקשה חותך ומשבר את הבתים כלומר אין בו תקלת גרנות והשרת פירות לפי שא"א לו:

סקאי. מין ארבה כדמתרגם הצלצל (דברים כח) סקאה ומלקוש לשון ארבה כמו והנה לקש אחר גזי המלך (עמוס ז):

את המורה לצדקה. אלמא יורה לטובה:

ה"ג או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר. שיש עדין מלילות וקשין:

ת"ל בעתו. יורה במרחשון ומלקוש בניסן שכך היא העת והזמן ויפה הוא כדלקמן דזמן רביעה ראשונה במרחשון הוא אית ספרים דכתוב בהו או אינו אלא בכסליו דזמן יורה בכסליו הוא וברבנן דפליגי עליה דר"מ לקמן ת"ל בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו דמלקוש זהו שיורד על המלילות ועל הקשין וזהו ניסן שיש בו קשין ומלילו:

דבר שמל קשיותן של ישראל. שכשאינו יורד חוזרין ישראל בתשובה ומתענני ועושין צדקות:

מלילות. ראשי שיבולות שאדם מולל בידו כדכתיב (דברים כג) וקטפת מלילות בידך:

וקשין. קנה:

שממלא תבואה בקשיה. ומשלימה:

הי רביעה. איזה זמן רביעה:

בכירה. ראשונה ולקמן מפרש למאי הלכתא נינהו יורה יש בו ג' זמני גשמים:

אפילה. אחרונה כמו כי אפילות הנה (שמות ט):

תנו רבנן:

"**יורה**"⁴ (דברים יא) - **שמורה את הבריות להטיח גגותיהן,**

ולהכניס את פירותיהן,

ולעשות כל צרכיהן.

דבר אחר:

שמורה את הארץ ומשקה עד תהום.

שנאמר: "תלמיה רוח נחת גידקה ברביבים תמגנה צמחה תברך" (תהילים סה).

דבר אחר:

"**יורה**" - **שיורד בנחת, ואינו יורד בזעף.**

או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות, ומשטיף את החרעים, ומשטיף את האילנות?

תלמוד לומר: "מלקוש" -

מה מלקוש לברכה, אף יורה לברכה.

או אינו "מלקוש" אלא שמפיל את הבתים, ומשבר את האילנות, ומעלה את הסקאים?

תלמוד לומר: "יורה" - מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה."

ויורה גופיה מנן?

דכתיב: **"ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה,**

ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון" (זואל ב).

תנו רבנן:

"**יורה במרחשון, ומלקוש בניסן.**

אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן,

או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר?

תלמוד לומר: "בעתו מלקוש".

אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל:

דבר שמל קשיותיהן של ישראל.

דבי רבי ישמעאל תנא:

"**דבר שממלא תבואה בקשיה.**"

במתניתא תנא:

"**דבר שיורד על המלילות ועל הקשין.**"

תנו רבנן:

"**יורה במרחשון ומלקוש בניסן.**

אתה אומר יורה במרחשון, או אינו אלא בחדש כסליו?

תלמוד לומר: "בעתו יורה ומלקוש" - מה מלקוש - בעתו, אף יורה - בעתו.

(בין שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה)."

תנא אידך:

"**יורה במרחשון, ומלקוש בניסן -**

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

יורה בכסליו."

מאן חכמים?

אמר רב הסדא:

רבי יוסי היא,

דתנא:

"**איזו היא רביעה ראשונה?**

הבכירה - בשלשה במרחשון,

בינונית - בשבעה בו,

אפילה - בשבעה עשר בו.

⁴ "ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך"

רש"י

ר' יהודה אומר. בכירה בז' במרחשון ובינונית בייז ואפילה בכ"ג וכולהו הני תלתא יורה קרי להו:

אין היחידים מתעניין כו'. דאמרינן בסמוך שלישית להתענות והואיל וזמן שלישית בראש חדש הוא אין ליחידים להתענות:

יחידים. חסידים והכי אמרינן במתני' לקמן (דף י.) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים להתענות שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לר"מ דסתם מתני' ר"מ וה"נ אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ר"ח כסליו דהיינו רביעה אפילה והיינו כחכמים דאמרי יורה בכסליו:

אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. ואמימר תני להא דאמר רב חסדא הלכה כרבן גמליאל דאינו שואל עד ז' במרחשון:

ז' ימים בזה אחר זה. שירדו גשמים עכשיו ופסקו עד יום שביעי וירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהן ראשונה ושניה ושלישית:

כו' יוסי. דאליבא דר' יוסי הכי הו' בין רביעה ראשונה ושניה או שניה ושלישית דראשונה בייז ושניה בכ"ג דהיינו ז' ימים עם שנים ימי רביעה ומכ"ג עד ל' ז' ימים בלא יום רביעה אחרונה דלכולהו תנאי לא הוי הכי דלר"מ דאמר ראשונה בג' ושניה בז' ליכא בין זו לזו אלא ארבעה ימים בין שניה לשלישית יש י' ימים ולר' יהודה בין ראשונה לשניה י' ימים אבל בין שניה לשלישית יש יותר: נראה לרבי דהכי גרסינן אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה דאמר בכירה בז' במרחשון ואז מתחילין לשאול כדלקמן (דף י.) ראשונה לשאול. מכאן ואילך ותן טל ומטר:

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

בשבעה, ובשבעה עשר, ובשעשרים ושלשה.

רבי יוסי אומר:

בשבעה עשר, ובשעשרים ושלשה, ובראש חדש בסליו.

וכן היה רבי יוסי אומר:

אין היחידים מתעניין עד שיגיע ראש חדש בסליו.

אמר רב חסדא:

הלכה כרבי יוסי.

אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא:

"בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים.

רבן גמליאל אומר: בשבעה בו".

אמר רב חסדא:

הלכה כרבן גמליאל.

כמאן אולא הא דתניא:

"רבי שמעון בן גמליאל אומר:

גשמים שיירדו בשבעה ימים זה אחר זה,

אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית" -

כמאן?

כרבי יוסי.

אמר רב חסדא:

הלכה כרבי יוסי.

17. ו, א-ב

ר"י

שלישית להתענות. שאם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית אפי' פעם אחת מתענין היחידים שני וחמישי ושני:

הנודר עד הגשמים. דאמר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים:

עד שתד רביעה שניה. בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואין קורין גשמים לראשונה עד שתד שניה שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאסות מפני הגשמים ל"א עד הגשמים משמע תרי דהיינו רביעה שניה:

כל אדם. אפילו העשירים:

פרט. לא תפאר אחריו (דברים כד) לא תטול תפארתו ממנו:

משילכו הנמושות. בשדה דמכאן ואילך נתיאשו שאר העניים לפי שידעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלום:

נמושות. לשון ממשש:

משילכו עניים בכרם ויבאו. כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסחי דעתייהו עניים:

משתד רביעה שניה. דעד ההיא שעתא לקטו הכל:

דאזלי אתיגרא. הולכין בנחת ומעיני טפי מחזיק בפלך (שמואל ב ג) מתרגמא אתיגרא:

לקוטי בתר לקוטי. עני מולך בנו אחריו שמכאן ואילך פוסקים שאר עניים מלקוט:

ה"ג רב פפא אמר לשבילי הרשות. כלומר שיש רשות מבי"ד לעוברי דרכים לקצר שבילן לילך בשדות:

עד שתד רביעה שניה. שמכאן ואילך גדלה התבואה וקשה לה דישת הרגל דאמר מר בפרק מרובה בתנאים שהתנה יהושע מהלכין בשבילי הרשות וכו':

בתבן וקש של שביעית. ספיחים שגדלו בשביעית דיש בהן איסור שביעית או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה:

כלה לחיה מן השדה. לשון זכר כמו (בראשית יח) עשו כלה כלומר כלה האוכל:

כלה לבהמתך. כמו כלה בחימה כלה ואינימו (תהלים נט) ומשירדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות שהגשמים עושין אותן זבל:

בשלמא רביעה ראשונה - לשאול, שלישית - להתענות, שניה למאי?

אמר רבי זירא:
לנדרים.

דתנן:

"הנודר עד הגשמים, משירדו גשמים עד שתד רביעה שניה".

ו, ב

רב זביד אמר:
לזיתים.

דתנן:

"מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה - משילכו הנמושות, בפרט ובעוללות - משילכו עניים בכרם ויבאו, בזיתים - משתד רביעה שניה".

מאי "נמושות"?

אמר רבי יוחנן:
סבי דאזלי אתיגרא.

ריש לקיש אמר:
לקוטי בתר לקוטי.

רב פפא אמר:
כדי להלך בשבילי הרשות.

דאמר מר:

"מהלכין כל אדם בשבילי הרשות עד שתד רביעה שניה".

רב נחמן בר יצחק אמר:
לבער פירות שביעית.

דתנן:

"עד מתי נהנין ושוזרפין בתבן ובקש של שביעית - עד שתד רביעה שניה".

מאי טעמא?

דקתיב: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך" (ויקרא כה) - כל זמן שחיה אוכלת בשדה - האכל לבהמתך בבית, כלה לחיה מן השדה - כלה לבהמתך מן הבית.

18. ו, ב

רס"י

והולידה. כאדם שמוליד:
 גשמים ברביעה ראשונה. אם
 באין כל כך שנימס הקרקע יפין הן
 ואין צריך להתענות:

לגוף בה פי חבית. ששותת מן
 המים עד שנעשה תיחוח כל כך
 שיכול לעשות מגופת חבית בלא
 תוספת מים:

אין בהם משום ועצר. אין זו קללה
 של ועצר את השמים:

קודם ועצר. קודם זמן ק"ש דכתיב
 ביה ועצר את השמים אע"פ שלא
 יהיה רוב גשמים:

אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש
 בהן משום ועצר. הואיל ולא ירדו
 ביום ואין יפין לעולם:

לית בהו מששא. ואין שנתן
 מתברכת:

וחסדכם כענן בקר. שאין בו
 ממש:

מיטרא במיפתח בני. אם יורדין
 בבקר כשפותחין הפתחים יקפל
 החמר שמוכר תבואה את שקו
 ליכנס לישן מפני שהשנה מתברכת
 ויהיה שובע בעולם ולא ישתכר
 במכירת תבואתו אלמא יפין הן:

דקטיר בעיבא. אם נתקשרו שמים
 בעננים עבים ולא קלושים אין
 בהם משום ועצר:

דקטיר בעננא. שהיא קלושה מעב
 אין בו ממש:

טבא לשתא. אשריה כלומר טובה
 יש לשנה דטבת ארמלתא שאין
 גשמים יורדין בה להרביע את
 הארץ:

איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי.
 אותן מקומות שמרביצין בהן
 תורה אינן בורות מפני שהדרכים
 יפין הן והולכין התלמידים
 ממקום למקום ללמוד תורה ל"א
 לא ביירי תרביצי גנות שאינן
 גדילין על רוב מים כגון כרשינין:

לא שקיל שודפנא. אין השדפון
 נאחו ומתדבק בתבואה:

מנוולתא. שהדרכים מנוולים
 בטיט מפני הגשמים:

הא דאתא מיטרא מעיקרא. שירדו
 הגשמים בזמן במרחשון וירדו אף
 בטבת רעים הן שכבר די לעולם
 בגשמים של מרחשון:

דלא אתא מיטרא מעיקרא. טבא
 לשתא דטבת מנוולתא לשון אחר
 הא דאתא מיטרא מעיקרא טבא
 דמנוולתא:

אין בהם משום ועצר. דאותן של
 קצת מדינה שירדו להן גשמים
 מוכרין לאחרים:

ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן
 לקללה. אותן שירדו ואותן שלא
 ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את
 תבואתם:

אמר רבי אבהו:
 מאי לשון "רביעה"?
 דבר שרובע את הקרקע.

כדרך יהודה,

דאמר רב יהודה:

מיטרא בעלה דארעא הוא,

שנאמר: "כי פאשר ירד הגשם והשילג מן השמים ושמה לא ישוב,

כי אם הווה את הארץ והולידה והצמיחה" (ישעיהו נה).

ואמר רבי אבהו:

רביעה ראשונה - כדי שתירד בקרקע טפח,

שניה - כדי לגוף בה פי חבית.

אמר רב חסדא:

גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית - אין בהן משום "ועצר".

ואמר רב חסדא:

גשמים שירדו קודם "ועצר" - אין בהן משום "ועצר".

אמר אביי:

לא אמרו אלא קודם "ועצר" דארעא,

אבל קודם "ועצר" דצפרא - יש בהן משום "ועצר",

דאמר רב יהודה בר יצחק:

הני ענני דצפרא לית בהו מששא,

דכתיב: "מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר" וגו'.

אמר ליה רב פפא לאביי:

והא אמרי אינשי: "במפתח בכי מיטרא - בר חמרא, מוך שקו וגנני"!

לא קשיא:

הא דקטיר בעיבא,

הא דקטיר בענני.

אמר רב יהודה:

טבא לשתא דטבת ארמלתא.

איכא דאמרי:

דלא ביירי תרביצי.

ואיכא דאמרי:

דלא שקיל שודפנא.

איני?

והאמר רב חסדא:

טבא לשתא דטבת מנוולתא!

לא קשיא:

הא דאתא מיטרא מעיקרא,

הא דלא אתא מיטרא מעיקרא.

ואמר רב חסדא:

גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו,

אין בהן משום "ועצר".

איני?

והכתיב: "וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר,

והמטותי על עיר אֶתָּה ועל עיר אֶתָּה לא אמטיר, הִלְקָה אֶתָּה תִּמְטֵר" וגו' -

כ"י

הא דאיכא מיטרא טובא. יותר
מדאי שתיהן לקללה:
כדמבעי ליה. אין בהם משום
ועצר שקצת מדינה תספק לקצת
מדינה:
תמטר תהא מקום מטר. כלומר
יותר מדאי:

ואמר רב יהודה אמר רב:
שתייהן לקללה!

לא קשיא:
הא דאתא טובא,
הא דאתא כדמבעי ליה.

אמר רב אשי:
דיקא נמי,
דכתיב: "תמטר" - תהא מקום מטר.
שמע מינה.

19. ו, ב - ז, א

רפ"י

מאימתי מברכין על הגשמים.
בפרק הרואה (ברכות נד.) אמרינן
על הגשמים אומר הטוב והמטיב
והתם (דף נט.) פרכין הך ברכה
דתקון לה רבנן ומשינן לה הא

דחזא מיחזא והא דשמע משמע:
חתן לקראת כלה. שירדו כל כך
שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת
ובולטת כנגדה מפי מורי ל"א
שהשוקין מקלחין מים שוק
מקלח וזה מקלח כנגדו:

רוב ההודאות. כלומר רוב
ההודאות אתה קורא להקב"ה
ולא כל ההודאות והכי משמע
ברוך אתה ברוב ההודאות ולא
בכל אלא כך חותם בא"י אמ"ה
אל ההודאות דמשמע כל
ההודאות:

למימרינהו לתרוייהו. ברוך אתה
ברוב ההודאות במרבית ההודאות
האל של כל ההודאות משמע
ומתחלה היה משמע רוב ממש ולא
מרובות וכמו כן בישתבח אל מלך
גדול בתשבחות אל ההודאות. מפי
רבי: רשעי עובדי כוכבים אינן
חיין כי תולעתם לא תמות ואשם
לא תכבה (ישעיה ס):

אמר רבי אבהו:

מאימתי מברכין על הגשמים?
משניצא חתן לקראת כלה.

מאי מברך?

אמר רב יהודה אמר רב:

'מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו'.

ורבי יוחנן מסיים בה הכי:

"אילו פיננו מלא שירה פים ולשוננו רנה כהמון גליו כו"

עד: **אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא יעזבונו ברוך רוב ההודאות".**

"רוב ההודאות" - ולא כל ההודאות!?

אמר רבא:

אימא: 'אל ההודאות'.

אמר רב פפא:

הלך ה' ליתרוייהו:

'אל ההודאות ורוב ההודאות'.

ז, א

20. ז, א

רש"י

ופליגא דרב יוסף. דאיהו אמר
כתחייית המתים ולא יותר שבה
חיים בני אדם שהתבואה גדילה
בו:
כמטר לקחי. השוה לקח למטר:
יערף. כמו אף שמיו יערפו טל
(דברים לג) ושחקים ירעפו טל
(משלי ג) שהיא מרבה הפירות

אמר רבי אבהו:

גדול יום הגשמים מתחייית המתים,
דאילו תחייית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים.

ופליגא דרב יוסף,

דאמר רב יוסף:

מתוך שהיא שקולה בתחייית המתים קבעוה בתחייית המתים.

אמר רב יהודה:

גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה,
שנאמר: **"יערף כמטר לקחי"** (דברים לב) - ואין לקח אלא תורה.
שנאמר: **"כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו אל תעזבו"** (משלי ד)

רבא אמר:

יותר מיום שניתנה בו תורה,
שנאמר: **"יערף כמטר לקחי"** - מי נתלה במי? הוי אומר קטן נתלה בגדול.

21. ז, א-ב

רפ"י

כתיב תזל כטל. דמשמע נחת:
ערפיהו כמטר. הרגהו:
לשמה. משום כאשר צוני ה' אלהי
 ולא כדי להקרות רבי:
לא יכילנא. למיגמר:
וכי אדם עץ השדה. אלא מקיש
 אדם לעץ השדה מה עץ השדה אם
 עץ מאכל הוא ממנו תאכל ואותו
 לא תכרות כך תלמידי חכמים אם
 הגון הוא ממנו תאכל למוד הימנו
 ואם לאו אותו תשחית סור
 מעליו:
ברזל ברזל יחד. ואיש יחד פני
 רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את
 חברו כגון סכין על גבי חברתה:
אינה דולקת יחידי. עץ אחד אינה
 דולקת אלא ב' או ג' ביחד:
יחידי. בלא חבר שיחדדנו:
שמוסיפין טפשות דכתיב נואלנו.
 אשר נואלנו מתרגם: דאיטפשא:
שחוטאין. דכתיב נואלו גבי
 חטאנו:
ואיבעית אימא מהכא נואלו שרי
צוען וגו' והתעו את מצרים. ותועה
 היינו חוטא:
תורה כעץ. דכתיב עץ חיים היא
 למחזיקים בה כשמדליק את
 האור מצית את העצים דקין
 תחלה:
קטנים מחדדין. ששואלין כל
 שעה:

רבא רמי:

כתיב: **"יערף כמטר לקחיו"**,
 וכתיב: **"תזל כטל אמרתי"**!
 אם תלמיד חכם הגון הוא - כטל,
 ואם לאו - עורפהו כמטר.

תניא:

"היה רבי בנאה אומר:
כל העוסק בתורה לשמה - תורתו נעשית לו סם חיים.
שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג),
ואומר: "רפאות תהי לשרף" (משלי ג),
ואומר: "כי מוצאי מצא חיים" (משלי ח).
וכל העוסק בתורה שלא לשמה - נעשית לו סם המות.
שנאמר: "יערף כמטר לקחיו",
ואין עריפה אלא הריגה,
שנאמר: "וערפו שם את העגלה בנחל" (דברים כא)."

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא:
 ליתי מר ליתני!
 אמר ליה: חלש לבאי ולא יכילנא.
 לימא מר מילתא דאגדתא?
 אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן:
 מאי דכתיב: **"כי האדם עץ השדה"** (דברים כ)?
 וכי אדם עץ שדה הוא?!
 אלא משום דכתיב: **"כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות"** (דברים כ),
 וכתיב: **"אתו תשחית וקרית"** (דברים כ) -
 הא כיצד?
 אם תלמיד חכם הגון הוא - **"ממנו תאכל ואתו לא תכרות"**,
 ואם לאו - **"אתו תשחית וקרית"**.

אמר רבי חמא אמר רבי חנינא:

מאי דכתיב: **"ברזל בברזל יחד"** (משלי כז)?
 לומר לה, מה ברזל זה אחד מחדד את חברו,
 אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה.

אמר רבה בר בר חנה:

למה נמשלו דברי תורה כאש,
 שנאמר: **"הלא כה דברי כאש נאם ה'"** (ירמיהו כג)?
 לומר לה: מה אש אינו דולק יחידי,
 אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי.

והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא:

מאי דכתיב: **"חרב אל הפדים ונאלו"** (ירמיהו כ)?
 חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה,
 ולא עוד אלא שמתפשין,
 שנאמר: **"ונאלו"**,
 ולא עוד אלא שחוטאין,
 כתיב הקא **"ונאלו"**,
 וכתיב התם: **"אשר נואלנו ואשר חטאנו"** (במדבר יב).

ואיבעית אימא:

מהכא: **"נואלו שרי צען [וגו'] והתעו את מצרים"** (ישעיהו ט).

אמר רב נחמן בר יצחק:

למה נמשלו דברי תורה כעץ,
 שנאמר: **"עץ חיים היא למחזיקים בה"** (משלי ג)?
 לומר לה מה עץ קטן מדליק את הגדול,
 אף תלמידי חכמים קטנים מחדדין את הגדולים.

רש"י

התניו. משמע להוליד לו מים:
וכתיב לכו למים. ילך הוא עצמו:
אם תלמיד (חכם) הגון. שרוצה
 ללמוד ממך מצוה לרב לילך אצלו
 במקומו:
ואם לאו. ילך הוא אצל הרב:
יפוצו מעינותיך חוצה. אם הגון
 הוא אמור לו סתרי תורה:
ואם לאו יהיו לך לבדך. ואין
 לזרים אתך:
שלשה משקים הללו. מים יין
 וחלב זו התורה שאינו נותן בה
 כלום ויודעה ולומדה:
בפחות שבכלים. במאני דפחרא:
במאני דפחרא. בדרך שחוק אמר
 ומרמוז מה את אומרת לי והלא
 אביך נותן יין בכלים מכוערין של
 חרס:
ואלא במאי נירמיה. אם לא בשל
 חרס הא כולי עבדי הכי:
ותקיף החמיץ:
כי היכי דאמרה לי. אי חכמה
 מפוארה בכלי מכוער הכי אמרי
 לה דיין משתמר בכלי מכוער אף
 התורה מתקיימת בי יותר משאילו
 הייתי נאה:
אי הו סנו. אותם נאים שהם
 חכמים:
טפי הו גמירי. שאי אפשר לנאה
 להשפיל דעתו ובא לידי שכחה:
בהיסח הדעת. שאם לא ישמרם
 יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר
 מאוס ונפסלים מלשותות בדבר קל
 יותר משמן ודבש שמתוך שהן
 עבים צפה הפסולת למעלה ואפשר
 אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ
 והתחתון בר ונקי מה שאין כן
 במשקה צלול שאינו עב קלייר
 בלע"ז:
בהיסח הדעת. אם אינו מחזירים
 תמיד: שנאמר הרעיפו שמים
 ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח
 ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד
 אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר.
 דמשמע אשחקים יזלו קאי אלא
 אני ה' בראתיו לטל ומטר שמע
 מינה שמשבתח ומתפאר הקב"ה
 במטר השמים:

והיינו דאמר רבי חנינא:
 הרבה למדתי מרבותי,
 ומחבירי יותר מרבותי,
 ומתלמידי יותר מפולין.

רבי חנינא בר פפא רמי:

פתיב: **"לקראת צמא התינו מים"** (ישעיהו כא),
 ופתיב: **"הוי כל צמא לכו למים"** (ישעיהו נה) -
 אם תלמיד הגון הוא **"לקראת צמא התינו מים"**,
 ואי לא - **"הוי כל צמא לכו למים"**.

רבי חנינא בר חמא רמי:

פתיב: **"יפוצו מעינותיך חוצה"**,
 ופתיב: **"יהיו לך לבדך"** (משלי ה) -
 אם תלמיד הגון הוא: **"יפוצו מעינותיך חוצה"**,
 ואם לאו: **"יהיו לך לבדך"**.

ואמר רבי חנינא בר אידי:

למה נמשלו דברי תורה למים,
 דפתיב: **"הוי כל צמא לכו למים"**?
 לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך,
 אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

ואמר רבי אושעיא:

למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו - במים, וביין ובחלב,
 דפתיב: **"הוי כל צמא לכו למים"**,
 ופתיב: **"לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב"**?
 לומר לך: מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים,
 אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

כדאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניא:

אי חכמה מפוארה בכלי מכוער?
 אמר לה: אביך רמי חמרא במני דפחרא?
 אמרה ליה: אלא במאי נירמיי?
 אמר לה: אתון דחשבייתו רמו במאני דהבא וכספא.
 אזלה, ואמרה ליה לאבוה.
 רמיא לחמרא במני דהבא וכספא - ותקיף.
 אתו ואמרו ליה.

אמר לה לברתיה: מאן אמר לך הכי?

אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניא.

קרייהו,

אמר ליה: אמאי אמרת לה הכי?

אמר ליה: כי היכי דאמרה לי, אמרי לה.

והא איכא שפירי דגמירי!

אי הו סנו - טפי הו גמירי.

ז, ב

דבר אחר:

מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת,
 אף דברי תורה אין משתפחין אלא בהיסח הדעת.

22. זב - חב

רס"י

ישועה פרה ורבה בו. מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שנוכר לישועה מתוך שעת רצון הוא לישנא דקרא ויפרו ישע ואימתי בזמן שהשחקים יזלו צדק:

רצית ה' ארצך. במים:
נשאת עון עמך. מיד:

ה"ג א"ל מר זעירי מדיהבת לרבינא כו'. זעירי סתם היה מן הראשונים ורבינא סוף הוראה לא ראו זה את זה:

ואתה תשמע השמים וגו'. ואומר ונתת מטר על ארצם בתפלה דשלמה:

ציה גם חום יגזלו מימי שלג. כשציה גם חום גוזלין מימות השלג שאינן יורדין מטר כמשפטם בידוע ששאול חטאו:

ולא יהיה מטר. וסמיך ליה ואבדתם:

ציה. דריש לשון צווי דברים שצויתי אתכם בימות החמה תרומות ומעשרות גזלו מימי שלג את המטר:

רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון שקר. תחולל תבטל כמו לא יחל דברו (במדבר ל) כדאמר' ביבמות (דף עב). דרוח צפון ברור הוא ומביא אורה לעולם מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמין שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר לעולם מפני לשון שקר רכילות ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך פנים נזעמים מפני לשון שקר:

וימנעו רביבים. משום דמאנת הכלם שהיה בך עוות:
היה. משמע כבר נכשל:

העז איש. שיש בו עזות פנים אמור לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמר' במסכת קדושין (דף כח). ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע:

מותר לשנאותו. אע"ג דכתיב ואהבת לרעך כמוך:

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

גדול יום הגשמים כיום שנגראו שמים וארץ,

שנאמר: "הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק,

תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתינו" (ישעיהו מה) - 'בראתים' לא נאמר, אלא "בראתינו".

אמר רב אושעיא:

גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו,

שנאמר: "תפתח ארץ ויפרו ישע".

אמר רבי תנחום בר חנילאי:

אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל,

שנאמר: "רצית ה' ארצך שבת שבת ועקב,

נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה". (תהילים פה)

אמר ליה זעירי מדיהבת לרבינא:

אתון מהקא מתנינו לה,

אנן מהקא מתנינו לה: "ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת" וגו'.

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו:

אין הגשמים נעצרין אלא אם כן נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה,

שנאמר: "ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו" (איוב כד).

אמר ליה זעירי מדיהבת לרבינא:

אתון מהקא מתנינו לה,

אנן מהקא מתנינו לה: "ועצר את השמים ואבדתם מהרה" (דברים יא).

אמר רב חסדא:

אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות,

שנאמר: "ציה גם חום יגזלו מימי שלג" (דברים יא).

מאי משמע?

תנא דבי רבי ישמעאל:

"בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם,

יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים".

אמר רבי שמעון בן פאי:

אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע,

שנאמר: "רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר".

אמר רב סלא אמר רב המנונא:

אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים,

שנאמר: "וימנעו רבבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לה" וגו'.

ואמר רב סלא אמר רב המנונא:

כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה,

שנאמר: "ומצח אשה זונה היה לה" (ירמיהו ג).

רב נחמן אמר:

בידוע שנגשל בעבירה,

שנאמר: "היה לה", ולא נאמר 'היה לה'.

אמר רבה בר רב הונא:

כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע,

שנאמר: "העז איש רשע בפניו" (משלי כא).

רב נחמן בר יצחק אמר:

מוותר לשנאותו,

שנאמר: **"ועז פניו ישונא"**, אל תקרי ישונא אלא ישנא.

אמר רב קטינא:

אין הגשמים נעצרוין אלא בשביל ביטול תורה,

שנאמר **"בעצלתים ימך המקרה"** (קוהלת י) -

בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך,

ואין מך אלא עני,

שנאמר: **"ואם מך הוא מערבך"** (ויקרא כז),

ואין **"מקרה"** אלא הקדוש ברוך הוא,

שנאמר: **"המקרה במים עליותי"** (תהלים קד).

רב יוסף אמר:

מהכא: **"ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם"** (איוב לו),

ואין **"אור"** אלא תורה,

שנאמר: **"כי נר מצוה ותורה אור"** (משלי ו).

"בהיר הוא בשחקים"

תנא דבי רבי ישמעאל:

"אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר" -

"רוח עברה ותטהרם".

אמר רבי אמי:

אין הגשמים נעצרוין אלא בעון גזל,

שנאמר: **"על פנים כסה אור"** -

בעון פנים כסה אור, ואין פנים אלא חמס,

שנאמר: **"ומן החמס אשר בכפיהם"** (יונה ג),

ואין אור אלא מטר,

שנאמר: **"פיץ ענן אורו"** (איוב לו).

מאי תקנתיה?

ירבה בתפלה,

שנאמר: **"ויצו עליה במפגיע"** (איוב לו).

ואין פגיעה אלא תפלה,

שנאמר: **"ואתה אל תתפלל בעד העם הזה [וגו'] ואל תפגע בי"** (ירמיהו ז).

ואמר רבי אמי:

מאי דכתב **"אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל"** (קוהלת י)?

אם ראית רקיע שקיהה פברזל מלהוריד טל ומטר,

בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין,

שנאמר: **"והוא לא פנים קלקל"**.

מה תקנתן?

יתגברו ברחמים,

שנאמר: **"וחילים יגבר"** (קוהלת י),

"ויתרון הכשיר חכמה" (קוהלת י) - כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא.

ריש לקיש אמר:

אם ראית תלמיד ששלמודו קשה עליו כברזל,

בשביל משנתו שאינה סדורה עליו,

שנאמר: **"והוא לא פנים קלקל"** (קוהלת י).

מאי תקנתיה?

ירבה ביישיבה,

שנאמר: **"וחילים יגבר"** (קוהלת י),

"ויתרון הכשיר חכמה" - כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא.

כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתין ארבעין זמנין,

רפ"י

ועז פניו ישונא. ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא בשו"א:

ימד. כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר:

ועתה לא ראו אור. מפני שלא ראו אור של תורה:

אפילו כשהשמים בהורין. כמו בהרת מנומר בעבים ורוצה להוריד גשמים רוח עברה ותטהרם מפזרת העבים: המלאך אף ברי שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו:

ויצו. הקדוש ברוך הוא:

עליה. על הגשם שתרד:

במפגיע. כשיתפלל עליה כמו ואל תפגע בי:

קהה הברזל. כמו קהה את שיניו ושיני בנים תקהינה (ירמיהו לא):

והוא לא פנים קלקל. שקלקלו הדור:

וכ"ש אם הוכשרו מעשיהן. קודם לכן והכי משמע ויתרון הכשיר ויתרון שהכשיר לחכמה אם הכשירו מעשיהן מתחילה שיבואו הגשמים יותר מבחיילים יגבר שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו:

שלמודו קשה עליו כברזל. שקשה לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק אי נמי שגורסה בטעות פוטר על החיוב ומחייב על הפטור ומקשי עלה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא:

ירבה ביישיבה. שיסדירו בני הישיבה משנתם שנאמר וחיילים בין תלמידים שהן חיילות חיילות: **ויתרון הכשיר**. כשסידר משנתו מתחילה:

כנגד מ' יום שניתנה התורה. שתתקיים בידו והדר עייל קמיה דר' יוחנן למיגמר גמרא:

ה, א

כנגד ארבעים יום שניתנה תורה,

ועייל לקמיה דרבי יוחנן.

רב אדא בר אבהו מסדר מתניתין עשרין וארבע זמנין,
כנגד תורה נביאים וכתובים,
ועייל לקמיה דרבא.

רבא אמר:

אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו ככרזל,
בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים,
שנאמר: "והוא לא פנים קלקל".

מאי תקנתיה?

ירבה עליו רעים,

שנאמר: "וחילים יגבר",

"ויתרון הכשיר חכמה" - כל שכן אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא.

ואמר רבי אמי:

מאי דכתיב "אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון"?
אם ראית דור שהשמים משתכין בנחשת מלהוריד טל ומטר,
בשביל לוחשי לחישות שאין בדור.

מאי תקנתו?

ילכו אצל מי שיודע ללחוש,

דכתיב: "יגיד עליו רעו".

"ואין יתרון לבעל הלשון" -

ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש,

מה הנאה יש לו?

ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה?

ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה,

שנאמר: "ויצו עליה במפגיע",

ואין פגיעה אלא תפלה,

שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה,

ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי".

ואם לחש ועלתה בידו, ומגיס דעתו עליו,

מביא אף לעולם,

שנאמר: "מקנה אף על עולה".

רבא אמר:

שני תלמידי חכמים שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה,

מתקנאין באף ומעלין אותו,

שנאמר: "מקנה אף על עולה".

אמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: "אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון"?

לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו:

ארי דורס ואוכל, ואב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך?

אמר להם: "ואין יתרון לבעל הלשון".

אמר רבי אמי:

אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו,

שנאמר: "נשא לבבנו אל כפים".

איני?! והא אוקים שמואל אמורא עליה ודרש:

רש"י

כנגד תנ"ך. שהן כ"ד ספרים:

שפנים קלקל. שהראה לו פנים
רעות:

ירבה עליו רעים. לפייס הימנו
שיסבור לו פנים:

משתכין עליו כנחושת. מאדימין
פנים כעין רודיליי"א כדאמרי
בבבא מציעא (דף כו.) דשתיק טפי
שהעלה חלודה שנעצרין (מלהוליד)
טל ומטר:

לוחשי לחישות. בשביל שאין
מתפללים תפלה בלחש:

יגיד עליו רעו. יתפלל עליו חבירו
וגבי גשמים כתיב באיוב:

ואין יתרון לבעל הלשון. כלומר
מה הנאה יש לבעל הלשון שיודע
ללחוש ואינו לוחש:

מקנה אף על עולה. מקנה אף מי
שמגיס דעתו ועולה:

ואין נוחין זה לזה כו'. והכי משמע
בשביל שצריך להגיד זה לזה
ולחיות נוחין בהלכה ואינן עושין
מקנה מתקנאים מתגרים באף
ומעלים אותו ומביאים אותו
עליהן. ויש גורסין ונוחין זה לזה
בהלכה מתקנאים באף וכו'
משיגיד עליו רעו שנוחין זה לזה
מתקנאים באף ומעלים אותו
מעליהם:

ארי דורס ואוכל. מיד ואינו
מתירא:

טורף ואוכל. שמוליד לחוריו
ואוכל שם שמפחד מן הבריות
ולכולן יש להם הנאה:

ולך מה הנאה יש לך. שאתה נושך
בני אדם והורגן והוא אומר מה
יתרון לבעל הלשון שמספר לשון
הרע אע"פ שאין לו הנאה ולפיכך
מביאו הקב"ה בדין אצל נחש כדי
שיתבייש מפני שהשיא אדם
הראשון ומתביישין עמו מספרי
לשון הרע:

ולבם לא נכון עמו. עם הקב"ה:

"ויפתוהו בפייהם ובלשוונם יקזבו לו,
 ולבם לא נכון עמו, ולא נאמנו בבריתו"
 ואף על פי כן: "והוא רחום וכפר עון" וגו'!

ר"י

ואעפ"כ. כתוב בסמוך והוא רחום
 יכפר עון ושומע תפלתם והיכי
 אמרת שאין תפלתם נשמעת
 אא"כ משים נפשו בכפו כלומר
 שנפשו מכוונת בכפו:

בצבור. תפלתם נשמעת ואע"פ
 שאין לב כולם שלם כדכתיב
 ויפתוהו בפייהם בדברים ל' רבים:
ביחיד. אינו אלא א"כ לבו מכוון:
בזמן שאמת מארץ תצמח. שיש
 אמונה במשא ומתן אז צדק
 משמים נשקף דהיינו גשמים שהן
 צדקה:

מחולדה ובור. שהמיתו שני בני
 אדם מצוי הוא באגדה מעשה
 בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה
 אחת שישאנה אמרה מי מעיד
 והיה שם בור אחד וחולדה אמר
 הבחור בור וחולדה עדים בדבר
 לימים עבר על אמונתו ונשא
 אחרת והוליד שני בנים אחד נפל
 לבור ומת וא' נשכתו חולדה ומת
 אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה
 שבנינו מתים במיתה משונה ואמר
 לה כך וכך היה המעשה:

המאמין בהקדוש ברוך הוא.
 שמשימו עד בינו לבין חברו על
 אחת כמה וכמה:

המצדיק עצמו. שמכשיר ומקשט
 מעשיו:

מצדיקין עליו. מדקדקין עמו
 אפילו כחוט השערה יותר משאילו
 מקלקל מעשיו כדי למרק עונותיו:
שנאמר אמת מארץ תצמח. אז
 צדק משמים נשקף צדקה אין
 כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין:
וכיראתך עברתך. על מי שהוא
 ירא אותך אתה מחזיק עברתך
 כדי למרק עונותיו ופשוט המקרא
 מי יודע עון אפך מי יודע עוןי וכח
 למצוא אותו לנוס מפניך ביום
 אפך וכיראתך עברתך כשם שאתה
 יראוי ומפחדך כך יש להתיירא
 ולהתפחד מעברתך:

פגעת את שש ועושה צדק. במי
 ששמח ועושה צדק שהן העושים
 כך בדרכיך יזכירוך אתה פוגע בו
 אם חוטא כלום כמו ויפגע בו וימת
 קרא הכי הוא פגעת את שש ועושה
 צדק והן העושים כך בדרכיך
 יזכירוך באותם דרכים שאתה
 מייסרן ביסורין יזכירוך לטובה
 ואומרים הן אתה קצפת בשביל
 שחטאנו בהם עולם ונושע בשבילם
 נושע לעולם הבא:

שחובלת. כמו חבלי יולדה אף
 השמים עושין כן וקשה לעולם ועל
 חטא הוא:
נאמרה עצירה באשה כו'. כלומר
 על כולן מבקשים רחמים:

פלו. בריכה:
כמין קובה. אהל מלא מים:

אם לשבט. אם גזר הקב"ה רוב
 גשמים לרעה אז יורדים בכח
 כשבט שמכה בכח וחזרו בתשובה
 הקב"ה מורידן על הרים וגבעות
 מקום שאין שם איש:
אבל אם לחסד. שירודין בנחת
 ימציאהו לארצו לארץ ישראל:

לא קשיא:
 כאן ביחיד,
 כאן בצבור.

אמר רבי אמי:
 אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמונה,
 שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף".

ואמר רבי אמי:
 בא וראה כמה גדולים בעלי אמונה,
 מניין?
 מחולדה ובור -
 ומה המאמין בחולדה ובור, כך המאמין בהקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה.

אמר רבי יוחנן:
 כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה,
 שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף".

רבי חייה בר אבין אמר רב הונא:
 מהקא: "ויכיראתך עברתך".

ריש לקיש אמר:
 מהקא: "פגעת את שש ועושה צדק בדרכיך וזכרונה,
 הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע".

אמר רבי יהושע בן לוי:
 כל השומח ביסורין שבאין עליו, מביא ישועה לעולם,
 שנאמר: "בהם עולם ונושע".

אמר ריש לקיש:
 מאי דכתיב: "ועצר את השמים"?
 בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד מטר,
 דוקמה לאשה שמחבלת ואינה יולדת.

והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא:
 נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה;
 נאמרה עצירה באשה, שנאמר: "מי עצר עצה ה' בעד מל רחם" (בראשית ט),
 ונאמרה עצירה בגשמים, דכתיב: "ועצר את השמים". (דברים יא).
 נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים;
 נאמר לידה באשה, דכתיב: "ותהר ותלד בן" (בראשית ל),
 ונאמר לידה בגשמים, דכתיב: "והולידה והצמיחה" (ישעיהו נה).
 נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים;
 נאמר פקידה באשה, דכתיב: "וה' פקד את שרה" (בראשית כא),
 ונאמר פקידה בגשמים, דכתיב: "פקדת הארץ ותשקקה, רבת תעשרונה,
 פלג אלהים מלא מים" (תהילים סה).

ה, ב

מאי "פלג אלהים מלא מים"?

תנא:
 "כמין קובה יש בקיע שממנה גשמים יוצאין".

אמר רבי שמואל בר נחמני:
 מאי דכתיב: "אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו" (איוב לו)?
 "אם לשבט" - בהרים ובגבעות,
 "אם לחסד ימציאהו לארצו" - בשדות ובכרמים.
 "אם לשבט" - לאילנות.

"אם לארצו" - לזרעים.
"אם להסד ימצאהו" - בורות שיחין ומערות.

23. ח, ב

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומוותנא,
אמרי היכי נעביד?

ניבעי רחמי אתרתאי - לא אפשר.

אלא ליבעי רחמי אמוותנא, וכפנא ניסבול.

אמר להו רבי שמואל בר נחמני:

ניבעי רחמי אכפנא, דכי יהיב רחמנא שוקעא - לחיי הוא דיהיב,
דכתיב: "פֹּתַח אֶת יְדֶךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן" (תהילים קמה).

ומנלן דלא מצלינן אתרתאי?

דכתיב: "וּנְצוּמָה וּנְבַקְשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ עַל זֹאת" (עזרא ח),

מקלל דאיכא אחריתי.

במערכא אמרי משמיה דרבי חגי:

מהקא: "וְרַחֲמֵינוּ לְמִבְעַא מִן קֳדָם אֱלֹהִים שְׂמִיָּא עַל דְּזָא דְנָא" (דניאל ב),

מקלל דאיכא אחריתי.

בימי רבי זירא גזור שמדא, וגזור דלא למיתב בתעניתא.

אמר להו רבי זירא: נקבליה עילוון, ולכי בטיל הגזרה - ליתביה.

אמרי ליה מנא לה הא?

אמר להו: דכתיב: "וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵל תִּירָא דְנִיָּאל,

מִן מִן הַיּוֹם הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתְּ אֶת לְבָבְךָ לְהַבִּין וּלְהַתְעַנּוֹת לְפָנַי אֱלֹהִים,
וּשְׁמַעוּ דְּבַרְךָ".

רש"י

אתרתאי. לא בעינן רחמי אהדדי
כדלקמן:

נבעי רחמי אכפנא. דליתבי שובעא
ומותנא ליבטל ממילא:

דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא
דיהיב. לחיים ולא למתים דאינו

מביא שובעא כדי להמית בני אדם
אלא כדי שיחיו:

משביע לכל חי רצון. שובע נותן
לבני אדם חיים:

על זאת. על חדא משמע בעזרא
כתיב:

על רזא דנא. בדניאל כתיב:

דלא ליתבו בתעניתא. דלא בעו
דליתי ברכה לעולם בשבילן:

ניקבל עילוון. יומי תעניתא
דמשום קבלה מהני לן כתעניתא

וכי בטיל גזרה עבדין להו:

ומנלן דעבדין הכי. כלומר דמהני
אי עבדין הכי:

אשר נתת לבך להתענות לפני
אלהיך נשמעו דבריך. אלמא

משקיבל עליו נשמעו דבריו:

24. ח, ב

רפ"י

כשני אליהו. בימי אחאב שהיה העולם צריך לגשמים דכתיב (מלכים א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: **סימן קללה.** שבני אדם צריכים לחזור בשוק לקנות סעודת שבת: **קשי יומי דמיטרא.** שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: **כיומא דדינא.** שני וחמישי שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן כתקנת עזרא שיש הומות וקולות ואוושות ביום הגשמים כיום הדין ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא: והיינו דאמר ר' שילא: ומבטלינהו לירידת גשמים שטורחין בני אדם ואינן יכולין לצאת ולבא: **צדקה לעניים.** שמתעניין בה ונוח להן יום ברור ומתחממן בה ביום הצינה: **יראי שמי.** שומרי שבת: **פרוטה שבכיס.** אפי' מעשה ידים שאינן צריכים לגשמים מתברכין: **ברוך השולח ברכה.** (שיפוע) ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן: **הרי זו תפילת שוא.** ושוב אין ברכה נכנסת בה: **בדבר הסמוי מן העין.** שאינו יודע הסכום:

אמר רבי יצחק:

אפילו שנים כשני אליהו, וירדו גשמים בערבי שבתות - אינן אלא סימן קללה.

היינו דאמר רבה בר שילא:

קשה יומא דמיטרא קיומא דדינא.

אמר אמימר:

אי לא דצריך לבריינתא בעינן רחמי ומבטלינן ליה.

ואמר רבי יצחק:

שמש בשבת צדקה לעניים,

שנאמר: "וזהרה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא" (מלאכי ג).

ואמר רבי יצחק:

גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו,

שנאמר: "לתת מטר ארצה בעתו ולברך את כל מעשה ידך".

ואמר רבי יצחק:

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין,

שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמיה" (דברים כח).

תנא דבי רבי ישמעאל:

"אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו,

שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמיה" (דברים כח).

תנו רבנן:

"הנבנס למוד את גרנו אומר:

'הי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו.

התחיל למוד אומר:

'ברוך השולח ברכה בכרי הזה.

מדד ואחר כך בירך - הרי זו תפלת שוא,

לפי שאין הברכה מצויה, לא בדבר השקול, ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי,

אלא בדבר הסמוי מן העין".

25. ח, ב - ט, א

'קבונין' גייסות' צדקה' מעשר' פרנס' סימן:

ר"י

כאפיקים. כאפיקי נחלים:
בנגב. יבשה והנה חרבו מתרגמינן
 נגיבו:
אפיקי ים. מוצאי ים אלמא אפיק
 לשון מים ואפיקים בנגב נמי לשון
 גשמים:
גייסות. חיילות כשאתה מרווה
 תלמי הארץ בגשם מיד גדודים
 נוחין כדלקמן:
פוסקי צדקה ברבים. לשם ולפנים
 ואורחא דמילתא נקט שאין אדם
 עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו
 ואינו נותן:
נשיאים ורוח. באין לעולם כאילו
 גשמים יורדין ואינן יורדין בשביל
 האיש המתהלל במתת שקר דכשם
 שהוא עושה לפניו ומחניף את
 העניים אף שמים מחניפין את
 הארץ שמראין נשיאים ורוח וגשם
 אין אי נמי אין קאי אשלשתם
 דמכל אלו נעצרין:
לינוקא דריש לקיש. בן אחותו של
 ר' יוחנן ולאחר מיתתו של ריש
 לקיש כדמוכח לקמן:
אמר. ינוקא לר' יוחנן מאי עשר
 תעשר:
א"ל ינוקא. והכתיב לא תנסו:
שיבלו. כלומר שייגעו דולוראניטי
 בלע"ז:
אי הוה מטינא להתם. להאי קרא
 דהביאו את כל המעשר הוה ידעית
 ליה ממילא:
לר' הושעיא רבך. דאמרית לי
 משמיה:
אולת אדם תסלף דרכו ועל ה'
יעזף לבו. כשאדם חוטא מסלף
 דרכו שבאין עליו פגעים ועל השם
 יעזף לבו שכועס ואומר מפני מה
 אירע לי פגע זה:
ולא רמזה. משה באורייתא
 שהחומש הוא יסוד נביאים
 וכתובים ובכולן יש סמך למצוא
 מן התורה: **דלי עיניה**. רבי יוחנן
 שהיו עפעפיו מכסין את עיניו
 ומגביהין במזלגי דכספא בבבא
 קמא בפי אחרון (דף קיז). שהיה
 רוצה לראותו מפני שהוא חריף:
דלא ליעביד לך כדעבד לאבוך.
 שלא יתן עיניו בך כמו שנתן
 באביך והמיתו בבבא מציעא (דף
 פד).
מטר בשביל יחיד. שאם אי"צ מטר
 אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר
 זמן זרעית בני אדם או שדר בעיר
 שכולה נכרים וצריך למטר בא
 בזכותו ופרנסה שפע טובה ומחיה
 לכל העולם אינו בא לעולם בזכות
 אחד אלא בשביל רבים שאם רבים
 צריכין שובע שתשלח ברכה
 בתבואה הקב"ה עושה אם זכו
 אבל יחיד הצריך שיתברכו
 תבואותיו אין הקב"ה משנה
 בעבורו דין השנה אלא כפי
 ברכותיה ואע"פ שמוריד בשביל
 יחיד מטר זה להשביח תבואותיו
 שלא יהו גרועות משל אחרים אבל
 לעשות שדהו כשדה שובע לא:

אמר רבי יוחנן:

גדול יום הגשמים כיום קבונין גליות,

שנאמר: "שׁוֹבַה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ פְּאִיקִים בְּנֶגֶב" (תהילים קכו).

ואין "אפיקים" אלא מטר,

שנאמר: "וַיִּדְאוּ אֶפְיקֵי יָם" (שמואל ב כב).

ואמר רבי יוחנן:

גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו,

שנאמר: "תִּלְמִיּוֹה רוּחַ נַחַת גְּדוּדֶיהָ" (תהילים סה).

ואמר רבי יוחנן:

אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין,

שנאמר: "נְשִׂאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֵין - אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקֶר" (משלי כה).

ואמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: "עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ" (דברים יד)?

עשו בשביל שתתעשר.

ט, א

אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש,

אמר ליה: אימא לי פסוקיך?

אמר ליה: "עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ".

אמר ליה: ומאי "עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ"?

אמר ליה: עשו בשביל שתתעשר.

אמר ליה: מנא לך?

אמר ליה: זיל נסי.

אמר ליה: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא?

והקתיב: "לֹא תִנְסוּ אֶת ה'" (דברים יו)?

אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו,

שנאמר: "הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצֵר,

וְהָיָה טָרֵף בְּבֵיתוֹ, וּבְחֻנּוֹ נָא בּוֹזֵאת אִמֶּר ה' צְבָאוֹת, אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוּבוֹת הַשָּׁמַיִם,

וְהִרְקִיתִי לָכֶם בְּרִיחַ עַד בְּלִי דִי" (מלאכי ג).

מאי: "עַד בְּלִי דִי"?

אמר רמי בר חמא אמר רב:

עד שיבילו שפתותיכם מלומר די.

אמר ליה: אי הוה מטי התם להאי פסוקא,

לא הוה צריכנא לך ולהושעיא רבך.

ותו,

אשכחיה רבי יוחנן לינוקיה דריש לקיש דתיב ואמר:

"אִולַת אָדָם תִּסְלַף דְּרָכּוֹ וְעַל ה' יִעֲזֹף לְבוֹ",

יתיב רבי יוחנן וקא מתמה,

אמר: מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיוזי באורייתא?

אמר ליה: אטו הא מי לא רמיוזי?

והקתיב: "וַיִּצְא לָכֶם וַיַּחֲרֶדּוּ אִישׁ אֶל אַחִיו,

לֵאמֹר מַה זֹאת עֹשֶׂה אֱלֹהִים לָנוּ" (בראשית מב)?

דל עיניה וחזא ביה,

אתיא אימיה - אפיקתיה,

אמרה ליה: תא מקמיה, דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך.

ואמר רבי יוחנן:

מטר - בשביל יחיד,

פרנסה - בשביל רבים.

רפ"י

מטר בשביל יחיד,
דקתיב: "ויפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך" (דברים כח).
פרנסה בשביל רבים,
דקתיב: "הנני ממטיר לכם לחם" (שמות טז).
מיתבי:
"דבי יוסי ברבי יהודה אומר:
ש'לשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן ומרים.
ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר וענן ומן.
באר בזכות מרים,
עמד ענן בזכות אהרן,
מן בזכות משה.
מתה מרים נסתלק הבאר, שנאמר: "ותמת שם מרים" (במדבר כ),
וכתיב בתריה: "ולא היה מים לעדה" (במדבר כ),
וחזרה בזכות שניהן.
מת אהרן נסתלקו ענני כבוד,
שנאמר: "וישמע הכנעני מלך ערד" (במדבר כא) -
מה שמועה שמע?
שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד,
ובסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל.
והיינו דקתיב: "ויראו כל העדה כי גוע אהרן" (במדבר כ) -

אמר רבי אבהו:
אל תקרי "ויראו" אלא "ויראו",
כדדריש ריש לקיש,
דאמר ריש לקיש:
"כי משמש בארבע לשונות:
אי,
דלמא,
אלא,
דהא.
חדו שניהם בזכות משה.
מדכתיב ואכחיד את שלשת
הרועים פשיטא לן דבדיהו
משתעי שלא מצינו פרנסים
לישראל שלשה כאחד אלא הם:
מתה בניסן, שנאמר (במדבר כ)
ויבוא בני ישראל כל העדה מדבר
צין בחדש הראשון וישב העם
בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם
(בפרה) אדומה:
אהרן מת. באחד לחדש:
מוסתניא. מאותו מקום:
אחו להדדי. מראין ומביטין זה
לזה דלא סלקא להו שמעתא
כרבא:
אקרויה. היו מקרין אותו מקרא
זה בחלום ואכחיד את שלשת
הרועים בירח אחד שרוצין לעונשן
בשמים משום דמכספי ליה:
קבל עליו. רב שימי שתיקוּתא
מלהקשות עוד:

אמר רבי אבהו:
אל תקרי "ויראו" אלא "ויראו",
כדדריש ריש לקיש,
דאמר ריש לקיש:
"כי משמש בארבע לשונות:
אי,
דלמא,
אלא,
דהא.
חדו שניהם בזכות משה.
מדכתיב ואכחיד את שלשת
הרועים פשיטא לן דבדיהו
משתעי שלא מצינו פרנסים
לישראל שלשה כאחד אלא הם:
מתה בניסן, שנאמר (במדבר כ)
ויבוא בני ישראל כל העדה מדבר
צין בחדש הראשון וישב העם
בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם
(בפרה) אדומה:
אהרן מת. באחד לחדש:
מוסתניא. מאותו מקום:
אחו להדדי. מראין ומביטין זה
לזה דלא סלקא להו שמעתא
כרבא:
אקרויה. היו מקרין אותו מקרא
זה בחלום ואכחיד את שלשת
הרועים בירח אחד שרוצין לעונשן
בשמים משום דמכספי ליה:
קבל עליו. רב שימי שתיקוּתא
מלהקשות עוד:

רב הונא בר מנחם ורב שמואל בר אידו ורב חייא מווסתניא,
הוו שכחי קמיה דרבא.
כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא;
כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו, הוו מרמזי אהדדי.
חלש דעתיה.
אקרויה בחלמיה: "ואכחיד את שלשת הרועים" (זכריה יא).
למחר כי הוו מיפטרי מיניה, אמר להו: לילו רבנן בשלקא.

רב שימי בר אשי הוה שכח קמיה דרב פפא,
הוה מקשי ליה טובא.
יזא חד, חזייה דנפל על אפיה, שמעיה דאמר: 'רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי',
קביל עליה שתיקוּתא ותו לא אקשי ליה.

ואף ריש לקיש סבר מטר בשביל יחיד,
דאמר ריש לקיש:
מנן למטר בשביל יחיד?

רפ"י

יכול לכל. כלומר יכול אין נותן מטר אפי"כ הכל צריכין לו: ת"ל לאיש. אפילו בשביל אחד: אי לאיש יכול לכל שדותיו. כלומר אינו יורד עד שהוא צריך לכל שדותיו:

ת"ל שדה. אפי" אינו צריך אלא בשדה אחד:

אי בשדה יכול עד שיצטרך לכל השדה ת"ל עשב. אפילו אינו צריך אלא לעשב אחד (עשב) בשביל ירק אחד יורד עליו מטר:

וסייר. מעיין:

מישראל. ערוגה:

עושה לו חזיו. לכל צדיק הבא בעולם הזה להריק לו גשמים על שדותיו ברישא בעי מאי חזיונים לשון רבים והדר בעי ומאי נינהו חזיונים מאי נינהו דקרי חזיו:

ה"ג עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא. דתותי עיבא כלפי הארץ:

נהילא. כמו קיטמא נהילא (חולין דף נא:): שהיא דקה גשמים דקים כקמחא נהילא שהיא דקה הבאין תחילה למטר ואח"כ בא מטר:

אתי מיטרא. גשמים יורדין לרוב ואין פוסקין מהר אבל בא מטר תחילה ומתחילין דקין לבא פוסקין מיד:

מהולתא. שמתחילה יוצא קמח דק ולבסוף סובין גסין:

חריא דעיזי. ריעי של עזים בתחילה יוצאה גסה ולבסוף דקה ופוסק:

דתמרי. דבש עושין מהן:

ובבלאי לא עסקי. כלומר יכולין הן לעסוק תמיד שיש להן מזונות בזול ובלא טורח:

מצערים. בשלשול דאמרו (גיטין דף ע.) תמרי משחנן ומשלשן:

מלא צנא דסכיני בזוזא. שמתוך שלוקחין אותו בזול אוכלין מהן הרבה ומצערים אותו:

דכתבי: "שאלו מה' מטר בעת מלקוש,

ה' עושה חזיונים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה" (וכריה'). יכול לכל? תלמוד לומר: "לאיש".

ותניא:

"אי 'לאיש' – יכול לכל שדותיו?

תלמוד לומר 'שדה'.

אי 'שדה' – יכול לכל השדה?

תלמוד לומר 'עשב'.

כי הא דרב דניאל בר קמינא הוה ליה ההיא גינתא,

כל יומא הוה אזיל וסייר לה,

אמר: הא מישרא בעינא מיא, והא מישרא לא בעינא מיא,

ואתא מיטרא וקמשקי כל היכא דמיבעי ליה מיא.

מאי 'ה' עשה חזיונים"?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מלמד שכל צדיק וצדיק הקדוש ברוד הוא עושה לו חזיו בפני עצמו.

מאי 'חזיונים'?

אמר רב יהודה:

פורחות.

אמר רבי יוחנן:

סימן למטר – פורחות.

מאי 'פורחות'?

אמר רב פפא:

עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא.

אמר רב יהודה:

נהילא מקמי מיטרא – אתי מיטרא,

בתר מיטרא – פסיק מיטרא.

מקמי מיטרא – אתי מיטרא, וסימניה: מהולתא

דבתר מיטרא – פסיק מיטרא, וסימניה: חריא דעיזי.

עולא איקלע לבבל,

חזא פורחות,

אמר להו: פנו מאני דהשתא אתי מיטרא.

לסוף לא אתי מיטרא,

אמר: כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטריהו.

עולא איקלע לבבל,

חזי מלא צנא דתמרי בזוזא,

אמר: 'מלא צנא דדובשא בזוזא, ובבלאי לא עסקי באורייתא'!

בליליא צערוהו,

אמר: 'מלא צנא דסכינא בזוזא ובבלאי עסקי באורייתא'.

ט, ב - י, א

תניא:

"דבי אליעזר אומר:

כל העולם נולדו ממיימי אוקיינוס הוא שותה,

שנאמר: **"ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה"** (בראשית ב).אמר לו **רבי יהושע**: והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן!

אמר לו: ממתיקין בעבים.

רבי יהושע אומר:

כל העולם נולדו ממים העליונים הוא שותה,

שנאמר: **"למטר השמים תשתה מים"** (דברים יא).אלא מה אני מקיים: **"ואד יעלה מן הארץ"**?

מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר,

שנאמר: **"יזקו מטר לאדו"** (איוב לו),

ומנוקבות הן ככברה,

ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע.

שנאמר: **"חשרת מים עבי שהקים"** (שמואל ב ב),

ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא,

ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ,

שנאמר: **"עושה גדולות עד אין חקר"** (איוב ט).ובתיב: **"הנותן מטר על פני ארץ"** (איוב ה).ובתיב להלן: **"הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' ..."**

אין חקר לתבונתו" (ישעיהו מ).

כמאן אולא הא דכתיב: **"משקה הרים מעליותיו"** (תהילים קד),

ואמר רבי יוחנן:

"מעליותיו" - של הקדוש ברוך הוא,

כמאן?

כרבי יהושע.

ורבי אליעזר?

כיון דסלקי להתם **"משקה מעליותיו"** קרי להו.דאי לא תימא הכי, **"אבק ועפר מן השמים"** (דברים כח) היכי משפחת לה?אלא כיון דמדלי להתם - **"מן השמים"** קרי ליה,הכא נמי כיון דסלקי להתם - **"מעליותיו"** קרי ליה.

כמאן אולא הא דאמר רבי חנינא:

"כנס כנוד מי הים נותן באוצרות תהומות" (תהילים לג) -

מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר - תהומות,

כמאן⁵?

כרבי אליעזר.

ורבי יהושע?

ההוא אבכריתו של עולם.

י, א

רפ"י

ממימי אוקיינוס. כלומר ממים

של מטה ולא ממים של מעלה

שנאמר ואד יעלה מן הארץ ששתה

בארץ ועלה:

מלוחין הן. ואין תבואה גדילה

מהן:

יזקו מטר לאדו. רקיעין מוציאיןמים לעבים: **יזקו**. כמו יצוקו צק

לעם ויאכלו (מלכים ב ד):

חשרת מים עבי שהקים. העבים

מחשרין כלומר משירין המים

לארץ:

ללמדך. אקרא דלקמן קאי ואומר

מכין הרים לא גרסינן הכא:

כרבי יהושע. דאמר ממים

העליונים:

דואמר רבי יוחנן מעליותיו של**מעלה**. כלומר ממים העליונים

ורבי יוחנן מים העליונים אתא

לאשמועינן דאי לאו רבי יוחנן הוי

אמינא דהכי קאמר מעליות

שהקדוש ברוך הוא עומד בהם

הוא משקה אותן למטה ולעולם

המים מאוקיינוס:

ור' אליעזר. אמר לעולם מעליותיו

של הקב"ה כרבי יוחנן וכו':

תהומות. מים של מטה כדכתיב

תהומות יכסיומו (שמות טו):

בברייתו של עולם. כתיב שהיה כל

העולם שטוף במים והקב"ה כונסן

במקום אחד כמכניס מים בגאד

שנתנם באוצרות דכתיב נותן

באוצרות תהומות שם חול גבולו

ואוצר לים:

⁵ ע"פ הגהת הב"ח.

27. י, א

תנו רבנן:

"ארץ ישראל נבראת תחילה, וכל העולם כולו נברא לבסוף,

שנאמר: "עד לא עשה ארץ וחיצות".

ארץ ישראל משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו, וכל העולם כולו ע"י שליח,

שנאמר: "הנותן מטד על פני ארץ ושלה מים על פני חיצות".

ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית,

שנאמר: "הנותן מטד על פני ארץ" וגו'.

ארץ ישראל שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף,

שנאמר: "הנותן מטד על פני ארץ" וגו' -

משל לאדם שמגביל את הגבינה - נוטל את האוכל ומניח את הפסולת".

רש"י

משירי תמצית. מה שנשאר

בעבים אחר שתייתי:

על פני ארץ. א"י:

בתחילה שותה. שם יורדין

הגשמים תחילה כך שמעתי:

אמר מר:

"ממתקין הן בעבים"

מנליה?

דאמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן:

קתיב: **"חשבת מים עבי שהקים"** (תהלים יח),וכתיב: **"חשדת מים עבי שהקים"** (שמואל ב כב) -

שקול כ"ף ושדי ארי"ש, וקרי ביה 'חקשרת'.

ורבי יהושע בהני קראי מאי דריש בהו?

סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר:

אמרי במערבא: נהור ענני - זעירין מוהי, חשוך ענני - סגין מוהי.

כמאן אזלא הא דתניא:

"מים העליונים במאמר הם תלויים, ופירותיהן מי גשמים,**שנאמר "מפרי מעשיך תשיבע הארץ" -**

כמאן?

כרבי יהושע.

ורבי אליעזר?

ההוא במעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא, הוא דכתיב.

אמר רבי יהושע בן לוי:

כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה,

שנאמר: **"ונהר יוצא מעדן וגו'."**

תנא:

"מתמצית בית נור שותה תרקב."

רפ"י

חשבת מים וחשבת מים. שני מקראות הן חד בתהלים וחד בשמואל בוידבר דוד:

ה"ג שקול כף ושדי אריש. כלומר קח כף שבמלת חשבת וצרפו עם מלת חשבת וקרי ביה חכשרת שממתקין ומכשירין בעבים:

חשוך ענני סגיאין מימוהי. והיינו דכתיב חשבת מים:

נהור ענני. כשהענן קליש זעירין מימוהי ומכלל חשוך סגיאין אתה למד אבל נהור זעירין וחשבת לשון השרה כמו אין שורין דיו (שבת דף יז:). כו' כדדריש ליה רבי יהושע לעיל אבל חשבת מיבעי ליה להכי ולהכי:

במאמר הן תלויין. אינן נחות על שום דבר אלא מכונסות ועומדות כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה:

ופירותיהן מי גשמים. משום לישנא דקרא נקט הכי משום דכתיב מפרי מעשיך תשיבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה:

ונהר יוצא מעדן. סימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו':

תנא מתמצית בית כור. כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמציתו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד מששים בבית כור והכי נמי עולם אחד מששים בגן עדן ודי לו בתמצית העננים המשקין את הגן גן לפני כל העולם כולו כעדן לגן:

29. י א

רש"י

נמצא כל העולם ככיסוי קדרה.
 הקטן כנגד הקדרה :
שוכנת על מים רבים. רבת
 אוצרות בא קצף אמת בצעך :
שרבו אוצרותיה. שקנו עושר :
מים רבים. שמשקין שדותיהן
 דבבל עמוקים מכל הארצות
 וגשמים מטפטפין ויורדין שם :
עתירה בבל. עשירה היא בבל
 שקוצרין בה תבואה בלא מטר
 שאינן צריכים לגשמים :
נקיטין. דהכי חצדא בבל בלא
 מיטרא :
דטובעני. היא מקום מצולה
 ורקק :
ולא יובשני. שאינה יבשה :

תנו רבנן:

"אֲרַךְ מַצְרִים הוּיָא אַרְבַּע מְאוֹת פְּרָסָה עַל אַרְבַּע מְאוֹת פְּרָסָה,
 וְהוּא אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּכוּשׁ,
 וְכוּשׁ אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּעוֹלָם,
 וְעוֹלָם אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּגוֹן,
 וְגוֹן אֶחָד מִשְׁשִׁים לְעֵדוֹן,
 וְעֵדוֹן אֶחָד מִשְׁשִׁים לְגִיהֲנָם,
 נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם נוֹלוֹ כְּכִיסוּי קְדֵרָה לְגִיהֲנָם.
 וַיֵּשׁ אֲמֻרָיִם: גִּיהֲנָם אֵין לָהּ שִׁיעוּר,
 וַיֵּשׁ אֲמֻרָיִם: עֵדוֹן אֵין לָהּ שִׁיעוּר."

אמר רבי אושעיא:

מאי דכתיב: "**שוכנת על מים רבים רבת אוצרות**" (ירמיהו נא)?
 מי גרם לבלל שיהיו אוצרותיה מליאות בר?
 הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים.

אמר רב:

עתירה בכל, דחצדא בלא מיטרא.

אמר אביי:

נקיטין, טובעני ולא יובשני.

משנה

בְּשֵׁלֶשֶׁה בְּמִרְחָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים.
 רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
 בְּשִׁבְעָה בּוֹ, חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר יוֹם אַחַר הַחֹג,
 כְּדִי שִׁיגִיעַ אַחֲרוֹן שְׁבִי שְׂרָאֵל לְנַהֵר פְּרָת.

גמרא

אמר רבי אלעזר:
 הלכה כרובן גמליאל.

תנא:

"חנניה אומר:
 ובגולה עד ששים בתקופה".

אמר רב הונא בר חייה אמר שמואל:
 הלכה כחנניה.

איני?

וקא בעו מיניה משמואל:
 מאימת מדכרין ותנו טל ומטר?
 אמר להו:
 מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא!

דילמא, אידי ואידי חד שיעורא הוא.

איבעיא להו:

יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים?

תא שמע:

רב אמר:
 יום ששים כלאחר ששים,
 ושמואל אמר:
 יום ששים כלפני ששים.

אמר רבי נחמן בר יצחק:

וסימנך: עילאי בעו מ'א תתאי לא בעו מ'א.

אמר רב פפא:

הלכתא - יום ששים כלאחר ששים.

רש"י

מתני'

בשלשה במרחשון שואלין את
 הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר
 בשבעה בו בטי' יום אחר החג.
 כלומר בשבעה במרחשון הוא ט"ו
 אחר החג:

כדי שיגיע האחרון. כלומר קודם
 ביאת מים לנהר פרת שהוא רחוק
 יותר:

גמ'

ובגולה ששים. ובגולה אין שואלין
 עד ששים בתקופה לפי שהוא
 מקום נמוך ואין צריכים מטר כל
 כך:

מכי מעיילי ציבי לבי טבות
 רישבא. משעה שמכניסין עצים
 לאוצר לצורך ימות הגשמים שכן
 היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן
 גשמים הוא משם ואילך ולא היו
 יכולין לחטוב עצים ביער:

רישבא. צייד עופות כמו אין
 פורשין רשבים ליונים (ב"ק דף
 עט:) טבות שם אדם:

כלפני ס'. ולא מדכרין:

כלאחר ס'. ומדכרין:

עילאי בעו מים. העומדים בהרים
 צריכין יותר מים מפני שהגשמים
 מתגלגלים ויורדין למטה:

תתאי לא בעו מים. שמתכנסין כל
 מימי ההרים לבקעה ה"נ רב שהיה
 מארץ ישראל כדאמרינן בעלמא
 (גיטין דף ו.) מכי אתא רב לבבל
 וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות
 משום הכי אמר כלאחר ששים
 ובבבל בגולה מתוך שאינן צריכין
 לגשמים אין שואלין עד ס'
 לתקופת תשרי וכן אנו נוהגים
 שכל מנהגינו אחר בני בבל:

31. י, א-ב

משנה

הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים:
התחילו היחידים מתעניין שלש תעניות -

אוכלין ושותין משחשיכה,
ומותרין במלאכה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.

הגיע ראש חודש כסליו ולא ירדו גשמים:

בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור -
אוכלין ושותין משחשיכה,

ומותרין במלאכה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.

גמרא

מאן "יחידים"?

אמר רב הונא:

רבנן.

ואמר רב הונא:

יחידים מתעניין שלש תעניות: שני, וחמישי ושני.

מאי קמשמע לן?

תנינא:

"אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים,
אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני!"

מהו דתימא:

הני מילי צבור, אבל יחיד לא.

קמשמע לן.

תניא נמי הכי:

"בשהתחילו היחידים להתענות,

מתעניין שני וחמישי ושני,

ומפסיקין: בראשי חדשים, ובימים טובים הפתובין במגילת תענית".

י, ב

רש"י

מתני'

הגיע שבעה עשר וכו'. אוכלין
ושותין משחשיכה שאין אוכלין
מבעוד יום כיום הכפורים ותשעה
באב:

גמ'

מאי קמ"ל. האי דקאמר שני
וחמישי ושני:

תנינא. בפירקין דלקמן (דף טו.):
אין גוזרין תענית כו' שלא להפקיע
את השערים שאם היו מתחילין
להתענות בחמישי היו קוננין
למוצאי התענית שתי סעודות
גדולות אחד לתענית ואחד לשבת
וכסבור המוכר שרעב בא לעולם
ואתי לאפקועי שערים:

אפקועי. מבטל שיעור מדה
הראשונה וממעטה:

אבל יחידים לא. שלש תעניות
שהיחידין עושין קודם לצבור אינן
זקוקין להתחיל בשני דליכא
אפקיעת שערים משום יחידים
לחודייהו והללו ג' תעניות
דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות
דצבור תדע דקא חשיב במתני'
שלש ושלש ושבע:

ומפסיקין בראשי חדשים. שאם
חל ר"ח בשני ובחמישי לאחר
שהתחילו להתענות פוסקין
תעניתם, וכן בימים טובים
הכתובים במגילת תענית:

32. יב

רפ"י

תלמיד אני. ואיני חשוב כל כך כיחידים כלומר איני ראוי להתחיל תענית עם היחידים: **לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד.** לענין תענית:

עושה. דנראה מגסי הרוח ותנן (אבות פרק ג משנה י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו כו':

הכי גרסינן התלמידים עושין עצמן. כדאמרין לעיל שכל התלמידים ראויין לכך ואין בהם משום גסות הרוח:

רבי יוסי אומר כל אדם. ואפילו שאינו תלמיד עושה עצמו יחיד להתענות וזכור לטוב דצער הוא לו ולא גסות לישנא אחרינא גרסינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד להתנהג עצמו במדת תלמיד בחלוקו ובמטתו ולהתנאות בסודר של תלמידי חכמים ושאר דברים עושה דכל הרוצה ליטול לו את השם לא יטול ורבי יוסי ארישא ומסתבר כי האי לישנא מדקא מהדר רבן שמעון בן גמליאל דבר של שבח אינו עושה מכלל דאירי בשבח:

תנו רבנן:

"אל יאמר אדם 'תלמיד' אני, איני ראוי להיות יחיד, אלא כל תלמידי חכמים יחידים.

אי זהו יחיד ואיזהו תלמיד?

יחיד - כל שראוי למנותו פרנס על הצבור,

תלמיד - כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר, ואפילו במסכת דבילה".

תנו רבנן:

"לא כל הרוצה לעשות עצמו 'יחיד' עושה, 'תלמיד' עושה,

דברי רבי מאיר.

רבי יוסי אומר:

עושה, וזכור לטוב,

לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו".

תנא אידך:

"לא כל הרוצה לעשות עצמו 'יחיד' עושה, 'תלמיד' עושה,

דברי רבי שמעון בן אלעזר.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

במה דברים אמורים: בדבר של שבח,

אבל בדבר של צער - עושה, וזכור לטוב,

שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו".

33. י, ב - יא, א

תנו רבנן:

"מי שהיה מתענה על הצרה ועברה, על החולה ונתרפא -

הרי זה מתענה ומשלים.

ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין - הרי זה מתענה עמהו.

ממקום שמתענין שאין מתענין - הרי זה מתענה ומשלים.

שכח ואכל ושתה - אל יתראה בפני הצבור,

ואל ינהיג עידינו בעצמו,

שנאמר: "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו" (בראשית מב),

אמר להם יעקב לבניו: אל תראו עצמכם בשאתם שבעו,

לא בפני עשו, ולא בפני ישמעאל,

כדי שלא יתקנאו בכם."

"אל תרגזו בדרך" (בראשית מה) -

אמר רבי אלעזר:

אמר להם יוסף לאחיו:

אל תתעסקו בדרך הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך.

איני?!

והאמר רבי אלעאי בר פרכיה:

שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך,

ואין ביניהם דברי תורה - ראויין לישרף,

שנאמר: "ויהי חמה הולכים הלוח ודבר,

והנה רגב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם" (מלכים ב,ב),

טעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראויין לישרף!

לא קשיא:

הא למיגרס,

הא לעיוני.

במתניתא תנא:

"אל תפסיעו פסיעה גסה,

והכניסו חמה לעיר."

"אל תפסיעו פסיעה גסה" -

דאמר מר:

"פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם."

"והכניסו חמה לעיר,"

כדרב יהודה אמר רב,

דאמר רב יהודה אמר רב:

לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב

שנאמר: "הבקר אור והאנשים שלהו" (בראשית מד).

אמר רב יהודה אמר רבי חייא:

המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון.

מאי טעמא?

הכא תרגמו: משום מעיינא.

במערבא אמרי:

משום מזוני.

מאי ביניהו?

איכא ביניהו:

דתיב בארבא.

יא, א

רש"י

על החולה ונתרפא. הוא הדין אם מת החולה בעי לקיומי נדרו:

על הצרה ועברה. מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו אם תעבור (אתענה) ואם לאו (לא) אתענה:

למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים. כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו דנותנין עליו חומרי המקום שיצא משם:

אכל ושתה. דיעבד:

אל יתראה בפניהן. שנראה כחתן בין אבלים ויתקנאו בו:

ואל ינהיג עדונים בעצמו. שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שהוא אוכל הרבה:

אל תראו עצמכם. שיש לכם חטים הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני בני עשו שהיו צעורים ורעבים:

תרגזו עליכם הדרך. תתעו:

לישרף באש. דכתיב והנה סוסי אש וכתב בההוא עניינא הלך ודבר ואהכי כתביה לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין בעומקה של הלכה לא [היו ניצולין]:

הא למגרס. מבעי ליה באורחא אבל במלתא דמבעי ליה לעיוני לא:

במתניתא תנא. מאי אל תרגזו בדרך אל תזיקו עצמכם בפסיעה גסה:

והכניסו חמה לעיר. כשאתם לנין ושוכבין בדרך בעיירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת:

יצא אדם בכי טוב. שימתין עד שיאור כמו יורא אלהים את האור כי טוב (בראשית א):

ויכנס בכי טוב. בערב בעוד שהחמה זורחת שאין ליסטיין מצויין אי נמי שלא יפול בבורות ובקעים שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב:

הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם. מיכן שיצאו בכי טוב והוא הדין ליכנס בכי טוב יש ספרים דלא כתיב בהו האי קרא אלא מילתא דרב יהודה סברא הוא ולא בעי קרא:

לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון. דאמר לקמן (דף יא.) שצריך להרעב עצמו בשני רעבון: (הכא זה בבלי הוא וכי משתעי בבבל קאמר הכא וכל הא לן והא להו בבבל קאמר):

משום מעיינא. שלא יתחלחו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך יש אומרים יהיו מעיו של אדם שופכין זה לזה כעין מעיין:

משום מזוני. שמא אין לו לאח"כ:

דיתב בארבא. שהולך בספינה משום מזוני איכא משום מעיינא ליכא:

רש"י

מאוונא לאוונא. מקום מלון התגרים מכפר לכפר דמשתכחי עיניו וזכרו לא עיניו וזכרו לא עיניו

אי נמי:
דקאזיל מאוונא לאוונא.

רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא,
קסבר: משום מעיינא.

34. יא, א

רפ"י

מיתה משונה. מת בחרב וברעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו: **בשכר שמצער עצמו.** כשישראל בצער:

אסור לשמש מטתו בשני רעבון. דצריך אדם לנהוג צער בעצמו:

חסוכי בנים. חסירי בנים דגרסינן במנחות (דף כט.) לגבי מנורה ומי חסיכי כולי האי שלא קיימו פריה ורביה:

שני מלאכי שרת מלוין לו לאדם. אחד מימינו ואחד משמאלו דכתיי (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך:

הנה ששון ושמחה. הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין כי מחר נמות ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון:

זו מידת בינונים. שיראין מן המיתה כדכתיב בהו כי מחר נמות: אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יותר מאד:

הצדיק אבד ואין איש שם על לב. מפני מה הוא מת מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא יצטער הוא ברעה ואחר שהיא גזרה מלפניו כי מפני הרעה נאסף הצדיק ל"א מפני רעות של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים:

כפיס. חצי לבינה ורגילין לתתה בין שתי נדבכי העצים: הכי גרסינן אבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדי לשון רבים נאם ה':

מאי דכתיב אל אמונה ואין עול כשם שמשלם כו'. כך משלם לרשעים בעולם הזה כדי לטורדן מן העולם הבא וכדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: ואין עול. שאין עושה דין בלא דין אמת וצדק:

צדיק וישר. מצדיק הדין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה טובה וישרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה כדי לטורדן:

אמר רב יהודה אמר רב: כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה, שנאמר: **"ברעב פדה ממות"** (איוב ה) - 'מרעב' מיבעי ליה! אלא הכי קאמר: בשכר שפמרעיב עצמו בשני רעבון, ניצול ממיתה משונה.

אמר ריש לקיש: אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר: **"וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב"** (בראשית מא).

תנא: **"חסוכי בנים משמשין משותיהן בשני רעבון"**.

תני רבנן: **"בזמן שישראל שרויין בצער, ופירש אחד מהן - באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור"**.

תנא אידך: **"בזמן שהצבור שרוי בצער, אל יאמר אדם אלה לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי, ואם עושה בן עליו הכתוב אומר: 'והנה ששון ושמחה ה' בך ושהט צאן אכל בשר ושתות יין, אכול ושתו כי מחר נמות'"** (ישעיהו כב).

מה כתיב בתריה: **"ונגלה באזני ה' צבאות, אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון"**.

עד כאן מידת בינונים, אבל במדת רשעים מה כתיב:

"אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר" (ישעיהו נו). מה כתיב בתריה: **"הצדיק אבד ואין איש שם על לב, כי מפני הרעה נאסף הצדיק"**.

אלא יצער אדם עם הצבור, שכן מצינו במלשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר: **"וידי משה כבדים ויקחו אבן וישומו תחתיו וישב עליה"** (שמות יז).

וכי לא הוה לו למשה בר אחת או בסת אחת לישוב עליה? אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער, וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור. ושמה יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר: **"כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה"** (חבקוק ב).

דבי רבי שילא אמרי: שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו, שנאמר: **"כי מלאכיו יצוה לך"** (תהלים צא).

רבי חידקא אמר: נשמתו של אדם היא מעידה עליו, שנאמר: **"משוכבת חיקך שמור פתחי פיך"** (מיכה ז).

ויש אומרים: אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר: **"אתם עדי נאם ה'"** (ישעיהו מג).

"אל אמונה ואין עול" (דברים לב): **"אל אמונה"** - כשם שנופדעין מן הרשעים לעולם הבא, אפילו על עבירה קלה שעושו, כך נפדעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושו. **"ואין עול"** - כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושו, כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושו.

רפ"י

ביד כל אדם יחתום. כותב מעשה כל אדם ומחתים יד על כל מעשיו:

"צדיק וישר הוא" - מלמד שבשעת פטירתו של אדם לבית עולמו,

כל מעשיו נפרטין⁶ לפניו ואומרים לו:

כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני,

והוא אומר: הן,

ואומרים לו: חתום! וחותם.

שנאמר: **"מיד כל אדם יחתום"** (איוב לז).

ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין, ואומר להם 'יפה דנתוני',

לקיים מה שנאמר: **"למען תצדק בדברך"** (תהילים נא).

⁶ מסורת הש"ס על פי השאלות.

35. יא, א

אמר שמואל:

כל היושב בתענית נקרא חוטא.

סבר כי האי תנא,

דתניא:

"דבי אלעזר הקפוד דבי אומר:

מה תלמוד לומר: "זכפר עליו מאשר חטא על הנפש" (במדבר 1)?

וכי באיזה נפש חטא זה?

אלא שציער עצמו מן היין.

והלא דברים קל וחומר: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא,

המצער עצמו מקל דבר ודבר על אחת כמה וכמה.

דבי אלעזר אומר:

נקרא קדוש, שנאמר: "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו" (במדבר 1) -

ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש,

המצער עצמו מקל דבר על אחת כמה וכמה."

ולשמואל, הא איקרי "קדוש"!

ההוא אגידול פרע קאי.

ולרבי אלעזר, הא נקרא "חוטא"!

ההוא דסאיב נפשיה.

ומי אמר רבי אלעזר הכי??!

והאמר רבי אלעזר:

לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו,

שנאמר: "בקרבה קדוש ולא אבוא בעיר" (הושע יא)!

יא, ב

לא קשיא:

הא דמצי לצעורי נפשיה,

הא דלא מצי לצעורי נפשיה.

ריש לקיש אמר:

נקרא חסיד,

שנאמר: "גומל נפשו איש חסד ועוזר שארו" וגו'.

אמר רב שישת:

האי בר בי רב דיתבי בתעניתא - ליכול כלבא לשירותיה!

אמר רבי ירמיה בר אבא:

אין תענית ציבור בכבל, אלא תשעה באב בלבד.

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש:

אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית,

מפני שממעט במלאכת שמים.

רפ"י

לשמואל קדוש יהיה אגדל פרע

קאי. ששערו אסור בהנאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש ולר' אלעזר חוטא דסאיב כתרוממו מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת:

וכי באיזה נפש חטא זה. מי הרג שנקרא חוטא שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן צדיקי (מי) אכלי האי עלמא (והאיך) מי סני להו במס' הוריות (פ"ג דף י:):

נקרא קדוש. רישיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עונותיו שמתענה.

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דהכי משמע בקרבך קדוש כלומר דאסור להתענות בקרבך קדוש רישיה דקרא קדריש בשביל שקדוש שרוי בצער לא אבוא בעיר של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה ורמיזא בעלמא הוא:

הא דמצי מצער נפשיה. שיכול לסבול התענית משבחו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא:

נקרא חסיד. המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפריש עצמו ממאכל ומשתה כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) שבריי"ר בלע"ז מפני מורי אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו:

ועוכר שארו. המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר:

שממעט במלאכת שמים. חלש הוא ואינו יכול ללמוד:

שירותיה. סעודתו כלבא ליכול סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל:

אין תענית צבור בבבל. לענין איסורי חומרי תענית אמר ר' ירמיה למילתיה שהיו נוהגין בו כעין אבילות שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל אלא תשעה באב בלבד:

36. יא, ב - יב, א

"אוכלין ושותין משחשיכה" כו'.

רש"י

יחיד שקיבל עליו תענית. מאתמול הרי אני יושב בתענית למחר אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר למחר מתפלל תפלת תענית עננו:

לן בתענית. באותו תענית שקיבל עליו שלא אכל במוצאי תענית ולן כל אותו הלילה לשם תענית עד הבקר:

למחר אין מתפלל תפלת תענית. אינו יכול להתפלל עננו קודם שיאכל כדי לצאת ידי חובת תענית של לילה אע"פ שהוא יום אחד כדכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד ולקמן מפרש ואזיל מאי קסבר רב הונא מאי טעמא אין מתפלל למחר עננו: והכי גרסינן מאי קסבר רב הונא מיסבר קסבר אין מתענין לשעות או דלמא קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר אביי לעולם קסבר מתענין לשעות (ומתפלל) תפלת תענית כו'. פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר האי דקאמר למחר אין מתפלל תפלת תענית לכך אינו מתפלל דקבלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית כלל ואם רוצה לאכול ולסעוד בתוך התענית הרשות בידו דאין מקבלין תענית לשעות כגון זה שלא קיבל תענית של לילה זה מאתמול כדקתני לן בתעניתו דמשמע מאליו כשהחשיך ובה לסעוד עמד ולא אכל כלומר שהיה בדעתו לאכול עד שבער מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו או דלמא האי דקאמר רב הונא למחר אין מתפלל תפלת תענית לאו משום דאין מתענין לשעות דשם תענית עליו ואם רוצה לחזור בו ולטעום אחר שהתחיל בתענית אינו יכול אלא להכי אינו מתפלל תפלת תענית דסבר אין תענית של שעות חשוב וחמור כל כך שיהא צריך להתפלל עליו עננו:

לעולם קסבר. בעלמא דמתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית והכא מאי טעמא אין מתפלל תפלת תענית דשאני הכא היכא דהתענה אתמול ובליילה לן בתעניתו דלא קיבלה עילויה שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול כדרך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו עננו:

מר עוקבא איקלע לגינזק. גרסינן דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הנך בעיי ועוד דבלשון ברייתא הוה משתעי ביה מעשה ברבי עקיבא כו' ולא בגמרא:

קנקנים כו' חרס. שמכניסין בהן יין לקיום אסור להשתמש בהן: **במה שימש משה.** דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה דכתיב (שמות כט) והלבשתם שבשעה שהיה משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול שיוצא בהן לשוק:

לאחר שנים עשר חדש. הולך טעם יין נסך ומותרים בלא עירוי מים אבל תוך י"ב חדש צריך עירוי שלשה ימים מעת לעת:

בחלוק לבן. של פשתן עשוי לשם כך:

רב כהנא מתני. כי האי לישנא:

בחלוק לבן שאין בו אימרא. שפה מתרגמינן אימרא (שם כח) כלומר תחוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוציא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל:

הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום כלומר לא אמרו במתענה שאכל בו ביום כגון שהתחיל להתענות עד חצי היום ואח"כ אכל דאין זה עינוי ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום דאינו תענית של כלום אלא כשהשלים כל היום אע"פ שלא קיבלו עליו מאתמול ופריך אי דקבל עליו להתענות עד חצי יום והדר מתענה כל היום האי תעניתא מעלי הוא ופשיטא דתענית גמור הוא ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל עליו ולא איצטרך לאוקומי הלכה בהכי דזהו תענית גמור והאי מקשה סבר דהאי הלכה מתענין לשעות כמשמעו דיכול להתענות עד חצי היום מתענה קרינא ביה:

לא צריכנא דממליך אימלוכי. כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אתא ליה טרדא ולא אכל עד חצי היום וכי מטא חצי יום ממליך אמר הואיל והתענית עד חצי היום אתענה כל היום: **שלא שקעה עליו חמה.** שלא התענה עד אותה שעה: **אנשי משמר.** כהנים ולוים העובדין מתענין כדלקמן בפרק סדר תעניות:

ולא משלימין. לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים אלמא אע"ג דאינו משלים מתענה קרי ליה:

לצעורי נפשייהו. עם הצבור אבל אינו תענית לא להתפלל תפלת עננו ולא לקובעו עליו חובה כלל וכל שעה שהוא רוצה לאכול אוכל:

מבני (סנאב) בן בנימין. משבט בנימין:

שיום טוב שלנו היה. כדלקמן בשלשה פרקים (דף כו.) זמן עצי כהנים והעם כו' עד בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני (סנאב) בן בנימין שעל ידי מעשה קבעו להן חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה משא"כ בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים במסכת מנחות (דף קו.) אמרינן המתנדב עצים לא יפחות משני גזירין ועצים טעונין קמיצה טעונים הגשה כו':

אמר רבי זעירא אמר רב הונא:

יחיד שקיבל עליו תענית,

אפילו אכל ושתה כל הלילה,

למחר הוא מתפלל תפלת תענית.

לן בתעניתו - אינו מתפלל של תענית.

אמר רב יוסף:

מאי קסבר רב הונא?

סבירא ליה: אין מתענין לשעות?

או דלמא: מתענין לשעות, והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית?

אמר ליה אביי:

לעולם קסבר רב הונא:

מתענין לשעות,

והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית,

ושאני הכא: דאיכא שעות דליילא דלא קביל עליה מעיקרא.

מר עוקבא איקלע לגינזק,

בעו מיניה: מתענין לשעות או אין מתענין לשעות?

לא הוה בידיה.

קנקנין של נכרים אסורין או מותרין?

לא הוה בידיה.

במה שימש משה כל שבועת ימי המלוואים?

לא הוה בידיה.

אזל ושאיל בי מדרשא, אמרו ליה:

הלכתא: מתענין לשעות ומתפלל תפלת תענית.

והלכתא: קנקנין של נכרים לאחרי שנים עשר חדש מותרין.

במה שימש משה כל ימי המלוואים - בחלוק לבן.

רב כהנא מתני:

בחלוק לבן שאין לו אימרא.

אמר רב חסדא:

יא, א, הא דאמרת: "מתענין לשעות" - והוא שלא טעם כלום עד הערב.

אמר ליה אביי:

הא תענית מעלייתא היא!

לא צריכא דאימלך אימלוכי.

ואמר רב חסדא:

כל תענית שלא שקעה עליו חמה - לאו שמייה תענית.

מיתבי:

"אנשי משמר מתענין ולא משלימין!"

התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא.

תא שמע:

ד"אמר רבי אליעזר רבי צדוק:

אני מבני בניו של סנאב בן בנימין,

ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת,

ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו,

ולא השלמנוהו, מפני שיום טוב שלנו הוא."

התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא.

רפ"י

דאמר רבי יוחנן. פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאבוא לביתי ואי מטי לביתיה בשתים או בגי שעות ביום הוה אכיל וקרי ליה מתענה:

לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה. דלא ליטרחוהו למיכל בהדייהו שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו היה אומר כן שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום:

תא שמוע:

דאמר רבי יוחנן:

'אהא בתענית עד שאבוא לביתי'.

התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה, הוא דעבד.

37. יב, א

רס"י

ואי יתיב מאי. מי סליק לתענית
אי לא:

למפוחא. הוא המפוח שנופחין בו
הנפחין את האור המתמלא ברוח
אף זה נתמלא רוח שלא אכל
בחנם:

במנחה. בזמן המנחה ואפילו
בשוק אומר הריני מחר בתענית:

בתפלת המנחה. בסופה תוספת
ריצוי ותחנונים עד שאומר הריני
מחר בתענית ודוקא נקט מנחה
משום דסמוך לתחלת יום תעניתו
לאפוקי תפלת יוצר ודיקא נמי
מדפסיק שמואל ופליג אדרב
דאמר בזמן המנחה שיעורא
יתירא:

כדכתיב במגילת תענית. לסוף
ימים טובים הכתובים במגילת
תענית כתיב בה מקדמת דנא ייסר
לעיל מינה תני אילין יומיא די לא
להתענאה בהון להן כל איניש
דייתי עלוה תענית מן קדמת דנא
לפני אלו ימים טובים כגון שקיבל
עליו עשרה תעניות או עשרים
ונכנסו אלו הימים בהם:

ייסר בצלו. בתפלה ואי לא קבליה
עליה בתפלת המנחה לא דחי להנך
ימים טובים אלמא דעיקר תענית
בעי לקבולי בתפלת המנחה עליוה
ואי לא קבליה עליוה בתפלת
המנחה לא עשה כלום:

ייסר. לשון ואסרה אסר (במדבר
ל):

בצלו. צלותא איכא דאמרי לשון
נדר שקבל עליו להתענות כמו
הרימותי ידי אל ה' (בראשית יד)
דמתרגמינן ארימית ידי בצלו ואין
רבי מודה האי דקתני דכתיב
משום דמגילת תענית היתה
נכתבת לבד לזכרון נסים:

וחד אמר יאסר. דלא הוי תני ייסר
בצלו דמשמע דוקא כדאמרינן אי
מקבל בתפלת המנחה אין ואי לא
לא אלא יאסר דמשמע יהא אסור
לאכול אי אתי עליה תעניות מן
קדמת דנא בין בתפלה בין שלא
בתפלה:

מאי היא. מאי קסבר ומשני
כדתניא יחיד שקבל עליו תענית
שני וחמישי של כל השנה כולה
כלומר כדמפרש בהדיא אם נדרו
קודם לגזרתנו כו' ולא שנא בין
בתפלה בין שלא בתפלה:

קודם גזרתנו. קודם שגזרו חכמים
ימים טובים הללו אבל משגזרו
אע"פ שהתחיל תעניותיו קודם
הזמנים הללו לא דחו:

אמר שמואל:

כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמייה תענית.

ואי יתיב מאי?

אמר רבה בר שילא:

דמי למפוחא דמלא זיקא.

אימת מקביל ליה?

רב אמר:

במנחה.

ושמואל אמר:

בתפלת המנחה.

אמר רב יוסף:

קוותיה דשמואל מסתברא,

דכתיב במגילת תענית:

"לְהֵן כָּל אִינִישׁ דִּייתִי עֲלוּהי מִקְדָּמַת דְּנָא יִיסֵר."

מאי לאו - ייסר עצמו בצלו?!

לא!

יאסר עצמו.

פליגי בהא רבי חייא ורבי שמעון ברבי:

חד אמר: "ייסר",

וחד אמר: "יאסר".

מאן דאמר "ייסר" - כדאמרינן.

למאן דאמר "יאסר" - מאי היא?

דתניא במגילת תענית:

"כָּל אִינִישׁ דִּייתִי עֲלוּהי מִקְדָּמַת דְּנָא - יִאָסֵר."

פיצד?

יחיד שקיבל עליו שני וחמישי ושני של כל השנה כולה,

ואידעו גם ימים טובים הפתובין במגילת תענית,

אם נדרו קודם לגזרתנו - יבטיל נדרו את גזרתנו,

ואם גזרתנו קודמת לנדרו - תבטל גזרתנו את נדרו."

38. יב, א-ב

תנו רבנן:

"עד מתי אוכל ושותה?"**עד שיעלה עמוד השחר, דברי רבי.****רבי אליעזר בר שמעון אומר:****עד קרות הגבר."**

אמר אבי:

לא שנו אלא שלא גמר סעודתו,

אבל גמר סעודתו - אינו אוכל.

איתיביה רבא:

"גמר ועמד הרי זה אוכל!"

התם כשלא סילק.

איכא דאמרי:

אמר רבא:

לא שנו אלא כשלא ישן,

אבל ישן - אינו אוכל.

איתיביה אבי:

"ישן ועמד הרי זה אוכל!"

התם במתנמנם.

היכי דמי 'מתנמנם'?

אמר רב אשי:

נים ולא נים, תיר ולא תיר,

דקרו ליה ועני, ולא ידע אהדורי סברא, וכי מדכרי ליה מדפר.

יב, ב

רפ"י

עד מתי אוכל ושותה. בלילה כשמתענה למחר בכל תעניות שהוא אוכל משתחשך ואפילו בתענית יחיד קא מיירי:

עד קרות הגבר. אפילו פעם ראשונה קאמר מדקאמר גבי יוצא יחידי בלילה בסדר יומא (דף כא.) עד שישלש:

שלא גמר סעודתו. אבל גמר דברי הכל אינו אוכל:

אכל ועמד. אע"פ שברך ועמד משולחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום:

שלא סילק. את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכסעודה אריכתא דמיא: **איכא דאמרי אמר רבא כו'.** והלכה כאיכא דאמרי אוכל ושותה עד שישן קבע ועד שיעלה עמוד השחר כרבי:

אבל ישן. הפסקה היא ושוב אינו אוכל:

התם. לאו ישן ממש אלא מתנמנם שומללי"ר בלע"ז:

תיר. ער כדמתרגמינן (בראשית מא) ויקץ ואיתער:

אהדורי סברא. אם צריך ממנו דבר שצריך הרהור אינו יודע לומר בעוד שמתנמנם:

וכי מדכרו ליה מדכר. כזה שמעת מדכר:

39. יב, ב

רש"י

יחיד שקבל עליו תענית. סתם ואינו יודע איזה תענית קבל עליו אם של יחיד אם של צבור:
ואסור בנעילת כו'. שמא תענית צבור כשלש ראשונות או כז' אחרונות קיבל עליו:
קאתו רבנן לתעניתא כו'. בתענית צבור וסברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:). דאסור בנעילת הסנדל ובכל הני:
איקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי. ופורשים מדרכי צבור ולית ליה דשמואל ואנן האידנא נהגינן כשמואל:
אפנתא. אישקריפיי"ט:
מחלפי. ביומא דתעניתא:

אמר רב פהנא אמר רב:
 יחיד שקיבל עליו תענית, אסור בנעילת הסנדל -
 חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו.

היכי ליעבד?

אמר רבה בר רב שילא:
 לימא הכי: 'למחר אהא לפניך בתענית יחיד'.

אמרו ליה רבנן לרב ששת:
 הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא!

איקפד, ואמר להו: דלמא מיכל נמי אכול?

אבוי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא.

מרימור ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא.

רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחיהו,
 סברי כי הא דאמר שמואל:
 "אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד".

40. יב, ב

רפ"י

לצעורי בעלמא. אי מצי מצער
נפשיה ואי לא לא יהא אלא
(ליומא) אחרינא:
ואפילו בשבת. יכול להתענות כדי
שיתבטל צער גופו:

אמר רב יהודה אמר רב:
לזה אדם תעניתו ופורע.

כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי:
וכי נדר קבל עליה דלא סגי דלא משלים?! לצעורי נפשיה קביל עליה!
אי מצי - מצער נפשיה,
אי לא מצי - לא מצער נפשיה.

איכא דאמרי:

אמר רב יהודה אמר רב:
לזה אדם תעניתו ופורע.

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי:
פשיטא! לא יהא אלא נדר -
נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא?

רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי,
עבדו ליה עגלא תילתא,
אמרו ליה: ליטעום מר מידי,
אמר ליה: בתעניתא יתיבנא,
אמרו ליה: ולו זיף מר ולפרע!
לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב: לזה אדם תעניתו ופורע!
אמר להו: תענית חלום הוא,
ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב:
יפה תענית לחלום כאש לנעורת,
ואמר רב חסדא: ובו ביום,
ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת.

מאי תקנתיה?

ליתב תעניתא לתעניתא.

41. יב, ב - יג, א

רפ"י

קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים. כל יושבי הארץ בית ה' אלהיכם וזעקו אל ה': מה עצרת. שבועות ושמיני עצרת: אי מה עצרת. איסור מלאכתו מאורתא:

דומיא דאסיפת זקנים ביום. דבלילה כל אחד בביתו ואינן נאספין:

מסייע ליה לרב הונא. הא דפשיטא לך דאסיפת זקנים ביום: דאמר מצפרא כינופיא. ביום תענית צבור מתקבצין ובאין לבית הכנסת מן הבקר:

מעיינין במילי דמתא. דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסקי בני העיר אם גזל וחמס ביניהן ומפייסין אותן:

היכי עבדי. מאי עבדי בכינופיא דמצפרא ובכוליה יומא דתעניתא:

ריבעא דיומא. מחצות ואילך עושין ב' חלקים:

בפלגא. דהיינו ריבעא דיומא קרו ויחל משה ומפטירין דרשו את ה' בהמצאו:

איפוך אנא. דפלגא דיומא קמא הוו קרו ומפטירי ובעו רחמי ובאידך פלגא מעייני:

על מעל הגולה. ואני יושב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל ה' אלהי:

ובמנחת הערב קמתי. אלמא באידך פלגא בעו רחמי עד פניא מכלל דפלגא קמא מעייני במילי דמתא: בנחמיה בן חכליה כתיב בעזרא ואלי יאספו. לי היו מתאספין ובאין טובים שבהן להגיד לפני על מעל חטא הגולה להפרישם:

משנה

עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור: אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות.

עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהן עוד שבע, שהן שלש עשרה תעניות על הצבור: הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתרעין ונועלין את החניות. בשני מטין עם חשיכה, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת.

עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה, באידוסיין ובנישואין, ובשאלת שלום בין אדם לחבירו, ובני אדם הנזופין למקום. היחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים - סימן קללה, שנאמר: הלא קציר חטים היום וגו' (שמואל א' יב).

גמרא

בשלמא מילהו אית בהו תענוג - רחיצה, וסיכה ותשמיש המטה. אכל מלאכה - צער הוא!

אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא:

אמר קרא: "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים מעצרת" (יואל א) - מה "עצרת" אסור בעשיית מלאכה, אף תענית אסור בעשיית מלאכה.

אי מה 'עצרת' מאורתא, אף תענית נמי מאורתא!

אמר רבי זירא:

לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי ירמיה בר אבא: אמר קרא: "אספו זקנים" - דומיא דאסיפת זקנים: מה אסיפת זקנים ביום, אף צום נמי ביום.

ואימא מטיהרא?

אמר רב שישא בריה דרב אידי: מסייע ליה לרב הונא, דאמר: מצפרא כינופיא.

היכי עבדי?

אמר אבוי:

מצפרא עד פלגא דיומא מעיינין במילי דמתא, מקאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא, מקאן ואילך בעינן רחמי, שנאמר: ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום, ורביעית מתודים ומשיתחווים לה' אלהיהם.

איפוך אנא, יג, א

לא סלקא דעתך, דכתיב: "ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה וגו'" (עזרא ט), וכתיב "ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ואפרשה כפי אל ה'" (עזרא ט).

42. יג, א-ב

רש"י

משומם. איש תורדיין בלעז על מעלם שמתודין עד מנחת הערב מחצות ואילך שהצל נוטה כדאמרין במסכת יומא (דף כח): צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי: **קמתי מתענית.** לא שמתענה עד המנחה ואח"כ אוכל אלא כלומר מצער נפשיה ובקרעי ואם שאני קורע בגדי ומעילי הייתי מתפלל כדי שאתרצה: **כל שהוא משום אבל.** כל תענית שאסרו חכמים רחיצה משום אבל כגון ט' באב שהוא משום אבילות חורבן וכל שכן אבל ממש שמתו לפניו דאית ליה צערא טובא אסור בין בחמין וכו': **משום תענוג.** שמצטערין ואוסרין עצמן בתענוג: ה"ג אמר רב אידי בר אבין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות וא"ל אביי ואי בצונן אסור סוכרין את הנהרות מביעי ליה למיתני בתמיה אף אנן נמי תנינא במתניתין דקתני גבי תענית צבור ונועלין את המרחצאות דהיינו חמין אבל צונן מותר א"ל אביי כלומר ואי הוה סבירא ליה לתנא דידן דבצונן אסור היכי הוה בעי למיתני סוכרין את הנהרות היכי מצי למיסכרינהו: **אבא.** רב אידי הכי קא קשיא ליה במתניתין דקאמר שמע מינה דלא אסור אלא חמין מכדי קתני מתניי אסורין ברחיצה וסתם רחיצה בין חמין בין צונן למה לי תו למיהדר ומיתנא ונועלין אלא למימרא דוקא חמין וכו': **לימא מסייע ליה.** לרב חסדא דאמר כל שהוא משום אבל אסור אפילו בצונן: **כל חייבי טבילות.** נדה ויולדת טובלים כדרך: **טבילה בחמין מי איכא.** חמי האור הא שאובין נינהו: **אלא לאו בצונן.** וחייבי טבילות אין משום דטבילה בזמנה מצוה שממהר לטהר עצמו: ה"ג כולי עלמא לא בחמין ולא בצונן: **לא נצרכה אלא לחמי טבריא.** והלכך חייבי טבילות אין כולי עלמא לא אבל בצונן שרו: **כדי.** ראוי הוא בית אלהינו כו': **ואם איתא.** כדמוקמת לה דבצונן שרי מאי קא מהדר ליה רבי חנינא לתנא קמא מאיבוד טבילה נהי דלא טבלי בחמין משום כבוד בית אלהינו הא מצו טבלי בצונן אלא לאו בצונן נמי אסירי והיינו דאמר לאבד: **אמר רב פפא.** לעולם בחמי טבריא והיינו דקאמר'י חייבי טבילות אין כולי עלמא לא ובצונן כ"ע שרי ומאי לאבד דקאמר ר' חנינא כגון באתרא דלא שכיח צונן: **כשאמרו אסור [במלאכה].** גבי תענית צבור לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר מהכא משמע דבילילי תשעה באב מותר במלאכה ואין ביטול אלא ביום אבל אין מפרסמין הדבר: **יצא לדרך.** חוץ לעיר: **וכן אתה מוצא במנודה ואבל.** הכי גרסינן במאי אילימא בחמין מי שרי והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן מאי לאו אכולהו כו' הא דקתני וכן אתה מוצא במנודה ואבל אכל הני קאי ואפילו ארחיצה ושמע מינה דבתענית צבור אסור לרחוץ כל גופו ואפילו בצונן ותיובתא לרפרם בר פפא: **לא אשאר קאי.** אנעילה וסיכה לעולם הך רחיצה בחמין היא אבל בצונן שרי לרחוץ כל גופו והשתא דאמרת במנודה ואבל לאו ארחיצה קיימי ליכא לאקשוויי כדפרכת לעיל אילימא בחמין מי שרי: **ורחץ בצונן בתוך שבעה.** גרסינן אלמא בצונן שרי:

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: כל שהוא משום אבל, כגון תשעה באב ואבל - אסור בין בחמין בין בצונן, כל שהוא משום תענוג, כגון תענית צבור - בחמין אסור, בצונן מותר.

אמר רב אידי בר אבין: אף אנן נמי תנינא: **"ונועלין את המרחצאות"**

אמר ליה אביי: ואי בצונן אסור, 'סוכרין את הנהרות' מבעי ליה למיתני?!

אמר רב שישא בריה דרב אידי: אבא הכי קשיא ליה: **מכדי תנן: "אסור ברחיצה", "ונועלין את המרחצאות" - למה לי? אלא לאו שמע מינה: בחמין אסור בצונן מותר.**

לימא מסייע ליה: **"כל חייבי טבילות טובלין בדרך בין בתשעה באב בין ביום הכפורים"** במאי?

אילימא בחמין - טבילה בחמין מי איכא?! שאובין נינהו! אלא לאו בצונן - וחייבי טבילות אין, איניש אחרינא לא.

אמר רב חנא בר קטינא: לא נצרכה אלא לחמי טבריא.

אי הכי, אימא סיפא: **"אמר רבי חנינא סגן הנהנים: כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה" - ואי אמרת בצונן מותר, ירחץ בצונן!**

אמר רב פפא: באתרא דלא שכיח צונן.

תא שמע: **"בשאמרו 'אסור במלאכה', לא אמרו אלא ביום, אבל בלילה מותר. ובשאמרו 'אסור בנעילת הסנדל', לא אמרו אלא בעיר, אבל בדרך מותר. הא כיצד? יוצא לדרך - נועל, נכנס לעיר - חולץ. ובשאמרו 'אסור ברחיצה', לא אמרו אלא כל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר. וכן אתה מוצא במנודה ובאבל"**.

מאי לאו - אכולהו, ובמאי עסקינן? אילימא בחמין - פניו ידיו ורגליו מי שרו? והאמר רב ששת: אבל אסור להושיט אצבעו בחמין! אלא לאו בצונן.

לא! לעולם בחמין, ודקא קשיא לך **"וכן אתה מוצא במנודה ובאבל" - אשאר קאי.**

תא שמע: **"אמר רבי אבא הנהן משום רבי יוסי הנהן: מעשה ומתו בניו של רבי יוסי בן רבי חנינא, ורחץ בצונן כל שבעה!"**

רש"י

התם כְּשֶׁתִּכְפוּהוּ אֶבְלִיו הָוָה,
דְּתַנְיָא:

"תְּכַפּוּהוּ אֶבְלִיו זֶה אַחַר זֶה:
הַכְּבִיד שְׁעָרוֹ - מִיִּקַּל בְּתַעַר,
וּמִכְבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמִים".

אָמַר רַב חֲסֵדָא:

"בְּתַעַר" - אֶבֶל לֹא בְּמִסְפָּרִים,
בְּמִים" - וְלֹא בְּנֶתֶר וְלֹא בְּחוּל.

אָמַר רַבָּא:

אֶבֶל מוֹתֵר לְרַחוּץ בְּצוּנָן כֹּל שִׁבְעָה,
מִיָּד דִּהוּהוּ אֲבִישָׁא וְחִמְרָא.

מִיִּתְבִּי:

יג, ב "אֵין הַבּוֹגֶרֶת רִשָּׁאָה לְנוּוֹל אֶת עַצְמָהּ בִּימֵי אֶבֶל אָבִיהָ" -

הָא נַעֲרָה רִשָּׁאָה.

מֵאֵי לָאוּ - בְּרַחֲמֵיהָ,

וּבְמֵאֵי?

אֵילִמָּא בְּחַמִּין - אֵין הַבּוֹגֶרֶת רִשָּׁאָה??!

וְהָאָמַר רַב חֲסֵדָא:

אֶבֶל אֲסוּר לְהוֹשִׁיט אֲצַבְעוֹ בְּחַמִּין!

אֵלֹא לָאוּ - בְּצוּנָן!

לָא,

אֲכִיחוּל וּפִירְכּוּס.

לִימָא מְסִייע לִיהָ,

ד'אָמַר רַבִּי אֲבָא הִכְהֵן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסִי הִכְהֵן:

מַעֲשֵׂה וּמִתּוֹ בְּנֵי שֶׁל רַבִּי יוֹסִי בֶן רַבִּי חֲנִינָא,

וְרַחֵץ בְּצוּנָן כָּל שִׁבְעָה".

אָמְרִי:

הָתָם כְּשֶׁתִּכְפוּהוּ אֶבְלִיו זֶה אַחַר זֶה,

דְּתַנְיָא:

"תְּכַפּוּהוּ אֶבְלִיו זֶה אַחַר זֶה:

הַכְּבִיד שְׁעָרוֹ - מִיִּקַּל בְּתַעַר,

וּמִכְבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמִים"

אָמַר רַב חֲסֵדָא:

"בְּתַעַר" - אֶבֶל לֹא בְּמִסְפָּרִים,

בְּמִים" - וְלֹא בְּנֶתֶר וְלֹא בְּחוּל וְלֹא בְּאֶהֱל.

אִיכָא דְאָמְרִי:

אָמַר רַבָּא:

אֶבֶל אֲסוּר בְּצוּנָן כֹּל שִׁבְעָה.

מֵאֵי שְׁנָא מְבַשֵּׁר וְיִין?

הָתָם לְפַכּוּחֵי פַחְדִּיהָ הוּא דְעַבִּיד.

לִימָא מְסִייע לִיהָ:

"אֵין הַבּוֹגֶרֶת רִשָּׁאָה לְנוּוֹל עַצְמָהּ",

הָא נַעֲרָה רִשָּׁאָה,

בְּמֵאֵי?

אֵילִמָּא בְּחַמִּין - אֵין הַבּוֹגֶרֶת רִשָּׁאָה??!

וְהָאָמַר רַב חֲסֵדָא: אֶבֶל אֲסוּר לְהוֹשִׁיט אֲצַבְעוֹ בְּחַמִּין!

אֵלֹא לָאוּ - בְּצוּנָן.

רש"י

אכילוח ואפירכוס. ולא קא מיירי
ברחיצה כלל פירכוס בשיער כבוס
בבגדים רחיצה בגוף:
זאת אומרת. מדמוקמינן לה
בכילוח ופירכוס הוא הדין
לתכבוסת:

לא!

אכילוח ופירכוס.

אמר רב חסדא:

זאת אומרת: אבל אסור בתכבסת כל שבעה.

והלכתא:

אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה,

אבל פניו ידיו ורגליו: בחמין - אסור, בצונן - מותר,

אבל לסוך - אפילו כל שהוא אסור,

ואם לעבר את הזיהמא מותר.

43. יג, ב

רפ"י

תפלת תענית. עננו:
בין גואל לרופא. ברכה בפני עצמה:
וכי יחיד. חשוב כל כך שיהו מתקנין לו ברכה בפ"ע להוסיף בתפלתו:
בשומע תפלה. שכוללה בתוך הברכה וחיותם בשומע תפלה דאותה ברכה וחתומה משמע בין אתענית בין אכל מילי:
אין בין יחיד לצבור. גבי תענית: **שזה.** יחיד מתפלל ביום תעניתו שמונה עשרה וכולל תפלת תענית בשומע תפלה:
תשע עשרה. דקבע ליה בין גואל לרופא סתם תפלה קרי שמונה עשרה דברכת ולמלשינים ביבנה תקנה כדאמרינן בברכות (דף כח:):
כ"ד הויין. בפירקין דלקמן (דף טו.) דכ"ד ברכות הוה ביומא דתעניתא והכא קתני י"ט ותו לא:
וצבור. יחיד שקיבל עליו תענית צבור אלמא יחיד קובע ברכה לעצמו כשקיבל תענית צבור:
בקמייתא. בגי' תעניות ראשונות דליכא כ"ד כדאמרינן בפרק סדר תעניות כיצד בגמי' (שם):
דאלו מותרין בעשיית מלאכה וכו'. ראשונות דלא חמירי כולי האי הא כ"ד ברכות זה וזה שוין וקס"ד דאיתנהו לכ"ד באמצעיות מדקמוריץ קמייתא דליכא כ"ד מכלל דבאמצעיותא איתנהו ולא היא דליתנהו אלא באחרונות כדקתני התם ומשום דהא מילתא קמייתא מש"ה פריך ליה מכ"ד דליתנהו באמצעיות:
תנא ושייר. תנא מילי דאיתנהו בין אמצעיות לראשונות ושייר אין בין לאו דוקא הוא כדמוכח לקמן גבי אידך: הי"ג מאי שייר דהאי שייר אלא באיסורי קא מיירי בתפלות לא קא מיירי ומאן דגריס שייר תיבה מוציאין את התיבה כו' שיבוש הוא דאינה אלא באחרונות כדבסמוך ומיפשט פשיטא ליה דאינה אלא באחרונות:
מאי שייר דהאי שייר. דלא אורחא דתנא למתני כל מילי ולשיורי חדא אלא לעולם כ"ד בקמייתא ליתנהו ולהכי לא חשיב להו באין בין דבתפלה לא קמיירי:
באמצעיות נמי ליכא כ"ד. אלא באחרונות כדאמרינן התם:
שבאלו. האחרונות מתריעים ונועלין כדתנן נמי במתני' הא לכ"ד זה וזה שוין דבתרוייהו איתנהו:

צלותא דתעניתא היכי מדקרינן?

אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש:
 יחיד שקיבל עליו תענית - מתפלל של תענית.
 והיכן אומרה?
 בין גואל לרופא.

מתקין לה רב יצחק:
 וכי יחיד קובע ברכה לעצמו!?

אלא אמר רב יצחק:
 בשומע תפלה.

וכן אמר רב ששת:
 בשומע תפלה.

מיתיבי:

"אין בין יחיד לצבור,

אלא שזה מתפלל שמונה עשרה, וזה מתפלל תשע עשרה!"

מאי "יחיד" ומאי "צבור"?

אילמא: יחיד ממש, וצבור - שליח צבור,

הני תשע עשרה?! עשרין וארבע הוה!

אלא לאו הכי קאמר:

"אין בין יחיד דקבל עליו תענית יחיד,

ליחיד שקיבל עליו תענית צבור,

אלא שזה מתפלל שמונה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה" -

שמע מינה יחיד קובע ברכה לעצמו!

לא!

לעולם אימא לך שליח צבור,

ודקא קשיא לך שליח צבור עשרין וארבע מצלי -

בשליש תעניות ראשונות דליכא עשרים וארבע.

ולא!?

והא "אין בין" קתני:

"אין בין שלש ראשונות לשלש אמצעיות,

אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה" -

הא לעשרים וארבע זה וזה שוין!

תנא ושייר.

מאי שייר דהאי שייר?

ותו,

והא "אין בין" קתני!

אלא, תנא באיסורי קא מיירי,

בתפלות לא מיירי.

ואי בעית אימא:

באמצעיותא נמי לא מצלי עשרים וארבע.

ולא!?

והתניא:

"אין בין שלש שניות לשבע אחרונות,

אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות" -

הא לכל דבריהן זה וזה שוין!

רש"י

והא שׁייר תיבה. דבאחרונות איתא והכא ליתא כדקתני לקמן (דף טו.) סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ומותבין בגמרא בהדיא מתיבה דליתא אלא באחרונות ומשני כי קתני נמי מתניתין בקמייתא:

מילי דצינעא. מתריעין בבית הכנסת וכ"ד נמי בבית הכנסת: **בפרהסיא.** תיבה ברחובה של עיר: **דיקא נמי.** דלכ"ד זה וזה שוין דקתני מתניתין מה אלו יתירות על הראשונות כו' ואלו כ"ד לא קא חשיב גבי אחרונות: **והא מה אלו קתני.** דמשמע דווקא:

דהא קתני לה באידך פירקין. דמי ששנה מתניתין דהכא תנא נמי דהתם והאי דלא תנא בהאי סמך אהתם דקתני באחרונות מוציאין התיבה מה שאין כן באמצעיות:

השתא דאתית להכי. דמשום דקתני לה באידך פירקין דאמרת דלא הוי שׁיור כ"ד נמי דאמרת דשוין נינהו איכא למימר דלא הוי שׁיור דהא אפי' שׁיורא נמי לא הוי דבהדיא קתני לה באידך פירקין דבאחרונות איתנהו באמצעיות לא ואיכא לתרוצי כתירוצא קמא בקמייתא דליכא כ"ד:

מאי הוי עלה. היכן אומרה יחיד:

וכי תימא: הכא נמי 'תנא ושייר', והא "אין בין" קתני!

ותסברא "אין בין" דוקא?! והא שׁייר תיבה!

יד, א

אי משום תיבה - לאו שׁיורא הוא, מילי דצינעא קתני, מילי דבפרהסיא לא קתני.

אמר רב אשי:

מתניתין נמי דיקא,

דקתני: "מה אלו יתירות על הראשונות?"

אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות,

אבל בכל דבריהן זה וזה שׁוין"

וכי תימא הכא נמי 'תנא ושייר',

והא "מה אלו" קתני!

ותסברא "מה אלו" דווקא הוא?

והא שׁייר לה תיבה!

אי משום תיבה - לאו שׁיורא הוא, משום דקא חשיב לה באידך פרקא.

השתא דאתית להכי,

'עשרים וארבעה' - נמי לאו שׁיורא הוא,

דקתני לה באידך פירקא.

מאי הוי עלה?

אמר רב שמואל בר ססרטאי וכן אמר רב חייה בר אשי אמר רב: בין גואל לרופא.

ורב אשי אמר משמיה דרבי ינאי בריה דרבי ישמעאל: בשומע תפילה.

והלכתא:

בשומע תפלה.

44. יד, א

כ"י

נקוט מציעיתא בידך. כלומר תריץ
 דבשלש אמצעיות היו מתענין
 ומתוצת לכולהו הנך מתנייתא הא
 דקתני בראשונות ולא באחרונות
 הנך ראשונות לאו ראשונות ממש
 נינהו אלא אמצעיות דאינהו הוו
 ראשונות לאחרונות אבל בשבע
 אחרונות לא מיתענו דכיון דשבע
 נינהו לא מצו עוברות ומיניקות
 למיקם בהו והא דקתני באחרונות
 ולא בראשונות הנך אחרונות
 אמצעיות נינהו והראשונות
 ראשונות ממש ואין מתענין בהן
 דלא תקיף רוגזא כולי האי וצחות
 לשון הוא לתנא למיקרי
 לאמצעיות ראשונות לאחרוני
 ואחרוני לראשונות:

תני תדא:

"עוברות ומיניקות -

מתענות בראשונות, ואין מתענות באחרונות,"

ותניא אידך:

"מתענות באחרונות, ואין מתענות בראשונות,"

ותניא אידך:

"אין מתענות לא בראשונות, ולא באחרונות!"

אמר רב אשי:

נקוט אמצעיתא בידך, דמיתרצון כולהו.

.45 יד, א

רש"י

בשופרות. היו עושין ההתרעות ולשון התרעה כמו תרועה וסתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה במסכת ראש השנה (דף לד.) ואהכי מתריעין בשופרות כדכתיב (במדבר י) ותקעתם בחצוצרות וגוי תוקעין בשופרות כדי שיכניעו לבס לקול השופר ויהיו נרתעים מחטאתם ואשש ברכות שהיו מוסיפין ביום התענית היו תוקעין על כל ברכה יבבא אחת שהן י"ח התרעות:

רב יהודה אמר. מתריעין עננו בקול רם היו צועקים עננו אבינו עננו אלהי אברהם עננו אלהי יצחק עננו אלהי יעקב עננו הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות אבל עננו דתפלת תענית אומר אפי' בראשונות ואפי' יחיד אוקימנא דאומרה בשומע תפלה ותפלה קרי ליה התרעה דאי בשופרות מריעין מיבעי ליה ומאן דמפרש עננו של תפלת תענית משתבש דהא קתני בסמוך שהן י"ח התרעות וקא פריך מן וסימן לדבר יריחו ואם איתא ליפריך בהדיא י"ח תפלות של שמונה עשרה ברכות מי איכא בשבת תעניות:

אין פוחתין מז' תעניות. באחרונות: שמונה עשרה התרעות. שהן מוסיפין ו' ברכות מי"ח עד כ"ד ולכל אחת שלש תרועות:

וסימן לדבר. שלא תטעה אם התרעה הזו תרועה או תפלה:

יריחו. דכתיב בה שופרות לישנא אחרינא סימן לדבר כלומר לכך מתריעין כדי שיענו כדרך שנענו ביריחו על ידי שופרות וכתב (יהושע ו) ויתקעו בשופרות וגוי וכתב (שם) ותפול החומה תחתיה:

אלא בשופרות כולי עלמא וכו'. דהא מתריעין דקתני הכא במתניתיך דעבדין בתעניות בשופרות:

כי פליגי בעננו. כי פליגי במתריעין דאמרינן בעלמא על שאר פורענויות מ"ס עננו נמי התרעה והאי דקתני בעלמא מתריעין בעננו ומאן דאמר בשופרות אבל בעננו לא:

חגב. ארבה כתרנומו:

צירעה. עוקצת את האדם:

יתושין. נכנסין בעיניו ובחוטמו:

חיכוך. כמו נתחכך בכותל:

הא צעקה בפה היא. אלמא דצקת פה לא קרי ליה התרעה:

תנאי היא. האי תנא דשאר מיני פורעניות סבר צקת פה לאו שמה התרעה ואידך סבר כו':

גייס. וצרין עליה:

נהר. המתפשט ויוצא לחוץ לשטוף את השדה ואת הבתים:

המטורפת. כמו ביצים טרופות (חולין דף סד.) שהולכת ונדה ועתידה להיטבע במים:

לעזרה. צועקין לבני אדם שיבואו לעזרם: **ולא לצעקה.** תפלה שאין אנו בטוחין כל כך שתועיל תפלתנו לצעוק עליהן בשבת אלמא צקת פה קרי התרעה מפי מורי ל"א לעזרה דקאמר תנא קמא מתריעין דמשמע בקול רם ואמר ליה רבי יוסי לעזרה שיהו מתפללין כל אחד בביתו לעזרה בעלמא:

"מה אלו יתירות על הראשונות? אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות."

במאי "מתריעין"?

רב יהודה אמר:

בשופרות.

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר: בעננו.

קא סלקא דעתן מאן דאמר בעננו, לא אמר בשופרות, ומאן דאמר בשופרות, לא אמר בעננו -

והתניא:

"אין פוחתין משבע תעניות על הצבור שבהן שמונה עשרה התרעות,

וסימן לדבר יריחו,"

ויריחו שופרות הנה,

ויתיבתא למאן דאמר בעננו!

אלא,

בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה 'התרעה',

כי פליגי בעננו;

מר סבר: קרי לה התרעה,

ומר סבר: לא קרי לה התרעה.

למאן דאמר בעננו, כל שכן בשופרות,

ולמאן דאמר בשופרות, אבל בעננו לא?

והתניא:

"ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות,

כגון חיכוך, חגב, זבוב, וצירעה, ויתושין, ושילוח נחשים ועקרבים,

לא היו מתריעין אלא צועקין."

מד'צעקה' - בפה, 'התרעה' - בשופרות!

תנאי היא,

דתניא:

"על אלו מתריעין בשבת:

על עיר שהקיפוה גייס, או נהר, ועל ספינה המטורפת בים.

רבי יוסי אמר:

לעזרה אבל לא לצעקה."

במאי?

אילימא בשופרות - שופרות בשבת מי שרי?

אלא, לאו - בעננו,

וקרי לה התרעה.

שמע מינה.

46. יד, א-ב

רס"י

גזר תליסר תעניתא. כדאמרינן במתניתין (דף טו:) שלש ראשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות ולשאר פורעניות עביד להו ולא לגשמים:
לגרמיה. לעצמו דרש שלא אמר אלא לפי שהוא לא היה רוצה להתענות:
לא שנו. דאין גוזרים יותר משלש עשרה:
כשאמרו. להתענות שלש ראשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות:
לא מן השם הוא זה. שאין זה טעם שאין מניחין בשביל טורח אלא שכבר יצא זמנה של רביעה של יורה שהרי מרחשון עבר על כולן לסוף התעניות שמקצתן היו בכסליו כדקתני מתניתין ואיכא למשמע מדרבי שמעון דבשאר מיני פורעניות דכל שעתא הוי זימניהו למיבטלי אפילו טפי גזרינן ורבי דאמר אין מטריחין סתמא אכולהו קאמר ואנא דאמרי כרבי:

בשני דרבי יהודה נשיאה הוה צערא,
 גזר תלת עשרה תעניות ולא איעני.
 סבר למיגזר טפי,
 אמר ליה רבי אמי:
 הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי!

יד, ב

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא:
 רבי אמי דעבד, לגרמיה הוא דעבד.
 אלא הכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:
 לא שנו אלא לגשמים,
 אבל לשאר מיני פורעניות - מתעניין והולכין עד שיענו מן השמים.

תנאי נמי הכי:

"בשאר שאלו, ובשאר שבע, לא אמרו אלא לגשמים.
 אבל לשאר מיני פורעניות - מתעניין והולכין עד שיענו".

לימא תיהוי תיובתיה דרבי אמי?

אמר לך רבי אמי,

תנאי היא,

דתנאי:

"אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור,

לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי,

דברי רבי.

רבי שמעון בן גמליאל אומר:

לא מן השם הוא זה, אלא מפני שיצא זמנה של רביעה".

47. יד, ב

רש"י

ובשומע תפלה. אמרינן לשאילת מטר כיחיד השואל צרכיו בשומע תפלה דהא דאמרינן שאלה בברכת השנים אפי' ביחיד משום דזמן צבור הוא אבל במילתא אחריתי דהוי ליחיד ולא לצבור כהכא דבתקופת תמוז לאו זמן שאילת צבור הוא בשומע תפלה הוא דמדכר ליה ולא בברכת השנים כדאמרינן במסכת ע"ז (דף ח.) ובברכות (דף לא.) אם היה לו חולה בתוך ביתו מזכיר עליו בברכת החולים ולבסוף מוקמינן והלכתא בשומע תפלה כך שמעתי: **אימתי.** הוא סדר תעניות: **בזמן שהשנים כתיקנן.** שהיא קציר בניסן וזריעה במרחשון ואין סדר השנים משתנה: **וישראל שריון על אדמתן.** שמנהג ארץ ישראל בכך: **הכל לפי השנים.** אם צריכה אותה שנה למטר כגון שנה שחונה שצריכה לגשמים הרבה: **לפי המקומות.** כגון נינוה דאפי' בתקופת תמוז בעו מטרא. לא גרסינן לפי הזמן שלא ירדו עדיין גשמים:

שליחו ליה בני נינוה לרבי:

כגון אנו, דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא, היכי נעביד?

כיהידים דמינן, או כרבים דמינן?

כיהידים דמינן - ובשומע תפלה, או כרבים דמינן - ובברכת השנים.

שליח להו:

כיהידים דמינתו, ובשומע תפלה.

מיתבי:

"אמר רבי יהודה:

אימתי בזמן שהשנים בתיקנן וישראל שריון על אדמתו, אכל בזמן הזה, הכל לפי השנים, הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן!"

אמר ליה:

מתניתא רמית עליה דרבי?!

רבי תנא הוא ופליג!

מאי הוי עליה?

רב נחמן אמר:

בברכת השנים.

רב ששת אמר:

בשומע תפלה.

והלכתא:

בשומע תפלה.

48. יד, ב

רש"י

בשני מטין עם חשיכה. ולא נועלין ולא פותחין הואיל ולא לכובוד שבת הוה ובחמישי מותרין לפתוח לגמרי:
מטין. שלא יראו בני אדם ויצטערו אלא לעת ערב פותחין מקצתן כדי שיהא להם מה לאכול בלילה:
או דילמא. פותחין כל היום והכי משמע מתניתין בשני מטין ובה' היה פתוח כדרכו כל היום לגמרי מפני כבוד השבת:
איצטבא. כסא דהשתא אין החנות פתוחה לרשות הרבים ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך:
פותח כדרכו. אפי' בשני:

"בשני מטין עם חשיכה ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת".

איבעיא להו:

היכי קתני: "בשני מטין עם חשיכה ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת", או דילמא: "בשני מטין ובחמישי פותחין כל היום כולו"?

תא שמע:

דתנא:

"בשני מטין עד הערב,

ובחמישי פותחין כל היום כולו, מפני כבוד השבת.

היו לו שני פתחים - פותח אחד ונועל אחד.

היה לו אצטבא בנגד פתחו - פותח בדרךכו ואינו חושש".

49. יד, ב

"עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה".

תנא:

"בבנין - בנין של שמחה,

נטיעה - נטיעה של שמחה.

אי זהו בנין של שמחה? זה הבונה בית חתנות לבנו.

אי זו היא נטיעה של שמחה? זה הנוטע אבן נקי של מלכים".

כ"י

ה"ג תנא בנין בנין של שמחה
נטיעה נטיעה של שמחה. בנין
דקתני מתניתין לא בנין הצריך לו
אלא בנין הצריך לשמחה דבדבר
שמחה ממעטין:

בית חתנות. לעשות חופתו:

אבורנקי של מלכים. שכך היו
נוהגין כשנולד בן למלך היו נוטעין
אילן לשמו ויום שממליכין אותו
עושין לו כסא ממנו לישנא
אחרינא אילן גדול המיסך על
הארץ לטייל המלך תחתיו ודומה
לו בעירובין (דף כה:). ההוא
אבורנקא דהוה ליה לריש גלותא
בבוסתניה:

של מלכים. דרך מלכים נוטעין
אותו לצל הוא נוטעו כמו כן לצל
היא והיא נטיעה של שמחה:

50. יד, ב

כ"י

ששאל בשלום. תלמיד חכם
 מחזיר לו משום איבה ובשפה
 רפה:
 אבל ומנודה חייבין בעטיפה.
 דכתיב ועל שפם יעטה במועד קטן
 (דף טו.).

"ובשאלת שלום".

תנו רבנן:

"חברים - אין שאילת שלום ביניהן,
 עמי הארץ ששואליו - מחזירין להם בשפה רפה, ובכבוד ראש,
 והן מתעטפין ויושבין באבלים וכמנודין,
 כבני אדם הנזופין למקום,
 עד שידחמו עליהם מן השמים".

51. יד, ב - טו, א

אמר רבי אלעזר:

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו,

אלא אם כן נענה כיהושע בן נון.

שנאמר: "ויאמר ה' אל יהושע, קום לך! למה זה אתה נופל על פניך" (יהושע ז).

ואמר רבי אלעזר:

אין אדם חשוב רשאי לחגור שק, אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב,

שנאמר: "ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו,

והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו וגו' (מלכים ב, 1).

ואמר רבי אלעזר:

לא הכל בקריעה, ולא הכל בנפילה,

משה ואהרן - בנפילה,

יהושע וכלב - בקריעה;

משה ואהרן בנפילה -

דכתיב: "ויפול משה ואהרן על פניהם" (במדבר יד).

יהושע וכלב בקריעה -

דכתיב: "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם" (במדבר יד).

מתקיף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני:

אי הוה פתיב יהושע - כדקאמרת,

השתא דכתיב "ויהושע" - הא והא עביד!

ואמר רבי אלעזר:

לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה,

מלכים - בקימה,

ושרים - בהשתחויה;

"מלכים בקימה" -

דכתיב: "כה אמר ה' גואל ישראל קדושו,

לבזה נפש, למתעב גוי, לעבד מושלים.

מלכים יראו וקמו" (ישעיהו מט),

טו, א

"ושרים בהשתחויה" -

דכתיב: "שרים וישתחו" (ישעיהו מט).

מתקיף לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני:

אי הוה פתיב ושרים וישתחו" - כדקאמרת,

השתא דכתיב: "שרים וישתחו" - הא והא עבוד!

אמר רב נחמן בר יצחק:

אף אני אומר: לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה;

צדיקים - לאורה,

וישרים - לשמחה;

צדיקים לאורה -

דכתיב: "אור זרוע לצדיק".

ולישרים שמחה -

דכתיב: "ולישרי לב שמחה".

רס"י

רשאי ליפול על פניו. לבזות עצמו בפני הצבור שאם לא יענה יחרפוהו כן שמעתי אלא אם כן יודעין בו שהוא חשוב כיהושע שאמר לו הקב"ה קום לך למה זה אתה נופל על פניך:

אלא אם כן נענה. שיודעין הן שנענה כיהורם יהורם רשע היה אלא שהתענה על רעב שהיה בימיו ונענה דכתיב (מלכים ב ז) ויהי סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל:

לא הכל. נענין (בתפלה) ולא הכל נענין בקריעה דיהושע וכלב שלא היו חשובין כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה ומקרא בעלמא קא דריש:

ויהושע בן נון. כתיב בתריה דההוא דויפל וי"ו מוסיף על ענין ראשון:

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים. לישראל הבזוי ומתועבים ועבדים מושלין בהן:

ולא הכל בקימה. לקראת ישראל לעתיד לבא מלכים יראו וקמו שרים וישתחו: ה"ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ישרים לשמחה דישרים עדיפי מצדיקים:

מסכת תענית פרק ב'

52. טו, א-ב

רפ"י

מתני' **סדר תעניות כיצד כו'**: אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר אפר סתם הוא עפר דכשם שאפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת כך עפר קרוי אפר סתם והיינו דקתני אפר מקלה אפר שריפה אי הוה תני אפר סתם הוה משמע עפר ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם ובגמרא מפרש מאי טעמא נותנין אותו: **כבושין**. לשון עצירה כמו מכבש בלע"ז פריש"א שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב ואלו הן דברי כבושין אחינו כו': **ובקבלה**. שהנביא מצוה לישראל (עמדו בתפלה) והקשה תוספות מאן דהו מאי שנא בהאי קרא דכתיב ביונה וירא האלהים את מעשיהם וגוי' ולא קרי ליה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לבבכם קרי ליה קבלה ופריק איהו כל מקום שהנביא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובכל דוכתא דלא איתפקד נביא כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דילף מיניה אגב אורחיה מילתא לא קרינן ליה קבלה:

ברחובה של עיר. בגלוי וכי הך דאמרינן במסכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחובה של עיר והתם מפרש בהדיא אמר ר' זירא הואיל והעם מתפללים בו בתעניות ובמעמדות: **ורגיל**. רגיל להתפלל ותפלתו שגורה בפיו ולא יטעה שכל חזן שטועה סימן רע לשולחיו:

וביתו ריקם. משמע דהוא עני ואין לו מחיה בביתו ובגמרא מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה כו': **זכרונות ושופרות**. כל הפסוקים שאומרים בראש השנה:

אל ה' בצרתה לי כו'. כולן הן מזמורים: **ואומר חותמיהן**. על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות חתימת זכרונות ואחר שופרות חתימת שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה כדמפרש ואזיל: **על הראשונה**. בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו' בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך ואומר לכולן שש ברכות:

על השניה. זו היא ברכה ראשונה של שש ברכות כדאמרינן בגמרא והיאך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלא שבה היה מתחיל להוסיף ולהאריך על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למנינה ועל אל ה' בצרתה לי והיא שלישית למנין שש שומע צעקה שלישית וכן כולן:

ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתייאשו מן הגאולה וזכרם המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את בריתי:

ובשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל. לפי שנענה בשופרות ביריחו וזהו בעוד שהיו ישראל בגלגל:

משנה

סדר תעניות כיצד?

מוציאין את התיבה לרחובה של עיר,

ונותנין אפר מקלה -

על גבי התיבה,

ובראש הנשיא,

ובראש אב בית דין,

וכל אחד ואחד נותן בראשו.

הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין:

אחינו! לא נאמר באנשי יונה: וירא אלהים את שקם ואת תעניתם,

אלא: וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה" (יונה ב),

ובקבלה הוא אומר: וקרעו לבבכם ואל בגדיכם" (יואל ב, ג).

עמדו בתפלה,

מורידין לפני התיבה: זקן,

ורגיל,

ויש לו בנים,

וביתו ריקם,

כדי שיהא לבו שלם בתפלה.

ואומר לפניו עשרים וארבע ברכות:

שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש.

ואלו הן:

זכרונות,

ושופרות,

"אל ה' בצרתה לי קראתי ויעני" (תהילים קכ),

"אשא עיני אל ההרים" וגו' (תהילים קכא),

"ממעמקים קראתיך ה'" (תהילים קל),

"תפלה לעני כי יעטוף" (תהילים קב).

דבי יהודה אומר:

לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות,

אלא אומר תחתיהן: "דעב פי יהיה בארץ, דבר פי יהיה" (מלכים א ח, לו),

"אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצורות" (ירמיהו יד),

ואומר חותמיהן.

על הראשונה הוא אומר:

'מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם,

וישמע בקול צעקתכם היום הזה,

ברוך אתה ה' גואל ישראל'.

על השניה הוא אומר:

'מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם,

וישמע קול צעקתכם היום הזה,

ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות'.

על השלישית הוא אומר:

'מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם,

וישמע בקול צעקתכם היום הזה,

ברוך אתה ה' שומע תרועה'.

על הרביעית הוא אומר:

'מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם,

וישמע בקול צעקתכם היום הזה,

ברוך אתה ה' שומע צעקה'.

רס"י

ואליהו בהר הכרמל. כנגד אשא עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בהר הכרמל מעין אשא עיני אל ההרים ושמואל במצפה דכתיבי קראי ומעין אל ה' בצרתה לי: **ממעי הדגה.** מעין ממעמקים קראתיך ה' ויונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתי מצרה לי (יונה ב) ובשמואל כתיב ויצעק אל ה' (שמואל א ו) ובאליהו כתיב (מלכים א יח) ענני זו תפלה: **ועל השביעית.** מפרש בגמרא מאי שביעית מי שענה דוד ויהי רעה בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה (שמואל ב כא):

ושלמה. כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים אי נמי רעב כי יהיה בארץ וגוי' (מלכים א ח) ולפיכך חותם מרחם על הארץ שהן התפללו על ארץ ישראל ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים נופל וכתוב ביה (שם) בהעצר שמים: **בימי רבי חלפתא בצפורי.** אביו של רבי יוסי דאמרינן בסנהדרין (דף לב:). אחר רבי יוסי בצפורי [אחר רבי חנניא בן תרדיון] בסיכני: **וגומר כל הברכה.** כל אותה ברכה עצמה: **ה"ג ולא ענו אחרינו אמן תקעו בני אהרן תקעו.** חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה והוא השמש ולא שליח צבור:

לא היינו נוהגין. שלא לענות אמן: **אלא בשער מזרח ובהר הבית.** כלומר בזמן שבת המקדש קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח לפי שלא היו עונין אמן במקדש כדאמרינן בגמרא (דף טו:). ואין לומר לא היו נוהגין כן לתקוע אלא במקדש דודאי תוקעין בגבולים כדמוכח בכולה הך מסכת ומסכת ראש השנה (דף כו: כז:):

אנשי משמר. של אותה שבת: **ולא משלימין.** שעדיין אינן חמורין כל כך ובגמרא (דף יז:). מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאים הן לסייעם ואם היו מתענים לא היה להם כח לעמוד בעבודה:

אנשי בית אב. המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום: **אנשי [מעמד].** אחד כהנים ולוים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיקבל לרצון ועומדים לשם בשעת עבודה דהיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף כו:): **מותרין לשתות יין.** לאו גבי תענית איתמר אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה: **בלילות.** אין לחוש שמא תכבד העבודה שהרי ראו מבערב שפסקו הקרבנות ולא כבדה העבודה שיבאו רוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום וצריכין אלו לסייען והרי אינן ראוין לעבודה משום שכרות:

אנשי בית אב אסורין בין ביום ובין בלילה. לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים שפקעו מעל המזבח אי"נ לא גמרו ביום גומרים בלילה אבל אנשי משמר אינן צריכין לסייע בלילה להפך במזלג דבית אב יכול להספיק לבד היפוך המערכה:

אסורים לספר ולכבס. משכנסו למשמרתם כל אותה שבת אלא מסתפרין קודם לכן וטעמא מפרש בגמרא:

ובחמישי. של משמרתן מותרים דרך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח:

כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד. דאית יומיא דלא להתענאה ומקצתהון דחמיירי טפי דלא למיספד ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו"ט גופיה:

ולאחריו מותר. דכיון שעבר יום לא חיישינן ואותן שאינן חמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו כו':

על החמישית הוא אומר:
'מי ששענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם,
וישמע בקול צעקתכם היום הזה,
ברוך אתה ה' שומע תפלה.'

על הששית הוא אומר:
'מי ששענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם,
וישמע בקול צעקתכם היום הזה,
ברוך אתה ה' העונה בעת צרה.'

על השביעית הוא אומר:
'מי ששענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם,
וישמע בקול צעקתכם היום הזה,
ברוך אתה ה' המרחם על הארץ.'

מעשה^א בימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון,
שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה פזלה,
ולא ענו אחריו אמן.

טו, ב

תקעו הכהנים! ותקעו.
'מי ששענה את אברהם אבינו בהר המזרח הוא יענה אתכם,
וישמע בקול צעקתכם היום הזה.'
הריעו בני אהרן! הריעו.
'מי ששענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם,
וישמע בקול צעקתכם היום הזה.'
וכשבא דבר אצל חכמים,
אמרו: לא היינו נוהגין בו,
אלא בשער מזרח ובהר הבית.

שלש תעניות הראשונות:
אנשי משמר - מתעניין ולא משלימין,
ואנשי בית אב - לא היו מתעניין כלל.
שלש שניות:

אנשי משמר - מתעניין ומשלימין,
ואנשי בית אב - מתעניין ולא משלימין.
שבע אחרונות:

אלו ואלו - מתעניין ומשלימין,
דברי רבי יהושע.
וחכמים אומרים:

שלש תעניות הראשונות:
אלו ואלו לא היו מתעניין כלל.
שלש שניות:

אנשי משמר - מתעניין ולא משלימין,
ואנשי בית אב - לא היו מתעניין כלל.
שבע אחרונות:

אנשי משמר - מתעניין ומשלימין,
ואנשי בית אב - מתעניין ולא משלימין.

אנשי משמר - מותרין לשתות יין בלילות, אבל לא בימים,
ואנשי בית אב - לא ביום ולא בלילה.

אנשי משמר ואנשי מעמד - אסורין מלספור ומלכבס,
ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת.

כל הכתוב במגילת תענית:
'דלא למספד',
לפניו - אסור, לאחריו - מותר.
רבי יוסי אומר:

לפניו ולאחריו - אסור.

דלא להתענאה,

לפניו ולאחריו - מותר,

רבי יוסי אומר:

לפניו - אסור, לאחריו - מותר.

אין גזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי,

שלא להפקיע השערים,

אלא שלש תעניות הראשונות - שני וחמישי ושני,

ושלש שניות - חמישי שני וחמישי.

רבי יוסי אומר:

כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות.

אין גזרין תענית על הצבור בראשי חדשים, בחנוכה ובפורים,

ואם התחילו אין מפסיקין.

דברי רבן גמליאל.

אמר רבי מאיר:

אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין,

מודה היה שאין משלימין.

וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת.

גמרא

"סדר תעניות ניצד מוציאין את התיבה" כו'.

ואפילו בקמייתא?

ורמינהו:

"שלש תעניות ראשונות ושניות -

ובנסים לבית הנסות ומתפללין בדרך שמתפללין כל השנה כולה,

ובשבע אחרונות -

מוציאין את התיבה לרחוקה של עיר,

ונותנין אפר על גבי התיבה, ובראש הנשיא ובראש אב בית דין,

וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו.

רבי נתן אומר:

אפר מקלה הו מביאין!"

אמר רב פפא:

כי תנן נמי מתניתין, אשבע אחרונות תנן.

רפ"י

שלא להפקיע את השערים. כשרואין בעלי חניות שקונין למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת לליל חמישי ואחת לשבת סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית:

בראשי חדשים. דאיכרי מועד:

ואם התחילו. שקיבלו תענית מקודם לכן ונכנס בהן ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאיכרי מועד לא כתיב ביה יום משתה ושמחה:

שאינו משלימין. להתענות כל היום אלא אוכלין סמוך לערב מגילת תענית נכתבה בימי חכמים אע"פ שלא היו כותבין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאילו היה מקרא:

גמ'

אפילו בקמייתא. מוציאין את התיבה בתמיה:

כי קתני נמי מתניתין. סדר תעניות כיצד. בסדר תעניות אחרונות קא מיירי: הי"ג בגמרא ונותנין אפר על גבי התיבה ולא גרסינן אפר מקלה אפר שריפה עדיף משום אפרו של יצחק כדלקמן:

53. טו, ב

רש"י

בגדולה. מצוה בעלמא שלא
לפורענות וידבר משה אל אהרן
ואל אלעזר וגו':
הא נמי. דיהבינן בראשייהו דנשיא
ואב ב"ד ברישא חשיבותא הוא
דאמרי להו אתון חשיביתו טפי
כו':

"וּבְרֵאשׁ הַנְּשִׂיא"

וְהָדָר תְּנִי:

"כֹּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּרֵאשׁוֹ".

איני? והתניא:

"דְּבִי אוֹמֵר:

בְּגִדוּלָה - מִתְחִילִין מִן הַגְּדוֹל.

וּבִקְלָלָה - מִתְחִילִין מִן הַקָּטָן;

בְּגִדוּלָה מִתְחִילִין מִן הַגְּדוֹל -

שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר מִשָּׂה אֶל אֶהֱרֹן וְלֹאֲלֵעָזָר וְלֹאֲלִיתְמָר" (ויקרא י').

"וּבִקְלָלָה מִתְחִילִין מִן הַקָּטָן" -

בְּתַחֲלָה נִתְקַלַּל נְחֻשׁ, וְאַחֲרַיִךְ נִתְקַלַּל חֹהַב, וְאַחֲרַיִךְ נִתְקַלַּל אֲדָם!

הא חשיבותא לדידהו,

דאמרי להו: אתון חשיביתו למיבעי עלן רחמי אכולי עלמא.

54. טו, ב - טז, א

"וְכַל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּרֵאשׁוֹ"7

רש"י

דשקיל איניש אחרינא כו'. דקתני ונותנין ע"ג התיבה כו' ועל ראש הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא תני נותנין אלא כל אחד ואחד (נוטל) כו' :

למתבייש מאחרים. דאיכא עגמת נפש טפי ומשום חשיבותם הם מתביישים מאחרים אבל שאר בני אדם דלא חשיבי לא מתביישי בנתינת אחרים וסגי להו בנתינת עצמן :

פאר תחת אפר. ש"מ במקום תפילין דכתיב בהו (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך ואמרינן (ברכות דף י"א.) אלו תפילין ומתרגמינן נמי טוטפתך הויין עלך והיכא מניחין תפילין במקום שמוחו של תינוק רופף :

נשיא ואב בית דין, נמי נשקלו אינהו ונינחו בראשייהו, מאי שנא דשקיל איניש אחרינא ומנח להו?

אמר רבי אבא דמן קסרי:

טז, א אינו דומה מתבייש מעצמו ^למתבייש מאחרים.

והיכא מנח להו?

אמר רבי יצחק:

במקום תפילין,

שנאמר: "לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר" (ישעיהו סא).

7 ע"פ גירסה בכתב"י, ראשונים ועוד.

55. טז, א

רס"י

בצינעא. בבית הכנסת :
גלינו. שיצאנו מכניסתנו :
גלותינו. תהא מכפרת עלינו :
דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא
אחריתא. גלות איכא פרהסיא
 ליכא :
נתבזה בעוונינו. וידוי :
[ולמה מתכסין]. חוגרות שקין
 תנינן בירושלמי שהיו חוגרות
 שקין ויוצאין לבית הקברות
 ותוקעין בקרנות ובעי ליה מיבעיא
 שקין למה ובית הקברות למה
 ותקיעת שופר למה :
כבהמה. דמשער בהמה נינהו
 מנוצה של עזים :
עפר סתם. שאינו אפר מקלה
 זכירת אפרו של יצחק ליכא סתם
 לא גרסינן אלא איכא בינייהו
 עפר :

'רחוב', 'תיבה', 'ושקים', 'אפר', 'אפר', 'קבורה', 'ומוריה' סימן.

למה יוצאין לרחוב?

רבי חייא בר אבא אמר:

לומר: זעקנו בצנעא ולא נענינו, נבזה עצמנו בפרהסיא.

ריש לקיש אמר:

גלינו, גלותינו מכפרת עלינו.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא.

ולמה "מוציאין את התיבה לרחוב של עיר"?

אמר רבי יהושע בן לוי:

לומר: כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווננו.

ולמה מתכסין בשקים?

אמר רבי חייא בר אבא:

לומר: הרי אנו חשובין כבהמה.

ולמה "נותנין אפר מקלה על גבי תיבה"?

אמר רבי יהודה בן פאי:

כלומר: "עמו אנכי בצרה" (תהלים צא).

ריש לקיש אמר:

"בכל צרתם לו צר" (ישעיהו סג).

אמר רבי זירא:

מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה,
 מזדעזע לי פוליה גופאי.

ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד?

פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא:

חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כאפר.

וחד אמר: כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו: עפר סתם.

למה יוצאין לבית הקברות?

פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא:

חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים.

וחד אמר: כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים.

מאי בינייהו?

רש"י

קברי עכו"ם. במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפי' על עצמן ליכא כל שכן עלינו:

מאי הר המוריה וכו'. אידי דאיירי בפלוגתא דרבי לוי ור"ח תנא נמי הא פלוגתא מאי הר מוריה דאברהם קרא למקום העקידה הר יראה וכתב (בראשית כב) אל ארץ המוריה:

חד אמר הר שיצא הוראה. תורה לישראל כי מציון תצא תורה (ישעיה ב) יורו משפטך ליעקב (דברים לג) ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל:

מורא לעובדי כוכבים. ששומעין גדולות ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם שמעתי לישנא אחרינא הר המוריה הר סיני מורא לעובדי כוכבים במתן תורה דכתיב (תהלים עו) ארץ יראה ושקטה:

איכא בינייהו קברי גוים.

מאי "הר המוריה"?

פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא:
חד אמר: הר שיצא ממנו הוראה לישראל.
וחד אמר: הר שיצא ממנו מורא לאומות העולם.

56. טז, א

רפ"י

אע"ג דלאו חכם. אלא עם הארץ
 בתמיהה הא ודאי חכם עדיף:
אם יש זקן והוא חכם. אומר זקן
 והוא חכם:
אדם של צורה. בעל קומה
 שישמענו ויקבלו דבריו להמריך
 את הלב:
מאי אמור. אנשי נינוה דכתיב
 בחזקה דמשמע בכח וניצוח דין:
מי נדחה מפני מי. הוי אומר צדיק
 מפני רשע:
אם אין אתה מרחם כו'. כלומר
 כשם שאתה אומר לרחם על אלו
 דכתיב (תהלים קמה) ורחמיו על
 כל מעשיו כן תרחם עלינו:
מריש. קורה:
בירה. מגדל:
שיש בידו עבירה. גזל:
ואינו חוזר בו. לשלם את הגזל
 למה הוא דומה וכו':
נשא לבבנו אל כפיים. עם הכפיים
 צריך לישא הלב לשמים כלומר
 שיחזור מקלקולו:

"הזקן שבהו אומר לפניו דברי פבושין".

תנו רבנן:

"אם יש זקן - אומר זקן.

ואם לאו - אומר חכם,

ואם לאו - אומר אדם של צורה".

אטו "זקן" דקאמרי אף על גב דלאו חכם הוא?

אמר אביי:

הכי קאמר:

אם יש זקן והוא חכם - אומר זקן והוא חכם,

ואם לאו - אומר חכם,

ואם לאו - אומר אדם של צורה.

"אחינו, לא שק ותענית גורמים,

אלא תשובה ומעשים טובים גורמים,

שבנו מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם:

'וירא האלהים את שקם ואת תעניתם'

אלא: "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרך הרעה" (יונה ג).

"ויתפסו שקים האדם והבהמה" (יונה ג).

מאי הו עבדי?

אסרא הבהמות לחוד, ואת הוולדות לחוד,

אמרו לפניו: רבונו של עולם! אם אין אתה מרחם עלינו, אין אנו מרחמים על אלו!

"ויקראו אל אלהים בחזקה" (יונה ג).

מאי אמור?

אמרו לפניו: רבונו של עולם!

עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע - מי נדחה מפני מי?

"וישבו איש מדרך הרעה ומן החמס אשר בכפיהם" (יונה ג).

מאי "ומן החמס אשר בכפיהם"?

אמר שמואל:

אפילו גזל מריש ובנאו בבירה,

מקעקע פל הבירה כולה, ומחזיר מריש לבעליו.

אמר רב אדא בר אבהו:

אדם שיש בידו עבירה, ומתודה ואינו חוזר בה,

למה הוא דומה?

לאדם שתופס שרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם, לא עלתה לו טבילה.

זרקו מידו - כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה,

שנאמר: "ומודה ועוזב ירחם" (משלי כח),

ואומר: "נשא לבבנו אל פנים אל אל בשמים" (איכה ג).

57. טז, א-ב

רס"י

מטופל ואין לו. יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס שלבו דואג עליו [והוא צריך לקרות מקירות לבו עליהן]:
ויש לו יגיעה. שמתכוין יותר בתפלת הגשמים:
ופרקו נאה. מפרש לקמן:
ושפל ברך. עניו:
ומרוצה לעם. נוח לבריות ומסכימין לתפלתו:
נעימה. בסומי קלא שמושך הלב:
ורגיל לקרות כו'. שיהו הפסוקים של תפלה סדורין בפיו:
היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקן. היינו כמו (איזהו):
ביתו ריקם מן העבירה. שאין חמס וגזל בביתו:
ופרקו נאה. אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע:
זה המעמיד חזן שאינו הגון לפני התיבה. רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולן והוא נותן בקולו לפניו:

"עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן" כו'.

תנו רבנן:

"עמדו בתפלה, אף על פי שיש שם זקן וחקם, אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל. (איזהו רגיל?)

רבי יהודה אומר:

מטופל ואין לו,

ויש לו יגיעה בשדה,

וביתו ריקם,

ופרקו נאה,

ושפל ברך,

ומרוצה לעם,

ויש לו נעימה,

וקולו ערב,

ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל הפרכות בולן".

ויהבו ביה רבנן עינייהו בריבי יצחק בר אמי.

טז, ב. היינו "מטופל ואין לו" היינו "ביתו ריקם"!

אמר רב חסדא:

זהו ש"ביתו ריקם" מן העבירה.

"ופרקו נאה"

אמר אביי:

זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו.

"היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על פן שנאתיה".
 מאי "נתנה עלי בקולה"?

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב,

ואמרי לה: אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר:

זה שליח צבור שאינו הגון היורד לפני התיבה.

58. טז, ב

ר"ש

שביעית לארוכה. שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוספת אלא מ"ח הברכות היא כדתניא בגואל ישראל הוא מאריך:

הוא אומר לפניו. אותו הזקן הרגיל ומאריך בגאולה כדקתני מתני':

בד"א. דהן עונין אחריו אמן בגבולין:

אבל במקדש. אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש:

לפי שאין עונין אמן במקדש. כדיליף לקמן מקרא:

מניין שאין עונין אמן במקדש. דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו וברכו את ה' אלהיכם והיינו ברוך ה' אלהי ישראל כו':

ויברכו שם כבודך. היינו שעונין אחריו בשכמל"ו כך הוא הפסוק ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ה"ג יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת"ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה:

חזן הכנסת. לא אותו זקן ניהו וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו' אע"פ שאמרו אותו זקן:

כשמריעין. תחלה הוא אומר להן הריעו בני אהרן וכשתוקעין תחלה הוא אומר להן תקעו בני אהרן כו':

וכך הנהיג. כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי:

לא היו נוהגין כך. שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין:

ואית דאמרי כדתני' כו'. כלומר ואיכא דמתני הכי:

וכן הנהיג. מנהג זה אמקדש קאי:

"ואומר לפנייהם עשרים וארבע ברכות - שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד שש"

הני "שש" - שבע הוויין!

כדתני:

"על השביעית הוא אומר: ברוך מרחם על הארץ!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

מאי שביעית? שביעית לארופה.

כדתניא:

"בגואל ישראל מאריך,

ובחזרתה הוא אומר: מי שענה את אברהם בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך גואל ישראל."

והן עונין אחריו: אמין.

וחזן הכנסת אומר להם: תקעו בני אהרן, תקעו!

וחוזר ואומר: מי שענה את אבותינו על ים סוף,

הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך זוכר הנשכחות.

והן עונין אחריו: אמין.

וחזן הכנסת אומר להם: הריעו בני אהרן, הריעו!

וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר 'תקעו', ובאחת אומר 'הריעו'.

במה דברים אמורים: בגבולין,

אבל במקדש אינו כן,

לפי שאין עונין אמן במקדש.

ומנין שאין עונין אמן במקדש?

שנאמר: "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם,

ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט).

יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת?

תלמוד לומר: "ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט).

על כל ברכה תן לו תהלה.

ואלא במקדש מהו אומר?

'ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם,

ברוך גואל ישראל'.

והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

וחזן הכנסת אומר להם: תקעו הכהנים בני אהרן תקעו!

וחוזר ואומר: מי שענה את אברהם בהר המוריה,

הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה,

ברוך ה' אלהי ישראל זוכר הנשכחות.

והם עונים אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

וחזן הכנסת אומר להם: הריעו הכהנים בני אהרן הריעו! וכו'

וכן בכל ברכה וברכה,

באחת אומר 'תקעו',

ובאחת אומר 'הריעו',

עד שגומר את כולן.

וכך הנהיג רבי חלפתא בצפורי, ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני,

וכשבא דבר לפני חכמים, אמרו:

לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית."

ואית דאמרי:

כדתניא:

"אומר לפנייהן עשרים וארבע ברכות -

שמונה עשרה שבכל יום,

ומוסיף עליהן עוד שש.

ואותן שש היכן אומרן?

בין גואל ל'רופא חולי'.

ומאריך בגאולה,

וְהוּ עוֹנִין אַחֲרָיו: 'אָמוֹן' עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה.

וְכַךְ הָיוּ נוֹהֲגִין בְּגִבּוּלֵינוּ,
אֲבָל בְּמִקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים: 'בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
בְּרוּךְ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל',
וְלֹא הָיוּ עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמוֹן',
וְכָל כֵּךְ לָמָּה? לְפִי שָׂאִין עוֹנִין אָמוֹן בְּמִקְדָּשׁ.
וּמִנֵּין שָׂאִין עוֹנִין אָמוֹן בְּמִקְדָּשׁ?
שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹמוּ פָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
וַיְכַרְנוּ שֵׁם כְּבוֹדָךְ וּמְרוֹמֶיךָ עַל כָּל בְּרָכָה וְתִהְיֶה".
עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה תֵּן לוֹ תִהְיֶה".

תַּנּוּ רַבֵּנוּ:

"עַל הַרְאִשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר:
'בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
בְּרוּךְ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל'.
וְהוּ עוֹנִין אַחֲרָיו: 'בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד'.
וְחֵזֵן הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר: 'תִּקְעוּ בַּהַיִּים, תִּקְעוּ!
וְחֹזֵר וְאוֹמֵר: 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה,
הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה',
(וְהוּ תוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין).
וְעַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר:
'בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
בְּרוּךְ זוֹכֵר הַנְּשֻׁכּוֹת'.
וְהוּ עוֹנִין אַחֲרָיו: 'בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד'.
וְחֵזֵן הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר: 'הֲרִיעוּ בְּנֵי אֶהֱרָן, הֲרִיעוּ!
וְאוֹמֵר: 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבּוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף,
הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה',
וְהֵם מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין,
וְכֵן בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה,
בְּאֶחָת אוֹמֵר: 'תִּקְעוּ', וּבְאֶחָת אוֹמֵר: 'הֲרִיעוּ',
עַד שֶׁיִּגְמֹר אֶת הַבְּרָכוֹת כּוֹלֵן.
וְכַךְ הִנְהִיג רַבֵּי חֲלֹפְתָא בְּצִיפּוּרֵי, וְרַבֵּי חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיוֹן בְּסִיכְנֵי,
וּבְשָׂבָא דְבַר אֶצֶל חַכְמַיִם,
אָמְרוּ: לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין בֶּן אֶלָּא בְּשַׁעְרֵי מִזְרַח וּבְהַר הַבַּיִת.

59. טז, ב - יז, א

רפ"י

אלא בראש השנה. כדאמרינן
 ברי"ה (דף טז.). אמרו לפני מלכיות
 וזכרונות וכו':
וביובל. ביום הכפורים של יובל
 כדתנן התם (דף כו.): שוה היובל
 לרי"ה לתקיעה ולברכות כו':
ובשעת מלחמה. דכתיב (במדבר י)
 וכי תבאו מלחמה בארצכם על
 הצר הצורך אתכם וגו' ולא ידעינן
 מנא איתפריש דאומר ברכות
 ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות
 בשעת מלחמה:

"רבי יהודה אומר:

לא היה צריך לומר זכרונות" כו':

אמר רבי אדא דמון יפו:

מאי טעמא דרבי יהודה?

י, א לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא בראש השנה ובזבולות ובשעת מלחמה.

60. יז, א

רס"י

צעקה לאליהו. על מי שענה את אליהו חותם שומע צעקה ובשמואל שומע תפלה דכתיב ביה תפלה (שמואל א ז) קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם: **צעקה.** דכתיב (שם טו) ויתר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה ואיכא למימר במצפה הוה ההיא צעקה דבתר פרשת קבצו כל ישראל המצפתה כתיב בפרשת נחמתי כי המלכתי את שאול וגוי כך שמעתי: **גבי אליהו.** במעשה דהר הכרמל כתיב תפלה דכתיב ענני ה' ענני דמשמע לשון בקשה ותפלה ולא לשון צעקה ומשני ענני ה' ענני לשון צעקה הוא כך שמעתי:

"על הראשונה הוא אומר מי ששנה את אברהם" כו'.

תנא:

"יש מחליפין:

צעקה - לאליהו, ותפלה - לשמואל".

בשלקמא גבי שמואל, כתיב ביה תפלה וכתיב ביה צעקה, אלא גבי אליהו תפלה כתיב, צעקה לא כתיב!

"ענני ה' ענני" (מלכים א יח) - לשון צעקה היא.

61. יז, א

רפ"י

יונה בתר דוד ושלמה דהוה בימי
 אמציהו בסדר עולם דבעי
 למחתם. בסוף כל ברכות ברוך
 מרחם על הארץ ולהכי בעי באותה
 חתימה דוד ושלמה שהן התפללו
 על ארץ ישראל כך שמעתי אי נמי
 משום דאינהו תקון בית המקדש
 דהוא עיקר הארץ כך שמעתי:
 ברוך משפיל הרמים. היו אומרים
 במקום ברוך מרחם שהכניעם
 במטר ששבו בתשובה:

"על הששית הוא אומר: 'מי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה'" כו'
 "על השביעית הוא אומר: 'מי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד'" כו'

מקדי, יונה בתר דוד ושלמה הנה,
 מאי טעמא מקדים ליה ברישא?

משום דבעי למיחתם מרחם על הארץ.

תנא:

"משום סומכוס אָמַר:
 ברוך מְשַׁפֵּיל הַרְמִים".

62. יז, א

"שֶׁלֶשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת אֲנָשִׁי מִשְׁמֵר מִתְּעַנִּין וְלֹא מִשְׁלִימִין" כו':

ר"י

מכאן אמרו. מדקתני הכא דאפילו אנשי משמר שלא היו עובדין באותו היום כלל אפילו הכי אסורין לשתות יין:

כהן. בזמן הזה:

המכיר משמרתו. היודע מאיזו משמרת הוא מיהויריב או מידעיה או אחת מכ"ד משמרות שיודע שמות אבותיו ואבות אבותיו עד יהויריב ויודע איזה יום ואיזה שבת היו עובדים:

קבועין. שיודע ודאי שבת אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבתי אבות הכהנים שלא הוקבעו שוב אמר לי רבי קבועין שלא נתחלל בית אב שלו להיות מגואל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד:

אסור לשתות יין כל אותו היום. ותו לא שמא יבנה בית המקדש ותכבד העבודה ויהיה זה צריך לעבוד:

מכיר משמרתו. שיודע איזה שבת בשנה עובדין:

ואינו יודע מאיזה בית אב. דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין אסור כל אותה שבת מספיקא בכולהו גרסינן ויודע שבתי אבותיו קבועין הן דאם אינו יודע שבתי אבותיו קבועין לעבוד מותר הוא לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ושמא בית אב שלו יעבדו היום:

רבי אומר אומר אני כהן אסור כו'. כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת ונמצא זה צריך לעבוד אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן:

תנו רבנן:

"מפני מה אמרו אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא ביימים?

שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב, ויבואו ויסייעו להם.

מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה?

מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה.

מכאן אמרו:

כל כהן, שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו, יודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל אותו היום.

במכיר משמרתו ואין מכיר משמרת בית אב שלו, יודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל אותה שבת.

אינו מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו, יודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל השנה.

רבי אומר:

אומר אני, אסור לשתות יין לעולם.

אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו."

אמר אביי:

כמאן שתו האידנא כהני חמרא?

כרבי.

63. יז, א-ב

רש"י

כשהן מנוולין. שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ואין מסתפרין בשבת שעברה:
מסתפר בכל יום. מצוה:
מערב שבת לערב שבת. ולא ישהה מלגלח יותר:

ומשמרות מתחדשות. בכל שבת ושבת ומשמרה שלא ראתהו עד עכשיו ובאה לראותהו הדבר נאה שתראהו ביופיו:

לא לירבו כלל. אלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהיינו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו:
שלוחי לא משלחי. הכי משמע פרע שגדלו אינן רשאיין לגדל עוד:
אי הכי. כיון דמקרא מפקת לה האידנא נמי לא ישלחו ומשני כיון דומיא דיין דכתיב בסמוך להאי ופרע לא ישלחו ויין לא ישתו כל כהן:

מה יין בזמן ביאה הוא דאסור. דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגוי בזמן שבת המקדש קיים שבאין שם לעבוד:
שלא בזמן ביאה. כגון האידנא שהבית חרב ולא זמן ביאה היא:

"אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס. ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת".

מאי טעמא?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כדי שלא ינסו למשמרתם כשהן מנוולין.

תנו רבנן:

"מלך - מסתפר בכל יום, בהו גדול - מערב שבת לערב שבת, בהו הדיוט - אחת לשלשים יום".

"מלך מסתפר בכל יום" -

מאי טעמא?

אמר רבי אבהו בר זבדא:

אמר קרא: "מלך בפי תחזינה עיניו" (ישעיהו לג).

"בהו גדול מערב שבת לערב שבת" -

מאי טעמא?

אמר רב שמואל בר יצחק:

הואיל ומשמרות מתחדשות.

"בהו הדיוט אחת לשלשים יום" -

מנלן?

איתי "פרע" "פרע" מנזיר:

כתיב הכא: "וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו" (יחזקאל מד), וכתיב התם: "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו" (במדבר ו) - מה להלן שלשים אף כאן שלשים.

ונזיר גופיה מנלן?

אמר רב מתנה:

סתם נזירות שלשים יום.

מנלן?

אמר קרא: "יהיה" בגימטריא תלתין הוי.

אמר ליה רב פפא לאביי:

ודילמא הכי קאמר רחמנא: לא לירבו כלל!

אמר ליה:

אי הוה כתב 'לא ישלחו פרע' כדקאמרת, השתא דכתיב: "ופרע לא ישלחו" - "פרע" - ליהוי, שלוחי הוא דלא לישלחו.

אי הכי, אפילו האידינא נמי!

דומיא דשתויי יין:

מה שתויי יין בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה שרי,

אף הכא נמי.

והתניא:

רש"י

והתניא רבי אומר אומר אני כו' ואמר אביי כו'. מכלל דרבנן אסרי

"דבי אומר:

אומר אני - כהנים אסורין לשתות יין לעולם.

אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו",

ואמר אביי:

כמאן שתו האידינא כהני חמרא?

כרבי -

מקלל דרבנן אסרי!

י, ב

מאי טעמא?

מהרה יבנה בית המקדש, ובעיניו כהן הראוי לעבודה - וליכא.

הכא אפשר דמספר ועייל.

אי הכי, שתוי יין נמי אפשר דגני פורתא ועייל, כדרמי בר אבא,

דאמר רמי בר אבא:

דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין!

לאו מי איתמר עלה:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון:

לא שנו אלא - כששתה שיעור רביעית,

אבל שתה יותר מרביעית - כל שכו, שדרך מטרידתו ושינה משפרתו.

רב אשי אומר:

שתויי יין, דמחלי עבודה - גזרו בהו רבנן,

פרועי ראש, דלא מחלי עבודה - לא גזרו בהו רבנן.

מיתיבי:

"ואלו שהן במיתה - שתויי יין ופרועי ראש",

בשלא "שתויי יין" -

בהדיא כתיב בהו: "ויון ושכר אל תשת" (ויקרא י'),

אלא "פרועי ראש" מנלן?

דכתיב "וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו" (יחזקאל מד),

וכתיב בתריה: "ויון לא ישתו כל כהן בבאם אל החצר הפנימית" -

ואיתקוש פרועי ראש לשתויי יין;

מה שתויי יין - במיתה, אף פרועי ראש במיתה.

ומיניה: מה שתויי יין דמחלי עבודה, אף פרועי ראש דמחלי עבודה!

⁸ (לא!

כי איתקוש למיתה הוא דאיתקוש,

אבל לאחולי עבודה לא איתקוש)

אמר ליה רבינא לרב אשי:

הא מקמי דאתא יחזקאל, מאן אמרה?

אמר ליה:

וְלִיטְעִיךְ!

הא דאמר רב חסדא:

דבר זה מתורת משה לא למדנו,

ומדברי קבלה למדנו:

"כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי" (לשרתני) (יחזקאל מד).

הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה?

אלא גמרא גמיר לה, ואתא יחזקאל ואסקמכה אקרא,

הכא נמי גמרא גמיר לה, ואתא יחזקאל ואסקמכה אקרא.

(כי גמירי הלכה - למיתה, לאחולי עבודה - לא גמירי.)

⁸ במקבילה בסנהדרין תרוץ זה אינו נמצא. ויש לגרוס קשיא. שאכן יש קושיא על רב אשי [מהסברה שאין היקש למחצה].

אך הגהות הגר"א מחזק את גירסתו.

⁹ זבחים טו, ב

64. יז, ב

"כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד, לפניו אסור לאחריו מותר."

תנו רבנן:

"אלין יומיא דלא להתענא בהון,

ומקצתהון דלא למיספד בהון:

מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה, איתוקם תמידא - דלא למיספד בהון.

מתמניא ביה עד סוף מועדא, איתותב חגא דשבועיא - דלא למיספד בהון."

אמר רב:

"מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה, איתוקם תמידא - דלא למיספד -

למה לי "מריש ירחא"?

לימא 'מתרי בניסן', וראש חודש גופיה יום טוב הוא ואסור!

אמר רב:

לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו.

ושלפניו נמי, תיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ראש חדש!

ראש חודש דאורייתא הוא, ודאורייתא לא בעי חיזוק.

דתניא:

"הימים האלה הכתובין במגילת תענית - לפניהם ולאחריהם אסורין,

שבתות וימים טובים - הן אסורין, לפניהן ולאחריהן מותרין.

ומה הפרש בין זה לזה?

הללו דברי תורה - ודברי תורה אין צריכין חיזוק,

הללו דברי סופרים - ודברי סופרים צריכין חיזוק."

רפ"י

מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה. דכל שמונה ימים נשאו ונתנו בדבר עד שנצחו את הצדוקין ועשו אותם יום טוב ודבר זה מפורש במנחות בפרק רבי ישמעאל ובמגילת תענית המצויה אצלנו:

דלא להתענא בהון. שכולן אסורין בתענית ומקצתהון שיש בהן קצת חמורין כ"כ שבהספד נמי אסורין:

איתוקם תמידא ואיתותב חגא דשבועיא. בענינים רבים חלקו בייתוסין עם חכמים ומפורשין במנחות ובמגילת תענית [פ"א] והייג התם בפי ר' ישמעאל [ס"ה]. תייר אלין יומיא דלא להתענא בהון ומקצתהון דלא למיספד בהון מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד ומתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד:

מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד. שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד מאי דרוש את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים מאי אהדרו להו את קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב לשון רבים הוא שיהו כולן באין מתרומת הלשכה:

65. יז, ב - יח, א

רפ"י

מתמניא ביה כו' עד דלא למיספד. שהיו בייתוסים אומרים עצרת אחר השבת הוא שהעומר מתחיל אחד בשבת שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי וא"ל שוטים מניין לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל היה ויודע שעצרת יום אחד הוא עמד ותיקנה אחר שבת כדי שיהיו מתענגים שני ימים וכ"ו ודחו אותן והלכו להן בייתוסים מכח הפסוקין על כרחן וחזרו בהן (ע"כ הגי') איתוקם תמידא דלא למיספד גרסינן ולא גרסינן להתענאה כדמוכח בסמוך דקתני לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו ואי גרסינן להתענאה א"כ היינו רבי יוסי דאמר לפניו אסור והא ליכא למימר דרבי יוסי היא דקא פריך כמאן כרבי יוסי בתמיהה מכלל דכרבנן פסיקא ליה:

עד סוף מועדא. פסח:

חגא דשבוועיא דלא למיספד. במגילת תענית [פ"א] מפרש מאי איתוקם. ור"ח יו"ט הוא. דכתב קרא עלי מועד והוי ראש חודש אב בהאי מסכתא לקמן (דף כט.).

לאסור את שלפניו. להכי נקט מריש ירחא דניסן לאסור את יום שלפני ר"ח בתענית כדתניא בסמוך לפניהן אסורין דאי משום ר"ח לא היה נאסר כדמפרש דדברי תורה אין צריכין חיזוק:

כמאן כו' יוסי. דמתני' דאמר אף לאחריו בתמיהה ושבת רבנן אי הכי דאליבא דר' יוסי מוקמת לה למגילת תענית כ"ט באדר נמי דקתרצת לעיל דאדחכי נקט ריש ירחא דניסן דהיינו יום שלשים דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר מכ"ט יום הוא משום דקא בעי למיסר יום כ"ט תיפוק ליה דבלאו הכי הוי אסור יום כ"ט דה"ל יום דבתר כ"ח שהוא י"ט כו' ואסור יום שלאחריו כו' יוסי ואמאי נקט ריש ירחא לאסור את שלפניו:

דלא יעידון. שלא יהו צריכין ליבטל מתלמוד תורה שנגזר עליהן שלא יעסקו בתורה:

הפגינן. צעקו כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה וצעקה לשון פגינה: אי שמים גרסינן אהה ה' להקב"ה היו צועקים על אותם שגזרו עליהם גזרות קשות והיו אומרים להם לפני הקב"ה וכי לא אחיכם וכ"ו:

לא נצרכה אלא לחדש מעובר. בשנה מעוברת שיש בה שני אדר והאחד חסר דהשתא כי הוה אדר שני מלא הוה יום שלשים לפני ר"ח ניסן א"נ דעברוה לאדר כגון שלא נראה החדש יום ל' דמשום יו"ט דכ"ח לא מיתסר אלא כ"ט:

רבא אמר אפילו תימא חדש חסר. ואהכי נקט מריש ירחא דאי הוה אסר ליה ליום כ"ט משום בתר כ"ח לא הוה אסר ליה אלא בתענית לחודיה:

דכל שלאחריו כו'. כלומר כל שאסור משום אחר י"ט בתענית הוא דאסור הא בהספד מותר ואהכי נקט מריש ירחא דלהוי האי כ"ט דנקט מוטל בין שני ימים משום דאי מיתסר משום דלפני יו"ט אימור לא איתסר בהספד דהאי דנקט כל שלאחריו כו' לאו משום דלפניו נמי אסור בהספד אלא אידי דפריך דליתסר יום כ"ט משום בתר כ"ח הוא דמיהדר ליה כל שלאחריו כו':

אמר מר:

"מתמניא ביה עד סוף מועדא, איתותב חגא דשבוועיא - דלא למיספד."

למה לר' יוסי: **"עד סוף מועד"**?

ל"מא 'עד המועד', ומועד גופיה יום טוב הוא ואסור!

אמר רב פפא:

יד, א כדאמר רב: לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו,

הכי נמי לא נצרכה אלא לאסור יום שלאחריו.

כמאן?

כרבי יוסי, דאמר: **"בין לפניו בין לאחריו אסור"**?

אי הכי בעשרים ותשעה נמי,

מאי איריא דהוי יומא דמקמי יומא דמיתוקם תמידא,

תיפוק ליה דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא ביה!

דתניא:

"בעשרים ותמניא ביה,

אתת בשורתא טבתא ליהודאי: דלא יעידון מן אורייתא.

שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל:

שלא יעסקו בתורה,

ושלא ימולו את בנייהם,

ושיחללו שבתות.

מה עשה יהודה בן שמעון וחביריו?

הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה,

אמרה להם: עמדו והפגיננו בלילה.

הלכו והפגיננו בלילה.

אמרו: אי שמים!

לא אחים אנחנו?

לא בני אב אחד אנחנו?

לא בני אם אחת אנחנו?

מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות רעות?

ובטלים.

ואותו היום עשאוהו יום טוב!

אמר אביי:

לא נצרכה אלא לחדש מעבר.

רב אשי אמר:

אפילו תימא לחדש חסר,

כל שלאחריו - בתענית אסור, בהספד מותר,

זה, הואיל ומוטל בין שני ימים טובים - עשאוהו כיום טוב עצמו, ואפילו בהספד נמי אסור.

.66 יח, א

רש"י

לימא מתשעה ותמניא גופיה. י"ט
 הוא דהא הוה ליה מהנד ימים
 טובים דאיתוקם בהו תמידא
 כדכתיב ביה מריש ירחא עד
 תמניא: ה"ג דאי איקלע מילתא
 ובטליני לשבעה תמניא גופיה
 אסור דהוה ליה יומא דאיתותב
 חגי דשבויעא. דאי איקלע מילתא
 שאם נגזר גזירה וצריכין להתענות
 תוך אלו ימים טובים דתמיד
 ובטלו אותן להתענות בכולן שאין
 לבטלה לחצאין:

אכתי יומא תמניא אסור משום
חגא דשבויעא. ואי קשיא אכתי
 לימא תשעה ואפילו אם אירע
 מילתא דבטלי אכתי הוא אסור
 תמניא גופיה משום קמא יומא
 דחג שבויעא דהוה יום שלפניו לאו
 פירכא הוא דהא יו"ט גופיה בטיל
 ואנא ליקום וליגזור קמיה יומא
 דאיתותב חגא דשבויעא וכה"ג
 מתרץ לקמן ביום טוריינוס:
כ"ט נמי. דתרצת לה לעיל לא
 נצרכה כו' להכי נקט בריש ירחא
 דאי מיקלע כו':

אמר מר:

"מתמניא ביה ועד סוף מועדא, איתותב חגא דשבויעא - דלא למיספד".

למה לי למימר: "מתמניא ביה",

לימא 'מתשעה ביה', ותמניא גופיה אסור, דהוה ליה יומא דאיתוקם ביה תמידא!

כיון דאילו מקלע מילתא, ובטליניה לשבעה,

תמניא גופיה אסור, דהוה ליה יומא קמא דאיתותב ביה חגא דשבויעא.

השתא דאיתת להכי,

עשרים ותשעה נמי,

כיון דאילו מיקלע מילתא, ובטליניה לעשרים ותמניא,

עשרין ותשעה גופיה אסור, דהוה ליה יומא דמקמי יומא דאיתוקם תמידא.

67. יח, א-ב

רפ"י

כרבי יוסי. דאמר בין לפניו בין לאחוריו אסור:
כר"מ. סתם מותניתין דקונתי לאחוריו מותר:
מה ת"ל בהון בהון. דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון וקא דריש לה כדדייק לקמן בהון משמע מיעוט:
 ואמר שמואל גרס: הלכה כרבן שמעון דמדרבנן ניהו ולא מחמרין כולי האי:
באלי. שם חכם:
ה"ג כי אמר רבי יוחנן הלכה אדלא להתענאה. דימים הכתובים במגילת תענית דלא להתענאה לפנייהן אסורים ולאחוריו מותרין כרבי יוסי ולא כר"מ דאמר אף לפנייהם מותר אבל אדלא למספד דאין הלכה כרבי יוסי [דאמר] לפניו ולאחוריו אסור אלא כר"מ דאמר לפניו אסור ולאחוריו מותר:
ומי א"ר יוחנן הכי. דלפניו מיהא אסור כרבי יוסי:
מקדימין. שקראו קודם זמנה:
מותרין בהספד ובתענית. בני ט"ו קריאת המגילה דכרכין קודם זמנה כדמפרש התם בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה מותרין אותן ימים שקראוה קודם זמנה בהספד ותענית:
בני חמיסר. דהיינו כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון וקא קרי בארביסר כגון שהלך לכפר וקרא עמהן דפרוז בן יומו נקרא פרוז כדאמרין במגילה (דף יט).
מי שרי. י"ד אפילו לבני ט"ו בהספד ותענית:
ואמר רבא לא נצרכה. לכתוב במגילת תענית לגזור ההספד ותענית לבני י"ד בי"ד ולבני ט"ו בט"ו דהא קרא כתיב בהדיא להיות עושים את ימי הפורים האלה וגו':
אלא לאסור את של זה בזה. כגון בני ט"ו (דקרו) בי"ד ובני י"ד בט"ו:
בני ארביסר. ניהו כפרים ועיירות:
וקא קרי בי"ג. כגון שחל י"ד בגי בשבת ומקדימין ליום הכניסה:
יום ניקנור הוא. לקמן מפרש ואסור בהספד ותענית:
אלא בני י"ד וקרו בי"ב. שחל י"ד ברביעי בשבת והקדימו ליום הכניסה דהיינו י"ב:
טוריינוס. בסמוך מפרשה:
בחדיסר. שחל להיות י"ד באחד בשבת וכפרים מקדימין ליום הכניסה דהו"ו י"א ושמע מינה דאע"ג שהוא יום שלפני טוריינוס שרי בהספד ותענית:
שמעיה ואחיה. חסידים היו ולא פירש מי הם דאותו שאכלו האריה עידו היה ולא שמעיה:

אייתמר:
רבי חייא בר אסי אמר רב: הלכה כרבי יוסי.
ושמואל אמר: הלכה כרבי מאיר.
 ומי אמר שמואל הכי?
 והתניא:
"דבי שמעון בן גמליאל אומר: ומה תלמוד לומר "בהון" "בהון" שתי פעמים?
לומר לה שהן אסורין. לפנייהן ולאחרייהן - מותרין,
 ואמר שמואל: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל!
 מעיקרא סבר: פיון דליכא תנא דמיקל מרבי מאיר¹⁰ - אמר הלכה כרבי מאיר, פיון דשמעיה לרבן שמעון דמיקל טפי - אמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.
 וכן אמר **באלי** אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:
 הלכה כרבי יוסי.
 אמר ליה רבי חייא לרבא:
 אסברא לה,
 כי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יוסי -
א' דלא להתענאה.
 ומי אמר רבי יוחנן הכי?
 והאמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה!
 ותנן:
"אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין
מותרין בהספד ותענית" -
 אימת?
 אילימא בני חמיסר וקא קרו ליה בארביסר - ומי שרי!
 והקתיב במגילת תענית:
"יום ארבעה עשר בו יום חמשה עשר בו יומי פורא אינון
דלא למיספד בהון",
 ואמר רבא:
 לא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה!
 ואלא בני ארביסר, וקא קרי ליה בתליסר - יום ניקנור הוא!
 ואלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתריסר - יום טוריינוס הוא!
 אלא לאו: דקא קרו ליה בחדיסר, וקתני: **"מותר בהספד ובתענית"**!
 לא!
 בני ארבעה עשר, וקא קרו ליה בתריסר,
 ודקאמרת "יום טוריינוס הוא" -
 יום טוריינוס גופיה בטולי בטלוהו, הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו.
 כי הא דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר,
 אמרו ליה רבנן: יום טוריינוס הוא!
 אמר להו: יום טוריינוס גופיה בטולי בטלוהו, הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו.
 ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ניקנור!
 אמר רב אשי:
 השתא איהו גופיה בטלוהו משום יום ניקנור, ניקום ונגזר!
 מאי ניקנור ומאי טוריינוס?

יח, ב

¹⁰ ע"פ הגהות פורת יוסף.

ר"י

איפרכי. דוכוס :
לוליינוס ופפוס אחיו. צדיקים
 גמורים היו :
בלודקי. היא לוד והיינו דאמרין
 בכל דוכתא (ב"ב דף י:) הרוגי לוד
 אין כל בריה יכולה לעמוד
 במחיצתן בגן עדן ויש אומרין
 שנהרגו על בתו של מלך שנמצאת
 הרוגה ואמרו היהודים הרגה
 וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל
 ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו
 אנו הרגנוה והרג המלך לאלו
 בלבד : אם מעמו כו' :
נתחייבנו הריגה. על חטא חייבי
 מיתות בית דין :
דיופלין. שני שרים וכן מטרופולין
 של מלכים לשון שרים :
בגזירין. מקלות כמו גזירי עצים :

ד'תניא:

"ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה,
 ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים,
 ואמר: אימתי תפול בידי וארמסנה?
 וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום,
 קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים,
 ואמרו פה שהיה מדבר בגאווה,
 וידים שהיו מניפות על ירושלים - תעשה בהם נקמה".

מאי טוריינוס?

"אמר: כשבקש טוריינוס להרוג את לוליינוס ופפוס אחיו בלודקיא,
 אמר להם: אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם,
 יבא אליהם ויציל אתכם מידי בדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר
 אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראוין היו ליעשות להם נס,
 ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי ליעשות נס על ידו,
 ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו,
 ואנו נתחייבנו כליה למקום,
 ואם אין אנה הורגנו - הרבה הורגים יש לו למקום,
 והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו,
 שפוגעין בנו והורגין אותנו,
 אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך,
 אלא שעתידי ליפרע דמינו מידך.
 אף על פי כן הרגן מיד.
 אמרו: לא נזו משם,
 עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזירין".

68. יח, ב

כ"י

וכמה הוא התחלה. שאינו מפסיק
לאחר מכאן:
רבי אחא ורבי יוסי. אמוראי ניהו
דלאו אורחא דתנאי לאשתעויי
בגמרא כי האי גוונא:
שלש. תעניות שני וחמישי ושני:
זו דברי ר"מ. ואדברי ר"מ דמתני'
קאי דקתני אין משלימין:
מתענה ומשלים. עד חשיכה:

"אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו'
אין גוזרין תענית בראשי חודשים" כו':

וכמה הוא התחלה?

רב אחא אמר:
שלש.

רבי אסי אמר:
אחת.

אמר רב יהודה אמר רב:
זו דברי רבי מאיר, שאמר משום רבן גמליאל,
אבל חכמים אומרים: מתענה ומשלים.

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא:
הלכה: מתענה ומשלים:

מסכת תענית פרק ג'

69. יח, ב - יט, א

משנה

סדר תעניות אלו האמור - ברביעה ראשונה,
אבל צמחים ששנו - מתריעין עליהן מיד.
וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום - מתריעין עליהן,
מפני שהיא מכת בצורת.

ירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן,
לאילן ולא לצמחין,
לזה ולזה אבל לא לבורות לשיחין ולמערות -
מתריעין עליהן מיד.

וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים,
דכתיב: "והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר",
חלקה אחת תמטר" (גו' (עמוס ד) -
אותה העיר - מתענה ומתרעת,
וכל סביבותיה - מתענות ולא מתריעות.
דבי עקיבא אומר:
מתריעות ולא מתענות.

יט, א

וכן עיר שיש בה דבר או מפולת,
אותה העיר - מתענה ומתרעת,
וכל סביבותיה - מתענות ולא מתריעות.
דבי עקיבא אומר:
מתריעות ולא מתענות.

איזהו דבר?

עיר המוציאה חמש מאות רגלי,
ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה - הרי זה דבר,
פחות מכן - אין זה דבר.

על אלו מתריעין בכל מקום:

על השדפון, ועל הירקון, ועל הארבה,
ועל החסיל, ועל החיה רעה, ועל החרב,
מתריעין עליה מפני שהיא מנה מהלכת.

מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם,
וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון.

ועוד גזרו תענית,

על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן,
דבי יוסי אומר:
לא על שאכלו אלא על שנראו.

על אלו מתריעין בשבת:

על עיר שהקיפוה נכרים, או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים.
דבי יוסי אומר:
לעזרה ולא לצעקה.
שמעון המימני אומר:
אף על הדבר,
ולא הודו לו חכמים.

על כל צרה שלא תבא על הצבור, מתריעין עליהן,
חוץ מרוב גשמים.

מעשה שאמרו לו לחני המעגל: 'התפלל שירדו גשמים',
אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו.
התפלל - ולא ירדו גשמים,

ר"י

מתני' סדר תעניות אלו. האמור
בפי ראשון (דף י.) שבתחילה
יחידים מתענין סדר תעניות ואחר
כך צבור הולכין ומתענין עד י"ג
אם לא נענו:

ברביעה ראשונה. אם עבר זמן
רביעה ראשונה של יורה ולא ירדו
גשמים מתענין והולכין כסדר
הזה:

אבל צמחים ששנו. שנשתנו
ממנהגן תחת חטה יצא חוח תחת
שעורה באשה שלא היו חטים
בשבולים או שינוי אחר מתריעין
עליהן מיד אפילו בראשונות שכל
חומר האחרונות נוהג בהן:

בין גשם לגשם. בין רביעה
ראשונה לשניה סימן בצורת היא:
ירדו לצמחים אבל לא לאילן.
מפרש בגמ':

לבורות שיחין ומערות. בבבא
בבא מפרש מאי בור ומאי שיח
ומאי מערה וכולן בית כניסיות מי
גשמים לשתיה: שלא ירדו עליה
גשמים דכתיב והמטרתי על עיר
אחת ועל עיר אחת לא אמטיר וגוי.
כגון שהמטיר בעיר זו ובחבירתה
לא המטיר דקללה היא:

ה"ג אותה העיר מתענה ומתרעת
וכל סביבותיה מתענות ולא
מתריעות. ולפיכך מתענות שאותה
העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך
לקנות התבואה באותה העיר
ויהיה בה רעב:

או מפולת. שחומותיה והבתים
נופלין ברוח:

מתריעים בכ"מ. אם יראו
באספמיה מתריעין בבבל בבבל
מתריעין באספמיה כדקתני טעמא
בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת
אם במקום אחד היא מתריעין
עליה כל השומעין כדי שלא תבא
עליהן:

שדפון. בתבואות:

ירקון. חולי:

חיה רעה. משכלת בני אדם:

חרב. חיילות ההולכין להרוג
ולהשחית בכל מקום:

מלא תנור. מפרש בגמרא:

לעריהם. בא"י:

באשקלון. בארץ פלשתים:

ועל שאכלו זאבים. שהיא חיה
רעה ומכה מהלכת היא:

שנראו. ובאו בעיר:

מתריעין. בעננו:

המטורפת. מלשון טרף אבבא
(ברכות דף כח.) ומלשון ביצה
טרופה (עדות פ"ב מ"ד) כו'
כדמפרש בפרק שלמעלה (דף יד.).

שמעון התימני. מתמנה היה:

שלא תבא. לישנא מעליא נקט:

מרוב גשמים. לאו כגון שירדה על
עיר אחת ועל עיר אחת לא ירדה
ששם ודאי שתיהן לקללה כדאמר
רב יהודה (לעיל ו:) תמטר מקום
מטר שמקלקל תבואה אלא כבר
ירדו וטורח הם לבני אדם אבל
אינן מקלקלין תבואות וטעמא
מפרש בגמרא למה אין מתריעין:

תנורי פסחים. שהם בחצרות ושל
חרס הן ומטלטלין אותן שלא
ימוקו בגשמים:

רש"י

גשמי בורות. שיפוע גשמים למלאות בורות:
ונדבות. רצון ועין יפה:
אבן הטועין. אבן טועין היתה בירושלים וכל מי שאבדה לו אבדה כו' בבבא מציעא (דף כח:)
לנדות. על כבוד הרב:
מתחטא. פורפריי"ש בלע"ז ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך:

גמ'

רביעה ראשונה ושניה לשאול. שאף על פי שלא ירדו גשמים לא בראשונה ולא בשניה לא היו מתענין אלא שואלין וקשיין מתני דקתני סדר תעניות אלו האמור רביעה ראשונה וברייתא אהדדי:
הכי קאמרו כו'. וכגון רביעה ראשונה שניה ושלישית דכולי יורה קרי ליה רביעה כך שמעתי:
דוקא נשתנו. דכי נשתנו ודאי הוא דמתריעין מיד דצריך להתפלל עליה שיחזיר ביופי כתיקון:
אבל יבשו. לא צריך דמכאן ואילך לא יועיל והוא תפלת שוא אפילו יבשו כשהן חטיין עדיין דקין אפילו הכי לא מתריעין: הכי גרסינן פשיטא שנו תנן לא צריכא דאקון מהו דתימא כו':
דאקון. שעלו בקנה שנתקנו מעט לאחר שנתייבשו: מהו דתימא:
אקנתא מילתא היא. דהואיל ונתקנו מעט אם יתפלל מועיל להם קא משמע לן רב נחמן דאקנתא לאו מילתא ל"א אבל יבשו לא דממילא חוזרין:
לא צריכא דאקון. שעלו בקנה מהו דתימא אקנתא מילתא היא דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן ודאי אי לא מתריעין תו לא גדלי קמשמע לן דלאו מילתא היא דאף על גב דאקון אכתי גדלי טפי:

מה עשה?

עג עוגה ועמד בתוכה,
ואמר לפניו: רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי, שאני כבו בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול, שאיני יז מכאן עד שתרחם על בניך.
התחילו גשמים מנטפין - אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות.
התחילו לירד בזעף - אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה.
ירדו בתיקון עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים.
באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן.
אמר להם: צאו וראו אם נמחית אבן הטועין.

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי,
אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך,
כבו שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו,
ועליך הנתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (משלי כג).

היו מתענין וירדו להם גשמים:
קדם הנג החמה - לא ישלימו,
לאחר הנג החמה - ישלימו.
רבי אליעזר אומר:
קדם חצות - לא ישלימו,
לאחר חצות - ישלימו.

מעשה שגזרו תענית בלוד, וירדו להם גשמים קודם חצות,
אמר להם **רבי טרפון**: צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב,
ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב,
ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול.

גמרא

"סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה".

ורמינהי:

"רביעה ראשונה ושניה לשאול, שלישיית להתענות!"

אמר רב יהודה:

הכי קאמר:

סדר תעניות האמור אימתי?
בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים,
אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה,
וזרעו ולא צמחו,
אי נמי, צמחו וחרזו ונשתנו,
מתריעין עליהן מיד.

אמר רב נחמן:

דוקא נשתנו,

אבל יבשו - לא.

פשיטא!

"נשתנו" תנן!

לא צריכא - דאקון;

מהו דתימא: אקנתא מילתא היא,

קמשמע לן.

70. יט, א-ב

"וְכֹן שִׁפְטִיקוּ גְשָׁמִים בֵּין גְּשָׁם לְגְשָׁם כֹּ" [אַרְבָּעִים יוֹם - מִתְרִיעִין עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִנְחַת בְּצוֹרֶת"].

מאי "מנחת בצורת"?

אמר רב יהודה אמר רב:
מקה המביאה לידי בצורת.

אמר רב נחמן:

נהרא אנהרא - בצורתא,
מדינתא אמדינתא - כפנא.

יט, ב

ואמר רבי חנינא:

סאה בסלע ושכיחא - בצורתא,
ארבעה ולא שכיחא - כפנא.

אמר רבי יוחנן:

לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול ופירות ביוקר,
אבל מעות ביוקר ופירות בזול - מתריעין עליה מיד.

דאמר רבי יוחנן:

נהירנא, פד הוו קיימי ארבעה סאין בסלע,
והוו נפישו נפחיי כפן בטבריא מדלית איסר.

כ"י

נהרא אנהרא בצורתא. בשאין
תבואה בעיר אחת ויש בעירות
אחרות ואפשר להביא מזה לזה
דרך נהר בספינה:

בצורתא. בצורת היא זו ולא רעב
הואיל ויכולין לישא בספינות:

מדינתא אמדינתא. וצריכין
להוליך ממדינה למדינה על ידי
חמרים:

כפנא. רעב ורעב קשה מבצורת לפי
שאי אפשר להביא בשופי מ"ר
לשון אחר נהרא אנהרא אם יבש
מעייין זה וצריך להסב מעייין אחר
בכאן אי נמי להמתין עד שיגדל
נהר אחרת ויבא כאן בצורת הוא
זה:

מדינתא אמדינתא. אם יבשו כל
הנהרות שבתוך העיר וצריכין
להביא מים מעיר אחרת כפנא רעב
הוא זה תקיפא מבצורתא:

סאה בסלע ושכיחא. כי זבני סאה
של חיטין בסלע דהיינו יוקר
ומצויה לקנות בכל עת בצורתא:

מעות ביוקר. אין מעות מצויות
להן:

נהירנא. אני זוכר:

מדלית איסר. מאין מעות:

71. יט, ב

כ"י

דאתיא ניחא. ואמרינן בפירקא דלעיל (דף ג:.) מיטרא ניחא לפירי ולתבואה ומיטרא רזיא לאילני דאתיא ניחא לפירי ואתיא רזא לאילנות:

בשפיכתא. בכח גדול יותר מדאי דאינה טובה לא לזה ולא לזה שוב אמר רבי שפיכותא מטר דק ועבה יותר מדאי לאילני לא מהניא דלאו רזיא היא לצמחים נמי לא שהגשמים מרובין באין ושוטפין אותן:

"יִרְדוּ לְצִמְחִין אֲבָל לֹא לְאֵילָן,
[לְאֵילָן וְלֹא לְצִמְחִין,
לְזָה וְלְזָה אֲבָל לֹא לְבוֹרוֹת לְשִׁיחִין וְלַמְעָרוֹת,
מִתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד"].

בשלמא "לצמחים ולא לאילן" משפחת לה - דאתא ניחא ולא אתיא רזיא,
"לאילן ולא לצמחין" - דאתיא רזיא ולא אתיא ניחא,
"לזה ולזה אבל לא לבורות ולא לשיחין ומערות" משפחת לה -
דאתיא רזיא וניחא, מיהו טובא לא אתיא.
אלא הא דתניא:
"יִרְדוּ לְבוֹרוֹת לְשִׁיחִין וְלַמְעָרוֹת אֲבָל לֹא לְזָה וְלְזָה" - היכי משפחת לה?

דאתיא בשפיכותא.

72. יט, ב

רס"י

בפרוס הפסח. בימי הפסח על בורות שיחין ומערות אם לא ירדו להן גשמים:

אפילו בפרוס החג. להשקות זרעים ואת בהמתם:

אם אין להם לשתות מתריעין וכו'. אפילו בפרוס החג דימות החמה נינהו אפילו הכי מתריעין משום דכולן צריכות לשתות: **וכלן**. כל אלו:

בהיפרכא שלהן. באותו מלכות שכלו שם מי בורות שיחין ומערות:

ואסכרא. בוצמלי"ע בלע"ז פעמים שנקבע בתוך פיו של אדם ומת לשון כי יסכר פי דוברי שקר (תהלים טג) והיא סרוגה מיתה משונה:

בזמן שיש בה מיתה. שהיא משולחת מהלכת ומתים בה:

על הגובאי. שמכלה את התבואה כל שהוא אפילו לא נראה אלא קצת בידוע שעתידין לבוא לרוב אבל חגב כל שהוא מצוי הוא ואינו מכלה כל כך כארבה:

בשאר שני שבוע. דשמיטה אבל בשמיטה לא דהפקר נינהו:

אפילו בשביעית. כל שעה צריכין לשתיה ואע"פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית:

רבן שמעון בן גמליאל אומר. מתריעין על האילנות ואף על הספיחין של שביעית שאינן חשובין כל כך:

צמוקין. שירדין בקושי מלשון ושדיים צומקים (הושע ט):

למה הוא דומה. פרנסתו של כל השבת כולה:

נאפת כתקנה. שיש לו פנאי לאפותה:

פרנסתו בבת אחת. פרנסת כל השנה וטוחן אותה ביחד:

נמצאת רחיים במה שאוכלת מן הכור וכו'. שכן דרך שמשתייר מן הקמח ברחיים וכן כשהגשמים יורדין מרובים ומרביעין את הארץ ומה שהיו טרשים בולעים מן הרוב בולעין מן המיעוט ומה שהרוח מנשבת ובלולעת מן הרוב בולעת מן המיעוט:

נמצאת עיסה. עריבה שלשין בה את הבצק שמשתייר בשוליה מן העיסה אף גשמים כשירדין מעט מעט נבלעין בטרשי' ואין מרביעין את הארץ: ה"ג מימיו מרובין אינן כלין וטיט מתגבל יפה מימיו מועטין הטיט אינו מתגבל יפה. מים אינן כלין ויוכלו לגבל טיט הרבה כמה שירצה:

תנו רבנן:

"מתריעין על האילנות בפרוס הפסח, על הבורות ושיחין ומערות אפילו בפרוס החג, ועל נוזלן - אם אין להן מים לשתות מתריעין עליהן מיד. ואיזהו 'מיד' שלהן? שני וחמישי ושני. ועל נוזלן - אין מתריעין עליהן אלא באפרנאי שלהן. ואסכרא:

בזמן שיש בה מיתה - מתריעין עליה, בזמן שאין בה מיתה - אין מתריעין עליה. ומתריעין על הגובאי בכל שהוא.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף על החגב."

תנו רבנן:

"מתריעין על האילנות - בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות - אפילו בשביעית. **רבי שמעון בן גמליאל אומר:** אף על האילנות בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים."

תנאי אידך:

"מתריעין על האילנות - בשאר שני שבוע. על הבורות על השיחין ועל המערות - אפילו בשביעית. **רבן שמעון בן גמליאל אומר:** אף על האילנות. מתריעין על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים."

תנאי:

"אמר רבי אלעזר בן פרטא: מיום שחרב בית המקדש - נעשו גשמים צימוקין לעולם; יש שנה שגשמיה מרובין, ויש שנה שגשמיה מועטין, יש שנה שגשמיה יורדין בזמנן, ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן. שנה שגשמיה יורדין בזמנן - למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו באחד בשבת, נמצאת עיסה נאפית בתיקנה, ונאכלת בתיקנה. שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן - למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בערב שבת, נמצאת עיסה נאפית שלא בתיקנה, ונאכלת שלא בתיקנה. שנה שגשמיה מרובין - למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת, נמצאו ריחים טוחנות מן הכור מה שטוחנות מן הקב, ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב. שנה שגשמיה מועטין - למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט, נמצאו ריחים טוחנות מן הכור, טוחנות מן הקב, ונמצאת עיסה במה שנאכלת מן הכור, אוכלת מן הקב.

דבר אחר:

בזמן שגשמיה מרובין - למה הוא דומה? לאדם שמגבל את הטיט, אם יש לו מים רבים - מים אינן כלין, והטיט מגובל יפה, אם יש לו מים מועטין - מים כלים, והטיט אינו מתגבל יפה."

73. יט, ב - כ, א

רפ"י

נקדימון בן גוריון. עשיר גדול היה:
ואני אתן לך י"ב מעיינות מים.
כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל
המעיינות מים אותן מעיינות לא
היו נובעין מים כל כך ואינן
מתמלאין מאיליהן כשאר
מעיינות:

ועכשיו ירדו גשמים. בתמיהה: בוני
שמו:

נקדרה. זרחה לשון מקדיר
שהיתה חמה קודרת ברקיע
וזורחת פירטוצ"ר בלע"ז:

הכי גרסינן. נקדימון בן גוריון הא
דאמרן:

אתיא אחל אחל. כתיב במלחמת
יהושע (יהושע ג) אחל גדלך
ובמלחמת משה כתיב (דברים ב)
אחל תת פחדך מה יהושע נקדמה
לו חמה במלחמתו כדכתיב בהדיא
אף משה כן שכן דרך הכתובין
למד סתום מן המפורש ברמו
בדיבור דומה לחבירו וגזירה שוה
אחת מן י"ג מדות שניתנו לו
למשה מסיני ובתחילת סיפרא
מפורש:

תנו רבנן:

"פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים, ולא היה להם מים לשתייה,
הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון אחד,
אמר לו: הלוני שתים עשרה מעיינות מים לעולי רגלים,
ואני אתן לך שתים עשרה עינות מים,
ואם איני נותן לך, הריני נותן לך שתים עשרה פדר כסף.
וקבע לו זמן.

כיון שהגיע הזמן, ולא ירדו גשמים,
בשחרית שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך!
שלח לו: עדיין יש לי זמן, כל היום כולו שלי הוא.
בצהרים שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך!
שלח לו: עדיין יש לי שהות ביום.
במנחה שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך!
שלח לו: עדיין יש לי שהות ביום.

כ, א

לגלג עליו אותו הגמון,
אמר: כל השנה כולה לא ירדו גשמים, ועכשיו ירדו גשמים?
נכנס לבית המרחץ בשמחה.

עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ,
נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב,
נתעטף ועמד בתפלה, אמר לפניו:
רבנו של עולם! גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי,
ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי,
שיהו מים מצויין לעולי רגלים.

מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים,
עד שנתמלאו שתים עשרה מעיינות מים, והותירו.
עד שיצא אדון מבית המרחץ,
נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש,
כשפגעו זה בזה, אמר לו: תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך.
אמר לו: יודע אני, שלא הרעיש הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא בשבילך,
אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך, שאוציא ממך את מעותי,
שכבר שקעה חמה, וגשמים ברשותי ירדו.
חזר ונכנס לבית המקדש, נתעטף ועמד בתפלה,
ואמר לפניו: רבנו של עולם! הודע שיש לך אהובים בעולמך,
מיד נתפזרו העבים, וזרחה החמה.
באותה שעה אמר לו האדון:
אילו לא נקדרה החמה, היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי".

תנא:

"לא נקדימון שמו אלא 'בוני' שמו,
ולמה נקרא שמו 'נקדימון' - שנקדרה חמה בעבורו".

תנו רבנן:

"שלשה נקדמה להם חמה בעבורן:
משה, ויהושע, ונקדימון בן גוריון".

בשלמא נקדימון בן גוריון - גמרא!

יהושע נמי - קרא, דכתיב: "וידם השמש וזרח עמדי" וגו' (יהושע ז),
אלא משה מנלן?

אמר רבי אלעזר:

אתיא "אחל" "אחל" -

כתיב הקא: "אחל תת פחדך" (דברים ב),

וכתיב התם: "אחל גדלך" (יהושע ג).

רבי שמואל בר נחמני אמר:

אתיא: "תת" "תת" -

כתיב הקא: "אחל תת פחדך" (דברים ב),

וכתיב התם: "ביום תת ה' את האמורי" (יהושע ז).

רבי יוחנן אמר:

אתיא מגופיה דקרא: "אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעַר וְדָגוּז וְחָלוּ מִפְּנֵיךָ" (דברים ב) -
אימתי "דָּגוּז וְחָלוּ מִפְּנֵיךָ"?
בְּשָׁעָה שְׁנִקְדָּמָה לוֹ חֲמָה לְמֹשֶׁה.

74. כ, א-ב

רפ"י

שתיהן לקללה. אקרא קאי האי דכתיב על עיר אחת אמטיר ועל עיר אחת לא אמטיר שניהם לקללה אותה שימטיר עליה רוב גשמים שמקלקלין את התבואה ואת שלא ימטיר אין גשמים ואין תבואה גדילה אשר לא תמטיר עליה מוסב הדבר על העב שהעב בלשון נקיבה דכתיב (מלכים א ית) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים:

ולא אלמנה גמורה. דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה כאשה העומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור:

דלא מוקמי מינן רישי נהרי. מוכסין:

גזירפטי. סרדיוטין מרוב בזיון: **ונעדרות נשיקות שונא.** נעדרות לשון הפך כדאמרין במסכת סוכה (דף יד.) ויעתר לו מה עתר זה מהפך את התבואה פורקא בלע"ז אי נמי נעדרות לשון רבוי וייתור אינקרי"ש בלע"ז כמו העתרתם עלי דברכם (יחזקאל לה):

בירכן בארז. כארזים עלי מים (במדבר כד):

ארז זה אינו עומד. במקום מים כ"י. ואע"ג דכתיב בקרא כארזים עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים וכן כולהו דבלעם אמר כנחלים דזימנין מתייבשין וקאמר ליה המלאך נטיו דאין יבישין לעולם והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה על ידי מלאך שהושיבו על ידי מלאך:

ואפילו כל הרוחות. שאינן קשות: **רוח דרומית.** היא קשה כדאמרין (ב"ב ד' כה:) אילמלא בן נץ שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן:

"וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים" כו'.

[דכתיב: **"זהמטירי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר,**

הלקה אחת תמטיר" וגו' (עמוס ד).

אותה העיר - מתענה ומתענת,

וכל סביבותיה - מתענות ולא מתריעות.

רבי עקיבא אומר:

מתריעות ולא מתענות.]

אמר רב יהודה אומר רב:

ושתייהן לקללה.

"היתה ירושלים לנדה ביניהם" (איכה א).

אמר רב יהודה אומר רב:

לברכה;

כנדה - מה נדה יש לה היתר,

אף ירושלים יש לה תקנה.

"היתה פאלמנה" (איכה א).

אמר רב יהודה:

לברכה;

פאלמנה, ולא אלמנה ממש -

אלא פאשה שהלה בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה.

"וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים" (מלאכי ב).

אמר רב יהודה:

לברכה;

דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא גזירפטי.

"זהפה ה' את ישראל פאשר ינוד הקנה במים" (מלכים א יד).

אמר רב יהודה אומר רב:

לברכה;

דאמר רבי שמואל בר נחמני אומר רבי יונתן:

מאי דכתיב **"נאמנים פצעי אוהב ונעדרות נשיקות שונא" (משלי כו)?**

טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל,

יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע.

אחיה השילוני קללן בקנה,

אמר להם לישראל: **"זהפה ה' את ישראל פאשר ינוד הקנה" -**

מה קנה זה:

עומד במקום מים,

וגעו מחליף,

ושרשיו מרובין,

ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו - אין מזיזות אותו ממקומו,

אלא הולך וכא עמהו,

דממו הרוחות - עמד הקנה במקומו.

אבל בלעם הרשע בירכן בארז,

שנאמר: **"כארזים" (במדבר כד).**

מה ארז זה:

אינו עומד במקום מים,

ואין געו מחליף,

ואין שרשיו מרובין,

אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו,

כיון שנשבה בו רוח דרומית, עוקרתו והופכתו על פניו,

ולא עוד,

אלא שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים.

תנו רבנן:

"לעולם יהא אדם רך בקנה, ואל יהא קשה בארז.
מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור, מבית רבו,
והיה רכוב על החמור,
ומטייל על שפת נהר,
ושמח שמחה גדולה,
והיתה דעתו גסה עליו, מפני שלמד תורה הרבה.
נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר,
אמר לו: 'שלום עליך רבי',
ולא החזיר לו.

ב, ב

אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש. שמא כל בני עירך מכוערין כמותך?
אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית.
כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נענית לי, מחול לי.
אמר לו: איני מוחל לך, עד שתלך לאומן שעשאני, ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית.
היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו.
יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: 'שלום עליך רבי רבי, מודי מודי'.
אמר להם: למי אתם קורין 'רבי רבי'?
אמרו לו: לזה שמטייל אחרך.
אמר להם: אם זה רבי, אל ירבו כמותו בישראל.
אמרו לו: מפני מה?
אמר להם: כך וכך עשה לי.
אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא.
אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.
מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש:
לעולם יהא אדם רך בקנה ואל יהא קשה בארז.
ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות".

רש"י

ומטייל. לשמוח:

נזדמן לו אדם. יש ספרים שכתוב בהן אליהו זכור לטוב והוא נתכוון להוכיחו שלא ירגיל בדבר:

75. כ, ב

רס"י

ה"ג מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא שראויות ליפול הי ניהו בריאות והי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות והי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דקיימן אגודא דנהרא. מפולת שיש שם רוח חזק שמפיל החומות מפולת שאמרו מתריעין עליהן בבריאות קאמרינן שיהו החומות בריאות ואף על פי כן נופלות מכח נשיבת הרוח אבל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וכשאינן ראויות ליפול מתריעין עליהן ולא בראויות ליפול:

לא צריכא. הא דקתני שאינן רעועות וראויות ליפול אלא כגון דקאי אגודא דנהרא על שפת הנהר שאע"פ שהיא בריאה ראויה היא ליפול שהמים מפילין אותה שמקלקלין את הקרקע ושוחקין את היסוד: כי היא אשיתא רעועה כו':

באתרה. במקומה אף על גב דאינה ראויה ליפול דהא קמה באתרה כולי האי אפילו הכי כיון דרעועה היא לא הוה חלפי תותה אלא היה מקיף סביבותיה:

מנכין. ממעטין:
ה"ג לא הקפדתי בתוך ביתי ולא הלכתי בלא תורה. דכל שעתא הוה גריס:

בהכינתו. שמכנים לו בני אדם כגון שם לווי:

חניכתו. כמו חניכת אבות בגיטין עד י' דורות (גיטין דף פח.).
ביומא דעיבא. יום המעונן דהוי רוח מנשבת ומסתפי דלא תפיל חומות:

בגוהרקא. תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בהן:

וסייר. בודק תרגום פוקד (שמות לד) מסער כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמיה חכם: כי הוה ליה מילתא דאסותא רמי ליה אכוזא דמיא כו' לא גרסינן:

"וכן עיר שיש בה דבר או מפולת" כו'.

תנו רבנן:

"מפולת שאמרו -

בריאות, ולא רעועות,

שאינן ראויות ליפול, ולא הראויות ליפול".

הי ניהו "בריאות" הי ניהו "שאינן ראויות ליפול"?

הי ניהו "רעועות" הי ניהו "ראויות ליפול"?

לא צריכא:

דנפלו מחמת גובהיהו.

אי נמי,

דקיימן אגודא דנהרא.

כי ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא,

דלא הוה חליף רב ושמואל תותה,

אף על גב דקיימא באתרה תליסר שנין.

וימא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם,

אמר ליה שמואל לרב: ניתי מר נקיף.

אמר ליה: לא צריכנא האידינא,

דאיפא רב אדא בר אהבה בהדן,

דנפיש זכותיה, ולא מסתפינא.

רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא ובעי לפנוייה,

עיליה לרב אדא בר אהבה להתם,

משכיה בשמעתיא עד דפנייה,

בתר דנפק, נפל ביתא.

ארגיש רב אדא בר אהבה - איקפד!

סבר לה כי הא דאמר רבי יצאי:

לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס.

ואם תימצא לומר: עושין לו נס, מנפין לו מזביותיו.

אמר רב הון:

מאי קרא?

דקתיב: "קטנתי מכל החסדים ומכל האמות" (בראשית לב).

מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה?

כי הא דאתמר:

שאלו תלמידיו לרב אדא בר אהבה, במה הארכת ימים?

אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי,

ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני,

ולא הריתי במבואות המטונפות,

ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין,

ולא ישנתי בבית המדרש - לא שינת קבע ולא שינת עראי,

ולא ששתי בתקלת חברי,

ולא קראתי לחבירי בהכינתו,

ואמרי לה: בחניכתו.

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא:

לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא.

אמר ליה: בניקוטיה לא דכירנא, בסיבותיה דכירנא,

דכל יומא דעיבא הוה מפקין ליה בגוהרקא דדהבא, וסייר לה לכולה מתא,

וכל אשיתא דהוות רעיעתא - הוה סתר לה:

אי אפשר למרה - בני לה,

ואי לא אפשר - בני לה איהו מדידיה.

וְכָל פְּנֵי דַמְעָלֵי שַׁבְּתָא, הוּהּ מְשַׁדֵּר שְׁלוּחָא לְשׁוּקָא,

וְכָל יִרְקָא דְהוּהּ פְּיִישׁ לְהוּ לְגִינְאֵי, זְבִין לִיהּ וְשָׂדֵי לִיהּ לְנַהֲרָא.

וְלִיתְבִּיהּ לְעֵנִיִּים!

זְמַנֵּין דְסַמְכָא דַעְתִּייהוּ, וְלֹא אָתוּ לְמִיזְבֵּן.

וְלִשְׂדֵייהּ לְבַהֲמָה!

קְסַבְר מְאָכַל אָדָם אִין מְאָכִילִין לְבַהֲמָה.

וְלֹא לִיזְבִּינְהָ כְּלָל!

נְמַצְאָת מְכַשִּׁילֵן לְעֵתִיד לְבָא.

כִּי הוּהּ לִיהּ מִילְתָּא דְאַסוּתָא - הוּי מְלִי כּוּזָא דְמֵיא וְתִלְי לִיהּ בְּסִיפָא דְבֵיתָא,

וְאָמַר: כָּל דְבַעֵי לִיתִי וְלִישְׁקוּל.

וְאִיכָא דְאָמְרִי: מִילְתָּא דְשִׁיבְתָא הוּהּ גְמִיר,

וְהוּהּ מְנַח כּוּזָא דְמֵיא וְדִלִי לִיהּ, וְאָמַר: כָּל דְצָרִיךְ לִיתִי וְלִיעוּל דְלָא לְסַתְכֵן.

כִּי הוּהּ כְּרֵךְ רִיפְתָא, הוּהּ פֶּתַח לְבַבִּיהּ, וְאָמַר: "כָּל מֵאן דְצָרִיךְ לִיתִי וְלִיכּוּל".

אָמַר רַבָּא:

כּוּלְהוּ מְצִינָא מְקִימְנָא, לְבַר מְהָא דְלָא מְצִינָא לְמִיעֵבַד,

כֹּא, א מְשׁוּם דְנְפִישֵׁי בְנֵי חִילָא דְמַחוּזָא.

כ"ז

זְבִין לִיהּ וְשָׂדֵי לִיהּ בְּנַהֲרָא. להכי

זבין להו דאי הוה משתייר מידי

לגננין אזלא לאיבוד דמכמשא

בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא

דלא מייתי ירקי לסעודת שבת:

דסמכא דעתיהו. שנסמכין עניים

לאותו ירק ואומרים אין אנו

צריכין לקנות ושמא ישתייר שם

כלום ואין להם מה לאכול בשבת:

אין מאכילין אותן לבהמה. משום

ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה

שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי

משום דחסה תורה על ממונן של

ישראל וזרק לנהר והולכין למקום

אחר ומוצאין אותם בני אדם

ואוכלין אותן כך שמעתי:

מילתא דשיבתא. מנהג שדים

שמזיקין למי שיאכל ואינו נוטל

ידיו דשיבתא כהך דגרסינן

במסכת יומא (דף עז:): אמר אביי

משום שיבתא והוה תלי ליה

לההוא כוזא דמיא כי היכי

דלימשו ידיהו מינה:

בד מהא. חוץ מזו דכל מאן דבעי

הוה עייל ואכל:

משום דנפישו בני מחוזא. דאיכא

עניי טפי וקא מיכלי קרנא

76. כא, א

רש"י

דחיקא להו. עניות:
כי לא יהיה בך אביון. בך בעצמך:
חיי העולם הבא. תורה:
חיי שעה. עולם הזה זה סחורה:
קיימא ליה שעתא. עתיד להתגדל
 ואין זמנו למות:
שמע מינה. מדאנא שמעתי
 איהדר איזיל לתורתי:
עד דאתא אילפא. ממקום שהלך
 שם לסחורה:
מלך רבי יוחנן. מינוהו ראש
 ישיבה עליהן מנהג הוא מי שהוא
 ראש ישיבה היו מגדלין אותו
 משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן
 לגבי כהן גדול בסיפרא וביומא (דף
 יח.) והכהן הגדול מאחיו גדלוהו
 משל אחיו:
אמר לו. אנשי המקום לאילפא:
אי אתיב מר וגריס. אם היית יושב
 ועוסק בתורה היינו ממליכין
 אותך כמו שעשינו לר' יוחנן
 דאילפא הו גמיר טפי מר' יוחנן:
תלא נפשיה באסקריא. כלונס עץ
 ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין
 עליה מכסה וילווין בלע"ז:
דשאל לי כו'. כלומר אף על גב
דעבדי עיסקא גריסנא אנא טפי
מיניה:
דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא.
 דהו מסדרי מתניתא על פי רבינו
 הקדוש שהיה רבם:
ולא פשיטנא ליה ממתני'.
 דאשכחנא משנה כוותיה דההיא
 ברייתא:
תנא ליה. שנה לפניו כלומר בעא
 מיניה:
האומר תנו שקל לבניי. מי שמת
 והניח ממונו ביד איש נאמן ואמר
 תנו שקל חצי סלע לבניי להוצאה
 בשבוע:
וראויין לתת להן סלע. שיש לו
 בנים הרבה ואין מסתפקין לשבת
 בפחות מסלע:
נותנין להם סלע. דאי הוה
 בדעתיה דלא למיתן להו אלא
 שקל היה מצוה אל תתנו להן אלא
 שקל והאי דקאמר תנו להן שקל
 ולא אמר תנו סלע משום דבעי
 לזרוזינהו כדאמרן בכתובות (דף
 ע.) כדי לזרון במשא ובמתן כדי
 שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו:
אם מתו ירשו אחרים תחתיהן.
 אע"ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל
 תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא
 בעי למיתב להו אלא שקל בשבת
 כי היכי דאי מתו ירשו אחרים
 תחתיהן:
אמר ליה. אילפא:
הא מני. דקתני אע"ג דלא ספקי
 בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא
 שקל ר"מ היא דאמר במסכת
 כתובות במתני' (דף סט:) מצוה
 לקיים דברי המת דאי לאו מצוה
 מן הדין נותנין להן כל הראוי להן
 שהרי כל הממון שלהן הוא ואין בו
 לאותן אחרים כלום אלא לאחר
 מיתתן אם יש מותר יש להן ואם
 לאו לא יטלו ומתוך שרוצין אנו
 לקיים דבריו שירשו אחרים
 תחתיהם אנו מקמצין את הממון
 כדי שיהא שם מותר:

אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא.
אמר: ניקום ונזיל ונעבד עיסקא ונקיים בנפשינו: **"אפס מי לא יהיה בך אביון"**.
 אָזְלו, אֹתְבִי תוֹתִי גוֹדָא רְעִיעָא.
 הוּו קָא כְּרַפִּי רִיפְתָא.
 אֲתו תְּרִי מְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת,
 שְׁמַעִיהָ רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר חַד לְחַבְרִיָּה:
 'נִישְׁדִי עֲלִייהו הָאֵי גוֹדָא וְנִקְטְלִינְהוּ,
 שְׁמַנִּיחִין חַיִּי עוֹלָם הֵבָא וְעוֹסְקִין בְּחַיִּי שְׁעָה'.
 אָמַר לִיהָ אֵידֶךְ:
 'שְׁבֻקִינְהוּ דְאִיכָא בְּהוּ חַד דְּקִימָא לִיהָ שְׁעָתָא'.
רבי יוחנן שָׁמַע, אִילְפָא לָא שְׁמַע.
 אָמַר לִיהָ רַבִּי יוֹחָנָן לְאִילְפָא: שְׁמַע מַר מִיֵּדִי?
 אָמַר לִיהָ: לָא.
 אָמַר מִדְּשְׁמַעֵי אָנָּא, וְאִילְפָא לָא שְׁמַע - שְׁמַע מִינָהּ לְדִידִי קִימָא לִי שְׁעָתָא.
 אָמַר לִיהָ רַבִּי יוֹחָנָן: אִיהֶדֶר וְאוּקִי בְּנַפְשָׁאֵי: **"מי לא יחדל אביון מקרב הארץ"** (דברים טו).
רבי יוחנן הֶדֶר, אִילְפָא לָא הֶדֶר.
 עַד דְּאֲתָא אִילְפָא מְלִידֵי רַבִּי יוֹחָנָן.
 אָמַרו לוֹ: אֵי אֲתִיב מַר וְגָרִיס לָא הוּוה מְלִידֵי מַר.
 אָזְל, תְּלָא נְפִשְׁיָה בְּאִסְקָרִיא דְּסַפִּינְתָא,
 אָמַר: אֵי אִיכָא דְּשָׂאִיל לִי בְּמַתְנִיתָא דְּרַבִּי חֵיָא וְרַבִּי אוֹשְׁעִיא וְלֹא פְּשִׁיטְנָא לִיהָ מַמְתְּנִיתִין,
 נְפִילְנָא מְאִסְקָרִיא דְּסַפִּינְתָא וְטַבְעָנָא.
 אָתָא הוּוּא סְבָא תְּנָא לִיהָ:
"האומר: 'תנו שקל לבני בשבת, והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם סלע,
ואם אמר: 'אל תתנו להם אלא שקל' - אין נותנין להם אלא שקל.
אם אמר: 'מתו, ירשו אחרים תחתיהם,'
בין שאמר: 'תנו, בין שאמר: 'אל תתנו' - אין נותנין להם אלא שקל".
 אָמַר לִיהָ: הָא מְנִי? **רבי מאיר** הָאֵי,
 דְּאָמַר: **"מַצוּהָ לְקַיֵּים דְּבְרֵי הַמֵּת"**.

77. כא, א

רש"י

והיה מטתו מונחת כו'. רגלי המטה מונחין בספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהיה גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידי ולזורקן:

דסלקי ליה. כל המאורע לו אפילו רעה:

בת בהיא דיורא. לן לילה אחת באותו המלון:

לסיפטיה. ארגז שלו:

לכולהו. שונאיהן של ישראל:

כחד מינייהו. כאחד משרי קיסר:

מעפרא דאברהם הוא. כשנחם

עם המלכים:

גילי. קשין:

ביתו. לנו במלון:

אמרו עליו על נחום איש גז,

שהיה סומא משתי עיניו, גידם משתי ידיו,

קישע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין,

והיה מוטל בבית רעוע, ורגלי משתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים.

פעם אחת [היתה משתו מונחת בבית רעוע]

בקשו תלמידיו לפנות משתו ואחר כך לפנות את הכלים.

אמר להם:

בניי, פנו את הכלים ואחר כך פנו את משתי,

שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל.

פינו את הכלים ואחר כך פינו את משתו, ונפל הבית.

אמרו לו תלמידיו:

רבי, וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך?

אמר להם:

בניי, אני גרמתי לעצמי,

שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי שלשה חמורים:

אחד של מאכל,

ואחד של משתה,

ואחד של מיני מגדים.

בא עני אחד ועמד לי בדרך,

ואמר לי: רבי, פרנסני!

אמרתי לו: המתן עד שאפרוק מן החמור.

לא הספקתי לפרוק מן החמור, עד שיצתה נשמתו.

הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי:

עיני שלא חסו על עיניך - יסומו,

ידי שלא חסו על ידיך - יתגדמו,

רגלי שלא חסו על רגליך - יתקטעו.

ולא נתקרה דעתי, עד שאמרתי:

כל גופי יהא מלא שחין.

אמרו לו:

אוי לנו שראינוך בכך.

אמר להם:

אוי לי אם לא ראיתוני בכך.

ואמאי קרו ליה "נחום איש גז"?

דכל מילתא דהנה סלקא ליה אמר: 'גם זו לטובה'.

זימנא חדא בעו לישדורי ישראל דורון לבי קיסר.

אמרו: מאן יזיל?

יזיל נחום איש גז, דמלומד בניסין הוא.

שדרו בידיה מלא סיפטיא דאבנים טובות ומרגליות.

אזל, בת בההוא דירה.

בליליא קמו הנך דיראי ושקלינהו לסיפטיה ומלוננהו עפרא.

כי מטא התם, שרינהו לסיפא, חזנהו דמלו עפרא.

בעא מלכא למקטלינהו לכולהו, אמר: קא מחייכו בי יהודאי!!

אמר: גם זו לטובה.

אתא אליהו, אדמי ליה כחד מינייהו, אמר ליה:

דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא,

דכי הוה שדי עפרא - הווי סיפיה,

גילי - הווי גירי,

דכתבי: "זמן פעפר חרבו פקש נדף קשתו".

הוא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה - בדקו מיניה וכבשוהו.

עיילו לבי גנייה, ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבא.

כי אתו, ביתו בההוא דירא,

אמרו ליה: מאי אייתית בהך דעבדי לך יקרא כולי האי?

אמר להו מאי דשקלי מהקא אמטי להתם.

סתר לדירייהו, ואמטינהו לבי מלכא.

אמרו ליה: האי עפרא דאייתי הקא מדידן הוא.

בדקוהו ולא אשכחוהו, וקטלינהו להנך דיראי.

78. כא, א-ב

כ"ז

כפר עמיקו שלשה מתים בשלשה ימים. מת אחד בכל יום:

ביום אחד אין זה דבר. דאקראי בעלמא הוא: הי"ג עיר גדולה המוציאה אלף וחמש מאות רגלי יצאו הימנה תשעה מתים וכיו אלף וחמש מאות איש דהיינו פי שלשה בעיר קטנה: כפר עכו דרוקרת נ"א דיוקרא עיר ששמה יו"ד והיא קטנה על שם שיו"ד קטנה באותיות: הי"ג יצאו הימנה ג' מתים בג' ימים:

ריחק נגיחותיו. בשור מועד קאי בבבא קמא בפרק כיצד הרגל מועדת אי זהו תם ואי זהו מועד כל שהעידו בו ג' ימים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר כל שהעידו בו ג' פעמים ביום אחד ר' יהודה סבר כתיב או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום מתמול תרי שלשום תלת תרי ג' ימים ור"מ סבר ריחק נגיחותיו כשנגח בג' ימים זה אחר זה חייב קירב נגיחותיו שנגח ג' פעמים ביום אחד לא כל שכן:

ליקום מור להכא. דרב נחמן בר יצחק הוה יתיב בין גברי דלא חשיבי כולי האי וקאמר ליה רב נחמן בר רב חסדא ליקום מר מהתם וליתי ליתיב גבאי:

תנינא. תני אנא שונה אני ברייתא זו רבי יוסי אומר כו':

לא מקומו של אדם מכבדו. ואם אלך ואשב שם אין המקום מכבדני:

גם הצאן והבקר אל ירעו. דמשום שכינה היה הר סיני מכובד ומקודש:

אל מול ההר ההוא. מדכתיב ההוא משמע כל זמן שהוא בגדולתו שהשכינה עליו נסתלקה השכינה במשך היובל וגוי ואע"ג דהאי קרא בלוחות הראשונות כתיב לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכפורים וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המצות בקולי קולות ולפידים ביום קבלת עשרת הדברות עד אחד בניסן שהוקם המשכן ונסעה וזוהי שכינה מן ההר וישבה לה על הכפורת ושם באהל מועד נשנית התורה כללותיה ופרטותיה ועל אותה שעה היה מתיר להם בלוחות הראשונות לעלות כדאמרינן במסכת ביצה (דף ה.) כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ובראש קונטרס רומי אתה מוצא תשובת רבים בכך:

במשוך היובל. בסיום השופר כשתסתלק השכינה דרך הוא להאריך ולמשוך התקיעה בשעת סיום:

הוגללו הפרוכת. שהיו נגללין בשעת נסיעתן היו נוסעין כולן ובאין זבים ומצורעים ונכנסין במחנה:

פרס. חצי מנה ולשון פרוסה כמו פרס פריסת מלכותך (דניאל ה) שאביו של רב נחמן בר רב חסדא גדול מיצחק אביו של רב נחמן מדמיתקרי בר רב חסדא ואידך רב נחמן בר יצחק מכלל שלא נסמך:

"אי זו היא דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי" כו':

תנו רבנן:

"עיר המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו, ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה - הרי זה דבר, ביום אחד או בארבעה ימים - אין זה דבר, ועיר המוציאה חמש מאות רגלי כגון כפר עמיקו, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה - הרי זה דבר, ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר."

כא, ב

דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה, ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד - גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא.

אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן?

כרבי מאיר, דאמר:

"דיחק נגיחותיו - חייב,

קירב נגיחותיו לא כל שכן"!

אמר ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק: ליקום מר ליתי לגבן.

אמר ליה:

תנינא:

"דבי יוסי אומר:

לא מקומו של אדם מכבדו, אלא אדם מכבד את מקומו.

שכן מצינו בהר סיני,

שכל זמן שהשכינה שרויה עליו, אמרה תורה:

"גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא" (שמות לד).

נסתלקה שכינה ממנו, אמרה תורה:

"במשוך היובל המה יעלו בהר" (שמות יט).

וכן מצינו באהל מועד שבמדבר,

שכל זמן שהוא נטוי אמרה תורה: "וישלחו מן המחנה כל צרוע" (במדבר ה). והגללו הפרוכת - והתירו זבין והמצורעים ליפנס שם."

אמר ליה:

אי הכי, ניקום אנא לגבי מר.

אמר ליה:

מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה,

ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס.

79. כא, ב

רש"י

דברתא. דבר :
בשיבבותיה. בשכונתו :
איתחזי להו בחילמא. להנך אינשי
 דסברי משום זכותיה דרב הוא :
הא זוטרי ליה לרב. נס זה קטן הוא
 לפי גדולת רב :
מרא. פושטייר בלע"ז :
זבילי. פלייטא בלע"ז :
לקבורה. ומשום זכותיה דקבורה
 מדדו בו מדה כנגד מדה :
ומשיילא לשיבבותיה. ומשאילתו
 לשכנותיה לאחר שהסיקתו משלה
 לפיכך נמדדת השכר בה במדה :

בסוגרא הוות דברתא, בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא.
 סברו מיניה: משום זכותיה דרב, דנפיש.
 איתחזי להו בחילמא:
 רב, דנפישא זכותיה טובא - הא מילתא זוטרא ליה לרב,
 אלא משום ההוא גברא דשייל מרא וזבילא לקבורה.

בדרוקרת הוות דליקתא, ובשיבבותיה דרב הווא לא הוות דליקתא.
 סבור מיניה: בזכותא דרב הווא, דנפיש.
 איתחזי להו בחילמא: האי זוטרא ליה לרב הווא,
 אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא ומשיילי לשיבבותיה.

80. כא, ב

כ"י

קמצא. ארבה שמכלה את התבואה:
לא קא מפסדא. לא בעינן למיגזר תעניתא:
זוודא אייתו בהדייהו. בתמיה וכי צידה הביאו עמם שלא יפסידו את התבואה:
מעיהו. בני מעיין שלהן שאין להן כרס הפנימי כשאר בהמה וסימן רע הוא:
בי חוזאי. מקום במלכות בבל:
גזר תעניתא. בעירו:
הא מרחק. ואין לחוש שמא יבא עד כאן:
אמר להו וכי מעברא פסיק להו. וכי מעברות ושאר מחיצות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא:
שפחה לא כל שכן ויש לחוש שמא ישתלח עד כאן:
הא שפחה ושפחה. שתי עיירות של חוצה לארץ כגון בי חוזאי ונהרדעא דאתריה דשמואל:
שיירתא. דאזלי מבי חוזאי לנהרדעא:
דלווי. מתלוה ובא עמהן:
שלמא מרקיעא. בת קול אומרת לו שלום עליך:

אָמרו ליה לְרַב יְהוּדָה: אַתּוּ קַמְצִי!
 גִּזַּר תְּעִינְתָּא.
 אָמרו ליה: לֹא קָא מְפַסְדִּין.
 אָמר להוּ: זְוּוּדָא אֵייתוּ בְּהַדְיֵיהוּ?!

אָמרו ליה לְרַב יְהוּדָה: אֵיכָא מוֹתְנָא בְּחֻזַּיִרִי!
 גִּזַּר תְּעִינְתָּא.

נִימָא קִסְבֵּר רַב יְהוּדָה: מַכָּה מְשׁוּלַּחַת מִמֵּיִן אַחַד מְשׁוּלַּחַת מְכַל הַמֵּינִין?

לֹא,
 שְׂאֲנֵי חֻזַּיִרִי, דְּדַמְיִין מַעֲיִיהוּ לְבָנֵי אֵינְשֵׁי.

אָמרו ליה לְשִׁמּוּאֵל:
 אֵיכָא מוֹתְנָא בִּי חוּזַּאי!
 גִּזַּר תְּעִינְתָּא.
 אָמרו ליה וְהָא מְרַחֵק?!
 אָמר: לֵיכָא מַעְבְּרָא הָכָא דְּפָסִיק לִיָּה.

אָמרו ליה לְרַב נַחֲמָן:
 אֵיכָא מוֹתְנָא בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל!
 גִּזַּר תְּעִינְתָּא, אָמר: אִם גְּבִירָה לּוֹקֵה שְׂפָחָה לֹא כָּל שְׂכָן?!

טַעֲמָא דְּגִבְרָה וְשְׂפָחָה, הָא שְׂפָחָה וְשְׂפָחָה לֹא!
 וְהָא אָמרו לִיָּה לְשִׁמּוּאֵל: אֵיכָא מוֹתְנָא בִּי חוּזַּאי, גִּזַּר תְּעִינְתָּא!

שְׂאֲנֵי הַתָּם,
 כִּיּוֹן דְּאֵיכָא שְׂיִירְתָּא דְּלוּוִי וְאַתְיָא בְּהַדְיָה.

81. כא, ב - כב, א

רפ"י

אבא אומנא, הוה אָתִי לִיה שְׁלָמָא מִמְתִּיבְתָא דְרִקְיעָא כּל יוֹמָא,
 וְלֵאבִי כּל מַעְלֵי יוֹמָא דְשַׁבְּתָא,
 לְרַבָּא כּל מַעְלֵי יוֹמָא דְכִיפּוּרִי.
 הָוָה קָא חֲלָשָׁא דְעֵתִיה דְאַבִּי מִשּׁוּם דְאַבָּא אֹמְנָא.
 אָמְרוּ לִיה: לָא מְצִית לְמִיעָבֵד כְּעוּבְדֵיהָ.
 וּמַאי הָווּ עוּבְדֵיהָ דְאַבָּא אֹמְנָא?
 דְכִי הָוָה עָבִיד מִילְתָּא,
 הָוָה מְחִית גְּבָרִי לְחוּד וְנָשִׁי לְחוּד,
 וְאִית לִיה לְבוּשָׁא דְאִית בֵּיה קַרְנָא, דְהָנוּת בּוּזִיעָא כִּי כּוּסִילְתָּא,
 כִּי הָווּת אָתִיָּא לִיה אִיתְתָּא, הָוָה מְלַבִּיש לָהּ כִּי הִיכִי דְלָא נִיסְתַּפְּל בָּהּ.
 וְאִית לִיה דּוּכְתָא דְצִנִּיעָא, דְשָׂדִי בֵּיה פְּשִׁיטֵי דְשָׁקִיל,
 דְאִית לִיה - שְׂדֵי בֵּיה,
 דְלִית לִיה - לָא מִיפְּסִיף.
 כִּי הָוָה אֲתֵרְמִי לִיה צוּרְבָא מְרַבֵּן - אֲגָרָא מִינֵיה לָא שָׁקִיל,
 וּבְתֵר דְקָאִי יְהִיב לִיה פְּשִׁיטֵי, וְאָמַר לִיה: זִיל בְּרִיא נְפִשְׁךָ.
 יוֹמָא חַד, שְׂדֵר אַבִּי זּוּגָא דְרַבֵּן לְמִיבְדָּקִיהָ.
 אוּתְבִינְהוּ, וְאֲכַלְינְהוּ וְאֲשָׁקִינְהוּ וּמָדָּךְ לָהּ בִּיסְתְּרִי בְּלִילֵיא.
 לְצַפְרָא, כְּרַכִּינְהוּ וְשָׁקִילְינְהוּ, וְקָמוּ וְנָפְקוּ לָהּ לְשׁוּקָא, וְאֲשָׁכְחִינְהוּ.
 אָמְרוּ לִיה: לְשִׁימִיָּה מָר הִיכִי שׁוּוּ?
 אָמַר לִיה: הִכִּי וְהִכִּי.
 אָמְרוּ לִיה: וְדָלְמָא שׁוּוּ טַפִּי?
 אָמַר לִיה: בְּהִכִּי שָׁקִילְינְהוּ.
 אָמְרוּ לִיה: דִּידָךְ נִיהוּ, וְשָׁקִילְינְהוּ מִינְךָ.
 אָמְרוּ לִיה: בְּמַטְוֵתָא מִינְךָ, בְּמַאי חֲשַׁדְתִּינֵן?
 אָמַר לִיה: אֲמִינָא פְּדִיוֹן שְׁבוּיִים אִיקְלַע לָהּ לְרַבֵּן, וְאֲכַסִּיפוּ לְמִימַר לִי.
 אָמְרוּ לִיה: הֲשֵׁתָא נְשָׁקִילְינְהוּ מָר.
 אָמַר לָהּ: מַהֲהוּא שְׁעֵתָא אֶסְחַתִּינְהוּ מְדַעְתָּאִי לְצַדְקָה.

כב, א

הָוָה קָא חֲלָשָׁא דְעֵתִיה דְרַבָּא מִשּׁוּם דְאַבִּי,
 אָמְרוּ לִיה: מִסְתִּיף דְקָא מְגָנִית אֲכוּלָהּ כְּרַבָּא.

82. כב, א

רפ"י

רב ברוקא חוזאה. שהיה מבי חוזאי:
דבי לפט. מקום:
א"ל. רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא כו':
מסאני אוכמי. מנעלים שחורים שלא כמנהג היהודים:
ולא רמי חוטא. לא הטיל ציצית בטליתו:
אמר ליה. אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא:
קרא ליה. רב ברוקא להווא גברא:
זנדוקא. שומר בית האסורין:
רמינא פוריאי כו'. מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים:
דיהבי נכרים עינייהו עלה. בעלי בית האסורים:
איתרמי נערה כו'. דהויא בבית הסוהר:
זורדיא דחמרא. שמרים של יין האדומים כדם:
בשיפולה. בשולי בגדיה:
דיסתנא. דרך נשים לה ומאוסה היא והוא לשון פרסי:
אמר ליה. אליהו לרב ברוקא הני נמי בני עלמא דאתי נינהו:
בדוחי. שמחים ומשמחים בני אדם:
טרחינון. במילי דבדיחותא בינייהו:
עד דעבדי שלמא. שהן דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת וכו' הבאת שלום בין אדם לחבירו:

רבי ברוקא חוזאה הנה שכיח בשוקא דבי לפט. הנה שכיח אליהו גביה. אמר ליה: איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי? אמר ליה: לא.

אדהכי והכי, תנא לההוא גברא דהנה סיים מסאני אוכמי, ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה. אמר ליה: האי בר עלמא דאתי הוא. רהט בתריה, אמר ליה: מאי עובדך? אמר ליה: זיל האידינא, ותא למחר. למחר אמר ליה: מאי עובדך? אמר ליה: זנדוקא אנא, וזנדוקא גברי לחוד ונשי לחוד, ורמינא פוריאי בין הני להני, כי היכי דלא ליתנו לידי איסורא. כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עינייהו, מסרנא נפשי ומצילנא לה.

יזמא חד הוות נערה מאורסה גבן, דיהבו בה נכרים עינייהו, שקלי דורדייא דחמרא, ושדאי לה בשיפולה, ואמרי דיסתנא היא. אמר ליה: מאי טעמא לית לך חוטי ורמיית מסאני אוכמי? אמר ליה עיילנא ונפיקנא ביני נכרים, כי היכי דלא לידעו דיהודא אנא. כי הו גזרי גזירתא, מודענא להו לרבנן, וכעו רחמי ומבטלי לגזירתיהו. ומאי טעמא כי אמיןא לה אנא: 'מאי עובדך' ואמרת לי 'זיל האידינא ותא למחר'? אמר ליה בההיא שעתא גזרי גזירתא, ואמיןא: ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא.

אדהכי והכי,

אתו הנה תרי,

אתי¹¹ אמר ליה: הנה נמי בני עלמא דאתי נינהו,

אזל לגבייהו, אמר להו: מאי עובדיכו?

אמרו ליה: אינשי בדוחי אנו, מבדחינו עציבי,

אי נמי, כי חזינון בי תרי דאית להו תיגרא בהדיהו, טרחינון ועבדינון להו שלמא.

¹¹ י"ג אחי, ואז מילה זו שייכת לשורה הקודמת.

83. כב, א

ר"י

שדפון וירקון. כיון שנראה כל שהוא מתרעין ומלא תנור דמתניתין להתענות אי נמי מעשה היה כך:

כנף אחד. עוף אחד של אותו מין כעין צפור כל כנף (בראשית ז):

משולחת. מן השמים: **בשדה אינה משולחת.** דהיינו אורחה:

טרפה שני בני אדם. ולא אכלה אלא אחד מהם ודאי משולחת דכיון דלא היתה רעבה אלא לאחד מאי טעמא קטלה ליה לאידך:

שניהן אינה משולחת. שמפני הרעב אכלתם:

עלתה לגג. רגילין היו להשתמש כל תשמישיהן בגגות שלא היו משופעים אלא חלקים ושויין והוא הדין לבית שתחתיו:

עריסה. ברצו"ל בלע"ז:

הכי קאמר. האי דקתני נראתה בעיר כו' הכי קאמר נראתה בעיר כגון שנראתה ביום דסתם נראתה ביום משמע אבל בלילה אינה משולחת והאי דקתני נראתה ביום אשדה קאי דאם נראתה בשדה ביום אינה משולחת:

הא עמדה. בשדה דלא רצתה ולא נחבאת:

בשדה הסמוכה לאגם. עמדה אינה משולחת דכיון דסמוכה לאגם היינו רביתה ולא ברחא סברה אי אתי בתראי עריקנא לאגם מיד:

בשדה שאינה סמוכה לאגם. עמדה משולחת דכיון דלאו מקום רביתה הוא וקיימא ודאי משולחת גזירה היא:

אגם. מרשי"ק בלע"ז הסמוך לעיר והוא מלא קוצים:

כי תניא ההיא. דאכלה אין רצתה לא באגם דכיון דהיינו דוכתה סמוכה אדעתה ורהטא אבתריהו: **ככוכב דצייד.** כוך קטן של ציידין שיחפרו למארב העופות ואף על גב דלאו בנין קבוע הוא ולא הוה כיישוב הויה משולחת: אין צריך לומר חרב שאינו של שלום שמתרעין עליה אלא אפילו חרב של שלום. העוברת דרך אותו מלכות לילך להלחם במקום אחרת:

"על אלו מתרעין בכל מקום" כו':

תני רבנן:

"על אלו מתרעין בכל מקום:

על השדפון, ועל הירקון, ועל ארבה וחסיל ועל חיה רעה.

רבי עקיבא אומר:

על השדפון ועל הירקון בכל שהוא,

ארבה וחסיל - אפילו לא נראה בארץ ישראל אלא כנף אחד מתרעין עליהו".

"ועל חיה" וכו'.

תני רבנן:

"חיה רעה שאמר,

בזמן שהיא משולחת - מתרעין עליה,

אינה משולחת - אין מתרעין עליה.

אי זו היא 'משולחת' ואי זו היא 'שאינה משולחת'?

נראית בעיר - 'משולחת',

בשדה - 'אינה משולחת'.

ביום - 'משולחת',

בלילה - 'אינה משולחת'.

ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן - 'משולחת',

נחבאת מפניהן - 'אינה משולחת'.

טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהן - 'משולחת',

אכלה שניהן - 'אינה משולחת'.

עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה - 'משולחת'".

הא גופה קשיא:

אמרת "נראתה בעיר משולחת" - לא שנא ביום ולא שנא בלילה, והדר אמרת: "ביום - משולחת, בלילה - אינה משולחת"!

לא קשיא,

הכי קאמר:

נראתה בעיר ביום - 'משולחת',

בעיר בלילה - 'אינה משולחת',

אי נמי בשדה אפילו ביום - 'אינה משולחת'.

"ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן - 'משולחת' - הא עומדת 'אינה משולחת'! והדר אמרת: 'נחבאת מפניהן 'אינה משולחת' - הא עומדת 'משולחת'!"

לא קשיא:

כאן בשדה הסמוכה לאגם,

כאן בשדה שאינה סמוכה לאגם.

"טרפה שני בני אדם באחד ואכלה אחד מהן - 'משולחת', שניהם - 'אינה משולחת' - והא אמרת 'אפילו רצתה'!"

אמר רב פפא:

כי תני ההיא באגמא.

גופא:

"עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת" -

פשיטא!

אמר רב פפא:

כוכבי דצייד.

84. כב, א-ב

כ"י

וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי וגו' לא עליך אני הולך היום. יאשיה יצא לקראתו למלחמה ולא נתנו לעבור בארצו ושלח לו פרעה נכה מלאכים לאמר כו' :

מאן אלהים. דקאמר ליה פרעה נכה חדל לך מאלהים אשר עמי: **מלמד.** מדכתיב ויורו המורים דמשמע יריות רבות יורו המורים: אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו ככברה:

הא כתיב ונתתי שלום בארץ. ולמאי הלכתא כתביה רחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבור בארצם אלא אפי' חרב של שלום: **שאין דורו דומה יפה.** בעיני המקום:

על החרב וכו':

תנו רבנן:

"חרב שאמר,

אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום,

אלא אפילו חרב של שלום,

שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה,

ואף על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו.

שנאמר: ^א "וישלח אליו מלאכים לאמר:

מה לי ולך מלך יהודה. לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי,

ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך" (דברי הימים ב לה).

כב, ב

מאי "אלהים אשר עמי"?

אמר רב יהודה אמר רב:

זו עבודה זרה,

אמר: הואיל וקא בטח בעבודה זרה יכילנא ליה.

"ויורו היודים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני פי החליתי מאד".

מאי "פי החליתי מאד"?

אמר רב יהודה אמר רב:

מלמד שעשו כל גופו ככברה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מפני מה נענש יאשיהו?

מפני שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך.

מאי דרש?

"וחרב לא תעבור בארצכם" (ויקרא כו).

מאי "חרב"?

אילימא חרב שאינה של שלום -

והפתיב:

"ונתתי שלום בארץ"!

אלא, אפילו של שלום.

והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה.

כי הוה ניחא נפשיה,

חזא ירמיהו שפוטתיה דקא מרחשון,

אמר: שמא חס ושלום מילתא דלא מהגנא אמר אנב צעריה,

גחין ושמעיה דקא מצדיק עליה דינא אנשיה,

אמר: **"צדיק הוא ה' פי פיהו מריתי"** (איכה א).

פתח עליה ההיא שעטא: **"דוח אפינו משיח ה'"** (איכה ד).

85. כב, ב

רש"י

איבעיא להו כמלא תנור תבואה. דהיינו שיעור גדול יותר ממלא תנור פת דשיעור קטן הוא שאין דרך למלאות כל חלל התנור פת אלא בדפנות מדביקין אותו: ת"ש. דקתני חדא כי האי לישנא כמלא פי התנור דהיינו פת דאילו תבואה לא מצי קיימא על פי התנור:

או דלמא כי דרא דריפתא. שורה של לחם הדבוקין זה אצל זה בפי התנור אי נמי שמדביקין זה למעלה מזה עד פי התנור:

"מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם" כו' [וגזרו תענית על שנראתה כמלא פי תנור שדפון באשקלון].

איבעיא להו: כמלא תנור תבואה, או דלקא כמלא תנור פת?

תא שמע: "כמלא פי תנור".

ועדיין תיבעי להו: ככיסויא דתנורא, או דלקא כי דרא דריפתא דהדר ליה לפומא דתנורא?

תיקו.

86. כב, ב

כ"י

ובלען. כשהן שלימין:
 וטהרו את הבשר. שאינו מטמא
 טומאת מת דנתעכל ונתבטל תוך
 מעיו וכגון ששהו ימי עיכול
 ופירשא בעלמא הוא:
 וטימאו את העצמות. דלא
 מתעכלו:

"ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים" כו':

אמר עולא משום רבי שמעון בן יהוצדק:
 מעשה ובלעו זאבים שני תינוקות והקיאום דרך בית הרעי,
 ובא מעשה לפני חכמים, וטיהרו את הבשר וטמאו את העצמות.

87. כב, ב

רש"י

מפני רוח רעה. שנכנס בו רוח
 שידה ורץ והולך ושמא יטבע בנהר
 או יפול וימות:
 לסגף. לענות נפש מתרגמינן
 לסגפא נפש (במדבר ל):
 יצטרך לבריות. כי אין בו כח
 להרויח ולהתפרנס מיגיעו:
 דכתיב לנפש חיה. החייה:

"על אלו מתריעין בשבת" כו':

תנו רבנן:

"עיר שהקיפונה נכרים או נהר,
 ואחד ספינה המיטרפת בים,
 ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים, או מפני לסטיו ומפני רוח רעה -
 על כולן יחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית.

רבי יוסי אומר:

אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית,
 שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו".

אמר רב יהודה אמר רב:

מאי טעמא דרבי יוסי?

דכתיב: "זוהי האדם לנפש חיה" (בראשית ב) - (נשמה שנתתי בך החייה).

88. כב, ב

רש"י

חנן בן פטום אומר אין מתריעין
על הדבר. אפי' בחול דגזירה היא

שמעון התימני אומר: אף על הדבר בו:

איבעיא להו:
לא הודו לו חכמים בשבת, אבל בחול הודו לו,
או דלקא לא הודו לו כלל?

תא שמע:

דתנא:

"מתריעין על הדבר בשבת ואין צריך לומר בחול,

רבי חנן בן פטום תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר:
אין מתריעין על הדבר כל עיקר".

89. כב, ב - כג, א

"על כל צרה שלא תבא על הצבור... [מתריעין עליהן, חוץ מרוב גשמים]".

תנו רבנן:

"על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים".

מאי טעמא?

אמר רבי יוחנן:

לפי שאין מתפללין על רוב הטובה.

ואמר רבי יוחנן:

מניין שאין מתפללין על רוב הטובה?

שאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר" וגו'¹² (מלאכי ג).

מאי "עד בלי די"?

אמר רבי בר רב יוד:

עד שיכלו שפתותיכם מלומר די.

אמר רבי בר רב יוד:

ובגולה מתריעין עליה.

תניא נמי הכי:

"שנה שגשמייה מרובין, אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד:

'תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתייהם קברייהם'".

"שאלו את רבי אליעזר:

עד היכן גשמים יורדין, ויתפללו שלא ירדו?

אמר להם: כדי שיעמוד אדם בקרן אפל וישכשך רגליו במים".

והתניא:

"ידין!"

"דגליו" כידיו קאמינא.

אמר רבה בר בר חנה:

לדידי חזיא לי קרן אפל,

דקם ההוא טייעא כי רכיב גמלא ונקיט רומחא בידיה - מתחזי איניבא.

תנו רבנן:

"ונתתי גשמיכם בעתם" (ויקרא כו) - לא שבורה ולא צמאה אלא בינונית,

שבכל זמן שהגשמים מרובין, מטשטשו את הארץ, ואינה מוציאה פירות.

דבר אחר:

"בעתם" - בלילי רביעיות ובלילי שבתות.

שבן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות.

עד שנעשו חטים ככליות, ושעורים כגריני זיתים, ועדשים כדיגרי זהב,

וצררו מהם דוגמא לדורות, להודיע במה החטא גורם.

שאמר: "עונותיכם הטו אלה וחסאתיכם מנעו הטוב מכם" (ירמיהו ה).

וכן מצינו בימי הורדוס, שהיו עוסקין בבנין בית המקדש,

והיו יורדין גשמים בלילה, למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים ורחקה החמה,

ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם".

כג, א

כ"י

רמי בר רב יוד. חכם ששמו יוד:

ובגולה. בבל שהיא במצולה:

מתריעין על רוב גשמים. שלא

ירדו:

שלא יהו בתייהם קברייהן.

שעמוקה היא ונטבעים בתייהם

במים:

אנשי משמר ואנשי מעמד. מפרש

בשלשה פרקים לקמן (דף כו.).

תנו עיניכם. התבוננו בתפלתכם

בתעניות עליהם שלא ירדו רוב

גשמים:

קרן אפל. שן סלע גבוה וכך שמו:

וישכשך רגליו במים. כלומר

לעולם אין מתפללין:

והתניא ידו. עד שישכשך ידו: רגלו

כידו. וכיון דיכול לשכשך ברגלו אי

שוחה יכול לשכשך בידו נמי:

טייעא. סוחר ישמעאל:

ומיתחזי. האי טייעא וגמליה

ורומחא לרבה בר בר חנה דהוה על

קרן אפל:

איניבא. תולעת לייא כי אנבא

לינדיני"א בלע"ז:

לא שכורה. לא שתויה יותר מדאי

שמטשטשין את הארץ:

דכתיב בעתם. זהו בלילי רביעיות

ובלילי שבתות דאין טורח לבני

אדם דאינם הולכין לדרכים בלילי

רביעיות מפני אגרת בת מחלת

בפסחים (דף קיב.):

שכן מצינו. כלומר ושמא תאמר

אין סיפק בגשמים של ב' לילות

בשבת מצינו בימי שמעון בן שטח

כו':

וצררו. קשרו ואצרו:

הורדוס. סתר בנין דעזרא ובנה

בנין יפה ממנו בב"ב (דף ד.).

עוגה. שורה עגולה כמו עוגה שהיא

עגולה:

¹² הביאו את כל המעשר אל בית האוצר, ויהי טרף בבית, ובחטני נא בזאת, אמר יהוה צבאות: אם-לא אפתח לכם, את ארבות השמים, והריקתי לכם ברכה, עד-בלי-די. (מלאכי ג.)

90. כג, א-ב

רפ"י

כדרך שעשה חבקוק. כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק על משמירתי אעמדה כמין בית האסורים עשה וישב:

ראינוך ולא נמות. נראה אותך ולא נמות בניחותא השתדל שלא נמות ברעב מפני עצירת גשמים:

פר הודאה. להתודות עליו ועשה לו סמיכה והביאו שלמים חוני בזמן הבית היה:

כמהין ופטריות. בולייץ בלע"ז שיצאו מלחלוח הגשמים וידעו כי של ברכה היו:

אלמלא חוני אתה. ואדם גדול: **לנדות.** שמנדין על כבוד הרב שהטיח דברים ואמר לא כך שאלתי:

שאלמלא היו שנים כשני אליהו. גזירת עצירת גשמים ומפתח של גשמים בידו של אליהו גרסינן:

לא נמצא שם שמים מתחלל. בתמיה שאלהו נשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מלכים א י') ואתה נשבע שאין אתה זו עד שירדו גשמים:

נמצא שם שמים מתחלל על על ידך. דזה או זה בא לידי שבועת שוא:

מתחטא. לשון חטא כלומר הוי הולך וחוטא:

לשכת הגזית. סנהדרין:

דור שהיה אפל. מרוב צער שלא ירדו גשמים:

הושעת בתפלתך. מן המיתה שהבאת עליהם שובע:

של אותו צדיק. חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה:

שיר המעלות. לשון עילוי:

היינו כחולמים. כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה:

שבעין שני בחלמא. בתמיה מי איתא דניי שבעין שנין בחלמיה ויש אדם ישן שבעים שנה בשינה אחת:

"מעשה ששלחו לחוני המעגל" וכו':

תנו רבנן:

"פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים, שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים. התפלל - ולא ירדו גשמים.

עג עוגה, ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא,

שנאמר: "על משמירתי אעמדה ואתיצבה על מצורי" וגו'.

אמר לפניו: רבוננו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול, שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך.

התחילו גשמים מנטפין.

אמר לו תלמידיו: רבי! ראינוך ולא נמות,

כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך.

אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות.

ירדו בצער, עד שכל טפה וטפה במלא פי חבית,

ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג.

אמר לו תלמידיו: רבי! ראינוך ולא נמות,

כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם.

אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה.

ירדו בתיקון, עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים,

אמר לו: רבי! נשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם.

אמר להם: כך מקובלני, שאין מתפללין על רוב הטובה.

אף על פי כן, הביאו לי פר הודאה.

הביאו לו פר הודאה, סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו:

רבוננו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים,

אינן יכולין לא ברוב טובה, ולא ברוב פורענות.

בעסת עליהם - אינן יכולין לעמוד,

השפעת עליהם טובה - אינן יכולין לעמוד.

יהי רצון מלפניך, שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם.

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים,

וירחה החמה,

ויצאו העם לשדה,

והביאו להם כמהין ופטריות.

שלח לו שמעון בן שטח:

אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נידוי,

שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו,

לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך?

אבל מה אעשה לך, שאמה מתחטא לפני המקום,

ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו.

ואומר לו: אבא הולכני לרחצני בחמיו, שטפני בצונן.

תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים ורמונים - ונותן לו.

ועליך הכתוב אומר: "ישמה אביך ואמר ותגל יולדתיה" (משלי כג).

תנו רבנן:

"מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל?

"ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור",

"ותגזר אומר" - אתה גזרת מלמשה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה,

"ועל דרכיך נגה אור" - דור שהיה אפל הארת בתפלתך,

"כי השפילו ותאמר גוה" - דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך,

"ושח עיניים יושיע" - דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך,

"מלט אי נקי" - דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך,

"ונמלט כבוד כפיר" - מלטתו במעשה ידיה הברורין.

אמר רבי יוחנן:

כל ימיו של אותו צדיק, היה מצטער על מקרא זה:

"שיר המעלות בשו"ב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" (תהילים קכו).

אמר: מי איכא דניי שבעין שנין בחלמא!?

יזמא חד הוה אזל באורחא, חזייה ליה הוא גברא דהוה נטע חרוקא,

אמר ליה: האי עד כמה שנין טעין?

רפ"י

אמר ליה: עד שבועין שנין.
אמר ליה: פשיטא לך דחייית שבועין שנין?
אמר ליה האי גברא: עלמא בחרובא אשכחתי? כי היכי דשתלי לי אבהתי, שתלי נמי לבראי.
יתבי, קא פריד ריפתא,
אתא ליה שינתא, ניס.
אהדרא ליה משוניתא, איפסי מעינא, וניס שבועין שנין.
כי קם, חזייה להווא גברא דהוה קא מלקט מינייהו,
אמר ליה: אתה הוא דשתלתיה?
אמר ליה: בר בריה אנא.
אמר ליה: שמע מינה דנימי שבועין שנין.
חזא לחמריה דאתילידא ליה רמכי רמכי.
אזל לביתיה,
אמר להו: בריה דחוני המעגל מי קיים?
אמרו ליה: בריה ליתא, בר בריה איתא.
אמר להו: אנא חוני המעגל.
לא הימנוהו.
אזל לבית המדרש,
שמעיהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל,
דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהוה לרבנן הוה מפרק להו.
אמר להו: אנא ניהו.
לא הימנוהו, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה.
חלש דעתיה,
בעי רחמי, ומית.
אמר רבא:
היינו דאמרין אינשי: או חברותא או מיתותא.

אבא חלקיה. בר בריה דחוני המעגל הוה,
וכי מצטרדיה עלמא למיטרא, הוה משדרי רבנן לגביה, ובעי רחמי ואתי מיטרא.
זימנא חדא איצטרדיה עלמא למיטרא,
שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא.
אזול לביתיה - ולא אשכחוהו.
אזול בדברא - ואשכחוהו דהוה קא רפיק.
יהבו ליה שלמא - אולא אסבר להו אפיה.
בפניא, כי הוה מנקט ציבי, דרא ציבי ומרא בחד פתפא, וגלימא בחד פתפא.
כולה אורחא לא סיים מסאני,
כי מטוי למיא - סיים מסאניה.
כי מטא להיזמי והיגי - דלינהו למניה.
כי מטא למתא - נפקא דביתהו לאפיה כי מיקשטא.
כי מטא לביתה - עלת דביתהו ברישא, והדר עייל איהו, והדר עייל רבנן.
יתבי וכריד ריפתא, ולא אמר להו לרבנן: תו כרוכו.
פלג ריפתא לינוקי, לקשישא חדא, ולזוטרא תרי.
אמר לה לדביתהו: ידענא דרבנן משום מיטרא קא אתו,
ניסק לאיגרא וניבעי רחמי,
אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא, ולא נחזיק טיבותא לנפשין.
סקו לאיגרא.
קם איהו בחדא זויתא, ואיהי בחדא זויתא,
קדים סלוק ענני מהד זויתא דביתהו.
כי נחית, אמר להו: אמאי אתו רבנן?
אמרו ליה: שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיתרא.
אמר להו: ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה.
אמרו ליה: ידענא דמיתרא מחמת מר הוה דאתא,
אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן:
מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה?
אמר להו: שכיר יום הוא, ואמינא: לא איפגור.
ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה, וגלימא אחד פתפיה?

בג, ב

אמר להו: טלית שאולה היתה, להכי שאלי ולהכי לא שאלי.

רש"י

מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה, וכי מטי למאי סיים מסאניה?
אמר להו: כולה אורחא - חזינא, במאי - לא קא חזינא.
מאי טעמא כי מטא מר להימי והיגי דלינהו למניה?
אמר להו: זה מעלה ארוכה וזה אינה מעלה ארוכה.
מאי טעמא כי מטא מר למתא, נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא?
אמר להו: כדי שלא אתן עיני באשה אחרת.
מאי טעמא עיילא היא ברישא, והדר עייל מר אפתרה, והדר עיילין אנן?
אמר להו: משום דלא בדקיתו לי.
מאי טעמא כי כריד מר רפתא, לא אמר לן איתו כרוכו?
משום דלא נפישא רפתא, ואמינא: לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בהנם.
מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא רפתא ולזוטרא תרי?
אמר להו: האי קאי בביתא, והאי יתיב בבי פנישתא.
ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהד זותא דהוות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה?
משום דאיתתא שכוחא בביתא, ויהבא רפתא לענני, ומקרבא הנחיתה,
ואנא יהיבנא זוזא ולא מקרבא הנחיתה.
אי נמי, הנהו ביריזי דהוו בשיבבותן,
אנא - בעי רחמי דלימותו,
והיא - בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא, ואהדרו.

חנן הנחבא, בר ברתיה דחוני המעגל הנה.
 כי מצטרף עלמא למיטרא, הוו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה,
 ונקטי ליה בשיפולי גלימיה, ואמרו ליה: אבא אבא הב לן מיטרא!
 אמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם!
 עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא!

ואמאי קרי ליה חנן הנחבא?
 מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא.

91. כג, ב - כד, א

רפ"י

רב הונא ורב חסדא. חסידי דבבל מפרסמין את הדבר ושל ארץ ישראל צנועין ולא מודיעין שבא המטר בשבילם: **תא ליכניף אהדדי.** אלמא משום חד מינייהו לא אתי מיטרא: **תקיפי דארץ ישראל רבי יונה.** וקא חזינן דמחמתיה אתי מיטרא: **גואלקא.** טשק"א בלע"ז: **ואיתי בזוזא עיבורא.** דגן משום כפנא שאפילו לבני ביתו לא היה מודיע: **אייתי לן מר מעיבורא.** דבעית למיזבן: **רווחא עלמא.** דליהוי שובע ואהכי לא זבני ביוקרא דהשתא: **הו קא חלפי.** דבי נשיאה: **התם.** עלויה מערתא דרבי יונה: **אינקוט.** נדבקו בקרקע שעל גבי מערה ולא היו יכולין לזוז ממקומן: **עתידי דבי חמי.** עשירים של בית חמי: **ליענו.** יהיו עניים: קא דחקי לי ליתן להן פרנסה: **לא מקבלי עלי אינשי ביתי.** אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה: **מגנדרא.** מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה. מגנדרא מלשון מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (חולין דף ז.ו.): **עמי היתה ושלחתינה.** דבר זה היה בידי שכל מה שאני מבקש היו נותנין לי ועכשיו אין תפלתי מקובלת כל כך: **דמן דיוקרת.** מקום: **יומא חד שמעיה.** רב אשי לרבי יוסי בר אבין ל"א יומא חד שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי דקא גריס אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון דיבש בו כסלע אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס השליכו במים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה דנתן (שבת דף עג.) השוחטו כו' אמר ליה רבי יוסי ובין סנפיריו דודאי לא חי וכשאין מחוסר צידה עסקינן כגון שצדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדייגין: **א"ל.** רב אשי ולא סבר לה מר דהאי ובין סנפיריו רבי יוסי בר אבין אמרה כלומר מ"ט לא אמרת ליה משמיה שכל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם: **סנפיריו.** שפורח בהן: **לא תנקטו לי בדעתייכו.** אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו: **דסגאי.** שטרחתי ואיחרתי:

אמר ליה רבי יריקא לרב ספרא: תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל: חסידי דבבל - רב הונא ורב חסדא - כי הוה מצטריך עלמא למיטרא, אמרי: ניכניף הדידי, וניבעי רחמי, אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא דייתי מיטרא. תקיפי דארעא דישראל - כגון רבי יונה אבוי דרבי מני - כי הוה מצטריך עלמא למיטרא, הוה עייל לביתי, ואמר להו: הבו לי גואלקי ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא, כי הוה נפיק לברא, איזיל וקאי בדוקתא עמיקתא, דכתיב: **"ממעמקים קראתיך ה'"** (תהילים קל), וקאי בדוקתא צניעא, ומכסי בשקא, ובעי רחמי, ואתי מיטרא. כי הוה אתי לביתי, אמרי ליה: אייתי מר עיבורא? אמר להו: אמניא הואיל ואתא מיטרא, השתא רווח עלמא.

ותו,

רבי מני בריה, הוה קא מצערי ליה דבי נשיאה, אישתתח על קברא דאבוי, אמר ליה: אבא אבא! הני מצערו לי. יומא חד הוה קא חלפי התם, אינקוט פרעא דסוקותיהו, עד דקבילו עליהו דלא קא מצערו ליה.

ותו,

רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב, אמר ליה: עתידי דבי חמי קא מצערו לי. אמר: ליענו! ואיענו. אמר: קא דחקו לי. אמר: ליעתרו! ואיעתרו. אמר: לא מיקבלי עלי אינשי ביתי. אמר ליה: מה שמה?

חנה.

תתייפי חנה! ונתייפת. אמר ליה: קא מגנדרא עלי. אמר ליה: אי הכי, תקזור חנה לשחרורייתה! וחזרה חנה לשחרורייתה.

הנהו תרי תלמידי דהוה קמיה דרבי יצחק בן אלישיב, אמרו ליה: ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא. אמר להו: עמי היתה, ושלחתינה.

רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דרבי יוסי דמן יוקרת, שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי. יומא חד שמעיה דקא גריס: 'אמר שמואל: השולה דג מן הים בשבת, כיון שביש בו כסלע - חייב'. אמר ליה: ולימא מר: 'ובין סנפיריו'? אמר ליה: ולא סבר לה מר, דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה? אמר ליה: אגא ניהו! אמר ליה: ולא קמיה דרבי יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר? אמר ליה: הן. אמר ליה: ומאי טעמא שבקיה מר, ואתא הכא? אמר ליה: גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס, עלי דידי היכי חייס?!

"בריה" - מאי היא?

יומא חד הוה אגרי ליה אגרי דברא, נגה להו ולא אייתי להו ריפתא. אמרו ליה לבריה: כפינן. הוה יתבי תותי תאניתא, אמר: 'תאנה תאנה הוציא פרותיה ויאכלו פועלי אבא'. אפיקו ואכלו. אדהכי והכי אתא אבוי. אמר להו: לא תינקטו בדעתיכו, דהאי דנגהנא אמצוה טרחנא, ועד השתא הוא דסגאי.

רפ"י

דהוה כריא בהוצא. סותר גדר העצים כדי להסתכל דרך הנקב:

אָמרו ליה: רחמנא לישבעך כי היכי דאשבען בך.
 אָמר להו: מהיכא?
 אָמרו: הכי והכי הוה מעשה.
 אָמר לו: 'בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה,
 יאסף שלא בזמנו'.

"ברתיה" - מאי היא?

הוּיא ליה ברתא בעלת יופי.
 יומא חד חזיא להווא גברא, דהוה פריא בהוצא וקא חזי לה.
 אָמר לו: מאי האי?
 אָמר ליה: רבי, אם ללוקחה לא זכיתי, לראותה לא אָפכה?
 אָמר לה: 'בתי קא מצערת להו לברייתא, שוכי לעפריך ואל יכשלו ביד בני אדם'.

הוּיא ליה ההוא חמרא -
 כדהוּו אָגרי לה כל יומא, לאורתא הוּו משדרי לה אגרה אגבה, ואתיא לבי מרה,
 ואי טפו לה או בצרי לה, לא אתיא.
 יומא חד, אינשוּו זוגא דסנדלי עלה, ולא אָולה עד דשקלונהו מינה והדר אָולה.

אלעזר איש בידתא פד הוּו חזו ליה גבאי צדקה, הוּו טשו מיניה, דכל מאי דהוּו גביה יחיב להו.
 יומא חד הוּו סליק לשוקא למיזבו נדוניא לברתיה,
 חזיהו גבאי צדקה - טשו מיניה,
 אָזל ורהט בתרייהו.
 אָמר להו: אשבעתכו - במאי עסקיתו?
 אָמרו ליה: ביתום ויתומה.
 אָמר להו: העבודה! שהו קודמין לבתי.
 שקל כל דהוּו בהדיה ויהב להו.
 פש ליה חד זוזא, ובו ביה¹³ חיטי, ואסיק שדייה באכלבא.
 אתאי דביתהו, אָמרה לה לברתיה: מאי אייתי אבוך?
 אָמרה לה: כל מה דאייתי באכלבא שדיתי.
 אָתיא למיפתח בכא דאכלבא, חזת אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא,
 ולא מיפתח בכא מחיטי.
 אָזלא ברתיה לבי מדרשא, אָמרה ליה: בא וראה מה עשה לך אוהבך.
 אָמר לה: העבודה! הרי הוּו הקדש עליה, ואין לה בהו אלא כאחד מעניי ישראל.

¹³ ע"פ הגהת הב"ח.

.92 כד, א - כה, א

רש"י

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא, בעי רחמי ולא אתא מיטרא. אמר: כמה איכא משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל! אוי לו לדור שכן נתקע! אוי לו למי שעלתה בקמיו כד! חלש דעתיה - ואתא מיטרא.

דבי נשיאה גזר תעניתא, ולא אודעינהו לרבי יוחנן ולריש לקיש. לצפרא אודעינהו. אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: הא לא קבילנא עלן מאורתא! אמר ליה: אגן בתריהו גררינן.

דבי נשיאה גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא. תנא להו אושעיא, זעירא דמן חבריא: "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" (במדבר טו) - משל לכלה, שהיא בבית אביה, כל זמן שעיניה יפות - אין כל גופה צריכה בדיקה, עיניה טרוטות - כל גופה צריכה בדיקה.

אתו עבדיה, ורמו ליה סודרא בצואריה, וקא מצערו ליה. אמרו להו בני מאתיה: שבקיה, דהא נמי מצער לן, כיון דחזינו דכל מליה לשום שמים, לא אמרי ליה מידי ושבקינן ליה. אתון נמי שבקוהו.

רבי גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא. נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אלפי, אמר: 'משיב הרוח' - ונשא זיקא, 'מוריד הגשם' - ואתא מיטרא. אמר ליה: מאי עובדך? אמר ליה: דיירנא בקוסטא דחיקא, דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא, טרחנא ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא, ומפיקנא להו ידי חובתייהו.

רב איקלע להווא אתרא, גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. נחית קמיה שליחא דצבורא, אמר: 'משיב הרוח' - ונשב זיקא, אמר: 'מוריד הגשם' - ואתא מיטרא. אמר ליה: מאי עובדך? אמר ליה: מיקרי דרדקי אנא, ומקרינא לבני עניי כבני עתירי, וכל דלא אפטר ליה - לא שקלינא מיניה מדי, ואית לי פירא דכוורי, וכל מאן דפשע משחדנא ליה מינייהו, ומשדרין¹⁴ ליה, ומפייסין ליה עד דאתי וקרי.

רב נחמן גזר תעניתא, בעא רחמי ולא אתא מיטרא. אמר: שקלוה לנחמן, חבוטו מן גודא לארעא. חלש דעתיה - ואתא מיטרא.

רש"י

ה"ג בניקין הוה. למודם לא היה גדול אלא בסדר נויקין:

שכובשת ירק בקדירה. במסכת [טהרות] היא בפי שני (מ"א) גבי דוח מיגר דהנייל (והאני פ"א

¹⁴ ע"פ דקדוקי סופרים וכתב".

רבה גזר תעניתא, בעי רחמי ולא אתא מיטרא.
 אמרו ליה: והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא, אתא מיטרא!
 אמר להו: מאי אעביד?
 אי משום תנוי - אנו עדפינו מינייהו!
 דבשני דרב יהודה כל תנוי אבניקין הוה, ואנו קא מתנינו בשיתא סדרין,
 וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין: "האשה שנובשת ירק בקדירה",
 ואמרי לה: "זיתים שנבשן בטרפיהו טהורין",
 אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא,
 ואנו קא מתנינו בעוקצין תליסר מתבתא.
 ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא, אתי מיטרא.
 ואנו - קא צווחינן כולי יומא, וליכא דאשגח בן.
 אי משום עובדא - אי איכא דחזא מידי, לימא.
 אבל מה יעשו גדולי הדור, שאין דורן דומה יפה?

ב, כד

רב יהודה חזא הנהו בי תרי, דהוו קא פרצי בריפתא,
 אמר: 'שמע מינה: איכא שבעא בעלמא'.
 יהיב עיניה - הוה כפנא.
 אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה:
 מר דשכיח קמיה, ניצשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא.
 עשייה ונפק לשוקא, חזא כנופיא, אמר להו: מאי האי?
 אמרו ליה: אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן.
 אמר: שמע מינה כפנא בעלמא.
 אמר ליה לשמעיה: שלוף לי מסאני, שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא.
 כי מטא למישלף אחריןא אתא אליהו ואמר ליה:
 'אמר הקדוש ברוך הוא: אי שלפת אחריןא מחריבנא לעלמא'.
 אמר רב מרי ברה דבת שמואל: אנה הוה קאימנא אגודא דנהר פפא,
 חזאי למלאכי דאידמו למלחי, דקא מייתי חלא, ומלונהו לארבי,
 והוה קמחא דסמידא.
 אתו כולי עלמא למיזבן.
 אמר להו: מהא לא תזבנון, דמעשה נסים הוא.
 למחר אתיו ארבי דחיטי דפרזינא.

רבא איקלע להגרוניא,
 גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא.
 אמר להו: 'ביתו כולי עלמא בתעניתייכו'.
 למחר אמר להו: 'מי איכא דחזא חילמא, לימא'.
 אמר להו רבי אלעזר מהגרוניא: לדידי אקריון בחלמי:
 'שלם טב לרב טב מריבון טב, דמטוביה מטיב לעמיה'.
 אמר: שמע מינה - עת רצון היא, מבעי רחמי.
 בעי רחמי, ואתי מיטרא.

ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא, משום דבעל נכרית.
 נגדיה רבא ומית.
 אשתמע מילתא בי שבור מלכא, בעא לצעורי לרבא,
 אמרה ליה איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה:
 'לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי, דכל מאן דבעין ממריהו יהיב להו'.
 אמר לה: מאי היא?
 בעין רחמי ואתי מיטרא.
 אמר לה: ההוא משום דזימנא דמיטרא הוא,
 אלא לבעו רחמי האידנא, בתקופת תמוז, וליתי מיטרא.
 שלחה ליה לרבא: פוין דעתך ובעי רחמי, דליתי מיטרא.
 בעי רחמי - ולא אתי מיטרא.
 אמר לפניו: רבונן של עולם! "אלהים באונינו שמענו."
אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם (תהילים מד) -
 ואנו בעינינו לא ראינו!
 אתא מיטרא עד דשפוד מרזבי דצפורי לדיגלת.
 אתא אבוה, איתחזי ליה בחלמיה, ואמר ליה:

ר"י

אשני מטתך: אל תשכב במטתך הלילה:
בסכניי. שרצו שדים להורגו וחתכו את מטתו והיינו דאמר'י בשחיתת חולין בפרק הזרוע (דף קלג.) וליקריוה לרבא רבא נזוף היה לא מצינו לו נזיפה בכל השי"ס אלא בזה המעשה כשביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך: הכי גרסינן ר"י גזר תעניתא חלש לביה טעים מידי בעא רחמי ולא אתא מיטרא:

אי שריף מר חדא פינכא דדייסא. מלשון שורפה חיה (ע"ז דף כט:) פינכא מלא כף כמו מלחך פינכי (פסחים דף מט.) דייסא טריי"ס בלע"ז ולחוכא קאמר ליה הכי משום דטעים ברישא והדר בעא רחמי:

רבי חנינא בן דוסא. תנא הוא:
כל העולם כולו בצער. שמבקשין מים לשדותיהן:

בנחת. שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: מאי אהניא ליה צלותיה דכהן גדול כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר' חנינא מבטל ליה צלותיה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסיק מיטרא:

שחונה. חמה כמו חמותי ראיתי אור (ישעיהו מד) תירגם יונתן בן עוזיאל שחית:

אם שחונה תהא גשומה. כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר:

בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו. ולא גרסי' מהר חורב:

קב חרובים מערב שבת לערב שבת. כל השבת היה ניזון בכך חסר לחם היה ומתגלגל היה בחרובין:

אקטרתא. דבר שמעלה עשן כקיסטור הכבשן:

משום כיסופא. שהיו שכינותיה אופות עיסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום:

אגנא. עריבה:

מסא. עתר שמוציאין בו הלחם מרדה פאלי"א בלע"ז ומרדה ומסא חדא מילתא היא:

תנא אף היא להביא מרדה נכנסה. פלי"א בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור שלא היתה שואלת מפני שרגילה בניסין:

מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי? אמר ליה: שני דוכתיה! שני דוכתיה.

למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכניי.

רב פפא גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא.

חלש ליביה.

שרף פינכא דדייסא,

ובצעי רחמי, ולא אתא מיטרא¹⁵.

אמר ליה רב נחמן:

בר אושפרתני! אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא, אתי מיטרא.

איכסיף, וחלש דעתיה, ואתא מיטרא.

רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא, אתא מיטרא.

אמר לפניו: רבונו של עולם! כל העולם כולו בנחת, וחנינא בצער?

פסק מיטרא.

כי מטא לביתיה, אמר לפניו: רבונו של עולם! כל העולם כולו בצער, וחנינא בנחת?

אתא מיטרא.

אמר רב יוסף:

מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא?

דתנן:

"היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון" -

מאי מצלי?

רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרווייהו משמיה דרב יהודה:

'יהי דצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה,

"שחונה" - מעלייתא היא! אדרבה גרעותא היא!

אלא,

אם שחונה - תהא גשומה וטלולה.

ואל יפנס לפניך תפלת עוברי דרכים'.

רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה:

'לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה,

ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה, ולא לעם אחר'.

אמר רב יהודה אמר רב:

בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת:

'כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני,

וחנינא בני, דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת'.

הוה רגילא דביתיהו למיחמא תנונא כל מעלי דשבטא,

ואשדייא אקטרתא ^משום פיסופא.

הוה לה הך ש'בבתא בישתא, אמרה: מקדי ידענא דלית להו ולא מידי, מאי כולי האי?

אזלא וטרפא אבבא,

איכספא, ועיילא לאינדונא.

איתעביד לה ניסא, דחזיא לתנונא מלא לחמא, ואגנא מלא לישא.

אמרה לה: פלגיתא פלגיתא! אייתי מסא דקא חריד לחמיה.

אמרה לה: אף אגנא להכי עיילי.

תנא:

"אף היא להביא מרדה נכנסה,

מפני שמלוונת בנסים".

¹⁵ גרסת ר"י: רב פפא גזר תעניתא, חלש ליביה טעים מידי בעי רחמי ולא אתא מיטרא.

רש"י

חזיא. דביתהו בחלמא: **מישקל לא שקלי**. בתר דיהבי: כל היכא דתני בי שמשוי היינו ערב שבת לא שמעתי טעם: **במנא דחלא**. בכלי שיש בו החומץ ושמתי החומץ בנר ויכבה הנר: **עד שנטלו ממנו אור להבדלה**. הדליק ממנו נר אחר ליהנות בו ונר של מעשה נסים כיבה כי היכי דעבד רב יהודה (לעיל דף כד:) בחלא דהוה סמידא: **קא מפסדי לן**. שדות: **דובים**. וזאבים בשדות: **ולא מטו כשורי**. אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: **איכו נימטו כשוריך**. יאריכו הקורות: **סניפין היו**. הקורות של חליות היו במעשה נס נדבקו להן חתיכות קטנות לאורכן:

אמרה ליה דביתהו: עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי? אמר לה: מאי נעביד? בעי רחמי דניתבו לך מידי. בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. חזיא בחלמא: עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי, ואיהו אפתורא דתרי כרעי. אמר לה¹⁶: ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם, ואנן אפתורא דמחסר? אמרה ליה: ומאי נעביד? בעי רחמי דנשקלינהו מינך! בעי רחמי, ושקלוהו.

תנא:

"גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון"

דגמירי: דמהיב ייבוי, מישקל לא שקלי.

חד בי שמשוי, חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה: בתי אמאי¹⁷ עציבת? אמרה ליה: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי, מאי איכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק, הוא יאמר לחומץ וידלוק!

תנא:

"היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה"

רבי חנינא בן דוסא הווי ליה הנך עיזי.

אמרו ליה: קא מפסדן!

אמר: אי קא מפסדן - ניכלינהו דובי,

ואי לא - כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו.

לאורתא, אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו.

הוה ליה ההיא שייבתא, דקא בניא ביתא, ולא מטו כשורי. אתיא לקמיה, אמרה ליה: בניתי ביתי ולא קמטו כשוראי.

אמר לה: מה שמך?

אמרה ליה: איכו.

אמר: איכו נימטו כשוריך.

תנא:

"הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן"

ויש אומרים:

סניפין עשאום".

תנא:

"פלימו אומר:

אני ראיתי אותו הבית,

והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן,

ואמרו לי: בית זה שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו".

ורבי חנינא בן דוסא, מהיכן הווי ליה עיזים? והא עני הוי!

ועוד,

אמרו חכמים: **"אין מגדליו בהמה דקה בארץ ישראל!"**

אמר רב פנחס:

מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו, והניח שם תרנגוליו, ומצאתו אשתו של **רבי חנינא בן דוסא**,

¹⁶ ע"פ מסורת הש"ס ועוד.

¹⁷ ע"פ מסורת הש"ס.

ואמר לה אל תאכלי מביציהן.

והרבו ביצים, ותרנגולין, והיו מצערין אותם,

ומכרו וקנה בדמיהן עזים.

פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין, ואמר לחבירו: בכאן הנחתי התרנגולין שלי.

שמע רבי חנינא, אמר לו: יש לך בהן סימן?

אמר לו: הן.

נתן לו סימן, ונטל את העזין, והוה הו עיזי דאיתו דובי בקרנייהו.

93. כה, א

ר"י

ר"א בן פדת. אמורא היה והוא הנקרא מרא דארעא דא"י במסכת נדה (דף כ:). בעל הוראות היה והוא שימש רבי יוחנן אחרי מות ריש לקיש והיה דחוק ועני:

עבד מילתא. הקיז דם:

ברא דתומא. בן השום צלע של שום:

חלש ליביה. נתעלפה:

צוציתא. ניצוץ:

מאפותיה. ממצחו:

כולי האי ואפשר. בתמיה כולי האי עבדת ואכתי הך ספיקא דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמוזני:

דחיי נפישא או דחיינא. ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות:

אמר דחיית. מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות והיינו דקא בכי כי אמר שכינה הכי והאי דחייך משום י"ג נהרוותא לרחוץ בהן ולטייל בהן מזה לזה:

אי הכי לא בעינא. דתיחריביה לעלמא:

ותו לא. וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים:

א"ל ולחברך מאי קא יהבינא. אנא מגברא דלית ליה בעינא לא גריס בספר רבי ובספר שלי כתוב:

באסקטולא אפותאי. היינו צוציתא דנפק מיניה שמדביק אצבע צרדא עם הגודל ומכה בצפורן האצבע:

איגרו בך גירי. כלומר הכיתי בחיצי לחדווה בעלמא אמר כן:

רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא.

עבד מילתא, ולא הנה ליה מידי למטעם,

שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה,

חלש ליביה, וניס.

אזול רבנן לשיולי ביה,

תזוהו דקא בכי וחייד, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה.

כי אתער, אמרו ליה: מאי טעמא קבכית וחייקת?

אמר להו: דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא, ואמרי ליה: עד מתי אצטער בהאי עלמא?

ואמר לי: אלעזר בני, ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא? אפשר דמתילדת בשעתא דמוזני.

אמרי לקמיה: כולי האי ואפשר!?

אמרי ליה: דחיי טפי, או דחיינא?

אמר ליה: דחיית.

אמרי לקמיה: אם כן, לא בעינא.

אמר לי: בהאי אגרא דאמרת: 'לא בעינא',

יהיבנא לך לעלמא דאתי - תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין כפרת ודיגלת,

דמענגת בהו.

אמרי לקמיה: האי ותו לא?

אמר לי: ולחברך מאי יהיבנא?

אמרי ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא!?

מחין באסקוטלא אפותאי,

ואמר לי: אלעזר ברי, גירי בך גירי.

94. כה, א-ב

רס"י

הא אנה והא בר ליואי. הוא איש אחד ואני איש אחד הוא עדיף מינאי:
דתברי. שוברים:
שיבא מטר בשבילנו. מקבלים אתם עליכם ומסכימין לדעת אחד:
כמה עזין. דלא כסין מצבורא:
לוי אחוי קידה. נועץ שני גדליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה:
הא והא גרמא ליה. החטא גרם לו שנצלע בקידה.
ואין גזעו מחליף. אם נפסק:
אף צדיק. אין לו זכר צדיק אין גזעו מחליף אינו בתחיית המתים:
צדיק אינו עושה פירות. אין לו שכר לעתיד:
בתולת השקמה. נטיעה שלא נקצצה מעולם:
סדן. שכבר הזקין טרוניק בלע"ז שנקצץ וחוזר ומתעבה והוא מלשון סדנא בסדניה יתיב (פסחים דף כח.).
שני טפחים. שכבר גזעו מחליף:
מן הפקק. קשר התחתון:
מיני ארזים. שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס וגו'. ובציר להו תלת ובראש השנה (דף כג.) מפרש הוסיפו עליהם אלונים אלמונים אלמוגים:

רבי חמא בר חנינא גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא. אמרו ליה: והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא, ואתי מיטרא. אמר להו: הא אנה, הא בר ליואי. אמרו ליה: דנית, וניפוין דעתין, איפשר דתברי ציבורא לבייהו דאתי מיטרא. בעון רחמי, ולא אתי מיטרא. אמר להו: ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו? אמרו ליה: הן.
 אמר: רקיע, רקיע, כסי פגנד!
 לא איפסי.
 אמר: כמה עזין פגי רקיע!
 איפסי, ואתא מיטרא.

לוי גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא. אמר לפניו: רבונו של עולם! עלית וישבת במרום, ואין אתה מרחם על בניך?! אתא מיטרא, ואיטלע.

אמר רבי אלעזר:
 לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה, שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע. וכמו? לוי.

והא גרמא ליה?!
 והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע!

הא והא גרמא ליה.

רבי חייא בר לולייני שמעיניהו להנה ענני דקאמרי: 'ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב'. אמר לפניו: רבונו של עולם! פשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל אומות העולם ולא קיבלו ועכשיו אתה נותן להם מטר?! שדו הקא! שדיוה אדוכתיהו.

דרש רבי חייא בר לולייני:
 מאי דכתיב: "צדיק פתמו יפרח כארו בלבנון ושגה" (תהילים צב)?
 אם נאמר "תמו" למה נאמר "ארו",
 ואם נאמר "ארו" למה נאמר "תמו"?
 אילו נאמר "תמו" ולא נאמר "ארו",
 הייתי אומר: מה תמו ^ אין גזעו מחליף - אף צדיק חס ושלום אין גזעו מחליף, לכה נאמר "ארו".
 אילו נאמר "ארו" ולא נאמר "תמו",
 הייתי אומר: מה "ארו" אין עושה פירות - אף צדיק חס ושלום אין עושה פירות, לכה נאמר "תמו" ונאמר "ארו" - וארז גזעו מחליף.

ב, כה,

והתניא:
"הלוקח אילן מחבירו לקוץ, מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ, בסדן השקמה - שני טפחים, בבתולת השקמה - שלשה טפחים, בקנים ובגפנים - מן הפקק ולמעלה, בדקלים ובארזים - חופר למטה ומשריש לפי שאין גזעו מחליף!"

הכא במאי עסקינן?
 בשאר מיני ארזים.

בדרבה בר הונא,
 דאמר רבה בר הונא:
 עשרה מיני ארזים הן,

כ"י

מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס.
 י"ג תעניות שהתענו והלכו עד
 שגמרו י"ג כדתנן (לעיל דף יב):
 עברו אלו ולא נענו כו':
התחילו הצבור לצאת. מבית
 הכנסת:
קברים תקנתם. בתמיה אין לכם
 אלא לכו קברו עצמכם מפני
 הרעב: **געו**. צעקו כמו אם יגעה
 שור על בלילו (איוב ו) הלוך וגעו
 (שמואל א ו):

שנאמר: **"אתן במדבר ארו שיטה והדס"** (ישעיהו מא).

תני רבנן:

**"מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור,
 ולא ירדו גשמים.**

**באחרונה התחילו הצבור לצאת,
 אמר להם: תקנתם קברים לעצמכם?
 געו כל העם בבכיה - וירדו גשמים.**

**שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה,
 ואמר עשרים וארבע ברכות - ולא נעה.**

**ירד רבי עקיבא אחריו, ואמר: 'אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה,
 אבינו מלכנו למענך רחם עלינו' -**

וירדו גשמים.

**הווי מרנני רבנן, יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה,
 אלא שזה מעביר על מדותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו."**

95. כה, ב

רפ"י

ויהיו הצבור פוסקין מתעניתם. דתנן (שם) עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד כו' אבל נענו שוב אין צריכין להתענות והני מילי צבור אבל יחיד שהיה מתענה על החולה ונתרפא או על צרה ועברה הרי מתענה ומשלים כדאמרן לעיל (דף י:) כך שמעתי:

כמלא ברך המחרישה. אם טשטשו הגשמים בעומק הקרקע כשיעור שורת מענית המחרישה: **ברך**. הוא הכלי שחורשין בו ומבריכין אותו סמוך לקרקע כשחורשין בו כלומר מלא התלם שיראו המים בתלם מחרישתו שקורין קולטרא:

בחרבה. קרקע יבישה טפח כיון דחריבה היא ונכנסו בה הגשמים טפח ודאי רוב גשמים ירדו: **בעבודה**. חרושה כגון שדה ניר הנכנסים בה גשמים הרבה ג' טפחים דאפי' בגשמים מועטין נכנסין בה בטפח או בטפחיים:

אין לך כל טפח. כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח תהום עולה ומתגבר ג' טפחים ואע"ג דסומכא דארעא אלפא גרמידי בפרק החליל (סוכה דף נג:) אפי"ה רטיבותא מהנייא:

והתניא. תהום יוצא לקראתו ב' טפחים:

הא דקתני טפחיים ותו לא בעבודה. דאע"ג דנכנסו טפח בקרקע פורתא הוא דנחית ואהכי לא נפיק בהו לקבליה שלשה טפחים אלא פורתא טפחיים:

בשאינה עבודה. דכי נכנסו בה טפח טפי הוא דנחית ונפיק תהום לקיבליה ג' טפחים:

אבע. לשון נחל נובע: **קול שני ריעים**. ניסוך המים וניסוך היין:

תהום אל תהום קורא. מים עליונים ומים תחתונים:

צנוריד. אותן שני ספלים:

האי רידיא. מלאך הממונה על הגשמים כך שמו:

דמי לעיגלא. ול"ג תלתא: **בין תהומא עלאה לתתאה**. בין הרקיע לאוקיינוס היכא דנשקי ארעא ורקיע:

תהומא עלאה. מים העליונים:

חשור מימיד. ברקיע:

אבע מימיד. למטה בקרקע:

הנצנים נראו בארץ. כלומר כשמנסכין מים בחג שהניסוכין נראו בארץ שאין באין אלא משנה לחבירתה כנף זה שאינו יוצא אלא משנה לשנה ועת הזמיר הגיע זמירות החג אז קול התור מלאך דומה לשור תרגום שור תור שבשעה שמנסכין מים בחג הוא אומר כן לשון אחר כמשמעו הנצנים נראו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע:

תנו רבנן:

"עד מתי יהו הגשמים יורדין והצבור פוסקין מתעניתם?"

כמלא ברך המחרישה,

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

בחרבה - טפח,

בבינונית - טפחיים,

בעבודה - שלשה טפחים."

תניא:

"**רבי שמעון בן אלעזר אומר**:

אין לך טפח מלמעלה, שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים."

והא תניא:

"**טפחיים!**"

לא קשיא:

כאן בעבודה,

כאן בלשאינה עבודה.

אמר רבי אלעזר:

כשמנסכין את המים בחג,

תהום אומר לחבירו: אבע מימיד, קול שני ריעים אני שומע,

שנאמר: "**תהום אל תהום קורא לקול צנוריד**" וגו' (תהילים מב).

אמר רבה:

לדידי חזי לי האי רידיא,

דמי לעיגלא (תלתא) ופריטא שפונתיה,

וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עלאה.

לתהומא עלאה אומר ליה: 'חשור מימיד!'

לתהומא תתאה אומר ליה: 'אבע מימיד!'

שנאמר: "**הנצנים נראו בארץ**" וגו' (שיר השירים ב).

96. כה, ב

רש"י

קודם הנץ החמה לא ישלימו.
דאכתי לא חל עליהו תענית כי
נחתי גשמים:

קודם חצות. דחצות זמן אכילה
היא מחצות ואילך חל התענית
כיון שלא סעדו בשעת סעודה:
ועשו יו"ט. מתוך שמחה:

הלל הגדול. הודו לאלהי האלהים
כי לעולם חסדו ומפני שנאמר בו
נותן לחם לכל בשר כדאמרינן
בשילהי פסחים (דף קיח.):

שכן מצינו כו'. כלומר שאין לך
אדם בעולם שאין תענית חל עליו
מטי' שעות ואילך אפי' בני מלכים
שדרכן לאכול בטי' שעות שעד ג'
שעות הן ישנים במטותיהן ושוהין
שה שעות ואוכלין וכדאמרינן
בפסחים (דף קז.): אפי' אגריפס
המלך שרגיל לאכול בטי' שעות
ביום לא יאכל עד שתחשך שנאמר
הראית כי נכנע אחאב מפני
ואחאב לא חלה תעניתו עליו אלא
מטי' שעות ואילך ועד ט' שעות היה
יכול לאכול שלא גמר בדעתו
להתענות אלא שבא אליהו אותו
היום שנכנס בכרם נבות היזרעאלי
ואמר ליה הרצחת וגם ירשת וגו'
(מלכים א כא) ילקו הכלבים וגו'
(שם) וכתוב ויצום שהתענה אותו
היום: הכי גרסינן שמואל הקטן
גזר תעניתא וירדו גשמים קודם
הנץ החמה:

שבח צבור הוא. שעדיין לא קראו
ונענו: למה הדבר דומה וכו':

"היו מתעניין וירדו גשמים
קודם הנץ החמה" ... [לא ישלימו].
לאחר הנץ החמה - ישלימו.
רבי אליעזר אומר:
קודם חצות - לא ישלימו.
לאחר חצות - ישלימו.

מעשה שגזרו תענית בלוד, וירדו להם גשמים קודם חצות,
אמר להם **רבי טרפון**: צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב,
ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב וצאו בין הערבים וקראו הלל הגדול".

תנו רבנן:

"היו מתעניין, וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה - לא ישלימו,
לאחר הנץ החמה - ישלימו,
דברי רבי מאיר.
רבי יהודה אומר:
קודם חצות - לא ישלימו,
לאחר חצות - ישלימו.

רבי יוסי אומר:
קודם תשע שעות - לא ישלימו,
לאחר תשע שעות - ישלימו,
שבן מצינו באחאב מלך ישראל,
שהתענה מתשע שעות ולמעלה,
שנאמר: "הראית כי נכנע אחאב" וגו' (מלכים א כא)".

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא,
וירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה,
סבר לאשלומינהו,
אמר ליה **רבי אמי**:
קודם חצות ואחר חצות שנינו.

שמואל הקטן גזר תעניתא,
וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה,
כסבורין העם לומר: שבחו של צבור הוא,
אמר להם: אמשול לכם משל למה הדבר דומה?
לעבד שמבקש פרס מרבו,
אמר להם תנו לו, ואל אשמע קולו שוב.

שמואל הקטן גזר תעניתא, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה,
כסבורים העם לומר: שבחו של צבור הוא,
אמר להם **שמואל**: לא שבח של צבור הוא,
אלא אמשול לכם משל למה הדבר דומה?
לעבד שמבקש פרס מרבו, ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער, ואחר כך תנו לו.

ולשמואל הקטן, שבחו של צבור היכי דמי?

אמר: "משיב הרוח" - ונשב זיקא,
אמר: "מוריד הגשם" - ואתא מיטרא.

97. כה, ב - כו, א

רש"י

אלא בנפש שבעה. מתוך שכתוב
 בו נותן לחם לכל בשר (תהלים
 קלו) נאה להאמר על השבע:
דאבי גובר. שם אדם או מקום:
דשכיח בהו. יין ושכרות ופשעי
 ולא יאמרו הלל:

"מעשה וגזרו תענית בלוד" כו'.

ונימא הלל מעיקרא!

אב"י ורבא דאמרי תרווייהו:

כו, א לפי שאין אומרים הלל אלא על נפש שבעה וכרס מלאה.

איני?!

והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר,
 וגזר תענית, וירדו להם גשמים עד חצות, ואמר הלל,
 ואחר כך אכלו ושתו!

שאני בני מחזא דשכיחי בהו שכרות.

מסכת תענית פרק ד'

רפ"י

98. כו, א - כז, א

משנה

בשלושה פרקים בשנה,

כהנים נושאים את כפיהן ארבע פעמים ביום -
בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים:
בתעניות, ובמעמדות וביום הכפורים.

אלו הן מעמדות?

לפי שנאמר: "צו את בני ישראל את קרבני להמי" (במדבר כח) -
וכי היא קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו?
התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות,
על כל משמר ומשמר היה 'מעמד' בירושלים,
של כהנים של לויים ושל ישראלים.
הגיע זמן המשמר לעלות -
כהנים ולויים עולים לירושלים,
וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית.

(ואנשי המעמד היו מתעניין ארבעה ימים בשבוע,
מיום שני ועד יום חמישי,
ולא היו מתעניין ערב שבת,
מפני כבוד השבת,
ולא באחד בשבת,
כדי שלא יצאו ממנוחה ועונה ליגיעה ותענית וימותו).

ביום הראשון - "בראשית" ויהי רקיע.

בשני - "יהי רקיע" ו"יקוו המים".

בשלישי - "יקוו המים" ו"יהי מאורות".

ברביעי - "יהי מאורות" ו"ישרצו המים".

בחמישי - "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ".

בששי - "ותוצא הארץ" ו"יכלו השמים".

פרשה גדולה - קורין אותה בשנים,

והקטנה - ביחיד.

בשחרית במוסף.

ובמנחה - נכנסין וקורין על פיהן, בקורין את שמע.
ערב שבת במנחה לא היו נכנסין, מפני כבוד השבת.

כל יום שיש בו הלל - אין מעמד בשחרית,

קרבו מוסף - אין בנעילה,

קרבו עצים - אין במנחה,

דברי רבי עקיבא,

אמר לו בן עזאי:

כך היה רבי יהושע שונה:

קרבו מוסף - אין במנחה,

קרבו עצים - אין בנעילה.

חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי.

זמן עצי כהנים והעם - תשעה:

באחד בניסן - בני ארח בן יהודה.

בעשרים בתמוז - בני דוד בן יהודה.

בחמשה באב - בני פרעוש בן יהודה.

בשבועה בו - בני יונדב בן רכב.

בעשרה בו בני - סנאה בן בנימין.

בחמשה עשר בו - בני זתאי בן יהודה,

ועמקם כהנים ולויים וכל מי ששועה בשבועה.

מתני' בשלושה פרקים במוסף. מפרש בגמרא נעילת
שערים. מפורש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר
אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א
נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר
תפלה ונהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם
כדרך שמתפללין ביוהכ"פ:

אלו הן מעמדות. המתעניין מתפללין בעריהם שיתקבל
ברצון קרבן אחיהם כדלקמן:

לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו'. שהתמיד בא מן
השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל
עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות
במקומם:

נביאים הראשונים. שמואל ודוד בגמרא מפרש:

על כל משמר. ארבעה ועשרים משמרות של כהנים
היו ושמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד
בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן
אחיהם ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל
עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה
ועשרים משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות
והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לויים
וישראלים:

כהנים ולויים. של משמר היו עולים בירושלים כהנים
לעבודה ולויים לשיר ומכל המעמדות היו קבועין
בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם:

והשאר היו מתכנסין לעריהם. ומתפללין על קרבן
אחיהם שיתקבל ברצון ומתעניין ומוציאין ספר תורה
ביום תעניתם:

וקורין במעשה בראשית. ובגמרא מפרש טעמא:

ביום הראשון. של שבוע:

קורין בראשית כו'. פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע
לפי שאין בפרשת בראשית לבדה תשעה פסוקים כדי
קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן:

בששי ותוצא הארץ עד ויכלו. לפי שבפרשת תוצא
הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר
ויכלו:

פרשה גדולה. שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים
כגון פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה
פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא
יהי רקיע באחד וביום השני יהי רקיע באחד יקוו
בשנים שיש בה ה' פסוקים ביום השלישי יקוו באחד
שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש
בה ו' פסוקים:

וקורין אותה על פיהן. כל אחד בפני עצמו ובעי
בגמרא מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו'
דמשמע דבספר תורה קורין והדר תנא על פיהם.
פרשה בנעילה ליכא:

כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית. אותן שהיו
בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיהם שיש בו
הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את
הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד:

קרבו מוסף. יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין
מעמד בנעילה בירושלים וכל שכן במנחה הסמוכה
למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב
בהמות יותר מתמיד שהוא אחד אין לך מוסף בלא
שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של
מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים
לחטוב עצים ולשאוב מים ודוחה אפי' מעמד דנעילה:

קרבו עצים. בגמרא מפרש כגון אחד מטי זמנים
ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו
מוסף היה נדחה מעמד של מנחה מפני קרבן עצים
מפני שקרבן עצים קודם למנחה ודוחה מעמד הסמוך
לו [ולא] של נעילה:

כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין במנחה.
וטעמא מפרש בגמרא:

זמן עצי כהנים והעם. שמתנדבים עצים:

תשעה. באלו הטי' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים
להביא עצים והיו מקריבין קרבן אותו היום ואפילו
היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין
באלו תשעה זמנים:

בני ארח בן יהודה. שכשעלו בני הגולה הם התנדבו
תחילה באחד בניסן וספק להם עצים עד כי בתמוז
שהתנדבו בני דוד ארח שמואל ומשבט יהודה היה:

בני דוד. ממשפחת דוד המלך: סנאה בן בנימין זתוא
בן יהודה בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה
אחת הן ובגמ' מפרש אמאי מיקרו הכי:

ובני גזבי עלי, ובני קוצעי קציעות.

בְּעֶשְׂרִים בּוֹ - בְּנֵי פֶחַת מוֹאֵב בֶּן יְהוּדָה.
 בְּעֶשְׂרִים בְּאֶלּוּל - בְּנֵי עֲדִין בֶּן יְהוּדָה.
 בְּאַחַד בְּטַבַּת - שָׁבוּ בְּנֵי פְרַעֲוֹשׁ שְׁנֵיהֶם.
 בְּאַחַד בְּטַבַּת - לֹא הָיָה בּוֹ מַעֲמֵד, שֶׁהָיָה בּוֹ הַלֵּל וְקָרְבוֹ מוֹסֵף וְקָרְבוֹ עֲצִים.

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵירְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשַׁבְּעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז,
 וְחֲמִשָּׁה בְּתַשְׁעָה בְּאָב.
 בְּשַׁבְּעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז:
 נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת,
 וּבִטְלָה הַתְּמִיד,
 וְהִבְקָעָה הָעִיר,
 וְשָׂרָף אֶפְסֹסְטָמוֹס אֶת הַתּוֹרָה,
 וְהָעַמִּיד צֶלֶם בְּהִיכָל.

ב, כ

בְּתַשְׁעָה בְּאָב:
 נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאָרֶץ,
 וְחָרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה,
 וּבִשְׁנֵיהֶם,
 וְנִלְכְּדָה בֵּיתָהּ,
 וְנִחְרְשָׁה הָעִיר.

מִשְׁנַכְנֵס אָב מִמַּעֲטוֹ בְּשִׁמְחָה.

שַׁבַּת שֶׁחַל תִּשְׁעָה בְּאָב לְהִיּוֹת בְּתוֹכָהּ - אֶסּוּר מִלְּסַפֵּר וּמִלְּכַבֵּשׁ,
 וּבְחֲמִישֵׁי מוֹתְרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת.
 עָרַב תִּשְׁעָה בְּאָב - לֹא יֵאָכַל אָדָם שְׁנֵי תְּבִשְׁלִיּוֹ,
 לֹא יֵאָכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן.
 רַבּוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: יִשְׁנֶה.
 רַבִּי יְהוּדָה מַחְיִיב בְּכַפֵּיית הַמַּטָּה,
 וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים.

אָמַר רַבּוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:
 לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר בְּאָב וּכְיוֹם הַכְּפוּרִים,
 שֶׁבָּהוּ בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בְּכָלֵי לֶבָן שְׂאוּלִין,
 שֶׁלֹּא לְבִישׁ אֶת מִי שְׂאִין לוֹ.
 כָּל הַכָּלִים טַעוּנִין טְבִילָה.
 וּבְנוֹת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בְּכַרְמִים,
 וְמָה הָיוּ אוֹמְרוֹת:
 בְּחֹר שֶׁאֵי נָא עֵינֶיךָ וְרָאָה מָה אֵתָהּ בּוֹרֵךְ לָךְ,
 אֵל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי - תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפָּחָה.

"שֶׁקָרַח הַחַן וְהַבֵּל חִיּוּפֵי אִשָּׁה וְרֵאתָ ה' הִיא תִתְּהַלֵּל" (משלי לא),
 וְאוֹמֵר: "תִּתְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יְדִיהָ וְיִהְיֶה לָהּ בְּשַׁעֲרֵים מַעֲשִׂיהָ" (משלי לא),
 וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "צְאִינָה וְרֵאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְכָּה שְׁלֵמָה כְּעֶטְרָה שְׁעֵטְרָה לֹא אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתוּנָהּ"
 "בְּיוֹם חֲתוּנָתוֹ" - זֶה מִתֵּן תּוֹרָה,
 "וּבְיוֹם שִׁמּוּחַת לְבוֹ" - זֶה בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּבְנֶה בְּמַהְרָה בְּיָמֵינוּ.

גְּמָרָא

"בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים בְּשָׁנָה כְּהָנִים נוֹשְׂאִין אֶת כְּפִיהֶם... [אַרְבַּע פְּעָמִים בְּיוֹם בְּשַׁחְרִית -
 בְּמוֹסֵף בְּמִנְחָה וּבְנֶעִילַת שְׁעָרִים,
 בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת וּבְיוֹם הַכְּפוּרִים].

"תַּעֲנִיּוֹת וּמַעֲמָדוֹת" מִי אֵיכָא מוֹסֵף?!

חֲסוּרֵי מִיחְסָרָא וְהָכִי קִתְּנֵי:

'בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים כְּהָנִים נוֹשְׂאִין אֶת כְּפִיהֶן כָּל זְמַן שֶׁמִּתְפַּלְלִין,
 וְיֵשׁ מִהֶן אַרְבַּעַת פְּעָמִים בְּיוֹם: שַׁחְרִית וּמוֹסֵף מִנְחָה וְנֶעִילַת שְׁעָרִים,
 וְאֵלוּ הֵן שְׁלִשָּׁה פְּרָקִים: תַּעֲנִיּוֹת וּמַעֲמָדוֹת וְיוֹם הַכְּפוּרִים'.

רַש"י

בְּנֵי עֲדִין בְּאֶחָד בְּטַבַּת שָׁבוּ שָׁבוּ
 בְּנֵי פְרַעֲוֹשׁ שְׁנֵיהֶם. וּבְגִמְרָא מִפְּרֵשׁ
 אִמְרֵי קִבְעוּ לַחַן אֱלוֹ הַזְּמַנִּים:
 בְּאֶחָד בְּטַבַּת. שֶׁהָיָה ר"ח [וְחִנּוּכָה]
 לֹא הָיָה בּוֹ מַעֲמֵד כו':
 נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת. בְּגִמְי' מִפְּרֵשׁ:

וּבִטְלָה הַתְּמִיד. לְפִי גִזְרָה הַמַּלְכוּת
 גִּזְרָה מִלְּהַקְרִיב עוֹד:
 וְהוֹעֲמֵד צֶלֶם בְּהִיכָל. שֶׁהֶעֱמִידוּ
 מִנְשֵׁה כַדְמַפּוֹרֶשׁ בְּתַרְגוּם יְרוּשְׁלָמִי
 בְּפִרְשַׁת הַשְּׁמַיִם כְּסֵאֵי גוֹי (יִשְׁעִיָּהוּ
 סו):

עַל אֲבוֹתֵינוּ. דוֹר הַמְדַבֵּר אִם יִרְאֶה
 אִישׁ בְּאַנְשֵׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע
 הַזֶּה אֶת הָאֲרֶץ וְגו' (דְּבָרִים א):

בֵּיתָהּ. עִיר גְּדוּלָה וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל דְּרִין
 בָּהּ בְּמַסַּכְת גִּיטִין פֶּרֶק הַנִּיזְקִין (דף
 נז). אֶשְׁקָא דְרִיסְפֶּק חֲרַב בֵּיתָהּ:

שַׁבַּת שֶׁחַל תִּשְׁעָה בְּאָב כו'. שְׁבוּעַ:
 בְּחֲמִישֵׁי מוֹתְרִין. אִם חָל תִּשְׁעָה
 בְּאָב בְּעָרַב שַׁבַּת מוֹתְרִין לְכַבֵּס
 בְּחֲמִישֵׁי וּכְשַׁחַל ט' בְּאָב בְּד' בְּשַׁבַּת
 לֹא אֵיצֵטְרִיךְ לְמִיתְנֵי דְמוֹתְרִין
 כְּדִאֲמַרְיִן בְּגִמְרָא לֹא שָׁנוּ אֵלֶּא
 לְפָנֵינוּ כו':

שְׁנֵי תְּבִשְׁלִיּוֹן. בָּשָׂר וְדָגִים אוֹ בָּשָׂר
 וּבִיצִים שְׁעֵלּוּ אוֹ דָג וּבִיצָה שְׁעֵלּוּ
 כְּדִאֲמַר בְּפֶרֶק עֲרַבֵי פְּסָחִים (דף
 קיד):

יִשְׁנֶה. בְּגִמְרָא מִפְּרֵשׁ:
 כְּפִיית הַמַּטָּה. עַל פְּנֵיהָ וְלֹא יִישָׁן
 עֲלֶיהָ:

שְׂאוּלִין. שְׁכוֹלן שׂוֹאֵלוֹת זֶה מִזֶּה
 אֶפְלוּ עֲשִׂירוֹת כְּדִי שֶׁלֹּא לְבִישׁ
 כו':

טַעוּנִין טְבִילָה. קוֹדֵם שֶׁיִּלְבָּשׁוּם
 לְפִי שְׂאִין כָּל אַחַת בְּקִיָּאָה
 וְחֻלוֹת. כְּמוֹ לְחוֹל בְּמַחְלוֹת

(שׁוֹפְטִים כ"א):
 בְּמַלְכָּה שְׁלֵמָה. בְּמַלְכָּה שֶׁהִשְׁלֹּם
 שְׁלוֹ:

אִמּוֹ. כְּנִסְת יִשְׂרָאֵל:
 זֶה מִתֵּן תּוֹרָה. יוֹם הַכְּפוּרִים
 שְׁנִיתָנוּ בּוֹ לּוּחוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת:

גְּמ'

כָּל זְמַן שֶׁמִּתְפַּלְלִין. דְּהֵיִינוּ שַׁחְרִית
 וּמִנְחָה וְנֶעִילָה:

יֵשׁ מִהֶן אַרְבַּעַת פְּעָמִים בְּיוֹם. יוֹם
 הַכְּפוּרִים שֵׁשׁ בּוֹ מוֹסֵף:

רס"י

כל יומא מאי טעמא לא פרשי כהני ידייהו במנחה. דכל יומא שכיחא ביה שכרות סעד וזימנין דמשכא סעודתיה ומשתכר ופריש ידיה בהדי חמריה וכהן שתוי יין אסור לישא את כפיו שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם וגוי (ויקרא י) ונשיאת כפים מעין עבודה כדלקמן:

האידינא. בתעניות ובמעמדות לא שכיחא שכרות ובמעמדות נמי מתענין כדלקמן (דף כז:):

גזרינן. תענית אטו שאר ימים: **נעילה דליתא בכל יומא.** אלא ביום התענית:

דרשינן בפירקא. הלכה כרבי מאיר דבעינן דליקום כוותיה עלמא:

אורויי אורינן. כרבי מאיר אי אתו לקמן אבל בפירקא לא דרשינן דלא פשיטא ליה כולי האי דתיהוי הלכה כר"מ ומ"ד נהגו משמע הן נהגו מאליהן אבל אינו עיקר ומנהג משמע תורת מנהג יש בדבר ומנהג כשר הוא:

ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי והלכה כרבי יוסי. גמרא קא פסיק ומתדר סתמא ומוקי לה הלכה כרבי יוסי ואהכי קא פריך ואלא האידינא כו':

כיון דסמוך לשקיעת החמה וכו'. שמאחרין עד שקיעת החמה ומתפללין כל שעה ואינן הולכין לבית הכנסת משש שעות ומחצה ולמעלה כמו שהיו עושין לאותן הימים:

כתפלת נעילה דמיא. דהשתא ליכא למיגזר משום מנחה דכל יומא דמנחתא כי הא ליתא בכל יומא:

שכור מיהא אסור בנשיאת כפים. דאפילו ר"מ לא קאמר אלא משום דהאידינא לאו שכרות הוא: **פרשת כהן מברך.** כה תברכו את בני ישראל אמור להם (במדבר ו):

אמר רבי נחמן אמר רבה בר אבוי:

זו דברי רבי מאיר,

אבל חכמים אומרים: שחרית ומוסף - יש בהן נשיאת כפים, מנחה ונעילה - אין בהן נשיאת כפים.

מאן חכמים?

רבי יהודה היא.

דתנא:

"שחרית ומוסף מנחה ונעילה נולן יש בהן נשיאת כפים.

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים, מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים.

רבי יוסי אומר:

נעילה יש בה נשיאת כפים, מנחה אין בה נשיאת כפים."

במאי קמיפלגי?

רבי מאיר סבר:

כל יומא, טעמא מאי לא פרשי כהני ידייהו במנחתא? משום שכרות - האידינא ליכא שכרות.

רבי יהודה סבר:

שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות - לא גזרו בהו רבנן, מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות - גזרו בהו רבנן.

רבי יוסי סבר:

מנחה דאיתה בכל יומא - גזרו בהו רבנן, נעילה דליתה בכל יומא - לא גזרו בהו רבנן.

אמר רב יהודה אמר רב:

הלכה כרבי מאיר.

ורבי יוחנן אמר:

נהגו העם כרבי מאיר.

ורבא אמר:

מנהג כרבי מאיר.

מאן דאמר: 'הלכה כרבי מאיר' - דרשינן לה בפירקא.

מאן דאמר: 'מנהג' - מידרש לא דרשינן, אורויי מורינן.

ומאן דאמר: 'נהגו' - אורויי לא מורינן, ואי עביד - עביד, ולא מהדרין ליה.

ורב נחמן אמר:

הלכה כרבי יוסי.

והלכה כרבי יוסי.

והאידינא מאי טעמא פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא?

כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי,

כתפלת נעילה דמיא.

דכולי עלמא מיהת: 'שכור אסור בנשיאת כפים',

מנהגי מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי משום **בר קפרא**:

למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר?

לומר: מה נזיר אסור בינו אף כהן מברך אסור בינו.

מתקיף לה אבונה דרבי זירא ואמרי לה: אושעיא בר זבדא:
אי מה נזיר אסור בחרצון אף כהן מברך אסור בחרצון?!

אמר רבי יצחק:

אמר קרא: "לשרתו ולברך בשמו" (דברים י) -

מה משרת מותר בחרצון, אף כהן מברך מותר בחרצון.

אי מה משרת בעל מום - לא, אף כהן מברך בעל מום - לא! א

הא איתקש לנזיר.

ומאי חזית דמקשת לקולא? אקיש לחומרא!

אסמכתא ניהו מדרבנן, ולקולא.

רש"י

מה משרת כו'. עובד עבודה דלא
מיתסר אלא שתויי יין ממש
דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' הא
בחרצון מותר:

99. כז, א-ב

רס"י

מאי קאמר. דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי לאשי וגו'.

הכי קאמר אלו הן מעמדות. דלקמן וטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו'. ה"ג תנו רבנן כ"ד משמרות היו בא"י וי"ב ביריחו י"ב ביריחו בתמיה נפישו להו טובא אלא אימא וי"ב מהן ביריחו. ברישא משמע לבד הכ"ד שבעירות א"י היו י"ב ביריחו דהו להו ל"ו וי"ב מהן משמע שמאותן הכ"ד היו י"ב ביריחו: ה"ג הגיע זמן המשמר חצי המשמר עולה לירושלים וחצי המשמר עולה ליריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים. כלומר כיצד היו י"ב ביריחו כשהגיע זמן המשמר לעלות לירושלים בשבת מתחלקים אנשי המשמר חציין הולכין לירושלים לעבודה וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ומתקנין שם מים ומזון לאחיהם וכך עושין כל הכ"ד משמרות נמצא י"ב ביריחו לשון אחר נהירא לי:

"אלו הן מעמדות:

לפי שנאמר: "צו את בני ישראל" כו'.

מאי קאמר?

הכי קאמר:

"אלו הן מעמדות -

ומה טעם תיקנו מעמדות?

לפי שנאמר: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי" (במדבר כח) - והיאך קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו? התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות, על כל משמר ומשמר היה 'מעמד' בירושלים, של כהנים ושל לויים ושל ישראלים. הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולויים עולין לירושלים."

תנו רבנן:

"עשרים וארבעה משמרות בארץ ישראל ושתים עשרה ביריחו"

"שתים עשרה ביריחו?"

נפישן להו טובא!

אלא שתים עשרה מהן ביריחו.

"הגיע זמן המשמר לעלות,

חצי המשמר היה עולה מארץ ישראל לירושלים,

וחצי המשמר היה עולה מיריחו,

כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים."

100. כז, א

רש"י

מעכבין את הקרבן. אם אין מעמד
מכולן בירושלים כדתנן (לעיל דף
כו.) על כל משמר היה מעמד
בירושלים של כהנים ליום
וישראלים כיון דכולהו בעלים
בעינן דליהוי כמוהו על גבי
עבודה:

וכלי שיר מעכבין את הקרבן.
פלוגתא בשילהי מסכת סוכה (דף
נ:) ובערכין (דף יא.) מפורשת:
עיקר שירה בפה. וכלי לבסומי
קלא בעלמא וכיון דאיכא ליום לא
מעכב משום כלי שיר:
עיקר שירה בכלי. אבוב וכן בפרק
החליל (שם):

אמר רב יהודה אמר שמואל:
כהנים ולויים וישראלים מעכבין את הקרבן.

במתניתא תנא:

"דבי שמעון בן אלעזר אומר:
כהנים ולויים וכלי שיר - מעכבין את הקרבן".

במאי קמיפלגי?

מר סבר: עיקר שירה בפה,
ומר סבר: עיקר שירה בכלי.

101. כז, א

רפ"י

ארבעה מאלעזר. מבניו של אלעזר שעשה מהן ד' משמרות וגמרא גמר לה:
המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם.
 ותיבתא דרב חמא דאמר שמואל העמידם על י"ו ודוד העמידן על כ"ד דהא שמעי מינה דתרווייהו בהדי הדדי תקנינהו:

מיסודו של שמואל הרמתי. שהעמידן על י"ו בא דוד והעמידן על כ"ד אית ספרים שכתוב בהן מיסודו של שמואל ודוד העמידום על כ"ד כלומר שניהם הועילו בדבר ושמואל העמידם על י"ו ודוד על כ"ד: וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מבני איתמר ויחלקו בני אלעזר ראשים לבית אבותם ששה עשר ולבני איתמר ראשים לבית אבותם שמונה ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר. וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים כלומר ראשי הגברים של בני אלעזר היו רבים מאיתמר והאי וימצאו משמע דקודם לכן היו קבועים ועכשיו הוסיפו עליהן ויחלקום ל"ו בית אב אחד אחוז שהיה מתחילה לאלעזר דהיינו ח' אחוז אחד בגורל דהיינו נמי ח' והונו להו י"ו:

ואחוז אחוז לאיתמר. מה שהיה מתחילה אחוז לאיתמר אחוזים עתה כבתחילה שלא הרבו עליהם שום בית אב:

מאי ואומר. וכי תימא מעיקרא הוה ד' לאלעזר וד' לאיתמר:

וכי היכי דנפישו בני אלעזר הכי נמי נפישו בני איתמר. ומיהו בני אלעזר נפישו טפי דהא לאיתמר לא אוקמינהו אלא על ח' ודאלעזר על י"ו:

תא שמע ואחוז אחוז לאיתמר. אלמא כדקיימי קיימי ושמע מינה דמשה תיקן להם י"ו ח' מזה וח' מזה וקשיא לרב חמא דאמר ד' וד' והא דכתב לעיל ובשנת הארבעים וגו' המה יסד במה שהוסיפו עליהן עד כ"ד משתעי [אבל] משה תיקן להם י"ו משמרות:

תנאי היא. דהא איכא תנא דלעיל דקתני משה תיקן להן ח' משמרות משניהן ואנא קאימנא כוותיה:

עלו מן הגולה. בבית שני והשאר לא עלו שהרבה מישראל נשתיירו ולא רצו לעלות:

פשחור ואימר. ומביעא לי דפשחור לא כתיב גבי כ"ד משמרות (דה"א כד):
וחלקום. לכ"ד וכתבו כנוי של כל אחד ואחד בחלק:

בללום ונתנום בקלפי. כתבו על כ"ד חתיכות קלף ראשי משמרות שחלקו מאותן ד':

בא ידעיה. משמרה של ידעיה בא אחד מהן ונוטל חלקו וחלק ה' חתיכות קלף דהונו להו שש ומי שהיה עולה בידו ראשון היה לשבת ראשונה שבסדר שהיו עולין בידו זו אחר זו כך היו עובדין בשבתותיהן זו אחר זו:

וכן התנו. שאפי' יהויריב שהיה במקדש ראשון ראשון למשמרות עולה מן הגולה: **לא ידחה ידעיה.** הואיל ומתחלה לא עלה יהויריב אלא כל משמרות הנעשות מידעיה קודמות לעבודה ליהויריב ויהויריב בא ועובד אחריהן במקום משמר אחר וששה דידיעיה עושין אותן ה' שלא להרבות במשמרות:

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישאל שמונה משמרות - ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר: **"בשנת הארבעים למלכות דוד, נדרשו וימצא בהם גבורי החיל ביעזר גלעד"** (דברי הימים א כו).

מיתבי:

"משה תיקן להם לישאל שמונה משמרות - ארבעה מאלעזר, וארבעה מאיתמר. בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע.

שנאמר: **"המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם"** (דברי הימים א ט):

הכי קאמר:

מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע.

תנאי אידך:

"משה תיקן להם לישאל שש עשרה משמרות - שמונה מאלעזר, ושמונה מאיתמר.

וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר - חלקום והעמידום על עשרים וארבע, שנאמר: **"וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר, ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר, ולבני איתמר לבית אבותם שמונה"** (דברי הימים א כד).

ואומר: "בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר" (דברי הימים א כד).

מאי "ואומר"?

וכי תימא: פי היכי דנפישו בני אלעזר, הכא נמי דנפישו בני איתמר, שמונה, מעיקרא ארבעה הוו. תא שמע: **"בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר"**.

תיובתא דרב חמא בר גוריא!

אמר לך רב חמא בר גוריא:

תנאי היא,

ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה.

תנו רבנן:

ארבעה משמרות עלו מן הגולה, ואלו הן:

ידעיה, חרים, פשחור ואימר.

עמדו נביאים שביניהם ^א וחלקום והעמידום על עשרים וארבעה, בללום ונתנום בקלפי.

בא ידעיה, ונטל חלקו וחלק חבריו - שש.

בא חרים ונטל חלקו וחלק חבריו - שש.

וכן פשחור וכן אימר.

וכן התנו נביאים שביניהם, שאפילו יהויריב ראש משמרת עולה, לא ידחה ידעיה ממקומו, אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו."

כז, ב

102. כז, ב

"וְיִשְׂרָאֵל שָׁבֵאוֹתוֹ מִשְׁמֵר מִתְנַנְסִין בְּעִרְיָהוּ וְקוֹרִין בְּמַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית..."

מְנַהֵג מוּלֵי?

אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֶהָא אָמַר רַב אֲסִי:

אֶלְמָלָא מַעֲמָדוֹת לֹא נִתְקַיְּמוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ,

שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים בְּמַה אֲדַע כִּי אִירְשָׁנָה" (בראשית טו).

אָמַר אַבְרָהָם: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, שְׂמֵא יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִין לְפָנֶיךָ -

אֵתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כְּדוֹר הַמְּבֹבֵל וְכְדוֹר הַפְּלִגָּה?

אָמַר לֵיהּ: לֹאֵו.

אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הוֹדִיעֵנִי בְּמַה אִירְשָׁנָה?

אָמַר לֵיהּ: "קַח לִי עֹגְלָה מְשֹׁלֶשֶׁת וְעֵז מְשֹׁלֶשֶׁת" וְגו' (בראשית טו).

אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, תֵּינַח בְּזִמְנוֹ שְׁבִית הַמְּקַדָּשׁ קַיִים,

בְּזִמְנוֹ שְׂאִין בֵּית הַמְּקַדָּשׁ קַיִים מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם?

אָמַר לוֹ: כָּכֵר תִּקְנִיתִי לָהֶם סֵדֶר קְרִבְנוֹת,

בְּזִמְנוֹ שְׂקוֹרִאִין בְּהוֹן לְפָנָי מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִילוֹ הַקְּרִיבוֹם לְפָנָי,

וְאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.

תְּנֵן רַבְּנָן:

"אֲנִישֵׁי מְשֻׁמֵּר - הֵיוּ מִתְּפִלְלִין עַל קִרְבָּן אַחֵיהֶם שִׁיתְּקַבֵּל בְּרָצוֹן,

וְאֲנִישֵׁי מַעֲמֵד - מִתְּנַנְסִין לְבֵית הַבְּנֵסֶת וְיֹושְׁבֵי אֶרֶבַע תַּעֲנִיּוֹת,

בְּשָׁנֵי בְּשַׁבָּת, בְּשָׁלִישִׁי, בְּרַבִּיעִי וּבַחֲמִישִׁי:

בְּשָׁנֵי - עַל יוֹרְדֵי הַיָּם,

בְּשָׁלִישִׁי - עַל הוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת,

בְּרַבִּיעִי - עַל אֶסְכְּרָא שְׁלֵא תִּפּוֹל עַל הַתִּינוּקוֹת,

בַּחֲמִישִׁי - עַל עוֹבְרוֹת וּמִינִיקוֹת;

עוֹבְרוֹת שְׁלֵא יִפִּילוּ,

מִינִיקוֹת שְׁיִנִּיקוּ אֶת בְּנֵיהֶם,

וּבְעֶרְבֵי שַׁבָּת - לֹא הֵיוּ מִתְּעַנִּין מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת,

קָל וְחוֹמֶר בְּשַׁבָּת עֲצָמָה."

בְּאָחַד בְּשַׁבָּת מָאִי טַעֲמָא לֹא?

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

מִפְּנֵי הַנוֹצְרִים.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר:

מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לִיצִירָה.

רִישׁ לְקִישׁ אָמַר:

מִפְּנֵי נִשְׁמָה יִתִּירָה.

דְּאָמַר רִישׁ לְקִישׁ:

נִשְׁמָה יִתִּירָה נִיתְּנָה בּוֹ בְּאֶדָם בְּעֶרְבֵי שַׁבָּת,

בְּמוֹצָאי שַׁבָּת נוֹטְלִין אוֹתָהּ מְמַנּוּ,

שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁבָּת וַיְנַפְּשׁ" (שמות לד) - כִּיּוֹן שְׁשַׁבָּת וַי אַבְּדָה נַפְּשׁוֹ.

רַשִׁי

א"ר אסי לפי שאלמלא מעמדות.

עיסקי קרבנות ישראל עושין הן
היו כלים בחטאן ומשהן כלין
שמעים וארץ העומדים בזכותן אין
מתקיימין כו' :

כאנשי דור המבול. שמאחר שהן
כלין אין העולם מתקיים והואיל
שעל עיסקי קרבן העולם עומד
לכך קורין אנשי מעמד בעריהן
במעשה בראשית:

כבר תקנתי להם כו'. כל זמן
שקורין בהן כו' מהיכא יליף לה
להאי גמגום:

ת"ר אנשי משמר מתפללין על

קרבן אחיהן. תמידים שבכל יום:

אנשי משמר. אותן כ"ד שהיו

בעריהן:

בשני על יורדי הים. דכתיב בשני

(בראשית א) יהי רקיע בתוך המים

וצריך להזכיר ולרצות על הדבר:

בשלישי על הולכי מדברות.

דכתיב ותראה היבשה תהי ראויה

יבשה להולכיה שלא יזקו מפני

חיות רעות:

ברביעי על האסכרא. שבו נתלו

המאורות וכתיב ביה (שם) יהי

מאורות מארת כתיב:

ועל עוברות כו'. דכתיב ביה (שם)

ישרצו המים שרץ נפש חיה:

מפני הנוצרים. שעושים אותו יום

טוב שלהם:

שלישי ליצירה. דאדם נברא ביום

ששי ובכל יום שלישי הוי חלוש

דכתיב (שם לד) ויהי ביום

השלישי בהיותם כואבים:

נשמה יתירה. שנוטלין אותה

ממנו והוי חלש:

נשמה יתירה. שמרחיבים דעתו

לאכילה ושתיה:

כיון ששבת. שנה ושמר את

השבת:

ווי אבדה נפש. וינפש דורש

בנוטריקון ווי נפש:

103. כז, ב - כח, א

רפ"י

בראשית בשנים. כהן ולוי קורין ביום תענית בראשית:
תלתא פסוקי הווי. וסגיא בהו לחד גברא:
רב אמר דולג. הראשון קורא שלשה פסוקים והשני מתחיל בפסוק שסיים בו הראשון והשנים עמו הרי שלשה ומשום אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליכא משום דלא אפשר:
פוסק. מפסיק הפסוק לשנים ראשון קורא שני פסוקים וחצי ולוי משלים חצי אותו הפסוק שקרא הכהן עם שנים הנותרים:
ר' חנינא קרא. שהיה בעל מקרא ויודעה בגירסא ובקי בטעמיה:
צער גדול. הרבה טרחתי וחזרתי עליו שיתיר לי לפסוק הפסוק לשנים לצורך תינוקות שלומדים לפני שאינן יכולין לקרוא פסוק כולו:
הכי נמי לא אפשר. גבי ס"ת ובדילוג אי אפשר משום הנכנסין והיוצאין אם שני דולג ומתחיל בפסוק שסיים בו הראשון בני אדם הנכנסין שלא שמעו קריאת הראשון סבורין לומר שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפיק מיניה חורבא וכשהראשון קורא ג' פסוקים ואינו משייר אלא שנים איכא גזרת יוצאין דסברי האי שני דסגיא ליה בשני פסוקים:
מיתבי פרשה של ששה פסוקים. אשאר ימות השנה קאי:
ויש אומרים שלשה. מפרשה אחריתי:
הכי גרסינן למאן דאמר דולג לידלוג למ"ד פוסק ליפסוק. כלומר פרשה של חמשה פסוקין אמאי קורא שני שלשה פסוקין בפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק:
דאית ליה רווחא. שיכול לקרות מפרשה אחרת אבל הכא לית ליה רווחא דהא לא מצי למיקרי אלא בראשית ויהי רקיע:

"ביום הראשון בראשית" ו"יהי רקיע"

תנא:

"בראשית" - בשנים,

"יהי רקיע" - באחד.

בשלמא יהי רקיע" - באחד" - תלתא פסוקי הווי, אלא "בראשית" - בשנים" (מאי טעמא)?

חמשה פסוקי הווי!

ותנן¹⁸:

"הקורא בתורה אל יפחות משלשה פסוקים!"

רב אמר:

דולג.

ושמואל אמר:

פוסק.

ורב דאמר "דולג",

מאי טעמא לא אמר "פוסק"?

קסבר: כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנו לא פסקינן ליה.

ושמואל אמר "פוסק" - ומי פסקינן?!

והאמר רבי חנינא קרא:

צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק, אלא לתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשוי!

ושמואל: התם טעמא מאי? משום דלא אפשר,

הכא נמי לא אפשר.

ושמואל אמר: "פוסק",

מאי טעמא לא אמר "דולג"?

גזירה משום הנכנסין,

וגזירה משום היוצאין.

מיתבי:

"פרשה של ששה פסוקים - קורין אותה בשנים,

ושל חמשה¹⁹ - ביחיד,

ואם הראשון קורא שלשה, השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת.

ויש אומרים: שלשה, לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין" -

למאן דאמר: "דולג" - לידלוג!

ולמאן דאמר: "פוסק" - ליפסוק!

שאני התם:

כח, א דאית ליה רווחא.

¹⁸ מגילה כג.

¹⁹ יש הגורסים ללא המילים "ביחיד ואם". הנפקא מינה - האם בפרשה קטנה של חמישה פסוקים לכתחילה יחיד קורא את כולה, או לכתחילה שניים יכולים לקרוא את הפרשה, והקורא השני מוסיף פסוק מהפרשה הבאה.

104. כח, א

**"פְּרָשָׁה גְדוּלָה קוֹרִין אוֹתָהּ בְּשָׁנִים
בְּשַׁחֲרִית וּבְמוֹסֶף וּבְמִנְחָה קוֹרִין עַל פִּיהֶן כו'.**

איבעיא להו:

היכי קאמר?

בשחרית ובמוסף קורין אותה בספר, ובמנחה קורין אותה על פה, פקורין את שמע?

או דלקמא הכי קתני:

בשחרית קורין אותה בספר, ובמוסף ובמנחה קורין אותה על פה פקורין את שמע?

תא שמע:

דתניא:

"בְּשַׁחֲרִית וּבְמוֹסֶף - נִכְנְסוּ לְבֵית הַפְּנִסָּת וְקוֹרִין בְּדֶרֶךְ שְׁקוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה,

וּבְמִנְחָה - יְחִיד קוֹרָא אוֹתָהּ עַל פֶּה.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי:

וְכִי יְחִיד יָכוֹל לְקָרוֹת דְּבָרֵי תוֹרָה עַל פֶּה בְּצַבּוּר?

אֵלָּא כּוֹלָן נִכְנְסוּ וְקוֹרִין אוֹתָהּ עַל פֶּה בְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע".

105. כח, א

רס"י

מה הפרש בין זה לזה. מאי שנא דקרבן עצים דחי מעמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דחי: **הללו דברי תורה**. מנחה כדאמרי' בברכות (דף כו.) יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ודנעילה מדברי סופרים. וצריכין חיזוק לא גרסינן הכא:

"כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד" כו'

מה הפרש בין זה לזה?

הללו דברי תורה,
והללו דברי סופרים.

106. כח, א

רש"י

עמדו אלו. זמן דקתני במתניי
אהכי הוצרכו למנות משום ההיא
תקנה דעבוד להו הנך נביאים כי
היכי דלא לידחינהו מאתרייהו:

"זמן עצי כהנים והעם".

תנו רבנן:

"למה הוצרכו לומר זמן עצי כהנים והעם?
אמר: בשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה,
ועמדו אלו והתנדבו משלהם.
וכן התנו נביאים שביניהן, שאפילו לשכה מלאה עצים,
יהיו אלו מתנדבין משלהן,
שנאמר: "והגודלות הפלנו על קרבן העצים,
הכהנים הלויים והעם, להביא לבית אלהינו,
לבית אבותינו לעתים מזומנים שנה בשנה,
לבער על מזבח ה' אלהינו כפתוב בתורה" (נחמיה י')."

107. כח, א

רש"י

פרוזדאות. שומרים:
בכורים. אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר תאנה שביכרה קושר עליה גמי ועושה אותה בכורים:
בקציעות. תאנים יבשים כותשין אותן ועושין מהן עגולין:
ה"ג והעלי על כתפיהן. (בוכיא):
במכתשת שלפנינו. שהוא במקום אחר לפני בסמוך וזהו גונבי עלי על שם שמתגנבין מן הפרוזדאות על עסקי עלי:
הן הן בני סלמאי הנתופתי. כעין מעשה זה עשו:

"ועמהם כהנים ולוים וכל מי...

[ששעה בשבטו, ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות"]

תנו רבנן:

"מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות?
 אמרו: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל,
 שלא יביאו עצים למערבה, ושלא יביאו בכורים לירושלים,
 והושיבו פרוזדאות על הדרכים,
 בדרך שהושיב ירבעם בן נבט, שלא יעלו ישראל לרגל.
 מה עשו בשרין שבאותו הדור ויראי חטא?
 הביאו סלי בכורים, וחיפוס בקציעות ונטלום, ועלי על כתפיהן,
 ובין שהגיעו אצל פרוזדאות, אמרו להם: להיכן אתם הולכין?
 אומרו להם: לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפיו.
 כיון שעברו מהו עיטרום בסלים והביאום לירושלים."

תנא:

"הן הן בני סלמאי הנתופתי."

תנו רבנן:

"מה הן בני סלמאי הנתופתי?
 אמרו: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל,
 שלא יביאו עצים למערבה,
 והושיבו פרוזדאות על הדרכים,
 בדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל.
 מה עשו יראי חטא שבאותו הדור?
 הביאו גזיריהן ועשו סולמות, והניחו על כתפיהם והלכו להם,
 כיון שהגיעו אצלו, אמרו להם: להיכן אתם הולכין?
 אמרו להם: להביא גוזלות משובך שלפנינו, ובסולמות שעל כתפיו.
 כיון שעברו מהן, פירקום והביאום והעלום לירושלים,
 ועליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר: "זכר צדיק לברכה" (משלי י'),
 ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר: "ישם רשעים ירקב" (משלי י')."

108. כח, א

פס"י

הן הן בני דוד בן יהודה. דוד מלך ישראל ואהכי קרו ליה פחת מואב שבא מרות המואביה:
יואב בן צרויה. שבא מרות המואביה כי צרויה אם יואב אחות דוד היתה שנאמר (דה"א ב) ואחיותיהם צרויה ואביגיל:
בני עדין הן בני דוד. להכי קרי ליה בספר שמואל (ב כג) עדינו העצני שבשעה שעוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת וכשיוצא למלחמה מתקשה כעץ:
הן הן בני יואב בן צרויה. פלוגתא היא (במס' חגיגה) חד אמר עדינו העצני זה דוד וחד אמר זה יואב:
ליתני שבו בני דוד שניה. דהא קאמר ר' מאיר פחת מואב היינו דוד:
ולר' יהודה. בני עדין היינו דוד ובמתניתין קתני בהדיא בני דוד והדר קתני בני פחת מואב דלר"מ ולי' יהודה בני עדין היינו דוד שבו שניה מיבעי ליה:
ולר' יוסי. דאמר פחת מואב ועדין היינו יואב שבו שניה מיבעי ליה:
לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי. דמאן דאמר בני עדין בן יהודה היינו בני יואב לא סבר לה דבני פחת מואב היינו יואב ולהכי לא קתני שבו בני יואב שניה ולא סבירא ליה נמי דהן הן בני דוד דאם כן שבו בני דוד שניה מיבעי ליה למיתני אלא משפחה אחרת הן ומאן דאמר בני פחת מואב היינו בני יואב לא סבירא ליה דבני עדין היינו יואב אלא משפחה אחרת הן:

"בְּעֶשְׂרִים בּוֹ בְּנֵי פַחַת מוֹאֵב בְּן יְהוּדָה".

תנא:

"בְּנֵי פַחַת מוֹאֵב בְּן יְהוּדָה - הוּ הוּ בְּנֵי דָוִד בְּן יְהוּדָה,
 דְּבַרֵי רַבִּי מְאִיר.
 רַבִּי יוֹסִי אָמַר:
 הוּ הוּ בְּנֵי יוֹאָב בְּן צְרוּיָה".

"בְּעֶשְׂרִים בְּאֵלּוּל בְּנֵי עֲדִין בְּן יְהוּדָה" וכו':

תנו רבנן:

"בְּנֵי עֲדִין בְּן יְהוּדָה - הוּ הוּ בְּנֵי דָוִד בְּן יְהוּדָה,
 דְּבַרֵי רַבִּי יְהוּדָה.
 רַבִּי יוֹסִי אָמַר:
 הוּ הוּ בְּנֵי יוֹאָב בְּן צְרוּיָה".

"בְּאֶחָד בְּטַבַּת שָׁבוּ בְּנֵי פְרָעוֹשׁ שְׁנֵיָה" כו'

מני מתניתין?

לא רבי מאיר, וְלֹא רַבִּי יְהוּדָה וְלֹא רַבִּי יוֹסִי:
 אִי רַבִּי מְאִיר - לִיתְנִי: 'שָׁבוּ בְּנֵי דָוִד בְּן יְהוּדָה שְׁנֵיָה!
 אִי רַבִּי יְהוּדָה - לִיתְנִי: 'שָׁבוּ בְּנֵי דָוִד בְּן יְהוּדָה שְׁנֵיָה!
 אִי רַבִּי יוֹסִי - לִיתְנִי: 'שָׁבוּ בְּנֵי יוֹאָב בְּן צְרוּיָה שְׁנֵיָה!'

לְעוֹלָם רַבִּי יוֹסִי,

וּתְרֵי תַנְאֵי אֵלִיבָא דְרַבִּי יוֹסִי.

109. כח, א-ב

רש"י

מאי שנא הלל דדחי דידיה. מעמד
 דשחרית:
 ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה.
 דקתני יום שיש בו מוסף אין בו
 מנחה ולא קתני אין בו מוסף דלא
 דחי דידיה אלא דמנחה:
 הכי קאמינא. הכי קא בעינא
 למימר:
 אלא דידיה. דמוסף:
 ה"ג רבי יוסי אומר כל יום שיש
 בו מוסף יש בו מעמד. ואתנא
 קמא פליג דאמר יום שיש בו
 מוסף אין בו נעילה ואתא ר' יוסי
 למימר דיש בו מעמד אעי"פ שיש
 בו מוסף:
 אלא לאו דנעילה הוא. דאמר ר'
 יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף
 דוחה אותו:

"באחד בטבת לא היה בו מעמד" כו'.

אמר ליה מר קשישא בריה דרב הסדא לרב אשי:
 כה, ב, מאי שנא הלל דדחי דידיה, ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה?

אמר ליה רב אשי:

השתא דלאו דידיה דחי, דידיה לא כל שכן?!

אמר ליה:

הכי קאמינא לך: לא לידחי אלא דידיה!

אמר ליה:

איכא רבי יוסי דקאי כוותך:

דתנאי:

"רבי יוסי אומר: כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד".

"מעמד" דמאי?

אילימא מעמד דשחרית - הא תנא קמא נמי הכי קאמר!

אָלאַ מעמד דמוסף - דידיה נמי לא דחי?!

אָלאַ דמנחה - קרבן עצים דחי!

אָלאַ לאו דנעילה.

שמע מינה דידיה - דחי, דלאו דידיה - לא דחי.

שמע מינה.

110. כח, ב

רש"י

באחד בניסן. דאית ביה הלל
 דראש חדש:
 קרבן עצים. (קרבן מוסף) דבני
 ארח בן יהודה:
 זאת אומרת. מדלא קתני נמי
 באחד בניסן אלמא הלל דראש
 חדש לא דחי ליה למעמד שמע
 מינה דלאו דאורייתא הוה אלא
 מנהגא כדלקמן:
 מנהג אבותיהם בידיהן. אבל הלל
 דחנכה כגון באחד בטבת ודאי
 דחי דכיון דנביאים תיקונוהו שיהו
 אומרים אותו על כל פרק ופרק
 ועל כל צרה שלא תבא עליהן
 כשנגאלין יהו אומרין אותו על
 גאולתן כדאורייתא דמי:
 יחיד. כלומר אפי' יחיד גומר בהן
 את ההלל שכל אחד ואחד חייב
 לגמור בו את ההלל במסכת ערכין
 מפורש מאי שנא דגומר כל ימי
 החג ובפסח לא גומר אלא יום
 ראשון משום דחג הסוכות חלוק
 בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג
 בפני עצמו דמי:
 ובגולה. שעושין שני ימים טובים
 משום ספיקא:
 דמדלגי דלוגי. כגון אנן דמדלגין
 לא לנו ה' לא לנו ונתחיל מן ה'
 זכרנו יברך:
 לא יתחיל. אינו צריך להתחיל
 בראש חדש:

["בְּאֶחָד בְּטַבַּת לֹא הָיָה בּוֹ מַעְמָד" כו']

וְלִיתַנִּי נָמִי: 'בְּאֶחָד בְּנִיסָן לֹא הָיָה בּוֹ מַעְמָד',
 מִפְּנֵי שְׂיִישׁ בּוֹ הֶלֶל,
 וְקָרְבַּן מוֹסֵף
 וְקָרְבַּן עֲצִים!

אָמַר רַבָּא:

זֹאת אוֹמְרֵת:

הַלֵּילָא דְבְרִישׁ יְרַחָא לָאו דְאִוְרִייתָא.

דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק:

שְׁמֹנֶה עָשָׂר יוֹם בְּשָׁנָה יְחִיד גּוֹמֵר בְּהֵן אֶת הֶלֶל, וְאֵלּוּ הֵן:
 שְׁמוֹנֶת יְמֵי הַחֹג,

וּשְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָה,

וְיוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח,

וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֵרֶת,

וּבְגוּלָה עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם, וְאֵלּוּ הֵן:

תְּשַׁעַת יְמֵי הַחֹג,

וּשְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָה,

וּשְׁנֵי יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁל פֶּסַח,

וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֲצֵרֶת.

רַב אִיקְלַע לְבָבֵל, חֲזִינְהוּ דְקָא קְרוּ הַלֵּילָא בְרִישׁ יְרַחָא.

סָבַר לְאַפְסוּקִינְהוּ, כִּיּוֹן דְחִזָּא דְקָא מְדַלְגֵי דְלוּגֵי,

אָמַר: שְׁמַע מִינָהּ מְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם.

תְּנָא:

"יְחִיד - לֹא יִתְחִיל,

וְאִם הִתְחִיל - גּוֹמֵר".

111. כת, ב - כט, א

ר"י

ר' יוסי אומר בשבעה. וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע: **בשבעה עלה משה**. לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דכולהו סבירא להו דבשבעה עלה ולא מקרא נפקא לן דבשבעה עלה דהאי דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי איכא מאן דדריש ליה במסכת יומא כי אחר מתן תורה הוה משבעה בסיון עד י"ז בתמוז איכא מי יום כ"ד דסיון שהוא מלא וי"ז דתמוז הרי מ' יום שעמד משה בהר:

גמרא. כך קיבלנו מאבותינו: **ומעת הוסר התמיד לתת שקוץ שומם וגו'.** דבעת שהוסר ונתבטל התמיד באותו היום נתן שקוץ שומם דהיינו הועמד צלם בהיכל: **ה"ג והא כתיב על כנף שקוצים.** כלומר הא כתיב קרא אחרינא דכתיב ביה שקוצים דמשמע תרי:

"חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז" כו' [... נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והבקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל!].

"נשתברו הלוחות" - מנלן?

דתניא:

"בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. רבי יוסי אומר: בשבעה בו"

מאן דאמר: "בששה ניתנו" - בששה ניתנו ובשבעה עלה משה. מאן דאמר: "בשבעה" - בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה, דכתיב: "ויקרא אל משה ביום השביעי" (שמות כד) וכתוב: "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות כד) עשרים וארבעה דסיון, ושיתסר דתמוז - מלו להו ארבעין. בשיתסר בתמוז - נחית אתא ותברניהו ללוחות, וכתוב: "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל, וישלך מידיו את הלוחות, וישבר אותם תחת ההר" (שמות לב)

"בטל התמיד"

גמרא.

"הבקעה העיר"

בשבעה עשר הוה?! והכתיב: "בהדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר" (ירמיהו נב) וכתוב בתריה: "ותבקע העיר" וגו'! (ירמיהו נב)

אמר רבא: לא קשיא: כאן בראשונה, כאן בשנייה.

דתניא:

"בראשונה הבקעה העיר בתשעה בתמוז בשנייה בשבעה עשר בו."

"שרף אפוסטמוס את התורה"

גמרא.

"העמיד צלם בהיכל"

מנלן?

דכתיב: "ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם" (דניאל יב)

וחד הוה!?

והכתוב: "ועל כִּנְיָ שְׂקוּצִים מְשׁוּמִים" (דניאל ט)

אָמַר רַבָּא:

תָּרִי הוּוּ,

וְנָפַל חַד עַל חֲבֵרִיהּ וְתַבְרִיהּ לִיהּ לִידֵיהּ,

וְאִשְׁתַּכַּח דְּהָוָה כְּתִיב:

כַּט, א "אֲנִתְּ צְבִית לְחֲרוּבֵי בֵּיתָא יָדָךְ אֲשֶׁלִּימַת לִיהּ".

רַש"י

תרי הוו. שהעמידן מנשה בהיכל:

ונפל חד על חבריה וקטעיה

לידיה. והנקטע לא קא חשיב

והיינו דכתיב שקוץ אחד:

אשתכח דכתיב. על ההוא צלם

הכי:

אנת צבית לאחרובי ביתיה וידך

אשלימת ליה. הצלם אומר

לחבריו אתה רצית להחריב ביתו

של מקום שהטית ישראל אחריך

ואני עשיתי כך נקמה ושילמתי לך

ידי ל"א אנת צבית לאחרובי ביתא

וידך [אושלית] לי לשון שאילת

[כלים] כלומר ועלה בידי:

112. כט, א

רפ"י

ואמר רבי חמא בר חנינא אותו היום וכו'. מהר לשון מהר עכשיו כשתטול י"ט ימים מחדש אייר קודם עליית הענן פשו להו י והנהו י היו בין דרך שלשת ימים וז' דהסגרת מרים וחדש של כ"ט ימים שאכלו בשר הוה ל"ט והשתא אשתכח דמשה שלח מרגלים בכ"ט דסיון:
 הני ארבעים נכי חד. ב' מסיון וכ"ט מתמוז הוה ל"א וחי' מאב הוה ל"ט:

"בַּתְּשֻׁעָה בָּאָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שְׁלֹא יִכְנסוּ לָאָרֶץ"

מנלן?

דקתיב: "וַיְהִי בַּהַדָּשׁ הַרְאִשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, הַיּוֹמָם הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ).

ואמר מר:

"שָׁנָה רִאשׁוֹנָה - עָשָׂה מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן,

שָׁנָה - הַקִּיּוֹם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְשָׁלַח מְרַגְלִים"

דקתיב: "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית בַּהַדָּשׁ הַשְּׁנִי בַּעֲשָׂרִים בַּהַדָּשׁ,

נִעְלָה הָעֵנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" (במדבר י).

דקתיב: "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (במדבר י).

אמר רבי חמא בר חנינא:

אותו היום סרו מאחרי ה'.

דקתיב: "וְהָאֶסְפָּסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תְּאֵוָה,

וַיִּשׁוּבוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו' (במדבר יא).

דקתיב: "עַד הַדָּשׁ יָמִים" וגו' (במדבר יא),

דהוה להו עשרין ותרתין בסיון.

דקתיב: "וַתִּסְגַּר מְרִים שְׁבַעַת יָמִים" (במדבר יב),

דהוה להו עשרין ותשעה בסיון.

דקתיב: "שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים" (במדבר יג).

ותניא:

"בַּעֲשָׂרִים וַתִּשְׁעָה בְּסִיּוֹן שְׁלַח מֹשֶׁה מְרַגְלִים".

דקתיב: "וַיִּשׁוּבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקִּץ אַרְבָּעִים יוֹם" (במדבר יג).

הני "ארבעים יום"? נכי חד הוה!

אמר אביי:

תמוז דההיא שתא מלווי מליוה,

דקתיב: "קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשִׁבוֹר בַּחוּדֵי" (איכה א)

דקתיב: "וַתִּשְׂאָה כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא" (במדבר יד)

אמר רבה אמר רבי יוחנן:

²⁰אותה לילה ליל תשעה באב היה.

אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם,

ואני קובע לכם בכיה לדורות.

²⁰ ע"פ מסורת הש"ס

113. כט, א

"חרב הבית בראשונה".

דקתיב: "ובחדש החמישי בשבעה לחדש,
 היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל,
 בא נבוזרעדן רב טבחים עמד מלך בבל וירושלם,
 וישרוף את בית ה'" וגו' (מלכים ב כה).
 וקתיב: "ובחדש החמישי בעשור לחדש,
 היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל,
 בא נבוזרעדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' (ירמיהו נב).

ותניא:

"אי אפשר לומר "בשבעה" שהרי כבר נאמר "בעשור",
 ואי אפשר לומר "בעשור" שהרי כבר נאמר "בשבעה"!
 הא כיצד?
 בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני,
 ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור,
 והיה דולק והולך כל היום בולו,
 שנאמר: "אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב" (ירמיהו ו).

והיינו דאמר רבי יוחנן:

אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי,
 מפני שרובו של היכל בו נשרף.

ורבנן?

אתחלתא דפורענותא עדיפא.

114. כט, א

רש"י

וחובה על ידי חייב. היינו תשעה
באב דרגילין להיות בו רעות: הי"ג
מגלגלין זכות על ידי זכאי:
מוצאי שבת. יום ראשון:
מוצאי שביעית. שמינית:
דוכן. מקום עשוי כעין איצטבא
ועליו לויים עומדין לשורר:
וישב עליהם את אונם וברעתם
יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו.
במזמור אל נקמות ה' והוא שיר
של יום רביעי והאי דאמרי ליה
ביום ראשון איליא בעלמא הוה
דנפל בפומייהו כדאמרינן בערכין
(דף יב.) פי איליא קינה שכן
תרגום יונתן בן עוזיאל שא קינה
(יחזקאל כח) טול איליא וכמו
אלי כבתולה חגורת שק על בעל
נעוריה (יואל א) שפירושו קונני
ובכי:
נחרשה העיר. כדכתיב (מיכה ג)
ציון שדה תחרש שנחרשה כולה
ונעשית כשדה חרושה:
בעל החוטם. בעל קומה וצורה
ל"א גדול הדור:
מתבקש. ליהרג ברמז אמר ליה
שלא יכירו בו אנשי המלך:
טשא. נחבא כמו טשו במערתא
(שבת דף לג.):
אזל. האדון אצל רבן גמליאל
בצנעא:
ומית חד מינייהו. מן היועצין
וכסבורין שאירע להן על שהרעו
לגזור:
גיא חזיון. ירושלים שהכל
מסתכלין שם:
מקרקר. לשון יללה:
קיר ושוע. מקונן וזועק לשון הנה
קול שועת בת עמי (ירמיהו ח) קיר
כמו קירי דבשחיתת חולין (דף
קלט:) אל ההר. בשביל הר ציון
ששם:

"ובשניה".

מנלן?

דתנא:

"מגלגלין זכות ליום זכאי, וחובה ליום חייב,
אמר: בשחרב בית המקדש בראשונה,
אותו היום ערב תשעה באב היה,
ומוצאי שבת היה,
ומוצאי שביעית היתה,
ומשמרתה של יהודיב היתה,
והלויים היו אומרים שירה,
ועמדיו על דוכנם.
ומה שירה היו אומרים?"

"וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם" (תהילים צד).

ולא הספיקו לומר: "יצמיתם ה' אלהינו" עד שבאו נכרים וכבשום,
וכן בשניה".

"ולכדה ביתר"

גמרא.

"נחרשה העיר"

תנא:

"בשחרש²¹ טורנוסרופוס הרשע את ההיכל,
נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה
בא אותו הגמון ועמד בבית המדרש ואמר:
בעל החוטם מתבקש, בעל החוטם מתבקש,
שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו,
אזל לגביה בצנעא אמר ליה: אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי?
אמר ליה: הן.
אמר ליה: אשתבע לוי
אשתבע ליה.
סליק לאיגרא, נפיל ומית.

וגמירי דבי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו, מבטלי לגזרתיהו.
יצתה בת קול ואמרה: אותו הגמון מזומן לחיי העולם הבא".

תנו רבנן:

"משחרב הבית בראשונה,
נתקבצו ביתות ביתות של פרחי בהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל,
ואמרו לפניו: רבוננו של עולם! הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים,
יהיו מפתחות מסורות לך, וזרקום כלפי מעלה,
ויצתה בעין פיסת יד וקיבלתו מהם,
והם קפצו ונפלו לתוך האור,
ועליהן קונן ושעיהו הנביא: "משא גיא חזיון מה לך איפוא מי עלית מולך לגגות,
תשוואות מלאה עיר הומיה קריה עליה,
חללך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה" (ישעיהו כב),
אף בהקדוש ברוך הוא,
נאמר: "מקרקר קיר ושוע אל ההר" (ישעיהו כב).

²¹ ע"פ מסורת הש"ס. בדפוס כתוב: קשחרב.

115. כט, א

כ"י

משנכנס אדר. ימי נסים היו
לישראל פורים ופסח:
ניזיל בהדיה. בערכאות שלהן:
ונתתי לכם אחרית ותקוה. איידי
דאיירי רב יהודה לעיל נקיט
ואזיל:
דקלים. להתפרנס מהן שיש מהן
בבבל הרבה כדאמרינן בפ"ק (דף
ט:). עולא איקלע לבבל חזא מלא
צנא דתמרי כו':
כלי פשתן. ללבוש:

"משנכנס אב ממעטין בשמחה" כו'.

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב:
קשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה,
קד משנכנס אדר מרבין בשמחה.

כט, ב

אמר רב פפא:
הלך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי,
לישתמיט מיניה באב, דריע מזליה.
ולמצי נפשיה באדר דבריא מזליה.

"לתת לכם אחרית ותקוה" (ירמיהו כט).

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב:
אלו דקלים וכלי פשתן.

"ויאמר ראה דית בני כריח שדה אשר ברכו ה'" (בראשית כז).

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב:
כריח שדה של תפוחים.

116. כט, ב

כ"י

לא שנו. במתניי שכל השבוע אסור לכבס:

אפילו לכבס ולהניח. כדי שילבוש לאחר זמן לאחר ט' באב אסור דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים:

אמר רב ששת תדע. דאפי' לכבס ולהניח אסור:

קצרי. כך שמם בלשון ישמעאל והם כובסין שמעתי אומרים על שם שמקצרין בגדי צמר כשדורסין אותן ברגליהן במים שקורין פורלוי"ר והיינו דמתרגמינן עין רוגל (שמואל ב יז) עינא דקצרא:

אילימא לכבס וללבוש. מיד בחמישי מאי כבוד שבת איכא:

אלא. לאו לכבס ולהניח עד השבת:

לעולם לכבס וללבוש. מיד בחמישי:

ובמי שאין לו אלא חלוק אחד. דאין לו להחליף ומאי מפני כבוד השבת דאי לא מכבס השתא

בחמישי תו לא מצי לכבס ליה:

חולו של מועד. שאין לו אלא חלוק אחד דלא סגיגא דלא מכבס מפני הכנימה ואפי' כיבס לפני המועד

מותר לכבסה במועד:

וגיהוץ שלנו. אינו יפה אלא ככיבוס שלהן ואסור לגהץ לפני

תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב אבל כיבוס שלנו

מותר:

כלי פשתן אין בהן. ליאסר משום גיהוץ אלא בכלי מילת לושקיי

בלע"ז:

"שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס".

אמר רב נחמן:

לא שנו אלא לכבס וללבוש, אבל לכבס ולהניח - מותר.

ורב ששת אמר:

אפילו לכבס ולהניח - אסור.

אמר רב ששת:

תדע דכטלי קצרי דבי רב.

מתיב רב המנונא:

"בחמישי מותרים מפני כבוד השבת"

למאי?

אילימא לכבס וללבוש - מאי כבוד שבת איכא?!
אלא - להניח, ובחמישי הוא דשרי, אבל השבת כולה אסור!

לעולם, לכבס וללבוש,

וכשאין לו אלא חלוק אחד.

דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן:

מי שאין לו אלא חלוק אחד, מותר לכבסו בחולו של מועד.

איתמר נמי:

אמר רבי בנימין אמר רבי אבהו:

לא שנו אלא לכבס וללבוש, אבל להניח - מותר.

מיתיבי:

"אסור לכבס לפני תשעה באב,

אפילו להניח לאחר תשעה באב.

וגיהוץ שלנו - ככיבוס שלהן,

וכלי פשתן - אין בהם משום גיהוץ"

תיובתא!

117. כט, ב - ל, א

רש"י

לא שנו. שאסור ללבושו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אלא בימים שלפני תשעה באב שאם חל ביום רביעי אסור ללבושו ראשון ושני ושלישי:
אבל לאחריו. חמישי וששי ושביעי מותר:

חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה. דהיינו לאחריו: חל להיות בשני או בשלישי וברביעי ובחמישי כו':

לייט עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא. המכבס בתשעה באב אפילו מן המנחה ולמעלה ואדקאי בברייתא מפסיק לה למילתא וקאמר לייט עלה אביי כו':

חל להיות בשני כו'. סיפא דההיא ברייתא גופה היא:

ומפטייר. מאותן שלשה אחרון מפטייר מתוך שאין מוסיפין בחול יותר מג' אנשים ולא בר"ח על ד' שאין לנו להוסיף אלא בשבת ובי"ט כדמפרש במגילה (דף כא.) ולפיכך קורין ג' דזמן ספר תורה הוא ובלאו הכי הוה קרו שלשה שהוא מתקנת עזרא לקרות בשני ובחמישי כהן ולוי וישראל:

קורא אחד ומפטייר אחד. אחד קורא והוא עצמו המפטייר קתני מיהת לאחריו מותר תיובתא דשמואל:

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת. אינו מפסיק סעודתו ואינו ממעט בתבשילין אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו דפלוגתא היא במסכת גיטין בפרק [מי שאחזו] (דף סח:). דאיכא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך ואיכא למי"ד מלך והדיוט כלומר כשנטרד שוב לא חזר למלכותו לפיכך הוצרך לומר בשעתו בשעת מלכו ותקפו שהיה אוכל הוא ושריו סי' כור סולת כו':

ועד התענית. אלמא דסבירא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מותר ורבי יהודה ורבנן (גמליאל) סבירא להו דאפילו לאחריו נמי אסור:

מחגה. כלומר יליף טעמא מן חגה דהיינו ר"ח שנקרא חג כדאמרי לעיל (דף כט.) קרא עלי מועד.

רש"י

הלכה כר"מ. דלפניו אסור ולאחריו מותר:

שלח רב יצחק בר גיודי משמיה דרבי יוחנן: אף על פי שאמרו: "כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ", אבל אסור ללבושן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.

אמר רב: לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו מותר.

ושמואל אמר: אפילו לאחריו נמי אסור.

מיתבי:

"שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה: אסור - לספור ולכבס,

ובחמישי - מותרין מפני כבוד השבת. ביצד?

חל להיות באחד בשבת - מותר לכבס כל השבת כולה.

בשני בשלישי ברביעי ובחמישי - לפניו אסור, לאחריו מותר.

חל להיות בערב שבת - מותר לכבס בחמישי, מפני כבוד השבת. ואם לא כבס בחמישי בשבת, מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה.

לייט עלה אביי,

ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא.

חל להיות בשני ובחמישי - קורין שלשה ומפטייר אחד.

בשלישי וברביעי - קורא אחד ומפטייר אחד.

רבי יוסי אומר:

לעולם קורין שלשה ומפטייר אחד."

תיובתא דשמואל!

אמר לך שמואל:

תנאי היא:

דתניא:

"תשעה באב שחל להיות בשבת,

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת,

אוכל ושותה כל צרכו,

ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו,

ואסור לספור ולכבס מראש חודש ועד התענית,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

כל החדש כולו אסור.

רבי שמעון בן גמליאל אומר:

אינו אסור אלא אותה שבת בלבד."

ותניא אידך:

"ונוהג אבל מראש חודש ועד התענית,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

כל החדש כולו אסור.

רבי שמעון בן גמליאל:

אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד."

אמר רבי יוחנן:

ושלשתן מקרא אחד דרשו,

דכתיב "והשבתני כל משושה חגה חדשה ושבתה" (הושע ב)

מאן דאמר מראש חודש ועד התענית אמ' "חגה".

ומאן דאמר כל החדש כולו אסור מ' "חדשה".

ומאן דאמר כל השבת כולה אסור מ' "שבתה".

ל, א

אמר רבא:
הלכה כרבי שמעון בן גמליאל.

ואמר רבא:
הלכה כרבי מאיר.

ותרויהו לקולא.

וצריכא!
דאי אשמועינן הלכה כרבי מאיר - הוה אמינא אפילו מראש חודש,
קא משמע לן הלכה כרבי שמעון בן גמליאל.
ואי אשמועינן הלכה כרבי שמעון בן גמליאל - הוה אמינא אפילו לאחריו,
קא משמע לן הלכה כרבי מאיר.

ל.118

רש"י

משש שעות ולמטה. כלפי השחר :
המפסיק בה. דשוב אינו אוכל עוד
מאותה סעודה ואילך: ה"ג כיצד
ישנה א"ר יהודה אם הוא רגיל
כו' :
בעשרה. שהיו סועדין עמו
לכבודו :
וחכ"א ישנה. אשני תבשילין
קיימי בשר ויין ימעט :
מליח. דג או בשר מליח דאין בו
טעם כל כך אחר ששה שלשה
ימים במלח כדלקמן כשלמים
והנותר מבשר זבח השלמים וגוי'
טפי לא אשכחן דמקרי בשר :
כל שהוא משום ט' באב. כגון
סעודה המפסיק בה :
כל שאינו משום ט'ב. כגון סעודה
המפסיק בה בתענית צבור אי נמי
סעודה שאינו מפסיק בה: ה"ג ר'
ישמעאל בר' יוסי אומר משום
אביו כל שעה שמותר לאכול מותר
לרחוץ ולא גרסינן בשר כלומר
אפילו בשעת סעודה המפסיק
מותר לרחוץ הואיל ומותר לאכול :
אסור באכילה ובשתיה. הני אין
נוהגין באבל דקא חשיב נמי
איסורים שנוהגין בו לבד מהני
דנהיגי באבל רחיצה סיכה ונעילה
כו' :

"עָרַב תַּשְׁעָה בָּאֵב לֹא יֵאָכַל אָדָם שְׁנֵי תַבְשִׁילִין" כו'.

אָמַר רַב יְהוּדָה:

לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעַלָּה,
אָבַל מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַטָּה - מוֹתֵר.

וְאָמַר רַב יְהוּדָה:

לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּסַעוּדָה הַמִּפְסִיק בָּהּ,
אָבַל בְּסַעוּדָה שְׁאִינוּ מִפְסִיק בָּהּ - מוֹתֵר.

וּתְרוּיְהוּהוּ לְקוּלָּא.

וְצָרִיכָא!

דְּאִי אֲשַׁמְעִינוּ בְּסַעוּדָה הַמִּפְסִיק בָּהּ - הוּא אָמִינָא אִפִּי' מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַטָּה,
קָא מִשְׁמַע לֵן: מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעַלָּה.
וְאִי אֲשַׁמְעִינוּ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעַלָּה - הוּא אָמִינָא אִפִּי' בְּסַעוּדָה שְׁאִינוּ מִפְסִיק בָּהּ,
קָא מִשְׁמַע לֵן: בְּסַעוּדָה הַמִּפְסִיק בָּהּ.

תְּנִיָּא כְּלִישְׁנָא קָמָא,

תְּנִיָּא כְּלִישְׁנָא בְּתָרָא.

תְּנִיָּא כְּלִישְׁנָא בְּתָרָא:

"הַסּוּעָד עָרַב תַּשְׁעָה בָּאֵב,

אִם עֲתִיד לְסַעוּד סַעוּדָה אַחֲרָת - מוֹתֵר לְאָכּוֹל בְּשָׂר וּלְשִׁתּוֹת יוּן,
וְאִם לֹא - אִסוּר לְאָכּוֹל בְּשָׂר וּלְשִׁתּוֹת יוּן."

תְּנִיָּא כְּלִישְׁנָא קָמָא:

"עָרַב תַּשְׁעָה בָּאֵב,

לֹא יֵאָכַל אָדָם שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, לֹא יֵאָכַל בְּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יוּן.

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר:

יִשְׁנָה.

אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה**:

בִּיצַד מִשְׁנָה?

אִם הִיָּה רְגִיל לְאָכּוֹל שְׁנֵי תַבְשִׁילִין - יֵאָכַל מִיָּן אֶחָד,
וְאִם הִיָּה רְגִיל לְסַעוּד בַּעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם - סוּעָד בְּחֻמְשָׁה,
הִיָּה רְגִיל לְשִׁתּוֹת עֲשָׂרָה נֹסוֹת - שׁוֹתָה חֻמְשָׁה נֹסוֹת.
בְּמָה דְּבָרִים אָמֹרִים מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעַלָּה,
אָבַל מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַטָּה מוֹתֵר."

תְּנִיָּא אִידָךְ:

"עָרַב תַּשְׁעָה בָּאֵב:

לֹא יֵאָכַל אָדָם שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, לֹא יֵאָכַל בְּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יוּן.

דְּבָרֵי **רַבִּי מֵאִיר**.

וְחֻכְמֵים אֹמְרִים:

יִשְׁנָה.

וּמִמַּעַט בְּבָשָׂר וּבַיּוּן.

בִּיצַד מִמַּעַט?

אִם הִיָּה רְגִיל לְאָכּוֹל לִיטְרָא בְּשָׂר - יֵאָכַל חֲצִי לִיטְרָא,
הִיָּה רְגִיל לְשִׁתּוֹת לֹוּג יוּן - יִשְׁתֶּה חֲצִי לֹוּג יוּן,
וְאִם אִינוּ רְגִיל כֹּל עֵיקָר - אִסוּר.

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר:

אִם הִיָּה רְגִיל לְאָכּוֹל צָנוּן אוּ מְלִיחַ אַחֲרַי סַעוּדָתוֹ - הִרְשׁוּת בִּידוֹ."

תְּנִיָּא אִידָךְ:

"כֹּל שֶׁהוּא מִשׁוּם תַּשְׁעָה בָּאֵב - אִסוּר לְאָכּוֹל בְּשָׂר,

וְאִסוּר לְשִׁתּוֹת יוּן,

וְאִסוּר לְרַחוּץ.

כֹּל שְׁאִינוּ מִשׁוּם תַּשְׁעָה בָּאֵב - מוֹתֵר לְאָכּוֹל בְּשָׂר,

רש"י

וְאִסוּר לְקָרוֹת בַּתּוֹרָה כו'. דַּתְּכִיב
בְּהוּ מִשְׁמַחֵי לֵב:

ולשתות יין
ואסור לרחוק.

רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו:
כל שעה שמוותר לאכול בשר מותר לרחוק.

תנו רבנן:

"כל מצות הנוהגות באבל - נוהגות בתשעה באב.

אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה.

ואסור לקרות בתורה, בנביאים ובכתובים,

ולשנות במשנה, בתלמוד ובמדרש, ובהלכות, ובאגדות.

אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות,

ושונה במקום שאינו רגיל לשנות,

וקורא בקינות, באיוב, ובדברים הרעים שבירמיה.

ותינוקות של בית רבן בטליו,

משום שנאמר: "**פקודי ה' ישרים משמחי לב**" (תהילים יט).

רבי יהודה אומר:

אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות,

ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות,

אבל קורא הוא באיוב ובקינות, ובדברים הרעים שבירמיהו,

ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר: "**פקודי ה' ישרים משמחי לב**".

119. ל, א-ב

רס"י

עד כמה. הוי בשר גמור דלא הוי בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים שלא שהה במלחו אלא שני ימים ולילה אחד כזמן אכילת שלמים ולהכי נקט כשלמים דבזמן אכילת שלמים אשכחן דאקרי בשר דכתיב (ויקרא ז) והנותר מבשר זבח השלמים וגוי טפי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחרי ב' וגי ימים:

יין מגתו. חדש ומתוק ואינו טוב כיון ישן ומשלשל ומזיק:

תוסס. רותח:

אין בו משום גילוי. שאין נחש שותהו כי יברח מרתחתו:

תנור לכיריים. מקום מנוול שבבית:

אינו רואה סימן ברכה. מאותה מלאכה: כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. בתשעה באב כלומר בסעודה המפסיק בה. עוברות ומניקות. שאינן יכולות לישן על גבי קרקע:

"לא יאכל בשר ולא ישתה יין".

תנא:

"אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו".

"בשר מליח" - עד כמה?

אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל: כל זמן שהוא כשלמים.

ו"יין מגתו" - עד כמה?

כל זמן שהוא תוסס.

תנא:

"יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו שלשה ימים".

אמר רב יהודה אמר רב:

כף ה'ה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי:

ערב תשעה באב מביאין לו פת חריכה כמלח ויושב^א בין תנור לכיריים, ואוכל ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו.

ל, ב

תנן התם:

"מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין.

מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין.

ובכל מקום תלמיד חכם - בטלים.

רבי שמעון בן גמליאל אומר:

לעולם יעשה כל אדם עצמו בתלמיד חכם".

תנא נמי הכי:

"**רבי שמעון בן גמליאל אומר:**

לעולם יעשה אדם עצמו בתלמיד חכם כדי שיתענה".

תנא אידך:

"**רבי שמעון בן גמליאל אומר:**

כל האוכל ושותה בתשעה באב - באילו אוכל ושותה ביום הנפודים.

רבי עקיבא אומר:

כל העושה מלאכה בתשעה באב - אינו רואה סימן ברכה לעולם.

וחכמים אומרים:

כל העושה מלאכה בתשעה באב, ואינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה,

שנאמר: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה,

שישו אתה משושי כל המתאבלים עליה" (ישעיהו ס).

מכאן אמרו: כל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה,

ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה".

תנא נמי הכי:

"כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב - עליו הכתוב אומר:

"ותהי עונותם על עצמותם" (יחזקאל לב)".

120.ל,ב

רש"י

בין ביכול. שאפשר לו:
מאי בינייהו. כיון דזה מודה לו
 ביכול וזה מודה לו בשאינו יכול:
שאר מטות. שבבית שאינו שוכב
 בהן ר' יהודה דמחייב במתני'
 בכפיית המטה קמחייב נמי ביכול
 בשאר מטות ורבנן סברי מטתו
 כופה ולא שאר מטות וכדתניא גבי
 אבל:

**"רבי יהודה מחייב בכפיית המטה,
 ולא הודו לו חכמים"**

תניא:

"אמרו לו לרבי יהודה:

**לדבריד עוברות ומניקות - מה תהא עליהן?
 אמר להם: אף אני לא אמרתי אלא ביכול."**

תניא נמי הכי:

**"מודה רבי יהודה לחכמים: בשאינו יכול.
 ומודים חכמים לרבי יהודה: ביכול."**

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

שאר מטות.

כדתניא:

"בשאמרו לכפות המטה,

לא מטותו בלבד הוא נופה, אלא כל המטות נוֹלָן הוא נופה."

אמר רבא:

הלכתא כתנא דידן,

ולא הודו לו חכמים כל עיקר.

121. ל, ב - לא, א

רפ"י

שניתנו בו לוחות אחרונות. שבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום נשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כבראשונה חשוב מ"יז בתמוז עד יום הכפורים והווי להו שמונים יום שנים עשרה שנשתיירו מתמוז זהו חסר ושלישים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים יום וליל צום השלים כנגד לילו של י"ז תמוז דלא הוה בחושבניה דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה השתא הווי להו פי שלמין לילה ויום ובוקר יום כפור ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ועל כן נקבע צום כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי:

שהותרו שבטים לבא זה בזה. דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגוי' (במדבר לו) וכתוב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב:

זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגוי. זה מיעוט הוא כלוי לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה בדור של בנות צלפחד:

לבא בקהל. לישא נשים לפי שנשבעו ישראל מלהינשא להם כדכתיב בשופטים (כא):

ממנו. מיעוט הוא דכתיב איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לא גזרו אלא מהם (ממנו) אבל מבניהם לא גזרו:

שכלו מתי מדבר. דתניא כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמה ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמה טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בטי"ו ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מי שנה של גזרה נשלמו קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט:

דאמר מר כו'. לפיכך יו"ט הוא **לא היה הדבור עם משה.** ביחוד וחיבה דכתיב וידבר ה' אלי לאמר אלי נתייחד הדיבור ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה גמגום:

לאיזה שירצה יעלו. הושע בן אלה רשע היה דכתיב (מלכים ב' יז) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל והיינו דקאמר רק שבטל את הפרוסדאות ואמר לאיזה שירצו יעלו:

הרוגי ביתר. בפרק הניזקין (גיטין דף נו.) מלכרות. לפי שהן לחין ומאותו הזמן אין כח בחמה לייבשן וחישינן מפני התולעת לפי שעץ שיש בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן (מדות פרק ב') משנה ה')

יום תבר מגל. שבירת הגרון שפסק החוטב מלחטוב עצים:

מכאן ואילך. מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו:

רפ"י

תקבריה אימיה. כלומר ימות בלא עתו:

"אמר רבי שמעון בן גמליאל:**לא היו ימים טובים לישראל בחמשה עשר באב וימים הכפורים."**

בשלא יום הכפורים - משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות.

אלא חמשה עשר באב מאי היא?

אמר רב יהודה אמר שמואל:

יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.

מאי דרוש?

"זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד" וגו' (במדבר לו).

דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.

אמר רב יוסף אמר רב נחמן:

יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל.

שנאמר: "איש ישראל נשבע במצפה לאמר:**איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה"** (שופטים כא).

מאי דרוש?

אמר רב:

"ממנו" - ולא מבנינו.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

יום ששקלו בו מתי מדבר.

דאמר מר:

"עד שלא בלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה,**שנאמר: "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות ... וידבר ה' אלי"** (דברים ב).**"אלי"** - היה הדבור.

עולא אמר:

יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים,

שלא יעלו ישראל לרגל.

לא, א ואמר אלאיזה שירצו יעלו.

רב מתנה אמר:

יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה.

ואמר רב מתנה:

אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה,

תקנו ב'בנה: 'הטוב והמטיב'.

'הטוב' - שלא הסריחו,

'המטיב' - שנתנו לקבורה.

רבה ורב יוסף דאמרי תרין יוהו:

יום שפסקו מלכרות עצים למערכה.

דתניא:

"דבי אליעזר הגדול אומר:**מחמשה עשר באב ואילך, תשש בנה של חמה,****ולא היו בורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין."**

אמר רב מנשיא:

יקרו ליה 'יום תבר מגל'.

מכאן ואילך, דמוסיף - יוסיף, ונדלא מוסיף - יאסף.

מאי "יאסף"?

אמר רב יוסף:
תקבריה אימיה.

122. לא, א

"שָׁבֵהוּ בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם" כו'.

תנו רבנן:

"בַּת מֶלֶךְ שׁוֹאֶלֶת מִבֵּית כֹּהֵן גָּדוֹל,

בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל מִבֵּית סֹגָן,

וּבַת סֹגָן מִבֵּית מִשׁוּחַ מִלְחָמָה,

וּבַת מִשׁוּחַ מִלְחָמָה מִבֵּית הַדְּיוּט,

וְכָל יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֲלִין זֶה מִזֶּה כְּדִי שְׁלֵא יִתְבַּיֵּשׁ אֶת מִי שְׁאִין לוֹ".

ר"ט"י

בת מלך. אף על פי שהיה לה. שואלת מבית כהן גדול כיו שלא לבייש את השואלת מתוך שאין לה:

מבית כהן גדול. שהוא קרוב וסמוך למלכות:

סגן. כהן חשוב ממונה תחת כהן גדול להיות תחתיו ביום הכפורים אם יארע פסול בכהן גדול ביום הכפורים ישמש זה הסגן תחתיו:

משוח מלחמה. הוא הכהן המכריז במלחמה מי האיש הירא ורך הלבב וגוי' (דברים כ):

123. לא, א

"כָּל הַבָּלִים טַעוּנִין טְבִילָה".

אמר רבי אלעזר:

אפילו מקופלין ומונחין בקופסא.

אפילו מקופלין ומונחין בקופסא. אישקורייין: צריכין טבילה. כולן שלא לבייש את שצריכה טבילה:

124. לא, א

"בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בְּכַרְמִים"

תנא:

"מִי שְׁאִין לוֹ אִשָּׁה נִפְנָה לְשָׁם".

שאין אשה אלא לבנים. אם בניך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליהם בין זכרים בין נקבות:

על מנת שתעטרונן בזהובים. שאחרי הנישואין תתנו לנו תכשיטין ומילתא בעלמא הוא דאמרי כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים:

מחול. סביב לשון מחול הכרם (כלאים פרק רביעי משנה א'):

מראה באצבעו. ואומר: זה ה' קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

"מִיּוֹחֲסוֹת שָׁבֵהוּ הֵיוּ אוֹמְרוֹת בְּחוּר" וכו'.

תנו רבנן:

"יִפְיִיּוֹת שָׁבֵהוּ מָה הֵיוּ אוֹמְרוֹת?

תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי.

מִיּוֹחֲסוֹת שָׁבֵהוּ מָה הֵיוּ אוֹמְרוֹת?

תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים.

מְכוֹעְרוֹת שָׁבֵהוּ מָה הֵיוּ אוֹמְרוֹת?

קחו מקחכם לשום שמים, ובלבד שתעטרונן בזהובים".

אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר:

עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים,

והוא יושב ביניהם כגן עדן,

וכל אחד ואחד מראה באצבעו,

שנאמר: "ואמר ביום ההוא: הנה אלהינו זה,

קוינו לו ויושיענו,

זה ה' קוינו לו,

נגילה ונשמחה בישועתו" (ישעיהו כה).

הדרן עלך בשלשה פרקים
וסליקא לה מסכת תענית.